

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2022. október 23.

XXII. évfolyam, 4. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Melocco Miklós szobrászművészt mutatjuk be.

A címlapon: Mansfeld Péter (Budapest)

A hátulapon: '56-os emlékmű (Debrecen)

A színes fotókat Török Máté (MMA) készítette.

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
: – Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Hascák Mária	Szeptember végén	5
Julesz János	Barátságkötéseim a halállal – versfüzér	7
	In memoriam Szabó Ferenc SJ	10
Gubás Ágota	A meg nem alkuvás szentje: Wittner Mária	12
Tráser László	„1956, te csillag”	19
Radnai István	ötvenhat árnyai – vers	22
Perjés Klára	Hívta a Haza, és ő elindult – Schrötter Tibor tanúságtevése ..	23
Döbrentei Kornél	Helsinki Hősei	33
Melocco Miklós	„Az én röögöm magyar rög” – Kondor Katalin interjúja	36
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XIX.	43
Borbély László	A „Nehézfiú” megváltó lapjárása	46
Bata János	Csak hinnünk kell benne	51
Jelenczki István	A legfontosabb teendő a nemzeti öntudat visszaállítása	54
Bertha Zoltán	„Örök magyar föld Erdély”	60
Borsányi Katinka	Léna élni akar 6., 7., 8.	66
Botlik József	A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság megalakulása és működése	68
Madár János	Tiszta szívvel	82
Czire Szabolcs	„Az ősz ember előtt kelj fel, és a vén ember orcáját becsüld meg”	83
Stanyó Tóth Gizella	Lesz-e, aki tovább élteti a lángot Nyékincén?	87
Diószegi György Antal	Szellemi honvédelem a hőseinket tisztelő hazafiság és filhellén műveltség jegyében a nemzeti felvilágosodás korszakában (1772–1825)	95
Gyémánt Richárd	A történelmi Torontál vármegye Perjámosi járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai – I. rész	106
Melocco Miklós	rövid életrajza és néhány gondolata	118
Színes melléklet	.....	121

E számunkban Melocco Miklós alkotásaiból adunk válogatást.

*Helsinki Hősei (Székesfehérvár, Olimpiai park) –
a fotók a 2022. október 11-ei emlékműavatáson készültek*

Szeptember végén...

A kedves olvasó Petőfi egy méltán híres szerelmes versének elemzését várná, ám nem lírát fogunk elemezni, „csak” az ukrán–orosz háborút. Igen, még mindig tart. Herszon, Zaporizzsja, Luhanszk és Donyeck – ezt a négy megyét Vlagyimir Putyin Oroszországhoz kívánja csatolni. Ezen megyékben népszavazást írtak ki az Oroszországhoz való csatlakozás kapcsán. A megyéket „aktív” katonai felügyelet alatt tartja Oroszország. Nem teljes ugyan a feldolgozottság, de az orosz sajtó közzétette a nem végleges eredményeket. Eszerint az elfoglalt ukrán megyékben 96–98%-os a pozitív válaszok aránya a feltett kérdésre, hogy az adott területek lakosai az Orosz Föderációhoz akarnak-e tartozni. A helyzet egyre komolyabb és veszélyesebb. Miután az orosz államelnök részleges mozgósítást rendelt el, országszerte a lakosság tüntetéseket szervezett a rendelet ellen, illetve a hadköteles férfiak rohamosan hagyják el Oroszországot. Ebből arra lehet következtetni, hogy az orosz állampolgároknál is betelt a pohár.

Ukrajnát illetően félő volt, hogy október elsejétől a nők számára is kötelezővé teszik a bevonulást, és így már ők sem közlekedhetnek szabadon a határon. Szeptember végén azonban belátta az ukrán állam, hogy ezzel a lépéssel csak még inkább gerjedne a népharag, így törvénybe foglalta: a nőket csak önkéntes alapon lehet katonai nyilvántartásba venni és mozgósítani.

Sajnos egyre több a halott, és egyre intenzívebb a besorozások száma. A hadköteles férfiakat figyelmeztette az állam, aki illegálisan akarja elhagyni az országot, menekülve katonai kötelezettségei elől, azt a határról egyenesen a frontra viszik előzetes kiképzés nélkül. Aki megpróbál bármilyen módon mentesülni a besorozás alól, arra vagy a front, vagy börtönbüntetés vár.

Kárpátalján is egyre szomorúbb a helyzet. A helyi lakosság rettegve vár minden következő pil-

lanatot, látva azt, hogy a befogadott menekültek rezzenéstelen arccal tarolnak le mindent, ami szép és kedves a helyieknek. Akik magánházukba fogadták be a tavaszi menekülthullám első fecskéit, azok ma már a bíróságon küzdenek saját ingatlanjuk megtartásáért, ugyanis a menekültek a háborúra hivatkozva követelik a lakhatóság, illetve az ingatlanok tulajdonlásának teljes jogát. És hol van ilyenkor az igazság? Nincs! Elveszett, megszökött, megölték, vagy csak egyszerűen „hadifogolyként” bűjtatják valahol...

A jelenleg is aktívan dúló háború valaki(k)nek jó üzletnek bizonyul, de nem az egyszerű, hétköznapi embernek, aki azon töri a fejét, hogyan fogja családját továbbra is eltartani férfiként, ha minden megélhetési lehetőséget elzárnak előle, és a harcok irányába terelve gúzsba kötik az amúgy sem vidám lelkét. Ebben a kilátástalan helyzetben is csak a haszon a legfontosabb. A folyamatos élelmiszer-drágulás, a segélycsomagok felbontása és kereskedelmi tárggyá tétele, a tűzifa elérhetetlensége és a már megfizethetetlen ára is mind oda vezet, hogy az emberek nem törődve a kockázatokkal, zöldhatáron, korrupt módon, hamis papírokkal, tehát bárhogy igyekeznek elhagyni az országot. Sorban állva a bankban azt tapasztaltam, hogy az ideérkező menekültek „valutában beszélnek”, illetve valutát igényelnek a banktól, levéve azt személyes számlájukról. Olyan összegekről van szó, melyek valutában is néhány nullát tartalmaznak. Egy kárpátaljai nyugdíjas a keményen ledolgozott 40 év után 56 eurónak megfelelő hrvnyát kap. Ez az összeg szó szerint semmire sem elég, és még ezt sem igen kapják meg a háborús helyzetre hivatkozva. Az iskolákban nehezen tudják megkezdeni az oktatást a tanárok, mert tankönyvhiány van. Emellett hideg van, és az esős időjárás következtében sok a beteg gyerek, illetve szépen, csendesén visszalopakodott a Covid. Több tanár

is betegállományba kényszerült. Ahhoz, hogy szeptember elsején helyszíni oktatás induljon be, elengedhetetlen feltétel volt az óvóhelyek kialakítása. Legtöbb helyen ez az iskola/óvoda (esetleg egy szomszédos nagy épület) pincéje. Ezek a pincék használaton kívül voltak, dohosak, penészesek, nyirkosak – azaz semmire sem használhatók. Amint megszólal a légiriadó, a tanárok levezénylik az osztályokat ezekbe a pincékbe, várva a vészhelyzet végét jelző szirénát, amely olykor 2-3 óra múlva szólal meg. Ezeken a helyeken nem nehéz átfázni, megbetegedni, és sajnos semmilyen megoldás nincs kidolgozva a közintézmények és oktatási intézmények fűtésére, csak a központi gáz. Ahol megmaradtak a kályhák, ez főleg magánházakra értendő, ott a fa megvásárlása is hatalmas gondot jelent, mert az erdészek arra hivatkoznak, hogy fa nincs, a sorok pedig hosszúak. Szülővárosunkban – Nagyszőlősen – több hatalmas, egészséges fát kivágtak, balesetveszélyesnek nyilvánítva. Azok

a kivágott fák nyomtalanul eltűntek az igazsággal egyetemben. Időről időre áramkimaradások vannak a nap bármely szakaszában. Több vállalkozás a fűtés ellehetetlenítése miatt megszűnt, elvéve ezzel több ember megélhetési lehetőségét. Mindezzel a nehézséggel a vállán a helyi magyar kisebbség csendben tűr és kivár.

Háború vagy sem, igyekszünk éreztetni egymással, még itt vagyunk, még együtt vagyunk. Ha titkon is, de megtartjuk nemzeti ünnepeinket, összejöveteleket rendezünk, ahol kulturális értékeink továbbörökítését igyekszünk előremozdítani. Jelen esetben nemcsak számunkra, de mindenki számára a béke létrejötte lenne a legfontosabb. „A béke egy harmonikus állapot, amelyet az erőszak- és a félelemnélküliség jellemez.” Ebben a földi életben már így is túl sok az erőszak és a félelem, legyen vége – MINDÖRÖKRE!

...Vannak olyan reggelek, mikor a teljes kétségbeesés szélére sodródom, mégis fel kell állnom, és emelt fővel mennem előre.

Isten báránya

Barátságkötéseim a halállal. 2021–22

(A kötés hét csomója)

1. Holnap halottak napja (petrarcai szonett). 2022. 11. 01.

A mai halottak tegnap még voltak,
vagy kiszenvédtek rég a vészidőkben.
Lehet, hogy túléltek néhányan. Ők nem.
És egyre többen lesznek mind a holtak,

hogyan temetni sem győzzük őket holnap.
Hűtőben hevernek bádog teknőekben.
Aktok. Szemernyi élet sincs a nőkben,
sem szemérem a pucér férfiakban.

Mágus ráolvasása sem segíthet,
ha áldozatra éhezik a járvány.
Kint menekül az ember, s bújik itt bent,

ivadékait hátrahagyva árván.
Új fohászt fabrikál. Megfogad mindent.
Halálangyal röpteti szörnyű szárnyán.
##

2. Kedves Zoli! (hexameter) 2022. 02. 17.

Búcsúzóul e néhány sor. Hogy meg ne riasszon,
géppapírosra vetem csak, nem hangzó üzenetként.
Azt, aki rád gondol, beteged, most fojtja a sírás.
Távollétedben gyülekeznek az orvosi cikkek;
jó darabig várják még azt, hogy jöjj, s beleolvass.
Kárpitozott helyedet foglalja az otthoni bánat.
Ennek a télnek mért nem akar már vége szakadni?
Itt a közelben mennyire...? Annyira sok van a gyászból!
...Intésedbe kerül, hogy a régi időket idézzük.
Persze, ha emlékszel, mint múltak a percek, az évek.
Dolgos nagy rohanások után még összenevettünk;
s volt, hogy rázta a házat fergeteges kacagásunk.
...Bárkánk felcserként adtuk, mint Gulliver egykor
hányódó utasoknak a zárolt port s pilulákat,
míg a hajót zátonyra vezette merész kapitánya.
...Jaj, hogy a jókedv ily keserű!... Hívj máskor is inkább!...

Ölel J. J.

##

3. Félúton a nirvána felé (petrarcai szonett). 2022. 02. 24.

Fényévek. Másodpercek töredéke.
 Napi mértékkel értelmezhetetlen.
 Futó ifjúság. Aggkorunk kietlen.
 Hozzá sem fogtunk, máris itt a vége.
 #
 Kópék voltunk, vagy dolgoztunk. Mi végre?
 Hogy időnk percegjen szuvas keretben,
 és ki ne röppenjen, mert kint megretten?
 Közben csak loppal pillant fel az égre,
 #
 mikorra felgyűlt elég bátorsága.
 A folytatás: szenttelen végtelenség,
 a szervetlen világnak némasága.
 #
 Alábukunk a sűrűn folyó sárba;
 vagy esetleg, ha lesz hozzá szerencsénk,
 befogad nemlétünknek hátországa.
 ##

4. Vésett felirat el nem készülő síremlékre (disztichon). 2022. 03. 03.

Gépkarabélyt görnyedt hátukra akasztva cipelnek
 vodkán bátorodott félős kiskatonák.
 Ütközetükből nincsen egyéb mód már menekülni:
 egymást célba veszik. Hullahalom barikád.
 Mozgó tábori hamvasztóban elégnék a testek.
 Szél szétfújja marék orrfacsaró porukat.
 Megszámolni a holtakat eztán nincs lehetőség.
 Fejfa se jelzi sehol szálló pernye nyomát.
 ##

5. Mindhalálíig limerik. 2022. 02. 27.

Még fiatalon, frissen, savanyán
 szemezgettem a lila áfonyán.
 Azóta összefonnyadt,
 nem oltja már a szomjat.
 ... És eszembe jut néhai anyám.
 #
 Refrén: Élek. Reggelre kinő a borostám.
 Aztán engem is befón a borostyán.
 ##

6. Ahogy a lepra terjed (hendekaszillabusz). 2022. 03. 11.

Lassan! Semmi okom sietni, futni.
 Nem kergetnek a véredek, se' rendőr.
 Rég elhagytam az üldözők csapatját.
 Izzadt szagnyomom elveszett a légtérben.
 Fordultam ki-be szűk sikátorokban.
 Álarcom kapualjban ottfelejttem.

Cinkelt kecskeszakállamat letépem.
Nem kell pörge paróka, sárga sapka.
Pókerképpel a nagykörútra váltok.

Őszintén s naivan szemükbe nézve
minden szembejövőt lazán köszöntök.
Ők meg visszafogott szerény mosollyal
üdvözlésemet ekkor úgy fogadják,
hogy már nem veszik észre orriányom.
##

7. A szapphói strófa csodája. 2022. 01. 16.

Visszahangzó lantzene szól a múltból.
Húrjain ritmust pötyögött ki Szapphó.
Hogyha megvolt, ráiterálta kétszer,
s zárta rövid sor.

#

Bámulattal nézem az ujj nyomatját.
Ezred évekről hagyaték e lomha
líra, sóhaj, tűz parazsán a pernye:
ógörög emlék.

#

Általában nincs a halál után több
folytatás, sem mennybeli toldaléka.
Lám, ez apró lesboszi nőcske mégis?!...
S mily csoda folytán?

#

Terv szerint elhalnak a sejtek, és az
új idom már más egyedé. A régi
klónja elvész; és csak a vers marad mint
cseppnyi öröklét.

###

Ady Endre – részlet (Pécs)

In memoriam

Szabó Ferenc SJ

(Kálócfa, 1931. II. 4. – Budapest, 2022. X. 3.)

Fotó: Orbán Gellért

Szabó Ferenc
Hontalanság
(részlet)

De ha a földi hont végleg elhagyom
hol lesz majd akkor végső otthonom?
Felülről nézem majd a hangyasereget:
szeretnek-szülnek-halnak-születnek
a lenti káoszban-kavargásban talán
megláthatom onnan volt földi hazám.
S visszavágyom ide hol születtem?
De akkor már nem lesz fenn és lenni!
Végre megnyugszom az ősi Végtelenben?

In memoriam

Wittner Mária

(Budapest, 1937. VI. 09. – Budapest, 2022. IX. 14.)

A meg nem alkuvás szentje: Wittner Mária

Halálával hatalmas űr marad utána.

Már életében élő legendává vált: a kíméletlen igazmondás, a tiszta erkölcs, a hazaszereget példaképévé, de mindenekelőtt a szent forradalomnak és szabadságharcnak, 1956-nak a hiteles tanújaként, őrangyalaként ismerhettük és szerethettük meg, aki megfogadta, hogy a mellőle bitófára vitt társai életáldozatairól, szenvedéseiről, a vérbírák kegyetlenkedéseiről sohasem fog hallgatni, és ehhez hű maradt mindhalálig. Soha nem tetszelgett a hős szerepében, pedig az valóban hőstett volt, hogy 19 évesen fegyvert fogott, és harcolt a budapesti Corvin közben és a Vajdahunyad utcában. 1956. november 4-én a szovjet invázió során aknarepeszektől megsebesült. 1957. július 16-án letartóztatták, és egy év múlva halálra ítélték. Több mint fél éven át várta napról napra, hogy mikor vezetik a bitófa alá, s élte végig, hogy rabtársait sorra vitték kivégezni, köztük legjobb barátnőjét. Kétszáz napot töltött a siralomházban halálraítéltként, majd életfogytiglanra változtatták az ítéletet, és 1970-ben 33 évesen – ahogy ő fogalmazott, „krisztusi korban” – az utolsók között szabadult.

Testileg meggyötörtén, alig 45 kilósan, összesen 13 évnyi börtönsötétség után lépett ki a fényre, amire annyira vágyott.

Hogyan lehet ép lélekkel mindezt kibírni? – merül fel az emberben a kérdés. Wittner Mária-ról számos interjú, dokumentumfilm, könyv készült, amelynek minden mondatában, minden percében egy mélyről jövő őszinte vallomást hallhatunk, olvashatunk, s a feltett kérdésre mindig ugyanaz a válasz: istenhite segítette őt. S ha már életre lett ítélve, akkor a Jóistentől feladatot is kapott, hogy rendíthetetlenül elmondja az igazságot 1956-ról, amelyet nagyon sokan kívántak bemocskolni, meghamisítani. Neki pedig a hazugság volt a legfőbb ellensége. Még a börtönben is kimondta a fegyőrre, hogy hazudik, ami-

ből fegyelmi eljárás lett, s a bíró tehetetlenül tárta szét a karját, hogy az életfogytiglanra ő most még mit adjon, hány hónapot?! A barikádokon vívott szabadságharccal felérő tett volt Wittner Mária parlamenti beszéde 2001. február 25-én, amikor első ízben tartották meg *A kommunizmus áldozatainak emléknapját*, csak most nem fegyverrel, hanem kíméletlen vádbeszéddel harcolt a haza, a nép gyilkosai, elárulói, tönkretevői és utódaik ellen – ez utóbbiak akkor is ott ültek a parlamentben, és sajnos még ma is, a vádbeszéd elhangzása után több mint két évtizeddel is ott vannak. Mert nem volt igazi szembenézés a múlttal a rendszerváltáskor, vagy ahogy Wittner Mária nevezte, a gengszterváltáskor.

„Megilletődve állok a magyar Országházban, ahol történelmünk kimagasló személyiségei a magyar nép javára alkottak törvényeket, mint Tisza István, Klebelsberg Kunó, Hóman Bálint, de itt alkottak törvényeket egy hamis eszme nevében is, mely egy jobb sorsra érdemes nemzet elvesztésén munkálkodott.

Ma a kommunizmus áldozatainak emléknapján megidézem az áldozatokat – élőket és holtakat –, hogy együtt vádoljuk a szocialista köntösbe bújt hóhérainkat.

Vádoljuk őket, mert a lenini utat nagy igyekezettel honfitársaink csontjaival kövezték ki. A világ legdrágább, legfájdalmasabb útja ez, s a továbbhaladásunk tétje milliányi emberélet volt.

Vádoljuk őket, mert a nemzetünk kiváló polgárait küldték bitófára, és gyalázták meg holtukban is. [...]

Vádoljuk őket Mindszenty bíborosért. Az Istenhez hű papokért, akiket börtönbe zártak hitükért, mert erkölcsre, hazaszeretetre nevelték népünket.

Vádoljuk őket, mert kifosztották az országot, hogy a dolgos magyar nép munkájából

– elveiket megtagadva – lettek vörös kapitálisták.

[...] Vádoljuk őket történelmünk meghamisításáért.

Vádolnak az élők és vádolnak a holtak. És vádoljuk őket, mert hitünkben megcsaltak, megloptak.

Ezért megállapítom az áldozatok nevében, soha nem lesznek képesek arra, hogy magyar politikusként egy nemzet felemelkedése érdekében cselekedjenek.

Itt teszem fel a kérdést: Milyen morál alapján ülnek a magyar parlamentben még most is, és alkotnak törvényeket egy általuk tönkretett, kifosztott, megalázott nemzet számára?”

E mondatnál hatalmas tapsvihár zúdult fel a teremben, a tévéfelvétel rögzítette, hogy volt, aki nem tapsolt, hanem elképedve fordult a mellette ülőhöz, kérdő tekintettel: lehetséges ez, jól hallotta azt, ami itt elhangzott?

Döbbenetet váltott ki a 19 vádpont (ebből csupán hatot idéztem), pedig még következett egy utolsó mondat – az ÍTÉLET:

„Ezért a Szent Korona tana és a magyar nemzet nevében erkölcsi hullává nyilvánítom őket.”

Sokan kételkedtek abban, hogy ezt a beszédet ő írta. Mária egyik interjújában azt mondta, hogy a kommunizmus áldozatainak emléknapját megelőző délután a Jóisten segítségét kérve szakadt fel belőle mindez. Döbrentei Kornél¹ írta róla: „[...] makulátlan erkölcsű ostyafelmutató, mert a megoszthatatlan igazságot mutatja fel, [...] a nemzet érdekében ezt az igazságot valakinek, akinek az Isten valóban a tanácsadója, mint Máriának, irgalmatlan következetességgel képviselnie kell, vagyis: érvényre juttatni!”

Wittner Mária a Fidesz képviselőjeként két cikluson át (2006–2014) érvényre juttatta meg nem alkuvó véleményét, amelynek a középpontjában mindig az embertársai iránti szeretet, a segíteni akarás, a becsületesség állt – legyen szó akár a világ dolgairól, de főként a magyarság helyzetéről. Azután további mandátumot nem vállalt, igazságérzete nem tudta elviselni, hogy a szemébe hazudjanak... De a parlamenten kívül is aktív volt, mindig eleget tett a felkéréseknek,

akár iskolák hívták meg élő történelemórát tartani, akár tudományos tanácskozások vendégként fogadták. Vele találkozni, őt hallgatni kivételes élményt jelentett mindenkinek. Mindig azt hangoztatta, hogy nem ő a hős, hanem azok, „akiknek vére pirosra festette a macskakövet”. Döbrentei Kornél ezt így nem fogadta el, mert: „Akikre Mária gondol, azok hősi halottak. De vannak, hál’ Istennek, hősi élők is, és a hatalom számára ők a veszélyesebbek. Nem inganak meg, nem júdáskodnak, élő mementóként emlékeztetnek. És tanítanak. Utóbbi a szó szoros értelmében »hézagpótlóan« fontos. Hiszen tudom, tapasztalom, olyan torzulásos politikai közegben élünk, amelynek »szellemi zsoldosai, keretlegényei« tagadják, kiüresedettnek minősítik az olyan fogalmakat, mint haza, hűség, Szent Korona, tulajdon.” A meg nem alkuvás szentje ezekhez a fogalmakhoz, szimbólumokhoz hűen ragaszkodott, iránytűnek tartotta, akárcsak 1956 eszméjét, nemcsak a saját életére, hanem a nemzete számára vonatkozóan is. Ezért is érezte megtiszteltetésnek, amikor a délvidéki magyaroktól, nevezetesen az Aracs Társadalmi Szervezettől Szabadkán, a régi városháza dísztermében 2008-ban átvehette az Aracs–Főnix-díjat.

A javaslat dr. Gubás Jenőtől, az Aracs Társadalmi Szervezet elnökétől, a díjat odaítélő bizottság tagjától származott. Az Aracs–Főnix-díj egyrészt az aracsi pusztatemplom emlékét idézi, másrészt nemzeti újjászületésünknek, megújulásunknak a példázata – nemzeti újraéledésünk reménye. A díjjal jutalmazottak az egyetemes magyarság olyan neves intézményei vagy személyiségei, amelyek, illetve akik munkájukkal, példamutatásukkal és bátor kiállásukkal azt a hitet erősítik bennünk, hogy az elmúlt századok megpróbáltatásai ellenére is mitológiai főnixként megújulhat a nemzet anyanyelvének és közösségtudatának egysége mint legfőbb megtartó kohézióink. Wittner Mária is az elszakított magyar nemzetrészek összetartozását hangsúlyozta, amikor átvette a díjat.

„Tulajdonképpen halálra ítélték, és másodfokon életre ítélték. Nem tudom, hogy melyik a jobb: halálraítéltként 10 perc alatt bevégezni, vagy életre ítélve cipelni ezt az óriási keresztet. De tudom, hogy cipelni kell életem végéig,

¹ „Angyal, vigyél hírt a csodáról” – Wittner Máriával beszélget Benkei Ildikó. Kairosz Kiadó, Budapest, 2006 – Az életünket építsük bele a hazába (Döbrentei Kornél előszava)

A díjkiosztó bizottság elnöke,
Hajnal Jenő átadja a díjat

mert erre tettem esküt, amikor a társaimat vit-ték akasztani. Azóta járom az országot. Beszélni kell róluk, hisz a hagyatékot, amit akkor hagytak ránk, amikor a halálba mentek, át kell adni. Át kell adni gyerekeinknek, unokáinknak [...] Nem olyan régen kaptam egy könyvet: Magyarország öt sebe, ez a címe. Igen, Magyarországot keresztre feszítették. Reméljük, és bízom benne, hogy Magyarország egyszer fel fog támadni, mert mi egy nemzet voltunk, és egy nemzet is akarunk lenni mindörökké. Köszönöm szépen!”

Wittner Mária az ünnepség után a Pannon RTV-nek nyilatkozott a díjról, amelyet meg-tiszteltetésnek érzett nemcsak azért, mert a külhoni magyaroktól kapta, hanem mert olyan egyénisé-geket tüntettek ki őelőtte, mint például Böjte Csa-bát. Mihályi Katalin, a Magyar Szó újságírója az Aracs 2015. évi október 23-ai számában *Irány-tűnk 1956* címmel készített interjút, és az írás be-vezetőjében megemlíti, hogy az ’56-os forrada-lom e bátor, igazságszerető hőisével budakeszi otthonában beszélgetett, amelynek nappali szo-bájában kiemelt helyen áll az Aracs–Főnix-díj. A 2014-ben megjelent *Hűség mindhalálig* című interjúkötetben² Wittner Mária Bene Évának nyi-latkozva kitüntetéseiről is beszélt, kiemelve, hogy az akkor kapott Mindszenty-émlékéremnek örült a legjobban, és megtiszteltetés volt számára a lengyelektől kapott Katyn-kereszt is. „Nagyon közel áll még a szívemhez a Szent István-díj és az Aracsi Főnix-díj is, amely a délvidéki aracsi pusztatemplomról van elnevezve, egy hamvai-ból föltámadt főnixmadarat ábrázol, és ez sokat

mond számomra.” Ugyanitt azt is elmondta, hogy a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykereszt-jének a megítélése – a kitüntetés 1991-ben kap-ta meg – azért változott meg szemében, mert „Horn Gyulának is ki akarták harcolni és olyanok is megkapták, akikkel azért nem fognék kezét. Amikor Horn Gyulának oda akarta adatni Gyur-csány, akkor én írtam Sólyom László köztársasá-gi elnöknek egy levelet, és megírtam, hogy régi elvtársi szokás volt, ha az elvtárs betöltötte a ke-rek évfordulót, akkor kitüntették. [...] Egyáltalán milyen kitüntetés az, amit az áldozat és a hóhér is egyformán megkap? Amennyiben Horn Gyula megkapja, én vissza fogom vinni az enyémet.” És a köztársasági elnök megvétózta az indít-ványt, Horn Gyula nem kapta meg az érdemren-det, viszont 2014-ben Budapesten egész alakos szobrot állítottak emlékére, és 2022 júliusában sétányt neveztek el róla – ekkor hiába tiltako-zott Wittner Mária. És még mennyi minden ellen tiltakozott, ami mind a mai napig nem lett meg-nyugtatóan elrendezve. Csak elő kell vennünk a vele készült interjúköteteket, elolvasni számtalan beszédét, amelyet az országot járva mondott el, hogy számba vehessük mulasztásainkat.

Többé már nem tud tiltakozni. Pedig óriási szükség lenne szabadságharcos habitusára, mert az „erkölcsi hullák” egyre szaporodnak, és rárontanak a saját nemzetükre. Koltay Gábor³ in-terjúkötetének végén írja: „Azért kell megismer-nünk a történelmet, a legszebb emberi példákat, valós összefüggéseket, mert azokból hitet, lelki-erőt és bátorságot lehet meríteni a mindennapok olykor nagyon is lélekromboló és fárasztó küzdel-meihhez. Ugyanis nincs kilátástalan helyzet, csak lemondó, megfáradt és hitehagyott ember. ’56 számunkra, sokszor méltatlan utódok számára, mindenekelőtt ezt jelenti. Az embert megfoszt-hatják minden vagyonától, de hitét, meggyőző-dését, emberségét nem vehetik el. Ehhez persze rendkívüli lelkierőt sugárzó, megrendítő emberi példák kelljenek, amelyek újra és újra figyelmez-tetnek kötelességeinkre. Wittner Mária mindany-nyiunk számára ilyen igazodási pont, akinek a lel-ki és fizikai kínzások ellenére sem tudták elvenni hitét, akaratát.” És ugyanilyen hősi helytállásról tett tanúságtételt Schrötter Tibor, akinek megrá-

² *Hűség mindhalálig* – Wittner Mária és Bene Éva beszélgetése (Kairosz Kiadó, 2014, Budapest)

³ *Éltre ítélve* – Wittner Mária igazsága. Beszélgetőtárs: Koltay Gábor (Szabad Tér, 2012, Budapest)

Wittner Mária a 2008. évi Aracs-díj-kiosztó ünnepség utáni fogadáson Hegedűs Antal (Aracs-díjas), a Gubás házaspár (Ágota, az Aracs Társadalmi Szervezet alelnöke és Jenő, az elnöke), msgr. Fiser János és Tolnay Ilona (Aracs-éremmel kitüntetettek) társaságában

zó történetét Perjés Klára tárja elénk e számunkban. Köszönjük neki és azoknak az íróknak, újságíróknak, filmkészítőknek, akik ezeket a hőseket az árnyékból a fényre hozzák. Őrizzük meg őket a szívünkben és emlékezetünkben!

Számomra Wittner Mária szimbolikus alakja örökre úgy vésődik be, ahogy a parlamenti beszédét tartalmazó szórólap fedelén lévő fotó örökíti meg őt. A fotós abban a pillanatban kattintja el a gépét, amikor Mária a mikrofon előtt – mielőtt még feltenné a szemüvegét, hogy felolvassa a vádbeszédét – kíméletlen elszántsággal néz szembe a képviselőkkel, annak tudatában, hogy most történelmi elégtételt fog venni a nyilvánosság előtt azzal, hogy kimondja a nemzet lelkét nyomasztó elhallgatott igazságot. Itt bizonyosodik be Döbrentei Kornél találó jellemzése, hogy három úrhölgy lakozott benne: Jeanne d'Arc, Zrínyi Ilona és Teréz anya. Tekintete nem fejez ki gyűlöletet, sem részvétet vagy sajnálatot, hogy erkölcsi hullákká fog nyilvánítani embereket, hanem rendíthetetlen eltökéltséget. Ehhez neki erkölcsi jogot a forradalom és szabadságharc ad, amit jól szimbolizál a háttérként megjelenő fotón a lyukas zászlót lengető, vonuló forradalmi tömeg.

Hálás vagyok a sorsnak, hogy találkozhattam Wittner Máriával, és őrizhetem dedikált könyveit, továbbá egy CD-t a Katonai Filmstúdió és a Zrínyi Kiadó közös megjelentetésében, amelyen '56 lángjának őrzőjeként hallgathatjuk vallomását életútjáról, valamint azt a kézimunkáját, amelyet

varrógépén százezer apró öltéssel hozott létre, és amely a magyar címet és a Krisztus-fejet ábrázolja. Egy helyütt azt nyilatkozta, hogy a magyarságért sokat tevő embereknek ajándékként saját készítésű nemzeti lobogót ajándékozik, de nem a lyukas '56-os zászlót varrja meg, hanem a zászló közepére a magyar vagy a Kossuth-címet helyezi el, vagy egy Krisztus-fejet: nem a lehajtott fejű Krisztust, hanem a szenvedésből égre tekintő, reményt sugárzó Megváltót.

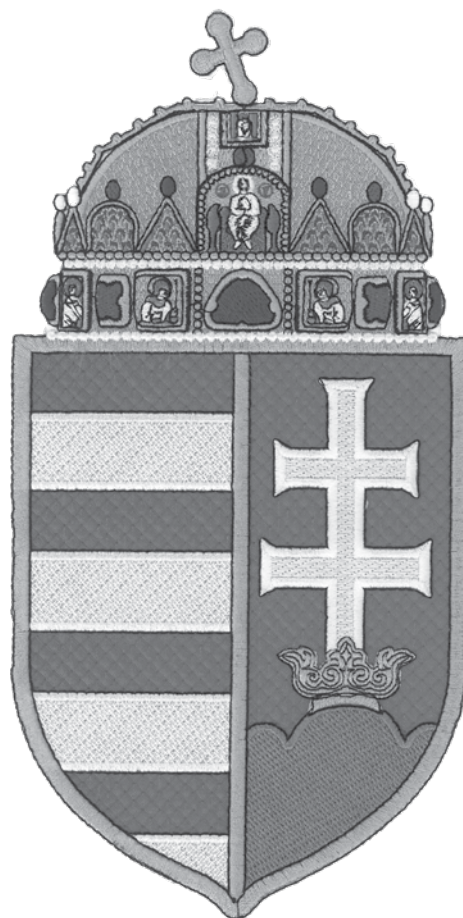
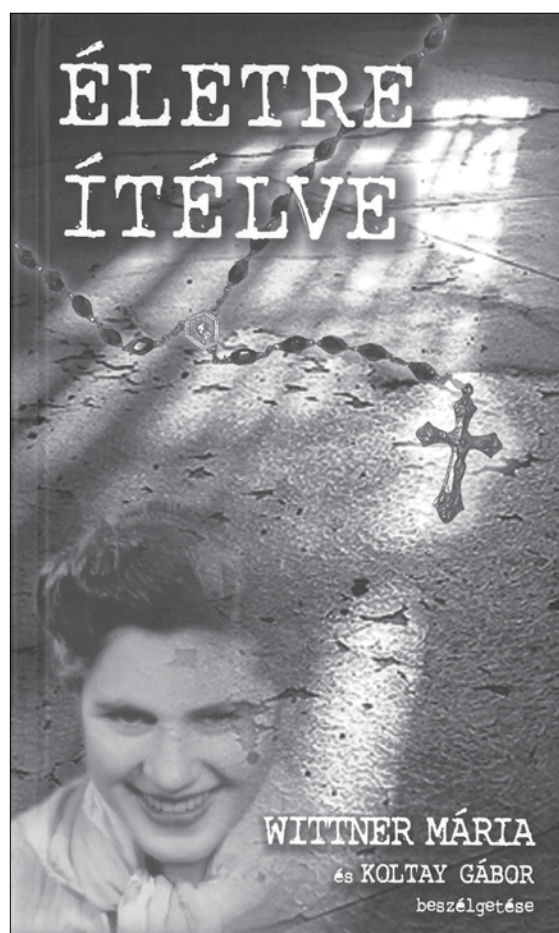
Bene Éva könyvének utolsó kérdésére, hogy mitől függ Magyarország jövője, így válaszolt: „Attól, hogy képesek leszünk-e összetörni az aranyborjút! Először is tudatosulni kellene bennünk, hogy Magyarország Mária országa. Szent István neki ajánlotta a koronát, mi Mária országa vagyunk, és legyünk büszkéek arra, hogy Mária elfogadta ezt a koronát, és mi Mária országa lehetünk. Nekünk ebben a hitben kell élni ebben az országban, és akkor lesz áldás, és lesz béke.”

Béke poraira és áldás legyen rá Mária égi országában!

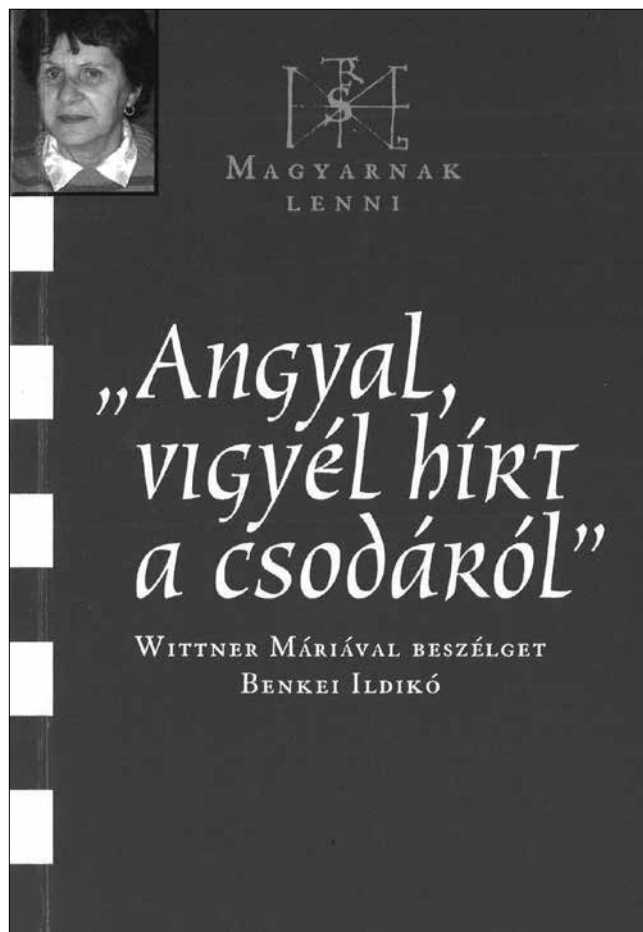
Szabadka, 2022. 09. 29.

A zsúfolásig megtelt városháza közönsége előtt Wittner Mária megköszöni a kitüntetést

„A PARLAMENTI BESZÉD”

M.S. nester:
Mária és férjével találkozási
Budapesti Magyar Nemzeti Galéria

Megilletődve állok a magyar Országházban, ahol történelmünk kimagasló személyiségei a magyar nép javára alkottak törvényeket, mint Tisza István, Klebelsberg Kunó, Hóman Bálint, de itt alkottak törvényeket egy hamis eszme nevében is, mely egy jobb sorsra érdemes nemzet elvesztésén munkálkodott.

Ma, a kommunizmus áldozatainak emléknapján megidézem az áldozatokat - élőket és holtakat -, hogy együtt vádoljuk a szocialista köntösbe bújt hóhérait.

Vádoljuk őket, mert a lenini utat nagy igyekezettel honfitársaink csontjaival kövezték ki. A világ legdrágább, legfájdalmasabb útja ez, s a továbbhaladásunk tértje milliányi emberélet volt.

Vádoljuk őket, mert a nemzetünk kiváló polgárait küldték bitófára és gyalázták meg holtukban is.

Vádoljuk őket, a Gulágon embertelen körülmények között elpusztult honfitársaink nevében.

Vádoljuk őket, az otthonuktól megfosztott és kitelepített polgárok nevében, kiknek kiszemelt otthonába betelepédtek, elrabolva egy élet munkáját.

Vádoljuk őket, a recski haláltáborban megkínzott megalázott emberek nevében.

Vádoljuk őket, a munkaszolgálatosok nevében.

Vádoljuk őket, a 298-as parcella halottainak nevében, az ÁVH, mint erőszakszervezetük által fogva tartott, megkínzott és agyonvert emberek nevében.

Vádoljuk őket, a 6 millió meg nem született magyar gyermek nevében.

Vádoljuk őket, a "legdrágább kincs" a gyermek nevében, akitől elvették az apát, az anyát, az otthon melegét.

Vádoljuk őket, a "legfőbb érték" az ember nevében, akit egy tollvonással küldtek bitóra vagy zártak börtönbe, hosszú évekre.

Vádoljuk őket, a megalázott, megkínzott honfitársaink nevében.

Vádoljuk őket, a sortűzek áldozatai nevében.

Vádoljuk őket, mert kiölték az emberekből a hitet, a reményt, a morált, egy emberibb, tisztább élet reményét.

Vádoljuk őket, Mindszenty bíborosért. Az Istenhez hű papokért, akiket börtönbe zártak hitükért, mert erkölcsre, hazaszeretetre nevelték népünket.

Vádoljuk őket, mert kifosztották az országot, hogy a dolgozó magyar nép munkájából - elveiket megtagadva - lettek vörös kapitalisták.

Vádoljuk őket, a magyar parasztok nevében, akiket megfosztottak földjeiktől, életterüktől, így téve kiszolgáltatottá őket.

Vádoljuk, a nyugdíjasok nevében, akiket elrabolták a hosszú dolgozó élet gyümölcsét, bizonytalanná téve biztos nyugdíjas éveiket.

Vádoljuk őket, történelmünk meghamisításáért.

Vádolnak az élők és vádolnak a holtak. És vádoljuk őket, mert hitünkben megcsaltak, megloptak.

Ezért megállapítom az áldozatok nevében, soha nem lesznek képesek arra, hogy magyar politikusként egy nemzet felemelkedése érdekében cselekedjenek.

Itt teszem fel a kérdést: milyen morál alapján ülnek a magyar parlamentben még most is és alkotnak törvényeket egy általuk tönkretett, kifosztott, megalázott nemzet számára?

Ezért a Szent Korona tana és a magyar nemzet nevében erkölcsi hullává nyilvánítom őket.

Elhangzott a Magyar Parlamentben,
a Kommunizmus Áldozatainak Emléknapján,
2001. február 25-én.

Wittner Mária
Wittner Mária
52.1559 sz. volt balára írt

„1956, te csillag”

Megbocsátani keresztény kötelesség – de mi nem felejtünk... Ez Wittner Mária üzenete, aki a forradalom után hazajött Ausztriából, mert elhitte azt az ígéretet, hogy „nem lesz megtorlás” – majd ’57-ben letartóztatják, először halálra ítélik, ezután a halálraítéltek zárkájában tölt 200 napot. Több mint fél évet, egyre csak várva, mikor kötik föl, mielőtt belezavarodik – majd újabb tárgyalás és az ítélet: életfogytig! 13 évet letölt, 1970-ben szabadul, de nem amnesztiával, az utolsó ’56-osok között engedik ki. Nehezen kap munkát, takarítónő, segédmunkás, varrónő...

Most ment el örökre, 85 évesen. Élete legszebb éveit nem élheti át, 20-tól 33 éves koráig börtönben sínylődik, várja az akasztást... Nem alkuszunk, nem engedünk a ’48-ból, aki gyilkolt, embereket kínzott, szörnyeteg volt, az bűnhődjön érte! Nincs kegyelem! Ez volt az Ő hitvallása, akit – mint hangoztatta – életre ítélték! Mi is lennénk, vagyunk ilyen kemények? Meg nem alkuvók? Fölötte állt a szélsőségeknek – nem lehetett beszkatulyázni –, felsorakoztak mögé vagy szembefordultak vele – nem volt hajlékony gerincű politikus... Soha nem alkudott meg! Hangos szavú véleményvezérré sem lett. Az élete volt a tét, ezért a nyílt sisak. Ilyenek voltak ’56 hősei, nincs kérdőjel, ez kijelentő mód.

Azon a nyáron kórházba kerültem, nemigen foglalkoztam a világgal, különben is 15 évesen más az ember érdeklődése. Amikor kiengedtek, apám vitt a biciklijén, a lábam gipszben. Épp a Széchenyi téren, Szeged főterén fuvarozott, amikor a fákra erősített hangszórókon a rádió bemondta Rákosi lemondását, távozását, valójában menekülését a Szovjetunióba. Nehogy vezér nélkül maradjunk, a bemondó közölte a szovjet-magyar határozatot: Gerő főtitkárrá választását, valójában moszkvai kinevezését, amelyet „örömmel fogadtak a munkások”. Az augusztus végi ebédidőben olyan furán hangzott ez a szöveg:

örömmel fogadták – de kik és minek örültek? Már felnőttként tudtam meg, Rákosi élete végéig úgy tudta, őt szereti a nép. Az istenadta! Rádásul addig a tojások görbülésének különbségét hamarabb észrevettél volna, mint ezeknek a szövegében az eltérést... De a munkások tapsoltak és örültek, és éppen Gerőnek – mondta a rádió. Erre apám is morgott, pedig politikai ügyben csak egyszer fakadt ki, amikor a napi 25 dekás kenyérfejadag idején a rádióbemondó (nálunk televízió csak 3 év múlva lett) az éves gabonatermést tonna helyett kilóban ismertette, ami olyan iszonyatos nagy szám volt, hogy alig tudta kimondani.

Később levették a lábamról a gipszet, hamar október vége lett, és egy különösen szép reggel, amikor őszi mézszínnel sütött a nap, iskolába menet, az akkori szokás szerint, az ablakba kitett rádiót hallva, a hírek mögött, hihetetlen, de lövések ropogtak. Mentem az utcán, és nem értettem, mit hallok: lönek a rádióban? Számomra így kezdődött, így tudtuk meg, hogy odafönn valami megváltozott...

De ezt követően, már órák múlva kiderült – nagyon másképpen lett minden! Egyben az is nyilvánvaló lett, milyen fegyelmezett volt a nép, de nem a hitük szerint engedelmeskedtek – félelemből... az oroszoktól, a rendőrtől, az éjszakai autóktól, ha ne adj’ isten megáll a ház előtt, és beviszik, elviszik, mint Rajk Lászlót, aki éppen a kisfiát fürdette a kádban. Külügyminiszterként ’49 tavaszán beszállt az autóba, ahol már az ülésen kiveték a fogát... Az emberek ezért féltek ettől a rendszertől, és engedelmeskedtek. Marxnak és híveinek nagy álma, hogy megforgatjuk a világot (határidőként a holnapot jelölve!) – közönséges fizikai diktatúrába torkollott. Bementek a gyárba, a sarki kisboltba, és kiküldték a kapitalista, népnúzó tulajdonost, aki örült, örülhetett, ha ennyivel megúsza, s nem dörömböltek hajnali 4-kor az ajtaján, hogy pakolni, fejenként 25 kilót, aztán

föl a teherautóra, utazunk... Hová? Ne kérdezz! 20 perce van, kuss! Így vittek el egy háromgyermekes családot 1952 májusában Szeged mellől, egyenest a Hortobágyra, a 12 kényszer-munkatábor egyikébe. Szülők, három gyerek: öt ember egy lepedőnyi ágyhelyen, egy frissen kiürített birkahodály padlatán... Átmeneti szállásuk az első Nagy Imre-kormány 1954-es országglásáig tartott, ősszel engedték el őket azzal, hogy fel is út, le is út! De jól vigyázzanak, soha egy szót se senkinek, mert ide könnyen vissza lehet kerülni! A hortobágyi táborokban mintegy 10 ezer ember. Köztük van az Auschwitz lágereit megjárt fogoly csakúgy, mint a frissen leleplezett „imperialista kém”, „Tito-ügynök”, akárki... Akik túléltek, és még a rendszerváltást is megérték – nyilvánosan akkor sem beszéltek... Tudták, honnan jöttek, és nem kockáztatták, hogy visszakerüljenek oda, még 1990-ben sem! Megtanulták az ötvenes évek leckéjét egy életre...

És egy csöppnyi irodalom, ami természetesen nem bizonyít semmit, de jelzésértékű... Spiró György *Sajnálatos események* című drámájában Kádár János kiszabadul a börtönből (ahol Farkas Vlagyimir emlékezete szerint nem tépték le a körmeit, csak ezt terjesztették róla, legfőlőbb nem kapott cigarettát pár napig, és olykor nem mehetett az árnyékszékre), és akkor kihallgatást kér Rákositól. Mondandóját azzal kezdi, hogy nem ért egyet Nagy Imrével, aki (átmeneti, '54-es) miniszterelnökként leszedette Rákosi elvtárs arcképeit a közintézményekről, majd a találkozó végén sírva öleli meg Rákosi Mátyás tar fejét, hitet téve elvtársa mellett... Igaz, Rákosi '56-os távozása után egyetlen lépés erejéig sem engedti többé hazatérni... „Őszinte” párbeszédük alatt Rákosi úgy tesz, mint akit félrevezetett a gaz áruló Péter Gábor, az Államvédelmi Hatóság már le tartóztatott ura. Őt Péter úgy tájékoztatta, neki azt jelentette: a kedves, jó Kádár elvtárs áruló! Meg tán észre sem vette, nem tűnt föl neki, mármint hogy... Kádár elvtárs két évre eltűnt a szeme elől... így nem is kerestette... Spiró drámájában ez a találkozás csak afféle stafétaváltás, eddig volt Rákosi, ezután Kádár... Hogy Kádár nem azt a nyílt erőszakos diktatúrát folytatta, mint elődje – ezt '56 miatt sem tehetette... Amikor a megszálló szovjet csapatok állítólagos kivonását Hruscsov fölvetette neki, akkor is 1956-ra hivatkozott, némi

híresztelések szerint, mondván, a magyarok megbízhatatlanok... Lásd '56! Ez nyilván annak a kommunizmus bekövetkeztében mélyen hívő embernek a csalódását tükrözi, aki árulást látott a „népfölkelésben”, hogy Pozsgai megfogalmazását idézzem. Igaz ugyan, hogy ez az eget-földet megrázó kifejezés már Kádár uralkodása után hangzott el, de mégis a Kádár-kor értelmét tagadta. Mert ha 1956-ban népfölkelés, forradalom zajlott – annak leverése, véres megtorlása negatív, Uram bocsá' ellenforradalmi cselekedet! És akkor dől az egész! Nem igaz semmi! Kádár egész életműve a porban, az nem más, mint megint egy véres diktatúra a sok közül, még ha kulturáltabban is folyt, mint Kelet-Európában, kivált a nagy SZU-ban...

Az emberek Rákosi Szovjetunióba való meneküléséből arra következtettek, ami a valóság volt: ez bukás, a zsarnok megbukott, vége szörnyű uralmának! Felszabadultság szállt az országra, ezért is alapvetően mást vártak, mint Gerő ostoba szózatát, a hatalom gögösségét, annak megszerzését követően, '56 szeptemberében. Ezt követte Rajk újratemetése azon ősszel, október 6-án. A dátum jelkép – az ártatlannul kivégzett vértanúké. Apró Antal képmutató sírbeszéde, aki maga is részese volt (s maradt) a gyilkos Hatalomnak, csak köntörfalaz, Rajk hőhérait nem minősíti, a sok ártatlan kivégzőjéről hallgatott. A temetésen megjelent embertömeg pedig már figyelmeztető jelzés lehetett volna, ha hatalmi megszállottságukban észreveszik... Azon a nyáron a Petőfi Kör is sokat tett az értelmiségért, megrendítette hitében a fényes szelek nemzedékét, lásd Jancsó filmjét is... És a Rákosi-posztgarnitúra mindebből semmit sem tanulva ott és úgy folytatta, mintha semmi sem változott volna... Büntetésük töredékét sem kapták, hála a szovjet csapatoknak... A forradalom elsöpörte volna őket, de ez nem történt meg, Rákosi uralkodó csoportjainak legtöbbször átmentette magát Kádár szolgálatába.

Egy kis nép aligha tud világtörténelmi hatást produkálni, '56 magyar forradalmárai mégis ezt tették, életük árán. A szovjet birodalom, a szocializmus építésének boldog, békés, idilli életéről szóló legenda szertefoszlott, elszállt... J. P. Sartre és néhány más nyugat-európai értelmiségi, Yves Montand kilépett a francia Kommunista

Pártból... A sztálini diktatúra véres valósága lepleződött, a Kreml igazi arca megmutatkozott. Igaz, Eisenhower az első pillanatban paktumot kötött Hruscsovval, szabad kezet adott neki, miként Tito is tudomásul vette, amit tenni készültek, igaz, ő Münnich Ferencre bízta volna az országot, Kádár Hruscsov választottja volt. 1956 szabadságharcát rettenetes erővel, esetleges követőitől tartva, leverték, sírját megásták, Nagy Imre miniszterelnököt kátránypapírba tekerték, és arccal a föld felé fordítva, jeltelenül elkaparták... Lát-szólag minden bevégeztetett... és mégse!

Faludy György háromévesnyi recski kényszer-munka-táborozása után, talán már Amerikából, egyszer így tekintett vissza:

„ezerhét-százhárom, nyolcszáznegyvennyolc, és ötvenhat: egyszer minden száz évben talpra állunk kínzóink ellen. Bármilyen következik, boldogság, hogy megértem; –”

Mint utóbb kiderült, november 4-én, itt Szegeden, a városunkon áthömpölygő, Budapest felé tartó tankos szovjet katonák Szuezt keresték a Dunánál... Itt mifelénk a Tiszánál is, de ez is csak később tudódott ki...

'48 márciusa... '56 októbere, ha elfelejtjük, és csak koszorúzunk, mert ünnepi kötelesség, de különben uncsi... Ennek nem szabad bekövetkeznie! A múltat emlékeztetni kell és méltón emlékezni! Ha a magyarok nem emlékeznek – kitől várhatjuk...? Uram irgalmazz!

'56-os emlékmű – részlet (Szeged)

ötvenhat árnyai

köd lengi be őrzi a titkát a fátyol
böffen az ágyú már nem az ég zeng
a jövőt mintha kizárná az ostobaság
ha rábizonyítják érinthetetlen

ügynökök ügyei bejárják a sajtót
nem történik semmi fürdik a jólét
kettőzött ma a világ a tükre görbe
látod-e magadat ha belenézel

földre lehordja az angyal a palotákat
arcodba belerondít a tévé hazudik
mintha te járnál ugyanabba a boltba
bámulod az eltorzult világot felejtesz

felejtet a nyugat pimaszságát hogy hergelt
vak a szemed nem látod ki más ma az áldozat

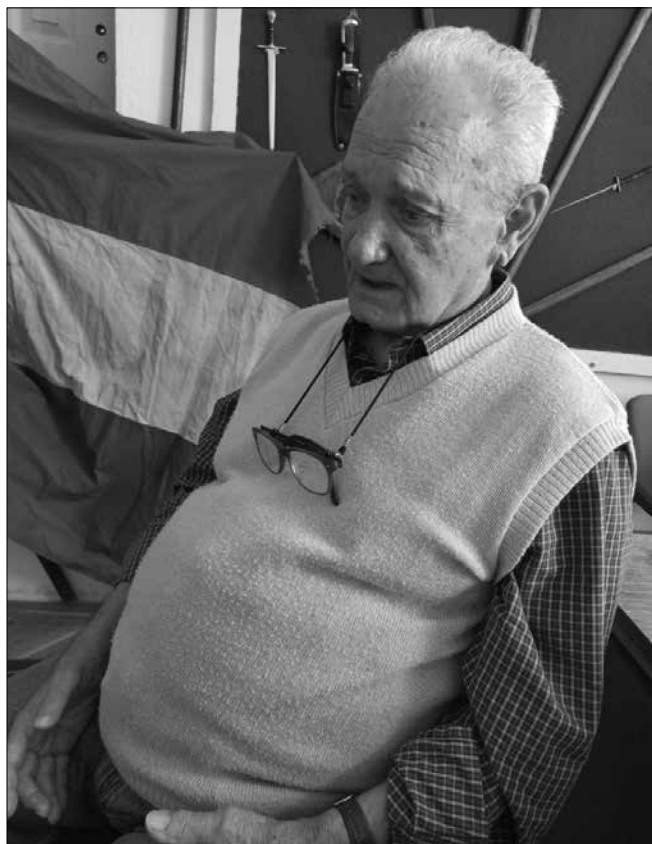
'56-os emlékmű – részlet (Szeged)

Hívta a Haza, és ő elindult – Schrötter Tibor tanúságtevése

„Lehet, hogy teátrálisan hangzik a mai időkben, de mi valóban a Hazánkért, a szabadságunkért harcoltunk 1956-ban” – mondja Schrötter Tibor, az 1956-os Magyar Szabadságharcosok Világszövetségének alelnöke. Akkor, 1956 októberében, amikor már évek óta a szovjet–magyar diktatúra csizmával taposta a nép lelkét és testét, Tibor azonnal jelentkezett a Böszörményi úti laktanyában nemzetőrnek, és indult a Széna térre harcolni. A Kádár-rendszerben, a forradalmat követő megtorlásban áldott állapotban lévő feleségéből kitaposták, kirugdosták az ávosok gyermeküket, Tibornak szöveget vertek a körömágyába, 11 fogát verték ki, hogy vallomásra, árulásra bírják, de nem tudták megtörni!

Nehezen szántam rá magam az első találkozásunk előtt, hogy megkeressem: mégis, milyen jogon merem feltépni a sebeket, emlékeztetni a borzalmakra, újból és újból átélni a rettenetet egy kilencvenéves embernek lelkiileg még ma is iszonyú lehet. Ám ő az első megkeresésre és a továbbiakra is azonnal ráállt, szeretné, ha mindenki megismerné az igazságot.

– Nagyon jól emlékszem, 1956. október 29-én összekötő voltam a Széna tér és a Böszörményi úti laktanya (azelőtt rendőrlaktanya, akkor már a nemzetőröké) között. Nemzetőr voltam, de amikor ilyen feladat nem adódott, akkor egy rendfenntartó szakaszhoz osztottak be, és aznap reggel jelezte valaki, hogy az Agárdi úton az egyik házból lövöldöznek kifelé a járőkelőkre. Ugyanis a Böszörményi úti pékséghez csak arrafelé lehetett menni, ott, azon az úton, a hegyről lefelé. Rudi őrnagy, aki a laktanya parancsnoka volt, utasított, hogy azonnal menjünk a helyszínre. A kertkapu nyitva volt, bementünk a kertbe, aztán a villába, amely egy gyönyörű barokk épület, akkor támadt csak igazi lövöldözés, zengett tőle a hegyi út! Egyszerre csak azt éreztem, hogy

Schrötter Tibor, a tanúságtevő

iszonyatosan elszibbadt a kezem, lenézek, látom ám, hogy a csuklóból spriccel a vér, eltaláltak, az ütőeremet! A szakaszparancsnok berántott az egyik helyiségbe, az a konyha volt, a fregolin fehér ingek száradtak, lekapott egyet, rácsavarta a csuklómra, utasította Bogár Öcsit, a sofőrt, hogy azonnal vigyen a legelső kórházba.

Az a Sportkórház volt, légvonalban talán másfél kilométerre. Ott már várták a sebesülteket, tették, amire felesküdték, mentették az emberéleteket, az orvosok, ápolók java része a felkelők mellé állt.

– Bevitt az Öcsi, addigra már az ingből is folyt a vér, arra még emlékszem, a műtőben az egyik orvos azt mondta: mi lesz ezzel a gyerekkel? Nincs vérplazmánk! Aztán minden elsötétült...

Legendás hírű orvosok dolgoztak a Sport-kórházban is, hiszen máskülönben most sem beszélgethetnénk Schrötter Tiborral.

– Két nap múlva tértem magamhoz: egy bűbajos, nagyon szép, fiatal lány arcát láttam meg először, mosolyogva kérdezte: hogy vagy? Kérsz vizet vagy valamit? Válaszolni sem tudtam, de nem a bajom miatt, hanem mert megbabonázott, az az arc örökre belém ivódott!

Ő volt Veronika! Mintha egy filmbéli jelenetet látnék, ahogy emlékezik Tibor: gyönyörű volt, és kedves, másodéves a Zeneakadémián, mint annyi fiatal lány, ő is önkéntes ápolónőnek jelentkezett ebbe a kórházba. Ott, sebesülten, Tibor első látásra beleszeretett, 1957-ben már össze is házasodtak.

– Mintha találkozásunkat a csillagokban írták volna meg, Veronika ápoló. Két nap múlva a bajtársak bejöttek, elmondták, hogy a belügyminiszter-helyettes villája volt, ahonnan két részeg ávos lövöldözött, sikerült őket lefegyverezniük, a miniszterhelyettest megtalálták az egyik ágyba beágyazva, onnan vitték a laktanyába, a fogdába ezt a három brigantit, majd ha konszolidálódik a helyzet, a bíróság felelősségre vonja őket. Hitünk abban, hogy velünk győz az igazság!

Amikor kihozták őket az utcára, addigra már tömeg verődött össze, meg akarták lincselni a három görényt, Tibor szabadságharcos barátai riasztó lövéseket adtak le, így sikerült az embereket jobb belátásra bírniuk. Később, amikor a tárgyalások voltak, a megtorlások alatt ők hárman pontosan az ellenkezőjét vallották a történetnek, és a vérbírák nekik hittek. Schrötter Tibornak a kommunista diktatúrában nem ez volt az első sebesülése, szenvedése. Gyakorlatot szerzett abban, mi történik a kihallgatásokon, hiszen 1950-ben már letartóztatták ellenállásért. 17 éves volt akkor?

– Elmúltam 16, ám nagyon jól emlékszem a háború utáni időszakra, amikor még csak 12 éves gyerek voltam, de akkor a gyerekek hamarabb értek, mint a mostaniak, a körülmények iszonyata miatt. Most is látom magam előtt, ahogy a nőket elhurcolják, jajgatásuk nekem fáj, nem volt ennivalónk, és mindent jegyre adtak. Apámat

elvitték civil hadifogolyként a Gulagra, soha nem tért vissza! Arra is emlékszem, amikor a nővére-met, aki akkor volt 17 éves, egy ajtólapon hozták vissza a szovjet tiszt szállításról.

Ezt a rendszert nem fogadhatta el a tiszta lelkű gyerek, aki csak ocsmány, undorító világot talált maga körül.

– Gyűlöltem! Így kerültem egy ellenálló csoportba. Sok ilyen volt, nem álltunk egymással kapcsolatban, és mégis erőszakkal rendkívül könnyen fel tudták göngyölíteni őket. 1950. január 9-én éjszaka, úgy 3 óra tájban bevilágítottak az ablakon, csöngettek, mire édesanyám felkelt, már berúgták az ajtót, félig felöltözve négy viharokabátos vitt a pobjedához (GAZ–M–20 Pobeda, szovjet gyártmányú autótípus, amelyet az ÁVH-nál használtak), engem betapostak a két ülés közé. A vezetőjük egy honvéd tiszthelyettes volt, mert a katonapolitikai parancsnokság tartóztatott le.

Komoly volt akkor az az ellenálló csoport, nem csak gyerekes elképzelésekkel ostromolták a szovjetek által irányított, Rákosi által vezetett magyarországi kommunista rendszert?

– Rákosit is likvidálni akartuk. Kék overallba öltöztünk, mintha útjavító munkások lennénk, feltörtük az aszfaltot, közben kézigránátokat raktunk le, visszatakartuk, így akartuk a gépkocsiját felrobbantani, ami sajnos nem jött össze, mert nem működtek a gránátok... Visszatérve az előzőekhez: amikor megérkeztünk, bementünk a kapun, kérde az ő: hányan vannak? Mondják, hogy öten, három hátul ült, kettő elöl, csak arról nem beszélt senki, hogy a két ülés közé én is be vagyok taposva, az egyik csizmája a nyakamon. Még korábban közölte, ha meg merek nyikkanni, széttapos!

Így nem is volt nyilvántartva, nem tudott róla senki, hogy hova vitték.

– A kihallgatótiszt eleve azzal fogadott: idehallgasson, Öcskös – ordított –, a világon senki nem tudja, hogy hol vagy, a bőröddel sem kell elszámolnunk senkinek!

Édes Istenem, te tudod igazán, hány embernek a bőrével nem számoltak el. Tibor, azt olvastam, hogy szöveget vertek a jobb keze nagyujjának körömágyába. Hogy bírta ki?

– Istenhit, hazaszeretet és humorérzék! Bármilyen hihetetlen, egy idő után meg lehet szokni a verést is. Tudom, hogy mikor kihallgatásra visznek, azzal kezdik, hogy összevissza vernek. Benne volt a pakliban, ha az ember lebukik, az ezzel jár. Meg az, hogy a hazámért teszem, higgye el, aszszonyom, valóban a Hazámért bírtam, (nagy sóhaj) a nővérem megalázásáért, szenvedéséért, Apám haláláért, mindenkiért, több millió emberért. Valahogy így már nem is volt olyan súlyos az ütleget.

No, de kiverték a fogait! Most is érezhető egy kicsit a beszédén.

– Ott hat fogamat verték ki, összesen 11 fogamat veszítettem el a kínzásokban.

Azért volt olyan társa, aki nem bírta.

– A cellában éjjel-nappal égett a villany, beordítottak, hogy takarodó, a fapriccsra feküdtünk, volt egy lópokrócszerűség, azzal takaródtunk. Sokan lelkileg-fizikailag már nem bírták a kínzást, egyik srác a piccs vasán föltépte az ütőerét. Reggelre elvérzett a pokrócon.

A család, az Édesanyja mikor tudta meg, hogy hol van?

– Talán két hónap múlva. Fölkerültünk a Marikóba tárgyalásra, akkor írhattam egy lapot neki, mikor jöhet, és mikor hozhat nekem tiszta ruhát. Nehezen tudtam megszólalni, mikor megláttam, két hónap alatt Édesanyám megöszült! A vallatások, verések, áltárgyalások után 8 év büntetést kaptam, azután, mivel fiatal korú voltam, mérsékeltek ötre, először így kerültem Ceglédre a fiatalokhoz.

Amikor a 18. életévét betöltötte, akkor elvitték bányász munkatáborba. Magyarországon, ahol kő- vagy szénbánya volt, ott politikai fogoly is volt munkaszolgálatosként, ha jól tudom. '53-ban nyílt az eddigieken kívül Kisgyónon, Ormospusztán, Farkaslyuk-Tólapán, Csékúton, Annabányán, Síkvölgyön is rabnáya.

– Sok volt, legalább tizenöt, ezek ilyen lágerszerű táborok, ahol ávosok őrködtek felettünk, csak itt csukaszürke smasszerruhába öltöztek be. Ahová én először kerültem, az fent volt a Bakony közepén, Kisgyónban, eléggé meredek

lejtőn kellett lejönnünk a tárlóhoz, ahol dolgoztattak bennünket, lejtaknás és nem sújtóléges, külkarbidlámpával világítottunk. A bányászokat megfélemlítették, ha bármiféle segítséget nyújtanak nekünk, akkor őket is letartóztatják, így először elég hidegen méricskéltek bennünket, de ahogy rájöttek, hogy nem bűnözők vagyunk, nem köztörvényesek, akkor teljesen megváltoztak. Frappergi Józsi bácsi, aki a vágárunk volt – én egy Ottó nevű, velem egykorú, fiatal társsal a csillése –, hétfőn, amikor jött be, süteményt hozott, amit a felesége süített nekünk. De az ávos, a smasszer gyűlölt bennünket. A smasszerpihenőben volt egy akkora molinó, mint ez az asztal, erre fölírva: Ne csak őrizd, gyűlöld is! Szó szerint vették! Hozzá kell tenni, hogy ez kölcsönös volt.

A munkatáborok célja az elítéltek ideológiai átnevelése. Marschall Adrienn kutatásaiban olvastam, hogy 1953 januárjában 23 932 ember volt letartóztatva vagy internálva, közülük 9913-an dolgoztak rabként kő- vagy szénbányákban. A forradalmat megelőzően, 1956. október 1-jei adatok szerint az országban 105 büntetés-végrehajtási intézet működött, amelyben összesen 18 269 főt tartottak őrizetben, 52,8%-uk rabmunkahelyen dolgozott, a többiek országos vagy megyei börtönökben raboskodtak.

– Az egyik rab a mi bányánkban egyszer megelégtelte a sok aljasságot, a smasszer-ávósok ütlegetését, eltorlaszolta a sötét vágatot, jött a smasszer, és a szívlapáttal úgy vágta fejbe, hogy felismerhetetlen lett a képe. No, akkor aztán minket három napig nem engedtek le a bányába, mint a mérgezett egerek rohagáltak az ávosok, próbálták kideríteni, hogy ki tette, de hála istennek, nem találták meg. Az lett a következménye, hogy szétszórtak minket másutt. Én akkor az oroszlanói rabnáyaiba kerültem, onnan pedig az ajka-csingeribe, ahonnan aztán 1954-ben szabadultam. Pontosan a világbajnokság döntőjének napján! (Az 1954-es labdarúgó-világbajnokság döntőjét július 4-én a nyugatnémetekkel játszották a magyarok, az eredmény: 3:2 a németek javára.) Kijöttem a munkából, szóltak, hogy álljak félre. Mit követhettem el? – gondolkodtam magamban. Fölvittek a parancsnokságra, közölték, hogy szabadulok!!!

Schrötter Tibor talán először mosolyog beszélgetésünk alatt, az egész, amiről mesél, oly abszurd, mint a Tanú című filmben.

– Asszonyom, van egy pont, amikor az ember vagy öngyilkos lesz, vagy nevet! Kitalálták azt is, ha az ember 110% fölött teljesít, akkor duplán írhat levelet, és ha folyamatosan 115% fölött, akkor a büntetéséből leírnak néhány napot. Klára, mi megszakítottuk magunkat! Szó szerint értse! Csak azért, hogy a büntetésünkből leírjanak néhány napot. Elindultam a szabadságom felé az úton, fogalmam sem volt, merre van az állomás. Jött velem szembe egy bányász, azt mondja, menj tovább egyenesen. Aztán harminc méter után rám kiabált: Hé! Én meg a fal felé fordulva vissza: A0010148-as politikai elítélt jelentkezik! Ugyanis négy és fél évig ez volt a nevem. Oda jött a bányász, és kérdezi: Innen jöttél, miért voltál bent, mit követtél el? Erről nem beszélhetek, mert abban a pillanatban visszavisznek – feleltem. Elkísért az állomásra, búcsúzóul odafordul hozzám: Ne haragudj, csak 12 forintom van összesen, és fél doboz cigarettám, fogadd el tőlem! A cigit elfogadom – válaszoltam –, de a pénzt nem, mert megkaptam a háromévi munkabéremet, 876 forintot. Fölszálltam a vonatra, 24 órán belül jelentkeznem kellett a kerületi rendőrség politikai tisztjénél. A Hollósi Simon utcában lakunk, a Maros utcában volt a rendőrség, az közelebb van a Délihez, ezért először oda mentem, nem haza. Bementem, vártam... Fél óra után szólít a politikai tiszt, tárt karokkal fogad, teljesen le voltam döbbenve. Kávét, cigarettát hozott, az anyagom már ott állt előtte az íróasztalon, gratulált, hogy vájár lettem, hasznos tagja a társadalomnak, megígérte, hogy mindent elkövet majd, hogy tanulmányaimat folytathassam, sőt még diplomát is szerezhetek!

Schrötter Tibor azt hihette, hogy álmodik... Be akarták szervezni?

– Iparművész szerettem volna lenni, nagyon jó vizuális készségem volt, megjelentem saját magam előtt, nem a tükörben, hanem az agyamban, a lelki szemeim előtt, és láttam, ahogy kiverték a fogaimat, a körmömbe verték a szöveget... Én okozzam más embereknek ugyanezt? Azt mondtam, köszönöm, én ezt nem vállalom, tisztességes munkával szeretnék a társadalom hű tagja

lenni. Arasznyira hajolt hozzám a tiszt, fröcsögött a nyál a szájából, úgy üvöltött: Te rohadt fasiszta, takarodj innen! Kimegyek, egy órát várok, a hideg veríték csorgott a hátamon. Mikor megkaptam az őrmesternőtől a papírjaimat, az volt rajta: kényszermunkahely Dorog 8-as akna, visszavonásig szigorított rendőri felügyelet!

Nem tettek le arról, hogy beszervezzék. Dorogon is minden vasárnap délelőtt jelentkeznie kellett Tibornak, kezébe nyomták a Szabad Népet, végig kellett olvasnia, és fel is kellett mondania, mégis nemet mondott, ellenállt. Büntetésül, mert elvesztettek egy látens besúgót, továbbtanulás és diploma helyett behívták munkaszolgálatos katonának, természetesen egy bányába, Miskolcon, a Petőfiben kellett az ingyen munkaerő. Itt érte 1956. október 23-a, felnőtt volt már, 23 éves, egyetlen pillanatra sem gondolt arra, hogy most már elég volt a szenvedésből, a megaláztatásból, a verésből, hívta a Haza, és ő elindult.

– Feljöttünk a bányából, megdöbbenve láttuk, hogy a tisztek eltűntek a laktanyából. Kérdeztük az ott maradt tiszthelyettest, mi történt, de ő sem tudta. Bekapcsolta a rádiót, de csak az Egmont-nyitány hallatszott, meg néha-néha egy mondat. Este 9, 10 felé már a háttérben lövéseket is lehetett hallani. Bogár Öcsi odaszól: Tibor, megyünk? Naná, hogy megyünk! Akkorra voltunk már vagy 25-en indulásra készen, a gépkocsisorral kinyomtuk a kerítést, és hajtottunk egészen Gödöllőig, ott elfogyott az üzemanyag. Hármás-négyes csoportokra oszolva, hogy ne legyen túl feltűnő, mentünk tovább, szakadt katonaruhában gyalogoltunk az országúton, fel egészen Budapestig. Hajnalban Édesanyám sírva, zokogva ölelt...

Már másnap csatlakozott az elsőként alakuló magyar nemzetőri szolgálathoz, ahol összekötő lett a motorkerékpárjával együtt.

– Ma már csak a Közlekedési Múzeumban lehet olyat látni, volt egy Csepel 100-as motorkerékpárom, ezért is lettem összekötő a Böszörményi út és a Széna tér között. Amikor nemzetőrként éppen nem volt feladat, akkor a Széna térieket erősítettem. A vezetőjét, Szabó bácsit csak Bajusznak hívtuk, olyan tömött, sűrű, nagy

bajusza volt. Mikor először megkerestük, rögtön látta rajtunk, hogy katonaszökevények vagyunk. No, jól van, gyertek, és fegyvert nyomott a kezünkbe. Ez 25-én volt.

Szabó János 59 éves gépkocsivezető talán előző nap csatlakozott a spontán felkelők alakította csoportba. A feljegyzések szerint éppen előző napon kaptak egy teherautónyi fegyvert, Szabó János a nézelődők között volt, de neki is adtak, s ahogy ízlelgette a fogását, eszébe jutott az a sok szenvedés, verés, kihallgatás, amit az ötvenes évek első felében ő is átélt, elérkezettnek látta az időt, hogy revansot vegyen. El is kelt a csoportban egy idősebb, tapasztalt ember, hiszen az itteni szabadságharcosok zöme szinte még gyerek volt, fizikai munkások, ipari tanulók álltak össze a szabadság kivívásának reményében. Elfoglalták az ottani földalatti metró építkezőinek munkásszállását, az volt a központjuk.

– Október 28-án is le kellett mennem a Széna térre, egy levelet küldtek velem, nem találtuk a parancsnokot, azt mondták, elment a Műegyetemre és a Bem laktanyába embereket toborozni meg fegyvert szerezni. A földalatti kidőlt kerítésénél leültem, vártam rá, egy fiatal kis srác odajött, bemutatkoztunk, akkor tudtam meg, hogy ő Mansfeld Péter. Körülbelül egy órát beszélgettünk, bűbajos, vagány kis kölyök volt, úgy csillogott a szeme, hogy azt még most is látom. Beszélt az édesanyjáról, de elsősorban izzott benne a hazaszeretet. Ebben a gyerekben, akinek a szülei fodrászok voltak, nem valami értelmiségiek, izzott a Hazám! És hajtotta a vágyott szabadság bűvölete, érett férfiként gondolkodott. Fegyvert akart, de a józanul és szeretettel gondolkodó Szabó bácsi nem adott a gyerek kezébe fegyvert, mert féltette. (Később már csak a Gyűjtőben, az ablakból láttam Pétert, sétált, csak egyedül. A halálraítélteket mindig csak egyedül sétáltatták. Megvárták, amíg 18 éves lett, már egyedül sem sétálhatott tovább, végrehajtották az ítéletet, a gyilkosok elvették a jövőjét!) Közben megérkezett Szabó bácsi, a hóna alatt egy csomaggal, és újságolta, hogy az egyetemisták jönnek, de a Bem térnél a tisztek teljesen elzárkóztak a gondolattól, hogy támogassanak

bennünket. Ezen a napon óriási harcok voltak – végre úgy éreztük, hogy győzünk a tankok felett, eddig inkább ők gyilkoltak minket, most már eredményesen küzdöttünk mi is. Nemcsak Molotov-koktéllal, de fegyverekkel is szembeszálltunk a túlerővel!

Mikor megérkezett az öreg Bajusz, kibontotta a hóna alatt lévő csomagot, látjátok, ezt a zászlót a Műegyetemről küldték, késsel vágta ki belőle a diktatúra jelképét, tegyék valami jó magas pontra, hogy mindenki azonnal észrevegye. Ez a jól látható hely szerintünk a metróépítkezés kastornya volt, azzal jöttek föl a munkások meg a meddőanyag is. Keller Lajossal, akivel még együtt jártam a Medve utcai polgárba, barátom lett, és a legidősebb, legmagasabb volt közöttünk, szereztünk egy kétméteres vascsövet, arra húztuk fel a zászlót, és ő tűzte ki a legmagasabb pontra. Akkor még hittük, hogy győzünk, kiharcoljuk az áhított szabadságot. Azon a napon, úgy hallottuk, Nagy Imre azt mondta, semlegesek maradunk. Mikor a szovjetek lerombolták Budapestet, a Széna tériek még három napig tartották magukat.

Másnap – ahogy beszélgetésünk elején már elmondta –, 29-én sebesült meg Schrötter Tibor, fent az Agárdi úton az ávosok átlőtték a csuklóját, az ütőerét érte a találat, a Sportkórházban ébredt fel, egy gyönyörű szép arc nézett rá, ő volt Veronka, az önkéntes ápolónő. A nő hamarosan a felesége lett.

– November 5-én bejöttek a bajtársak a kórházba, sírva, ijedten mesélték, hogy a szovjetek bejöttek az országba, Nagy Imre hatalomátvételtől beszélt, menekülnünk kell Nyugatra, azért jöttek, hogy engem is magukkal vigyenek. Szó sem lehet róla – mondta az orvos –, mert ha felszakad a sebe, elvérzik! Aztán 6-án odaült az orvos az ágyam szélére, azt suttogta, hogy el tudnék-e valahol rejtőzködni. Doktor úr, miért kellene nekem rejtőzködni? – kérdeztem. Azért – válaszolt most már erélyesebb hangon –, mert a pufajkások járják a kórházakat, szovjet katonai támogatással szedik össze a sérülteket, mint hasábfákat, úgy dobálják fel őket a teherautóra, és viszik el őket. A bátyám egyik barátjának, aki már elhagyta az országot, volt egy kis lakása a Beethoven utcában (látja még ez is a zenével függ

össze az életemben), ott rejtőzködtem el, és az orvosok odajártak, Véghelyi Péter tanár úr is a Sportkórházból, egészen decemberig ott kezelt. Akkor bevitt a János-kórházba, és ott, anélkül, hogy a felvételi naplóba beírtak volna, kezeltek, és begipszelték a kezemet, járóbeteg lettem. Hazafelé nézelődtem az utcán, otthon kérdeztem Veronkát, mi ez a MÚK falfestés. Ő, hát Márciusban Újra Kezdjük! No, hát akkor kezdjünk hozzá, ideje fegyvereket és harcostársakat gyűjteni.

Hihetetlen, átlőtt ütőérrel, begipszelt kézzel, kivert fogakkal, börtön- és bányaevekkel a háta mögött rögvest arra gondol, hogy no akkor újrakezdjük. Kamaszkorától csak néhány napig volt szabad. Maga valóban a szabadságért küzdött!

– Mi másra gondoltam volna? Fegyvereket, löszert gyűjtöttünk, és embereket. Hamarosan összeállt ismét egy ellenálló csapat. Igen ám, de nemcsak mi készültünk, hanem Csermanekék is, Kádár, szóval az ő pufajkásai is készültek. Bizonyított tény, térkép van róla (a Vándorkiállításom mindig felhívom rá a diákság figyelmét), hogy 58 helyen az országban likvidáló sortűzet rendelték el. Odacsődítettek embereket, fiatal nőket, gyermekeket és anyákat, öregeket és egyetemistákat, és valósággal lemészárolták őket. Nem tudni, hogy hány ezer ember halt meg így, ártatlanként Mosonmagyaróváron, Salgótarjánban... és a többi helyen. Mindezt azért, hogy megfélemlítsék az országot, nehogy valakinek legyen bátorsága márciusban vagy bármikor újrakezdeni. Nincs gyilkosabb kór a félelemnél, a lelket, az agyat támadja meg, és a testet cseléddé teszi!

Évtizedekkel később erre hívta fel a diktatúrát jól ismerő Karol Wojtyła, Szent II. János Pál pápa is a figyelmet: „Ne féljete! Az igazság szabaddá tesz titeket!” Róla nevezték el, már a rendszerváltás után, Budapesten a volt Köztársaság teret.

– Úgyhogy márciusban semmi sem történt. De mégis: összeházasodtunk Veronkával, csodálatos szerelem, mi valóban egy test, egy lélek voltunk. Látja, milyen az élet, a legnagyobb borzalmak közepette lehettem a legboldogabb! A születésnapomon, '58 májusában súgta meg, hogy babát várunk! Már harmadik hónapja volt

áldott állapotban, csodálatos. Kilencvenéves vagyok, de az volt életem legszebb pár hete... Pedig rohadt nehéz körülmények között éltünk, és vártuk a babát, nagyon vártuk a gyermekünket... Ezzel keltünk és ezzel feküdtünk.

És akkor, október 8-án hajnalban jött a csengőfrász! Az emberek gyomra görcsbe rándult. Berúgták az ajtót, kirángatták őket is az ágyból, az egyik fekete kocsiba lökték Veronkát, a másikba Tibort. Azt mondja, akkor félt először, Veronkát féltette, és a már világra készülődő gyermeket! Uram, Istenem! Mi lesz velük? A Gyorskocsi utcai ÁVH-fogdába vitték őket, itt történtek a kihallgatások, a verések, az elképzelhetetlen erőszakosságok, ahol olyannal is vádolták a családot, ami nem is volt igaz. Kívülről nem lehetett látni, alakult már a koncepció per. Pedig ők csak szabadságot szerettek volna, nemcsak maguknak, hanem a nemzetnek is.

– Azon voltak fennakadva, hogy lehet az, édesapám lakatos, édesanyám varrónő, munkáscsaládból származom, mégis most már másodszor fordultam a „néphatalom” ellen. Ez nem néphatalom volt, hanem terror. Puhítottak is rendesen. Elém tettek egy A/4-es fotót, amelyen felismertem magamat, hogy egy nagy dobtaras géppisztollyal lőállásban vagyok a Köztársaság téri párház felé. Itt a bizonyíték, mit műveltél?! Akkor a halálos zárkába vittek már le. Ott töprengtem, hogyan lehetséges az a kép, a párház Pesten van, én az '56-os események során ki nem tettem a lábam Budáról, hogy lehetek akkor ott ezen a képen. Azt hittem, megőrültem, meghibbantam, vagy mi?! Akkor eszembe jutott, hogy a párház ostroma október 30-án volt, én meg akkor a Sportkórházban feküdtem élet és halál között.

A képet összemontírozták!

– Jelentkeztem kihallgatásra, azt mondja az őr, no végre, megjött az esze! Fölvittek a kihallgatótiszthez, elmondtam neki a történetemet. Visszaküldött a zárkába. Nagy sokára ismét jöttek értem, kihallgatásra vittek egy másik szobába, egy fehér köpenyes férfi volt ott másik négygel, megvizsgálta a csuklómat. Igen, valódi – mondta. Kiderült, hogy már a kórházban is jártak, a napló igazolta, hogy nem lehettem 30-án a párháznál.

Ezen iszonyúan felbőszültek, mert tetten értem őket a csaláson, négyen nekem estek, ahol értek, ott ütöttek, életemben nem kaptam akkora verést, ha összerogytam, akkor rúgtak, éles fájdalmat éreztem a nyúltagy tájékán. Térdtől lefelé lebénult a lábam, megsérült a gerincem. Nem tudtam felállni, nadrágomnál fogva húztak le egy emeleten keresztül, kopogott a fejem a lépcsőn. Aztán sokáig nem láttam senkit, bicegve bár, de egyszer csak talpra tudtam állni, addig vártak, amíg az ütésnyomok is eltűntek. Ugyanis, amikor átviszik az embert a vádhatóságra, alá kell írnia egy ívet, hogy semmiféle erőszaknak nem volt kitéve. Aláírtam, pedig már 11 fogam bánta, meg a gerincem! Amikor a tárgyalásra került sor, én voltam az elsőrendű vádlott, engem hallgattak ki először, az ügyvédem felhozta, hogy hamis képpel akartak megvádolni. A bíró üvöltve utasította rendre az ügyvédet, mondván, hogy ez nem tartozik a tárgyhoz. Ugyanis a védő azt mondta, ha ezt Nyugaton megtudják, óriási balhé lesz belőle, az ország „nimbusza” romokban fog heverni. Nem véletlenül igyekeztek a politikaiakra valamilyen köztörvényes bűnt is rálőcsölni. Azt akarták bűnömül felhozni, hogy én elloptam azt a fehér inget, amellyel a bajtárs bekötözte a csuklóm. És csak azon múltott, hogy nem lettem rabló, hogy az ingnek az értékét 156 forintban állapították meg, a cselekmény alsó határa pedig 212 forint volt. 56 forintnál múltott, hogy nem lettem köztörvényes bűnöző.

Mikor látta újra a feleségét, Veronkát? Adigra már megszülte a gyermeküket?

– A tárgyalóteremben – mondja egy kis szünet után, könnyeivel küszködve Schrötter Tibor. Ha ezt kérdezik, ha arra gondolok, mindig gombóc van a torkomban – és folyik a könnye a minden verést elviselő, bátor férfinak. Menjünk vissza pár hónapot az időben, az, akitől akkor elválasztottak, egy életvidám, gyönyörű, örökké mosolygó, daloló várandós fiatalasszony volt. Aki bejött a tárgyalóterembe, egy magába roskadt, idegileg megbomlott nő, akit nem ismertem volna fel, ha nem mondják a nevét. Ott tudtam meg (hosszan sóhaj), az ÁVO-n, a kihallgatásokban, a verésekben elvetélt. Azok a nem emberek, pusztán valami rohadt élőlények kirugdalták az én drága, szépséges Veronkából a gyermekünket! S akkor a világon mindent magamra vállaltam, csakhogy Őt mentsem.

„A dacos gyűlölet állított talpra engem”

Ez sikerült is, szabadlára helyezték a feleségét, ámde rögtön be is utalták az Országos Ideggyógyászati Intézetbe, a hárs-hegyi bolondokházába, ahogy a köznép emlegette, de erről Tibor nem tudott semmit, börtönben ült, és örült, hogy legalább Veronkát kiengedték. 1960-ban részleges közkegyelemmel szabadult, ez azokra volt érvényes, akikre semmiféle köztörvényes büntetést nem tudtak rábizonyítani. Az első és utolsó ítéletével összesen hat és fél évet töltött börtönben.

– Amikor kijöttem, hazamentem, kérdezem az anyósomtól, hol van Veronka. Mondja, hogy fönt van az idegstanatóriumban. Fölmentem a Hárs-hegyre, kerestem az orvosát, aki nagyon örült, hogy kiengedtek. Különben hihetetlen, hogy az orvosok mennyire érzékeltették az együttérzésüket, egy hullámhosszon voltak velünk. Örült, hogy kijöttem, hitt abban, ezáltal Veronika is rendbe jön majd, azt mondta: vigyem el valami nyugalmas helyre, ahol semmi sem zavarja, és reméli, hogy felgyógyul. Agárdon volt anyósoméknak egy 100 négyzetméteres kis telkük, egyszobás kis víkendházzal, oda vittem el Veronkát. A családban nem volt szokás más leveleit felbontani,

ezért Anyósom, mikor jött minket meglátogatni, bontatlan borítékban hozott két levelet Veronkának. Az első levélben az állt, hogy végérvényesen minden zenei intézményből kitiltják (ugye ő mielőtt ápolónőnek jelentkezett, másodéves volt a Zeneakadémián), és most nem folytathatja tanulmányait. Ez nagy csapás neki, mert élete álma a zene. Szörnyű volt, hogy a második levélben, amely a kórházból jött, azt írták, olyan sérüléseket szenvedett a kihallgatások alatt, hogy soha többé nem lehet gyermeke! Akkor egy óvatlan pillanatban kiment a házból, és a vonat alá vetette magát...

Még most is, 62 esztendővel a történetek után, elmegy a hangja Schrötter Tibornak, ha erről beszél. Hogyan lehet ennyi szenvedés után talpra állni?

– Istenhívő ember voltam és vagyok, nem istenfélő, hanem istenhívő, de a Miatyánkban én nem tudom a mai napig sem kimondani, hogy megbocsátok az ellenünk vétkezőknek. Én nem bocsátok meg! (Először emeli föl a hangját beszélgetésünk során.) Majd ha a penitenciát le-töltötték, akkor lehet szó megbocsátásról, addig nem! Talán a gyűlölet is energia lehet, ez a dacos gyűlölet állított talpra engem. Pedig az elkövetkező évek, egészen a rendszerváltásig, sem voltak könnyűek. Betelt az egész munkakönyvem, amikor utolért a MIL-lap (arra minden változtatást föl-jegyeztek, a munkaszolgálatot és a börtönöket is), abban a pillanatban elbocsátottak. Volt olyan év, hogy vidéken latrinát takarítottam, abból tartottam el magam. Egyszer nyúltam a pohárhoz, aznap, amikor a feleségem meghalt este a székesfehérvári kórházban, kezek nélkül, mert azt levitte a vonat. Akkor, aznap eszméletlenre ittam magam, mert különben lehet, hogy én is a vonat alá vetődtem volna Veronka után.

De nem tette, a tanúságtevést tűzte ki életcélul. Fotók, dokumentumok, relikviák gyűjtésébe kezdett a kilencvenes években, vándorkiállítás formájában tárja a nyilvánosság elé, mi történt, iskolákba, közösségi és művelődési házakba, mindenhova elmegy, ahova csak hívják. 134 helyen fordult meg, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékei, hitének, a hazaszeretetének

dokumentumai minél több emberhez eljussanak. Itt van az irodájában egy nagy bőrönd, 90 éves korára is ezzel utazik, már veszi is elő az asztal alól, mutatja, mi van benne. Pár éve a Várnegyed Galériában láttam egy kiállítást, volt forradalmárok, illetve családtagjaik küldtek be emlékeket. Tibor egy, az ágy vasrácsán élesre csiszolt kanalat küldött. Az is itt van. Mutatja, hogyan csinálták a Molotov-koktélt üvegekben. Két szobrot vesz elő, az egyiknek a címe Világvándor, a másiké Unokasírató.

Ennek is története van, a nagymamának a fia és annak felesége is 1945-ben meghalt, az unokát a Nagyi nevelte fel, az unoka '56-ban harcolt a forradalomban, azután letartóztatták, végül kivégezték. A nagymama csak holtan látta utoljára, hazament, és ő is öngyilkos lett. Fresh Ottó bajtárs mintázta a szobrot, aki ismerte a családot. Mindenkinnek, öregnek és fiatalnak tudnia kell, mi történt akkor. Mert sokáig a történelem-könyveink is hazudtak, és az 50 éves évfordulón, 2006-ban lovas rendőrök tiporták a

tüntetőket, és ártatlanok szemét lőtték ki, meggyalázták ötvenhatot, amint azt elődeik is tették.

– Asszonyom, ha valaki nem tudja, mi történt 1956-ban, meg, ahogy maga mondta, 2006-ban is, aki ezt elfelejti, azzal újra meg fogják tenni! Ezért kell tudni róla, nehogy még egyszer ezek a ... (nem találok rájuk jelzőt, hogy mik?), hogy ezek az élőlények nehogy valaha is hatalomra kerüljenek, mert abba belepusztul az ország, a nemzet. Több mint ezer évünk megy tönkre! Ezért járok ezzel a bőrönddel, és megyek mindenhová, ahova csak hívnak.

Schmidt Mária, az 1956-os forradalom és szabadságharc hatvanadik évfordulójának kormánybiztosa az ünnepségsorozat megnyitásakor így szól: „A világtörténelem egyik legtisztább, legőszintébb forradalma, ’56 büszke öröksége velünk marad örökké. Az ’56-os hősök a magyarság több mint ezeréves történetének méltó örökösei, azoknak, akik történelmünk során a nemzet függetlenségéért szálltak harcba [...] ’56 azt jelenti: Szabadság mindenkinek felett, akár az élet felett is.”

Veronka neve régen felíródott már a csillagokba, földi nyughelye, emlékhelye a Farkasréti temetőben van Budapesten. Schrötter Tibor el-eljár hozzá beszélgetni életük legborzalmasabb és legboldogabb hónapjairól.

Arra emlékszik, mi volt a kedvenc virága kedvesének?

– Hogyne emlékeznék, az orgona. Mindig azt viszek neki tavasszal, amíg csak nyílik, nagy-nagy csokorral. Az orgona illatában ma is látom gyönyörű szemét, a lelkemben viszem őt tovább. Azt sajnálom, hogy szegénykém kenet nélkül halt meg.

Ezt nem sajnálhatja, hiszen ő megjárta a poklok poklát, ha lett is volna bűne, már itt, a földön megbocsáttatott.

Szeptemberben az ’56-os forradalom és szabadságharc egy másik ikonikus nőalakjától, Wittner Máriától is el kellett búcsúznunk, mikor életében végigjárta harcostársai sírját, letette rájuk az emlékezés koszorúját, sóhajta azt mondta: „Lelkiismeret-furdalásom van, hogy életben maradtam, az ő életüket meg el-

vették.” Mondta ezt az a Corvin közti harcos, aki megismerte a siralomházat is. Bár másutt harcoltak, de egy célért, a Hazáért, a Szabadságért! Mikor ismerte meg Máriát?

– A forradalom alatt nem találkoztunk, nem is hallottam róla, akkor csak egyre gondoltunk, hogy győzzünk és éljünk. Szóval, akkor még nem ismertem. A feleségem a megtorlásban már igen, együtt volt vele a zárkában, ő mesélt róla: nagyon kemény ember volt, óriási lelkierővel bírta azt is, hogy másnap talán rá kerül a sor, felakasztják. Nem voltunk barátok, inkább sors-társak, évente négyszer-ötször futottunk össze, eleinte inkább az évfordulókon. Később, már a rendszerváltozás után az ünnepségeken, koszorúzásokon. Amikor országgyűlési képviselő lett, ő volt a mentorunk, Marcsit kértük, hogy ezt vagy azt próbálja nekünk elintézni, ha valamiről nem tudtunk, ő magyarázta meg. A képviselőház mellett, a körút túloldalán van egy presszó, ott beszélgettünk –, hogy miről? Legtöbbször a jövőről! Feltettük gyermekeinket, unokáinkat, hogy milyen sors vár rájuk. Őn is említette 2006-ot! Jaj, csak vissza ne jöjjenek még egyszer!

Sokáig itt volt a szobájában a szabadságharcosok híres zászlaja, amelyet Szabó bácsi parancsára Kellner Lajos tűzött ki a metróépítkezés kastornyába.

– Ez már nem ugyanaz, de mindenben hasonmása annak. Lajos, a derekára csavarva a Műegyetemtől kapott zászlót, azzal menekült ki Nyugat-Németországba, hiszen akkor még két Németország volt. Nyitott ott egy kis műhelyt, mert kiváló autószerelő volt, ebből elég jó egzisztenciát teremtett magának, legalábbis anynyit, hogy futotta az utazásokra, mert ahol csak a diktatúra képviselői, a Kádár-kormány tagjai vagy küldöttjei megfordultak hivatalos útjaikon, ott megjelent Kellner Lajos régi harcostársaival, és a szent zászlóval tüntettek Kádárék ellen, emlékeztetve őket az 1956-os forradalom és szabadságharc vérbe fojtására. A fekete szalagokat akkor kötötték rá, azokra a társakra emlékezve, akiket a kommunista diktatúra meggyilkolt.

Lajos 1990-ben hazajött. Csöngötnék, ott áll az ajtóban. Ej, de jól megtestesedettél, mondom, akkor széthúzta a kabátját, hát, ahogy elment, úgy jött vissza a derekára csavart zászlóval. At-

tól kezdve mindenhol együtt mentünk a Széna téri zászlóval, Kellner Lajos, Sándorffy Ottó és én, magasba tartottuk a Tabánban, a Műegyetemen, a 301-es parcellánál az emlékezéseken, vidéken, szinte nincs megye, ahol ne jártunk volna, emlékeztetve hőseinkre, akik életüket adták a hazáért. Ha éppen idehaza voltunk, akkor valóban itt őriztük az irodában. Sajnos, 2017-ben Lajos meghalt, Ottóval mi maradtunk a zászlóörök. Utolsó kívánsága az volt, hogy mielőtt mi is utána mennénk, gondoskodjunk arról, hogy méltó helyre kerüljön.

Így 2018 nyarán egy páratlan relikviával gazdagodott a Magyar Nemzeti Múzeum. Az adományozók: beszélgetőtársam, Schrötter Tibor; Zilahy Miklós; aki egyetemi hallgató volt a forradalom előtt, harcolt a Magyar Rá-

diónál, a Köztársaság téren is, a forradalom leverése után kint fejezte be informatikai tanulmányait; valamint Sándorffy Ottó István, akit az '50-es években kuláknak nyilvánított munkaszolgálatos, majd recski rabként 1954-ben szabadul, harcolt az '56-os forradalomban, 1958–1960 között ismét raboskodott.

A zászló hirdeti, hogy a magyar nép harca a szabadságért '56-ban sem volt hiábavaló, letiporták, mégsem győzték le, az a szabadságharc vezetett el a rendszerváltozáshoz, és a Góliáttal szembeforduló Dávid indította el a kommunista diktatúrák felbomlását, pusztulását Közép-Európában. Sajnos a kommunista eszme mostanában, főképpen Nyugaton kezd meggyökerezni, baloldali, zöld és liberális köntösbe bújtatva.

'56-os emlékmű – részlet (Szeged)

Helsinki Hősei

Az alábbi versobeliszk állíttatik a Kú Lajos elnök úr vezette Aranycsapat Alapítvány kezdeményezésére, az 1952-es olimpián kimagasló teljesítményt nyújtó magyar olimpikonok tiszteletére.

Válságos időkben tartsd meg bennünk, s óvjad a hitet, Helsinki!
 Önbecsülésünk kikezdték álságos erők, sok megcsappant hitelű, senki.
 Voltál próbaküszöb, olümposzi csúcs: íme előttünk a bizonyosság,
 képes szállani gátaikon által, fölérni nemes célt a magyarság.
 Megroppantni gerincét nem hagyta soha, sem azt, hogy megalázzák.
 Amnézia sújtottak az ifjak, géntudatuk izzítani lét-kötelesség,
 önvédelmi ösztönük riadóra ha nem kész, őket is egyként le vadásszák.
 Történelmi abortusz a csatavesztés, vigyázzunk, példánk ne kövessék.
 Jobb sorsra érdemesült, ám emlékezetét vesztő fiatalság sorjázik utánunk.
 Ennyire rontva lenne a volna? Összekavarták, nem tudja, mit érez,
 akkor verslábakon kell iramítani vissza a nemzeti részhez!
 El kellett volna ordítanunk, miféle az eszme, amit szívből utálunk.
 Könnyelműn feledő népnek minő léha jövőndő adatik még?
 Bűnünk: gyávák voltunk, vagy kora-bátrak a lényegit adni tovább,
 cinkosságunk megbénít, a néma, a szolgálai görnyedezés pedig hétrét...
 nem csekélyke teher megbírni lebagyadt merszünk ódiumát.

***

Jókor-időben, ha továbbadjuk a tudásunk, megértik az ivadékok.
 Gyúratunk röge-vén, úrbeli elemekből, vajh mi a titka,
 melyből vétettünk, a rejtélyes anyagnak, elegy, misztika, mely realista,
 nem fedheti fel csupaszra csupált, primitív érdeki ész-ok:
 egygyé olvad a tényi való, meg a ballada, monda, rege és a legenda.
 Népi mesékben igazság: legkisebb fiú mindig a győztes,
 hétfejű sárkányt meg a bábát, a vasorrút, elemészti gyehenna,
 megbontni szülőföldünk trancsírozva se tudják, mivel őstest:
 látva látván a szemünkkel mégis olyan, mint hamvakkal teli urna.
 Lelket lehelni belénk nem sikerül, ha a sár ihlet nélküli gyurma?
 Nimród-fik, Hunor és a Magor, Csodaszarvast konokon úzi, nyilazza,
 nyílhegy ütötte a távlat, s óperenciás-tengeri mélység, márvánnyal kirakottan,
 elvétették a vadászok, ám támadhat kedvük még a vigaszra,
 mert bekeríti királyi vadunk, hegykoszorús Kárpáthaza-katlan.

***

Immár hetven éve, nem lankadva ragyogsz át az időn, Helsinki,
 emléked, amíg magyar él kerek e világon, soha nem vész ki,
 túlmutat ez éremtáblán, eget ostromló, dobogós helyezésen:
 16 arany, számos ezüst meg a bronzok, minekünk ennyi a Minden.
 Egykoron háromszáz spártai mire volt képes a honáért megcselekedni?

Kis lélekszámmal, mi meg azt, mint lehet fényesen megnyerni a békét,
 évszázadok óta tart e népi muszáj: élbolyban kell művelnie létét,
 gyérülünk, mártíri halálunk váltsa vitézi, merész lélegezéssel a Lenni!
 Rendre előzve a számos, öngöggjébe lefulladt, talmi hatalmat,
 mit követünk, miféle vadmadarat terelő égi sugalmat,
 sártekét hálóként begyökérzi, mint a palánta rögöt, a magyarság,
 irtják, űzik, mert képes a lehetetlent megtehetővé alakítani át.
 Félik, kiderül, mióta vándorolunk, messze a messziretől,
 jászolnak jó birkaakoltól, báránfyelleg lelegelt menny pereméről,
 hétmérföldet lépő mesebeli csizmával sem érnek utol minket,
 boldoggá nem avatnak, de porba tiporni akarják a hitünket,
 törtetve törekvő könyököknek nagyobb a becse, mint imazsámolyi térdnek?
 Elbizakodva remélik, a csángó Babba Mária hatalma se véd meg.
 Kívánják, együvé tartozásunk érzete kérészlétű legyen csak,
 vágyják, de hiába: szilárd az apostolok dupla keresztje,
 nemzeti kegyhely a hármashalom-oltár, és nem omolhat,
 mert Spiritus Sanctus-erő s a zsoltárok emelték csíksomlyói nyeregbe.
 Düh-tolulásos a föld, kipusztulással fenyeget, smasszeresen durva,
 száműztek kispadra megint, de a zászlónk színe szívünkben megfogán újra,
 élő sejt-ként működik, magzaterővel eredt meg a testben,
 így maradtunk eleve elrendelten, arkangyali őrizetesben.

***

Küzdőtérre kiállnak rendkívüli klasszisaink, a kemény magyar, konok,
 jellemerős, nem tántorodó, máig sziklaszilárd olimpikonok,
 győzni tanítanak, nyerni jövőt, hogyan legyünk, lehetünk szabadok.
 Fároszi fénnel lüktetik rendelt sorsunk ezeréves bús igazát:
 glóbuszi fősodor mi vagyunk, jutni tovább többesélyes vigaszág,
 hátramoszdítóktól hemzseg a világ, virtussal csak azért is előre, magyarok,
 csillag-göröngybe el ne botoljunk, Csaba herceg se szokott a Tejúton,
 hágva hegyet, lépve a lőtőt, meghökölni tilos most feleúton.
 Halhatatlan gyámolaink járnak előttünk, vénájukban végre fölébredt,
 szittyák, hunok, a sumérok, besenyők, kabarok s a kunok vére megéledt:
 Papp Laci öklét, ha lesújtani emelte, Botond buzogánya csapott le bizánci érc kapura,
 Toldi, talán Kinizsi malomköve szállt át a horizonton, érkezve, ki tudja, hova,
 surrogva, süvítve a messzit emészti a Csermák kalapácsa,
 röpke szabadság, leszakadt róla a sarló: kényszerű címeri társa.

***

Vasrács, vasfüggöny, vastaps, a gumipitypangnak naftalinszaga van,
 s DDT-porodőrű a gyerekkor, koponyák-hegye-trónon antikrisztusi Sztálin,
 és kommunista aprószentek alatta farának leskődnek kancsalian,
 föllógatottak nem kérődzének belógatott műeszmé-csalin.
 Hályogos szemragyogással, mint a suviszk, fényesre ki bámult szeleket?
 Nem csinált az agyában elsőprő huzatot, Szabadnép félórakat vezetett.
 Megcsúfolva a zászlónk, gányolva a címer, s tanki garancia rá: egy az akol,
 széles nyomtávú síneken barbár horda le-föl zakatol.
 Történelmi a pást, tétre menőn küzdenek a vívók, lebírni mumust,
 Gerevich, Kárpáthy, Kovács beviszik a jóvátételi tust.

Elleneit gyötri a Szilvássy meg a Hódos, rabigába kötött, szigorú a fogás,
virtusuk ősi, szabadulni elég, csípőből nagy ívű dobás,
hitte a tornakirálynő Keleti, zord, földbe marasztó kalodából
életes szaltóval, amely nem a mortale, szerencse-segítve kilábol,
s tudta Korondi, nem véd diktatúra kegye, felemás itt is a korlát,
árnyékok, bár szentüljön le a Nap, törvényesen nem lépheted át.

***

Visszaállított mégis régi dicsőségünk, a magyar nimbusz,
fel jogerősen zenghetett a Rákosi által leselejtezni kívánt nemzeti himnusz,
néktek, erkölcsi ganék, nehezen állt rá pöce-szagú szátok,
nemzetközi nótára nyitottabb fals fületek, hamis proletárok,
hőrcsögi pofazacskók le nem lappasztotta a szégyen, zsarnoki latrok,
kártékonyan éltetek, de nem szólt arról a fáma, hogy még ki se haltok.

***

Kúszik föl a trikolór, mint a rakéta, mennyei térségeken is túlra,
virradás a szemünkben, könnyekből rózsafüzér, s hiszünk a Turulban,
Hajrá vízilabda: Bolvári, Gyarmati, Szívós, Markovits, fineszes Kárpáti Gyuri
és a többi nagy formátumú társ, megveri, olykor kínlódva ugyan, riválisait.
Öttusázóinkat közös akarat abroncsa egybeköti, nincs, aki őket a földre legyűri.
Női úszók, Székely, a Szőke, s négyszáz gyorsan a váltónk győzelemre hasít,
ó, fenomének, anyatigrisként küzdők, Ti vagytok a báj, honi lányok,
ám, törekenyek nem, a tartást sem Krupszkaja: Zrínyi Nagyasszony hagyta reátok.

Nincs zuga földnek, ahová el ne jutott volna a hír: van Aranycsapatunk!
Bár kicsi lélekszámú a népünk, mégis korszakos zseniket adunk:
pápista Grosics, Hidegkuti, Bozsik, Kocsis, Puskás Öcsi, csámpa Czibor,
néhány Európa-klasszis társsal kiegészülve mindenkit a pázsitba tipor.
Legendájukban stoplis csukával karcolt rovásírásos üzenet van:
új időszámítás velünk kezdődött el az emberiségnek oly szent fociban.

***

Minden érem nemcsak emberi érdem, de malasztal teli ostya,
15 milliónyi magyar közt az üdvöt a krisztusi kegy egyenlően elosztja.
Nem jutna elég? Legyen ez a megváltás misztériumának a gondja,
Helsinkihez méltón, mint hajdan esett meg, a Kenyért megszaporítja.
Hirdesse a versobeliszk, szilárd a hitünk, s nem leszünk se labanccá, se törökké,
hirdesse idők végezetéig, maradunk magyarok, maradunk örökkön örökké.

Pomáz, 2021

„Az én rögöm magyar rög”

Kondor Katalin interjúja

Zsámbékon beszélgetünk. Legalább negyven éve elhagyták már a fővárost, s itt élnek feleségével, szép, régi bútorok között, elképesztően sok népművészeti és iparművészeti tárggyal ékesített paraszt-polgár házukban. Odakint – és olykor bent is – a főnök az Okos névre hallgató szépséges pulilány. Melocco Miklós Kossuth-díjas szobrászművész egyéb kitüntetéseit, elismeréseit nem sorolom fel, a lexikonok pontosan jelzik, melyiket mikor kapta. Köztéri műveit Győrtől Debrecenig, Tatabányától Szegedig számtalan helyen megcsodálhatjuk. Egyik sem „ereszti el” könnyen az embert. Mint ahogy a vele készített interjúkban elmondott vagy az általa írt cikkekben megírt gondolatai sem. Idézem is az egyiket: „Nincs város és falu, amelyet ne lehetne szebbé tenni a faragott kővel – és a szép városokban boldogabb lehet az élet.” S Adyt idézve egy sok évvel ezelőtti interjúban azt is mondta: „Az én rögöm magyar rög.” Nos, ha valakinek ezt nem kell bizonyítania, az ő. Ugyanis minden Melocco-szoborban benne van ez a „kölcsonvett” vallomás. Meg az alább következő interjúban megfogalmazott gondolataiban is.

Barátaimmal – hol egyikkel, hol másikkal – minden évben elmegyünk Esztergomba, a gyönyörű, teret uraló, István megkoronázását s a Szent Koronát is szimbolizáló szobrodhoz. Amely, mint egyike a „faragott köveknek”, 21 év óta áll ott, s mindig meghatja az embert. Nemeskürty István tanár úr mondta egy interjúban, amikor a Szent Koronáról kérdezték, hogy a Szent Koronától Magyarországon egyesek úgy rettegetek, mint az afrikaiak egy-egy törzsi tabutól. Vajon miért?

– Mert nem ismerik. S emiatt talán minden magasztos, szent és az Istennel kapcsolatos dolgot, eseményt elutasítanak, vagy éppen utálnak. A rettegről meg azt gondolom, hogy sebai! A tekintélynek meg kell nyilvánulnia valahogyan. Nem mondanám, hogy a rettegrés emelkedett

szellemre utal, de valamire mégis rájött az az ember, aki így gondolkodik. S szerintem az ismeretlentől retteg. S bizony a Szent Korona misztériumát, szimbólumát nem könnyű megfejteni. Megmagyarázni eddig senki sem tudta, legfeljebb magyarázta. A Szent Korona fölötté van a mindenkori királynak. A Szent Korona az uralkodó! Vannak országai, a király csak szolgálja. Beláthatjuk, hogy mindezt nem könnyű megérteni.

Téged – joggal – igen művelt embernek tart mindenki. Édesapád újságíró volt, a magyar Távirati Iroda munkatársaként olasz tudósító, te meg Rómában születted. Több, veled készített interjúból megtudhattuk, hogy szép gyermekkorod volt, külföldön is, meg aztán Budapestén is. A nemzedéked, hiszen 1935-ben születted, ugyanakkor átélte a II. világháborút és az utána következő nem éppen könnyű éveket, te pedig egy szörnyű családi tragédiát.

– Kezdjük ott, hogy én lényegében nem jártam iskolába. 1948-ban, a fordulat évében ugyanis államosították a középiskolákat. Tudni kell, hogy abban az időben a középiskolák nagy része piarista volt. Amikor az államosítás megtörtént, ott maradtak az épületek, a diákok, tanár pedig nem volt. A pesti piaristáknál maradt három tanár, a két civil: a tornatanár és a rajztanár és egy Erdélyi nevű piarista pap, aki a hittant tanította. Azzal, hogy ő maradhatott, valószínű, azt akarták bizonyítani, hogy itt nincs ideológiai elnyomás. Sok száz gyerek járt oda, ez a három tanár nyilván nem tarthatott rendet. A tornatanár – Sziládi Géza – megérdemli, hogy a nevét megemlítsen, tekintély volt. Megmagyarázhatatlan tekintély. Soha nem emelte fel a hangját, nem pofozkodott, pedig akkor még rendesen pofoztak az iskolákban. Abban az épületben voltunk, ahol ma az ELTE van. Neki köszönhetem, hogy leérettségiztem.

Hogyhogy?

– Amikor apámat kivégezték, akkor a bátyám elment dolgozni, hogy ne haljunk éhen. Mondtam a tornatanárnak, hogy én is elmegyek dolgozni, s kiiratkozom az iskolából. Ő meg azt felelte, hogy csak az járhat edzésre, aki ennek az iskolának a tanulója. Úgyhogy maradtam, és alkalmi munkákkal kerestem pénzt. 42 forint naponta elég volt ahhoz, hogy a család életben maradjon a következő hólapátolásig.

Na itt álljunk meg több szóra! Börtönévek után édesapádat 1951. február 22-én végezték ki, kémkedés vádjával. Ennyit tudhatunk hajdani interjúdból. Mi tartozik még ránk?

– Ma már meg tudom fejteni az okát, akkor még nem tudtam: értelmiségi volt. Nem kell ennyi értelmiségi ember egy országban, ezt gondolták egyesek.

Más indokot még csak nem is találtak?

– Olvastam a periratot, nincs konkrétum benne. Ilyeneket tartalmazott, hogy: nem híve a rendszernek. Ráadásul egy katolikus lapnál, az Új Embernél dolgozott újságíróként, s így látszólag könnyű volt bármit ráfogni. Például, hogy klerikális fertőző. Konkrétum nem volt. Semmi. Vád sem. Az ítéletben, amelyet fel is írtam az emléktáblájára, az is elhangzott: művelt, tehát veszélyes. Nagyon komoly szempont volt ez. Ezért szűntek meg az iskolák is, azért államosítottak, hogy ne legyen a magyar nép művelt.

Hogy lehetett a családnak egy ilyen teherrel élni, túlélni?

– Úgy, hogy tudomásul vette, bizonyos egészséges közönnyel. Aki nem veszi teljesen a szívére azt, hogy el van nyomva, hogy kikergetik a lakásából, az nincs elnyomva. Na most ez az egészséges közöny tartotta életben a magyar népet. Volt egy kifejezés akkoriban: „elvitték”. Apámat is „elvitték”. 1948-ban. Jóval később tudtuk meg, hogy kivégezték, s még később, hogy mikor. A bátyám be is ment a tanácsba érdeklődni arról, hogy hol van az apám, esetleg nem disszidált-e, s akkor egy idő után megtudtuk, hogy nem disszidált. Meghalt. Akkor a bátyám egy nagypénteki napon – ez véletlen egybeesés, de kellemetlen rímelés – ismét érdeklődött, hogy miért halt meg. Nem kapott választ.

Ismertetek olyan embereket, akiknek hasonló sorsa volt a ti köreitekben?

– Hogyne. Jankovics Marcell apjának például. Azt is mondhatnám, hogy a tőszomszédától kezdve a harmadik szomszédig majdnem minden családban valakit elvitték. Ez az „elvitték” egy reagálás volt. Sejtettük, de nem tudtuk, hogy hova. Sosem mondták meg. Elvitték. Innen. Kész. Egy fejezetcím.

Ez volt a fél szavakból is értjük egymást korszaka. A sejtések korszaka: elvitték az ÁVO-ba, így mondtuk annak idején, meg a különböző börtönökbe, szovjet lágerekbe. Volt „választék” sajnos. És a mai napig sok-sok tény, történet nem ismert, nagyon sokak számára homályban van, magyarán, titkolták, és talán titkolják még ma is. Valamint a gyilkosok köztünk éltek. Ám ha már erről az időszakról beszélünk, akkor szeretném mindenkinek tudtára adni, hogy a közel-múltban három csodálatos alkotással „találkoztam”. Olyanokkal, melyeket mindenkinek látnia kellene, megjegyzem, túl nagy reklámot egyik sem kapott. Három film. Az egyik Eperjes Károly filmje, a Magyar Passió, amely a háború utáni, a szerzetesrendek elleni aljas irtóhadjáratról szól, s egyebek közt azt is megtudhatjuk belőle, hogy 1950-ben egyetlen éjszaka alatt nagyjából tizenkétezer szerzetes férfit és nőt deportáltak. Szívbemarkoló a film, s ugyancsak az a nemrég elkészült Embernek farkasa c. dokumentumfilm, amelyet Faragó Annamária rendezett. S ő volt az, aki a kutatásai során feltárta, hogy Jászberényben, ebben az igazi kisvárosban, az ottani ÁVH börtönében csaknem 300 ember sánylódott. Ütötték-verték őket, sokakat szovjet munkatáborokba vittek, majd, amikor évek után hazajöttek, már aki hazajött, ismét az ÁVH „vendégei” lettek. A harmadik mű pedig Csányi János színművész, rendező, producer filmje Esterházy Jánosról, a csehszlovákiai magyar mártír politikusról. Lenyűgöző, szívbemarkoló, tényleg felejthetetlen alkotások, melyek hőseiről alig-alig volt információnk, és az ember nehezen tudja megérteni, hogy az igazságok és a gázságok elmondását miért kellett ennyire „késleltetni”.

– Vajon kell-e tudnunk? Muszáj?

Szerintem mindenképpen. Mondd el fiadnak! Persze kérdés, hogy a gázságok megismerése megakadályozza-e az újabb gázságokat.

– Nem biztos. Van viszont egy tényező, nevezetesen, hogy ma nincs olyan rossz világ, mint akkor volt, és nem tudják elképzelni, elhinni, mi minden történt akkoriban.

Azt mondod ezzel, hogy bebújunk a „jobb élet” mögé? Mint ahogy a strucc a homokba dugja a fejét?

– Nem szándékos felejtés ez. Egyszerűen az emberek közül sokan nem képesek arra, hogy ilyen szörnyű és szélsőséges cselekedetokről elhiggyék azt, hogy ezek valóban megtörténtek. Az általad említett esetekben ugye nem volt vád, nem volt bünténynek nevezve a büntény. Nem volt semmi. Legfeljebb annyi, hogy művelt az illető, tehát veszélyes.

És nem volt „felvilágosító” irodalom sem, mert nem lehetett. Titkolták a rémségeket, és gondolom, sok helyen a világban titkolják ma is. No de beszéljünk a szobrokról! Történelemről szólnak azok is. Ahhoz, hogy elkészüljön egy alkotás, sokat kell tudni arról, akiről a szobor készül. Én legalábbis így gondolom. Vagy tévedek?

– Beszéljünk most arról, ami az én generációra jellemző. Én nem vagyok művelt. Félművelt vagyok, de ez nem azt jelenti, hogy feleany nyit tudok, mint amennyit kellene, hanem azt, hogy mindent félig tudok, tehát rosszul. És azt is mondom, hogy művelődő típus vagyok, de autodidakta, magyarul, rendkívül hézagos az, amit én tudok. Nem azért, mert a feledékenységnak még egészséges mennyiségével rendelkezem, annál rosszabb a helyzet! Nem tudtam, hogy mi mindent nem tudok.

Ezzel viszont én nem tudok vitatkozni, mégis azt gondolom, hogy a szobraid nagyon mély gondolatokat sugallanak, s ez a te érdemed, akármit is tartasz a saját műveltségedről.

– Erre én meg azt mondom, hogy én a műveltséget gondolkodással próbálom helyettesíteni. Mivel tudásra most már nemigen tudok szert tenni, gondolkodással próbálom pótolni a tudást. Nem mindig sikerül. Egy orvos esetében az or-

vosi műveltség hiánya nagyon nehezen pótolható tehetséggel. De egy kicsit is kevésbé halálos területen pótolható.

A szobrászat ezek szerint egy kicsit kevésbé halálos terület. Ám elég veszélyes azért. Ugyanis manapság a közéletben semmi sem szent. Sem az emberi méltóság, sem a történelem, sem a művészet, sem a szabad gondolkodás, sem az igazság. Nem sorolom. Mosolyogsz vagy bosszankodsz azon, amikor rendre bennünket, magyarokat léptenyomon demokráciából, jogállamiságból, történelemből akarnak kioktatni? Vagy azon, amikor a szobraiddal kapcsolatban beszélnek butaságokat?

– Az, hogy megnyergelnek egy megfoghatatlan dolgot, és butaságokat beszélnek róla, számomra egy kicsit kommunista tempónak tűnik. Például a jogállamiságról képtelenek elmondani, hogy mire gondolnak, csak beszélnek össze-vissza. Mivel nálunk van alkotmány, és aszerint élünk, szerintem nálunk jogállam van. Egyesek azt mondják, nincs. Vagy azt, hogy ez nem elég. Akkor azt kérdezné az ember, hogy mi az, ami elég. Erre viszont nem felelnek. Aki ilyeneket mond, arra a tudás nélküli gondolkodás jellemző. S róluk én azt mondom, az ilyen ember nem ügyes, hanem pofátlan. Hiszen nincsenek érveik. Azt viszont nem lehet megcáfolni, ami nem hangzik el.

A magyar művészsors nem nevezhető könnyűnek. Legalábbis egyeseké. Elég, ha csak Makovecz Imre híres és ma már néhai építészünkre gondolok, pontosabban arra, hogy mennyi támadást kellett elviselnie.

– Csak éppen azt is látja és tapasztalhatja az ember, hogy ha valaki valamennyit elért, és nem volt trotli, akkor hiába mondanak róla rosszat. Makoveczre is hiába mondanak bármit, egyre nő a nimbusza. Ez törvényszerű. Ha valaki nekiáll valakit szidni, akkor azt hiszi, hogy legalábbis egyenrangú azzal, akit szid. Tehát az ismeretlent emeli fel a saját maga elképzelt rangjára. Nyugodtan lehetne például egy népi hőst létrehozni úgy, hogy csupa rosszat írnak egy nem létező emberről, s végül már azt hiszik, hogy él, mert tegnap lopott. Tegnapelőtt meg itt-ott részegen tántorgott. Az illető ugyan nem él, de annyi rosszat mondunk róla, hogy lassan életre kel.

Most gonoszkodnék egy kicsit! Amikor egy szobrászművész mögött ennyi esztendő van, és ennyit alkotott, s valaki megkérdezné, hogy a legalább száz alkotása hol található és látható, fel tudnád világosítani?

– Nem én! Ám nem azért nem tudom, mert beképzelt volnék! Nem győzöm tudni! Mert több annál, mint amit meg lehet jegyezni. Tehát nem tudnék saját magamból jelesre levizsgázni.

Nem is vizsgakérdés következik most, hanem egy hajdani nyilatkozatodból idézem azt a mondatot, amelyet kedves kollegámnak, Fazekas Valériának mondtál, miszerint 21 évesen élted át 1956-ot, s ez téged megváltoztatott. Miben? Hogyan?

– Budapesti egyetemistaként. Nem voltam sem túl fiatal, sem túl öreg. Akkor lettem magyar. Addig európainak éreztük magunkat, akik utálják a szovjetet. A rabságot. A múltkoriban egy régi cikk került a kezembe, s abban szó volt az én baráti körömről. A tagjai csupa német, szláv, latin stb. eredetű nevet viseltek, s emlékszem, arra voltak-voltunk büszkék, hogy nincs köztünk sem egy Kovács, sem egy Nagy stb., hanem Zenger, Ungár, Steiner, mindenféle van, csak magyar nincs. Ugyebár az enyém is egy eltorzult olasz név változata. Ám hogy a magyar fontos legyen, az '56-ban kezdett megszületni. Nem villámgyorsan, de a Margit hídon átmenve megéreztem a szabadságot. Szép idő volt, s úgy éreztük, a szabadság nemhogy létezik, de itt van! Itt! És magyar! Tehát azt képzeltük, hogy a szabadság egyúttal magyar is. Nem mondtuk, hogy egy olasz vagy német nem lehet szabad, de úgy hittük, most itt MAGYAR szabadság van. Ez egy régi gondolat: kisajátítani valami szépet, és melléknévnek, tulajdonságot jelölő névnek odarakjuk magunkat. Követeljük, hogy legyünk a szabadságnak rokonai. Ha én '56-ban nem Budapesten lettem volna, hanem, mondjuk, Berlinben, azt máig sajnálnám.

„Ilyen nagy dolog a szabadság?” – kérdezte gyönyörű versében Márai Sándor is. Azokban a fiatal éveidben volt példaképed? Akár a szakmádból, a főiskoláról vagy bárhonnan?

– Mielőtt a főiskolára mentem, volt. Michelangelo. Az iránta érzett elfogódott rajongás később sem változott. De ő mást csinált, mint én. Kamaszkoromban nem tudtam elképzelni, hogy ő mást csinál, mint én, mert én nem csináltam sem-

mit, hanem éppenséggel én szerettem volna Michelangelo lenni. Na most hát ez nem sikerülhetett. Plusz-mínusz ötszáz év pontatlanság miatt.

Nem csalódtam. De azért megkérdezem, hazai példaképed volt?

– Amit akkor még nem igazán fogtam föl, de utólag igen, s hatást gyakorolt rám, az Pátzay Pál gondolkodása volt. Ő egy teljesen komplett világnézetet képviselt. Egy maradt, egy régimódit, amelyet nem lehetett beilleszteni a kommunizmusba, de semmilyen más „izmusba” sem, ám értelmes volt, és aszerint lehetett vizsgálni és elhelyezni másokat. Mert az ő életműve egy tiszta beszéd volt. Egy kicsit unalmas, de tiszta, és volt eleje meg vége. Egy kerek, felfogható erkölcsi és eszmei világot képviselt. Ha eszerint ítélem meg az ember valakit, nem biztos, hogy egyetértetek vele, de értem az ítéletet.

Ha jól emlékszem, az ő alkotásain is sokat vitatkoztak annak idején a művészeti élet szereplői. S vitatkoznak – talán még mindig – a te művészetedről is, de valójában mindenről, filmektől a festményekig.

– Túl komoly vitákat azért nem nagyon hallottam. Mert Magyarországon a képzőművészet, a szobor, a festmény nem olyan fontos, hogy komoly viták lennének róla.

Azért nagyon sok vitának lehettünk tanúi az elmúlt években. Épületek, világkiállításokon megjelenő magyar alkotások, színházi produkciók számos alkalommal gerjesztettek indulatos vitákat. S akkor még az irodalmi élet szereplői körül gerjesztett dühödt vitákról nem is beszélünk. Ezek jó része politikai vita volt, például, hogy X vagy Y magyar író tud-e írni, vagy sem. A liberálisok szerint a liberális gondolkodású író, a konzervatívok szerint meg a gondolkodásban hozzájuk közel álló író tudott írni. S ez persze jelen időben is így van. Elég nevetséges, de így van.

– Ady mondta egyszer, valószínű, egy hasonló vitában, hogy Mikszáth Kálmán író úr, a mindig író író. Tehát ma is vannak mindig írók, magyarán, jók, bármelyik „oldalon” legyenek is.

A Mansfeld Péterről készített szobrod avatásán, 2007-ben azt mondtad, hogy ma Magyarországon egyszerre van cenzúra és szólássza-

badtság. Idézem: „Kétségkívül elmondhatom a véleményemet. De hogy a mondandóm el is jusson azokhoz, akiket illet, az már szinte lehetetlen. Megjelent a cenzúra modern változata, amely ma már nem tiltással, hanem a lehetőségek elvonásával működik. A pusztába kiáltott szó tudniillik nem azonos a szólásszabadsággal.” Azt hiszem, ezzel a gondolattal a világban ma is nagyon sokan egyetértenek.

– Azért is mondtam ezt, mert föl akartam írni a szoborra, hogy: Hullócsillag. Na most ahhoz, hogy Budapesten szobrot állíts, tizenöt megszavazott bizottságnak kell rábólintania, hogy elkészülhessen. Ezt a feliratot nem engedélyezték, egy akadémiai történésznek „köszönhetően”, aki szerint Mansfeld köztörvényes volt. Tehát így nem lehetett felállítani. Ötven évvel Mansfeld kivégzése után még mindig „érvényes” volt a gyilkosok vádja. Én meg az avatás után, két hét múlva ráírtam a szoborra, hogy: Hullócsillag. Volt Biatorbágyon egy polgármester, Elek Sándor, aki azt mondta, ha ezért engem bántanak, amikor ezeket a betűket írom, ő kiküld egy brigádot, és nem engedi, hogy engem bántsanak. Ki is jött a brigád. Ott ültek tízen, s az volt a dolguk, hogy ha valaki akadályoz, akkor verjék meg. De senki sem akart engem bántani. A cenzor elvégezte a dolgát, s az már cseppet sem érdekelte, hogy mi történik, hiszen az adott pillanatban ő szót fogadott, mert nem engedélyezte a feliratot.

Jirí Menzel filmjeibe illő történet ez, de azért szomorú, hogy 2007-ben még megtörténhetett. Nemcsak a Mansfeld-szobrod különös sorsa juttatja eszembe, hanem a felsorolhatatlanul sok alkotásod is okot ad rá, hogy megkérdezzem: a szobrászművész hogyan válogat? Bekopogtat valaki, és megkér, hogy készíts egy szobrot ide vagy oda, netán te teszel ajánlatot valamilyen szervezetnek, vagy éppen még az is megtörténhet, hogy nem fogadod el a felkérést.

– Igen. Nem sokszor, de megtörtént. Csináltam például egy hátán hempergő elefántot. Ózd egyik bölcsődéjébe. A megrendelés eredetileg az volt, hogy egy iskolás lányt, táskával a kezében, a medencében ábrázoljak. Ő azt jelképezte volna, hogy a bölcsődések, óvodások majd megőzőnek, és iskolások lesznek. Erre én azt mondtam, hogy a zsűri elalszik unalmában, ha én egy

ilyen szobrot csinállok. Ezért készítettem el a hátán hempergő elefántot. Az élet már csak olyan, hogy a kritikusok elmondják a maguk butaságait, ezzel befejezik a dolgukat, az élet meg megy tovább. A szobrot meg felállították.

Ha jól értem, az elefánt meg azóta is a medencében hempereg, te pedig bölcsen mosolyogsz a történeten.

– Ez egy kicsit egy öregember hazavonult, szenvedély nélküli megállapítása, avagy állásfoglalása.

Feltételeid szoktak lenni egy-egy megrendelés elvállalásakor?

– Az én elvem, hogy a munkát szenvedélyesen kell csinálni. Mostanában már nem is vállalom el felkérést, mert az ifjúkori szenvedély, vadság már hiányzik belőlem. Így, a száz év felé közeledve az már nincs meg.

Ezt az időszakot egy új korszaknak is fel foghatjuk. Nem gondolod?

– Avagy nyugdíjnak. Őszikének. No de mit írt Arany János? Idézek tőle: „Oh! ha - nem a hírért, nem a dicsőségért, / Nem, hogy a világnak üssek vele cégért, / De, hogy a dallásban lelkem átíjodnék - / Oh, ha még egy olyat énekelni tudnék!” – írja a Toldiról. Negyven évvel később tudta, hogy a Toldi többet ér mindennél, amit azóta írt.

Értjük a gondolatot. Az önismeret meg az önkritika mindig lenyűgözi az embert, még ha nem is ért egyet az illető önbírálatával, akkor is.

– Én sokszor tapasztaltam, hogy engem nagyon komolyan vesznek, de ha ajánlok valamit, akkor azt nem fogadják el. Most például abban a helyzetben vagyok, hogy Balatonfüred kér egy szobrot tőlem, de amit ajánlok, azt nem fogadják el. Én ajánlani fogom Párkányi Pétert, de mivel engem komolyan vesznek, de amit mondok, azt nem, hát nem is olyan egyszerű ez a kérdés.

S miért pont őt ajánlod?

– Mert jobb, mint én. S állítom, hogy én ehhez a szakmához értek, s azt állítom, hogy jobb, mint én. Sokszor dolgoztunk együtt, tehát nem véletlenül ajánlom. Igaza van Picassónak, aki üres, alapozás nélküli vásznakat írt alá, s odaadta egy névtelen festőnek, támogatásképpen. Az bármilyen pocsékot festett rá, az aláírás eredeti

volt, drágán elkelt. Igaza volt neki, tudta, hogy a képeit nem méltányolják, mert nem értenek hozzá. Az aláírásáról az írásszakértők meg tudták állapítani, hogy az az ő hiteles aláírása, s akkor a kép annyit ér, amennyit az aláírás.

Mindig is volt humora Picassónak. Ahhoz kivált, hogy megfricskázza a sznobokat.

– Igaza volt. Cseppet sem érdekelte, hogy a kép, amelyet az illető festő odatesz, az rossz.

Arany Jánost idézted az előbb, és sokan tudják, hogy a magyar költészet nagy-nagy rajongója vagy. Ezzel hozzád, úgy gondolom, rengetegen csatlakozunk, sőt a világ legszebb költészetének tartjuk.

– A világon a legjobban érdekel engem a nagy magyar költészet, talán az orosz költészet nagysága vethető össze a magyaréval. No meg hogy a német költészetből is mondjak példát, mely szintén a nagy magyar költészettel rokon, Heine műveit említem. S persze még sokakét emlíhetném. Tehát neked igazad van abban, hogy gyönyörű s legszebb a magyar költészet, mert jogod van elfogultnak lenni. S amíg dicséred a magyar költészetet, igazad van, de ha azt mondanád, hogy a német költészet nem ér ennyit, akkor nincs. Tehát csak azt kell mondani, hogy a legfontosabb, a legszebb nekünk a magyar költészet. Már csak azért is, mert magyarul van. S akkor még nem is beszéltünk a csodálatos magyar műfordításokról.

Térjünk vissza a szobrászathoz. Említettük is már, hogy rengeteg munkád látható szerte az országban. Biztosan sokakat érdekel, hogy amikor felkérnek egy szobor elkészítésére, mik a feltételeid. Előfordult-e, hogy visszautasítottál egy-egy megrendelést, mondván, hogy köszönöm, ezt nem fogadom el.

– Előfordult. Amikor a megrendelés, mondjuk, ostoba vagy képtelenség, netán egyenesen képzavar a megrendelő elképzelése. Mint az említett iskolás lány a medence közepén. A pályám elején volt olyan eset, hogy nem vettek át tőlem valamit, mert mást csináltam, mint amit a megrendelő elképzelt, de aztán valahogy tekintélyessé öregedtem, most már akármit válaszolok egy felkérésre, elfogadják. Persze idővel a felelősségem is megnövekedett. Abban igaza volt az öreg Pátzaynak, hogy egy szoborra fel kellene írni a zsűritagok nevét is. Viseljük a felelősséget azért, ami ott ki van

téve! Na jó, ez csak vicc volt, mert ha ott marad a szobor, akkor híressé válik a zsűritag is, és pont fordítva sül el a vicc. Ma már egyébként nem döntögetnek szobrot, azért meg kivált nem, ha a minőségével, a művészi értékével elégedetlenek.

Tudom, hogy közhely, de egy jelentős életmű és életút vége felé meg szokták kérdezni, és én is megteszem: van-e még szoborterved? Avagy volt-e olyan terved, álmod, amelyet anyagi okokból nem sikerült szoborba önteni?

– Hirtelen most nem tudok erre példát mondani, mert szerencsés életem volt, általában megcsinálhattam azt, amit kiöltöttem magamnak. Volt a művészeti, állami hatalom részéről egy olyan közöny, amely szabadságot adott. Tehát ha valakinek a nevét ismerték, az mintha garancia lett volna arra, hogy nem rajtuk van a felelősség. A művészeti élet minden ágára igaz volt ez. Én meg mázlista életet éltem, ráadásul gondold meg, hogy egy diktatúra után, a szovjet diktatúra után végül is jött egy egészségesebb, közönyösebb életforma Magyarországon. Sok mindent hirtelen szabad lett megcsinálni, megalkotni, a kutya sem figyelt oda. Megszűnt a „népellenség” fogalma is, szóval lazább lett az élet e tekintetben. Ezért voltam én mázlista.

Meg azért is, ami miatt sokan irigyelnek, hogy egy csodalény feleséged van.

– Mert én nem választottam rosszul! Bessey Ferenc egyik szerepében azt mondta: „Miért vettem én szép nőt feleségül? Fialat koromban csúnyábbnál csúnyábbak között válogathattam!” A szerepben ugyanis éppen féltékeny helyzetben volt. Én ugyebár tudtam választani. Ő meg, mármint a feleségem, nem eladó!

Gondoltam, hogy Zsuzsa nem eladó. S ha már magánéletről beszéltünk: Zsámbék nektek a nyugalom?

– Igen. A jelző nélküli nyugalom. Tehát ha itt sem jut eszembe semmi, akkor sehol. Nincs karaktere. Sem jobbra, sem balra. Valamit megéreztem, hogy ez jó lesz nekünk. Néha az embernek szerencséje van, vagy jó a szimatja.

Még csak azt kérdezném: miért repül át az apáca a falon?

– Hát mit csináljon? Álljon rá egy posztamensre?

Azok kedvéért kérdezem, akik nem sűrűn járnak a budai Várnegyedben. Az Országház utca sarkán áll ugyanis az a ház, melynek dérekszögben álló falát töri át a sarokrészen ez a bizonyos lengő ruhájú apáca, a te szobrod és persze ötleted. Mind a mai napig nagyon sokan állnak meg a háznál, megállítja őket ez a szoborba öntött jelenet.

– Azért töri át a falat, mert ő nem egy hor-dószónok. Az utcát egyébként azért hívják Országház utcának, mert anno ott, a klarissza kolostorban tartották az országgyűlést. Nekem egy utcatáblát kellett csinálnom. Az utcatábla hová való? Hát a falra! De a sarkon túl már egy másik utca van, így viszont nyilvánvaló, hogy ő átrepül a sarkon, s mindkét oldalon érvényes. Ráadásul a várban nagyobb a szabadságod. Szobrászként is. Ez az apáca vízszintesen repül át a ház sarokrészen, imára kulcsolt kézzel. Sokak szerint vidámságot tükröz. Én meg szeretek rá gondolni.

Több napig is ülhethnénk itt nálad, amíg minden szobrodról megkérdezném, hogy milyen gondolatok nyomán készült, de most azt kérdezem: mi jár az eszedbe mostanában? Nem feltétlenül szobortervekre gondolsz. Hanem arra is, hogy mi foglalkoztat, mit olvasol? Mi az, amit mindenképpen szeretnél, ha megvalósulna?

– Ami foglalkoztat, az a rend hiánya. Avagy szolidabban megfogalmazva: egyfajta rendetlenség, amely körülvesz bennünket. S amikor azt mondom, hogy nyugdíjas vagyok, akkor ezt mint szobrász is mondom. Tehát én már nem csinálom szobrokat.

Ebben biztos vagy?

– Biztos. Tudniillik egy szobor elkészítésében sok a segédmunka. Nekem szeretett sameszom nincs. A végső simítás volna az én dolgom, de hogy jutnék el odáig? Rengeteg segédmunkával. Úgyhogy ezt már nem tervezem.

Mikor tetted fel az i-re azt a bizonyos pontot?

– Mostanság. Nem csinálom többé kis szobrot sem. Mondtam Zsuzsának, amikor készítettem neki kettőt is, hogy én bizony nem csinálom többet már, mert olyan sok munka van vele. Persze van, amikor az embernek eszébe jut valami, és azt egy műhely elkészíti. Nemrégiben azzal jött hozzám Kú Lajos, hogy az 1952-ben Helsinkiben rendezett olimpiának emléket kellene állíta-

ni. Kétszáz név! Azt mondja Zsuzsa, hát az egy könyv! Hű, mondom, ez nem rossz ötlet! Kőből egy könyv. El is készítik majd. Nyitott könyv, bele lehet írni a lapokba a kétszáz olimpiaként. Például Pap Lászlóét. Annyi aranyérmet, úgy tudom, sosem hoztunk, mint akkor. Ha jól emlékszem, az Egyesült Államok és a Szovjetunió után mi voltunk a harmadikok az éremtáblázaton.

Sokszor gondolom, hogy a mi népünknek, ennek a kis létszámú magyar népnek van valami titka. S most, amikor számba vettem, mennyi szobrod van szerte az országban és azon túl is, szintén ez jutott eszembe. Már csak azért is, mert lám, oly sok nagyszerű ember élt és él ebben az országban, hogy ily sokan szobrot érdemeltek!

– Valóban és cáfolhatatlanul sok a tehetség. Ám Robert Capa, a neves magyar származású fotóművész, aki Amerikában élt, azt is nyilatkozta: nem elég, hogy valaki tehetséges, magyarnak is kell lennie. Egy kicsit sértve a közvetlen környezetet, egy távoli népet megdicsérve végül is úgy vélte, nem elég a tehetség. Kell hozzá alázat és küzdőképesség. No ez megvolt a magyarokban. Túlélünk sok mindent. A magyar nép jól tud várakozni. A magyarok csendjében mindig van valami lefojtott, hatalmas erő. S én ma úgy látom, a feladatunk az, ami 1956. november 4. után volt. Megmaradni.

Egyik, néhány évvel ezelőtt veled készült interjúban Adyt idézted, sokak öröme, mert Az ütések alatt című versét sokan nem ismertük. Ez a verscím lett aztán az interjú címe is. Ebben a költeményben van egy sor. Idézem: „S mégis – be különös egy ország - / Megint dacosodnak a szemek.” Azt hiszem, ez a dacosság sokszor segített rajtunk. Reménykedem, hogy mostanában is segít.

Utószó: Esztergomban idén októberben lesz a Szent István-díj Közhasznú Alapítvány immár 20. díjátadási ünnepsége. Ennek az alapítványnak a kuratóriumában a kezdetek óta ott van Melocco Miklós is. Bihari Antal díjalapító őt kérte meg arra, hogy a díjazottak számára készítse el a **Szent István megkoronázása** című gyönyörű szobrának kicsinyített mását. Ezt kapja az, akit az adott évben kitüntetnek. Olyan honfitársainknak ítélik oda az elismerést, akik jelentős tevékenységet fejtenek ki az összmagyarság érdekében.

Naplójegyzetek XIX.

Szenzációk

Évtizedekkel ezelőtt a magát proletárdiktatúrának tituláló világban egy frissen végzett bölcsészársam egy délutáni napilapnál kapott állást. Nem volt megszokott dolog, hogy valakit egyből a keblére öleljen a „szigorúan ellenőrzött” sajtó, de vele megtörtént. Újságírói feladata ráadásul kifejezetten élvezetes volt: neki kellett a bulvár felé kacsingató szocialista újság számára a szenzációkat szolgáltatni. A munkához a figyelemfelkeltő cím kitalálása is hozzátartozott. Például: „Száztiz kaktusztüskét operáltak ki egy férfiból”, vagy: „Reggelizzen viperát!”, esetleg: „A villamos alá esett, megjavította!”, „Négyéves, de már leéretttségzett”.

Mondanom sem kell, hogy a fenomenális címekhez tartozó történetek mind a messze távolba vezették a kedves olvasókat, nem hiányoztak belőlük az idegen hangzású nevek, címek, utalások sem. Valamennyi szenzációs hír hihetetlen vagy éppen csak elhíhető volt, de ötletesek, szórakoztatóak és valamelyest informatívak is. Pont olyanok, amilyenek kedvéért az ember megvesz egy újságot, manapság pedig felkeresi a különböző közösségi oldalakat, világhálós portálokat.

– Honnan szeded ezt a sok marhaságot? – kérdezte barátunkat lekicsinylően egyik volt diákársunk. – Jaratják neked a sok nyugati pletykálapot? Vagy tudod fogni az amerikai tévéket?

– Dehogy! Sokkal egyszerűbb a dolog – mosolygott a bajsza alatt a fiatalember.

Jóval később, amikor már nem volt a lap munkatársa, elárulta, amit a rosszhiszeműek amúgy is sejtettek: igen, ő maga gyártotta a szenzációkat. Neki, íróféle embernek nem okozott gondot az ötletelés. Egy ilyen légből kapott ötlet okozta végül is a vesztét: a szenzációs hírhez hasonló botrányos dolog valóban megtörtént az általa találmányra megnevezett országban, és külügyi konfliktus lett az ügyből. – Én figyelmeztettelek,

hogy eszedbe ne jusson valódi híreket feltálni! – mondta a főnöke, amikor kezébe nyomta a felmondólevelet.

Miért idézem fel ezt a régi történetet? Mert úgy látom, hogy a szenzációkat kínáló média gyakorlatában ma is működik ez a recept. Annyi különbséggel, hogy annak idején a meghirdetett, de komolyan nem vett „szocialista erkölcs” jegyében a bűnügyeken való csámcsogás, az emberhez nem méltó cselekmények kéjes feltupírozása nem volt megengedett. Olyasmi például, mint hogy tegnap (vagy akár épp száz éve) egy meg nem nevezett városban, országban milyen rafinált módokon kínzott halálra anyja és nagymamája egy szegény kisgyermeket. Manapság viszont az emberi viselkedés erkölcsi normáiról tudni sem akaró világunkban a nyilvánosság fórumain a „minél elvetemültebb, annál érdekesebb” elve érvényesül. Tisztelet a kevés kivételnek.

A fejlődés iránya tehát egyértelmű: immár források megjelölése nélkül is vagy ellenőrizhetetlen forrásokra hivatkozva nap mint nap olvashatók, nézhetőek a minden tiszteletre méltónak hitt dolgot, Istent, embert lejárató hírek, események, videók és filmek. Mintha nem tudnák a borzalmas szenzációk közrebocsátói, hogy ami a „nagyvilágból”, azaz a képernyőről érkezik, az a fiatalság, a műveletlen, tájékozatlan vagy beteg lelkű emberek számára normának számít. És azt sem, hogy minden történet egyben mintaként is szolgálhat, és a legriasztóbb minta is berögzülhet az emberi képzeletbe. Ezért mérhetetlenül káros a sajtóban, tévében, világhálón folyamatosan reprodukálni, újra és újra közhírré tenni, részletezni, fontosnak és érdekesnek feltüntetni az elvetemültséget, a gátlástalanságot és az erőszakot. Az anyagi haszon érdekében folyik a vetélkedés a minél nagyobb példányszámokért, a nézettségért, a „kattintásokért”, a lájkokért. Ennek a felelőtlen nyilvánosságpolitikának a következményeit jól mutatják a ténylegesen megtörténő,

egyre érthetlenebb és brutálisabb bűncselekmények, amelyekben sokszor visszaköszönnek a médiából ömlő – tévében, interneten, filmen bemutatott – valóságos vagy kitalált rémtörténetek fordulatai.

Ezt az egész világra kiterjedő gyakorlatot a véleményformálók üzleti fogásnak, a bevétel növeléséhez szükséges, megengedhető eszköznek tartják, ezért az elkövetőknek nem kell tartaniuk semmilyen büntetéstől. Pedig az erkölcsi károk sokszor súlyosabb és jövőtehetlenebb következményekkel járnak, mint az anyagi javakban keletkezettek. Utóbbiakat hozzáértéssel, szorgalommal, anyagi ráfordítással jóvá lehet tenni. Az erkölcsi kárt, a bűncselekmények elkövetését normálisnak tartó mentalitást legtöbbször csak egy-egy tragédia bekövetkezése után szoktuk felismerni. Akkor, amikor már nem lehet orvosolni.

Vajon gondolkodnak-e a növények?

Veteményeskertünkben eldőlt az egyik szép kukoricató. Nézem, mi lelte. Meggömbült szárán nagy töklevelek terpeszkednek, csak azért nem került egészen a földre, mert a szomszédos mályvabokor felfogta. A tökinda a mályva túlsó oldaláról kúszott át ide, itt lenőtt a földig, majd haladt pár arasznyit, aztán ismét felfelé indult, ezúttal a daliás kukoricatövet használva létrának. Az egy szem tökmagból kikelt növény indája legalább négy méter hosszú, tele sötétzöld, fehér foltos, nagy levelekkel. Virágok is nyílnak rajta, ahogy a másik hosszú indán is, amely láthatóan a díófa meghódítására készül. Termés azonban egyetlen virágból sem lett, talán a hőség miatt ellustultak a rovarok, és nem törődnek a beporzással. A tök dicséretesen gazdálkodik a locsolóvízzel, az ágyás nagy részét már benőtte.

Elgondolkodom a terjeszkedésén. Miért kúszott át a mályvacserjén? És ha már át akart ide jönni, miért nem érte be a vízszintes továbbhaladással? Kacsokat növesztett a kukorica felé, és felkapaszkodott rá. Nem bánta, hogy a kukorica eldőlt, akkorra már megcélzott egy közvetlen fölötté lévő, teraszosan kialakított ágyást.

De miként dönti el a tökpalánta, amely a mályvabokor miatt nem is lát el ide, hogy merre növevessze az indáját? Vagy az indavégek látnak, és

észreveszik az előttük magasodó bokrot, fát, falat? De miért nem a tövük mellett kúsznak el, miért másznak fel egy-egy bokor ágaira? Ül odaát a mályvabokor előtt a tökpalánta, és nagyra törő terveket forgat a fejében? Esetleg azért indulnak útnak az indák, hogy ha a méhecskék nem hajlandók megtalálni a tökvirágokat, akkor ők maguk keressék fel a méhecskéket? Csakhogy a tökbokor indái tavaly is felkúsztak a mályvacserjére, és ott növesztettek termést, úgy csüngött a mályvabokron egy jó kilós tök, mintha a saját gyümölcse lenne.

Következtethetünk-e mindebből arra, hogy a növények látnak, gondolkodnak, terveket szőnek, és meg is valósítják őket? A szakemberek valószínűleg azt válaszolnák erre, hogy mindez „benne van a tök genetikájában”. De hát miféle genetika tanácsolhatja neki a fára kúszást, amikor súlyos terméseinek sokkal biztonságosabb helye lenne lent a talajon?

És hogy még jobban kiélezzem a kérdést, felidézek egy másik példát is. Az egyik ereszcstartónk végére széles műanyag csövet illesztettünk, amelyet arra a célra készítettek, hogy ha belefektetjük a földbe, a rajta körös-körül elhelyezkedő nyílásokon át szétszivárogtassa a csapadékvizet, így táplálván a körülötte lévő növényeket. Egyszer csak látjuk, hogy eső idején az ereszcstartorna alján, a földbe süllyesztett cső csatlakozásánál bugyog kifelé a víz, már szét is nyomta az egymásba illesztett csöveket. Nyilvánvaló volt, hogy az elvezetőcső eldugult valahol, nem tudja elnyelni a lefolyó vizet. A dugulást keresvén kiástuk a földbe süllyesztett, lyukacsos csővezetékét, és mit látunk? Mintha a fekete műanyag cső vastag szálú, sűrű, rókabarna hajat növesztett volna. Valamennyi nyílásán betüremkedtek a környező fák, bokrok gyökérszáalai, eltömték a lyukakat, és teljesen kitöltötték a csövet. Nem volt mit tenni, lemetszettük a gyökérkötegeket, és eltávolítottuk a földből a csövet. Ember tervez, Isten végez. Nem a víz jött ki a cső nyílásain, hanem a gyökerek furakodtak be rajtuk keresztül a csőbe. A környék növényei érzékelték a vízforrást, arrafelé irányították a gyökereiket, a gyökérszálak a föld alatti sötétben meg is találták azt, de nem érték be a belőle kiszivárgó vízzel, hanem elindultak felkeresni magát a forrást: az ereszcstartorna felé igyekeztek a cső belsejében, míg csak teljesen el nem dugaszolták.

Efféle esztelen mohóságokat gyakran elkövetünk mi, emberek is. Valószínű, a természet rombolását is hasonló kapzsi és rövidlátó ötleteink okozzák. Pedig milyen büszkék vagyunk arra, hogy elemzünk, tervezünk, gondolkodunk.

Vajon gondolkodnak-e a növények is?

Beszélgetés

– Ha seb keletkezik valahol az ember testén, akármilyen kicsi is, meghatározza a közérzetét. Hiába, hogy a test akár kilencvenkilenc százaléka ép, az az egy százalék, amely vérzik, lüktet, sajog, riadalomban tartja az egész testet. És jogosan, mert előfordul, hogy egy jelentéktelen seb sorsdöntővé lesz számára, elfertőződik, vérmérgezést, halált okoz – mondta nagyon komoly arccal teológus barátunk. – Ilyen a háború is. Gondoljunk például a nemrég kirobbant háborúra: a földgolyó egyetlen pontján zajlik, a föld területének csak néhány százalékát érinti, mégis fáj belé az egész világ. És egyre inkább fájni fog, hiszen válságot, inflációt okoz, súlyos következményekkel jár. A mai globális világban, amikor a pénz is, a gazdasági élet is nagyrészt néhány tulajdonos kezében van, ennek a háborúnak szinte mindenhol érződik a hatása. Ilyen szempontból valóban a harmadik világháborút jelenti, amelybe bekapcsolódott a mindent átszövő média, a legnagyobb bankok és cégtulajdonosok is.

– De hát eddig sem volt béke, valahol mindig lóttek. Néhány éve Észak-Afrika vált romhalmazzá, előtte a Balkán. Most, úgy látszik, rajtunk van a sor – válaszolta szenvedélyesen fiatal háziasz-szonyunk.

– Ne fessd az ördögöt a falra! Még ránk nem került sor – csitította idős tanárnő barátunk.

– A gazdasági hatásokat már érezzük. És azt is tudjuk, mennyi szenvedést okoztak a harcok: van, aki a romok alatt lelte halálát, van, aki elvesztette a családtagjait, katonának vitték a férjét, fiát, lerombolták az otthonát, értéktelenné vált nehezen megkeresett pénze, menekülésre kényszerült. Egy hátizsákkal akár, de kimenekül a háború poklából. De hova fusson, ha elvész az egzisztenciája? Rokonokhoz, barátokhoz vagy éppen a szomszéd ország menekülttáborába. Tönkrement az egész élete.

– Azért kell a háború, hogy akinek fegyvere van, az mindent megszerezhessen, akinek pedig nincs, az mindent elveszítsen. Úgy látszik, elfogyott a pénz, amit a nagyiuk az elmúlt két világháborúban összeraboltak. Új háború, új rablási lehetőség kell – dörmögte az örök pesszimista mérnökünk.

– És a jog? És az igazság? És a demokrácia? Ki a provokátor? Ki az agresszor?

– A szerepeket ki lehet osztani, a szövegek könyvet meg lehet tanulni, de nem biztos, hogy ugyanaz a darab megy a színpadon és a színpadok mögött.

– Nekünk akkor sincs más lehetőségünk, mint a színpadot figyelni. A színpad felől is megfejtető minden, mert végül is nem az ideológiák, hanem az eredmények számítanak – gondolkodott hangosan egyetemista barátunk.

– De ha már az eredményeket sem lehet pontosan tudni? Csak ha, ne adj isten, benne vagyunk az események kellős közepében. De akkor is csak annyit tudhatunk biztosan, ami velünk történik.

– Soha ilyen jól tájékozott nem volt még az emberiség. Bármely hír egyetlen perc alatt körbefut az egész világon, megjelenik sok-sok milliárd képernyőn. Mégsem tudni semmit biztosan.

– A hazugság épp olyan gyorsan terjed, mint az igazság. Csak az a kérdés, hogy épp melyiket terjesztik – vette fel a fonalat teológus barátunk.

– Mindenki a neki kedvezőt, nem számít, hogy hazugság-e vagy igazság – vélte a tanárnő nagymama.

– Akkor lehet, hogy valójában nincs is háború? Csak álhírek és mozi az egész?

– Azt hiszem, mostanában csak háború van. Ha nem fegyverekkel, akkor is minden más, ismert és ismeretlen eszközzel, de vívják. A hazugság is eszköz, dezinformációnak nevezik a szakemberek. Az ellenség félrevezetését szolgálja. A béke viszont az igazságon nyugszik, békét nem lehet hazudni. Vagy van, vagy nincs.

– Lehet, hogy azt sem tudjuk, hogy mi a béke?

– „Az én békémet hagyom rátok.” A béke az egymás iránti jó szándék, jóakarat. Nevezhetjük szeretetnek is. Még fegyverek sem kellenek hozzá.

– Mégis, szinte elérhetetlen.

– Rajtunk múlik. Mindannyiunkon. Ha a magunk helyén jóakaratúak, méltányosak, önzetlenek vagyunk, máris tettünk érte valamit. Nem könnyű, de nem is lehetetlen feladat.

A „Nehézfiú” megváltó lapjárása

A hatodik koporsó című dráma margójára
Csurka István emlékének

Örömmel olvastam korábbi munkatársam, Kovács Attila *A trianoni gondolat életben tartója volt – íróként és politikusként is* című, Csurka Istvánra emlékező írását az *Aracs* júniusi számában. A tíz éve elhunyt drámaíró, politikus alakja, sok beszélgetésünk, „nehézfiús” mivolta olyannyira eleven bennem, hogy szeretném néhány gondolattal magam is megidézni őt. Mindenekelőtt a publikálásakor sok indulatot kiváltott, de azóta méltatlanul feledésre ítélt *A hatodik koporsó* című drámája jegyében.

Szeretném előrebocsátani: nem kritikusként vagy irodalmárként teszem, hanem íróként, akinek életszemléletét és írásait döntően befolyásolta a Csurka Istvánnal való találkozásainkból fakadó munkatársi és baráti viszony. Elfogulatlanul aligha mondhatnék bármit, ha arról a néhány évről kérdeznék, mialatt tárcaíróként, majd a *Havi Magyar Fórum* főszerkesztőjeként a munkatársa lehettem. Kivételes fordulata volt ez az életemnek, amire István kortársa, a másik atyai jó barátom, Gyurkovics Tibor minden bizonyára azt mondaná: „Isten szempillantása.”

Mielőtt István valódi természetének derűs és szeretettel teli voltát személyesen megismertem és élveztem, szépirodalmi munkássága már kellőképpen hatással volt rám, és vonzott a prózaírók táborába. Az életműve iránti érdeklődésemet kezdetben nem a könyvei vagy a színdarabjai, hanem a novelláiból készült filmek, az *Amerikai cigaretta* és *A kard* keltette fel. Ezeket olyasféle tragikomikus élethelyzetek ihlették, amelyek ábrázolására már akkor készíttetést éreztem magamban, amikor még nem mertem elhagyni az újságírást a prózaírás kedvéért. A Magyar Írószövetségben dolgozott Mezővári László könyvtáros, aki Csurka nagy tisztelője volt. Neki köszönhettem, hogy már akkor látogathattam a könyvtárat, és kedvemre válogathattam az állományából, ahol persze minden Csurka-mű megvolt, amikor még nem is vettek fel tagnak. A könyvtáros bejáratos volt a Ráday utcai szerkesztőségbe, ahová magával vitt, hogy beajánljon a Havi Magyar Fórumhoz, majd Szőcs Zoltán főszerkesztő közölte néhány novellámat. Egy könyvbemutatón Mezővári bemutatott Csurkának, de az a találkozás csak egy kézfogás erejéig tarthatott. Később, amikor már szépíróként rendszeresen publikáltam, és emellett megjelen-

tek könyveim Dózsa Laciról (*Bohóc vérben és vasban*), Koncz Gáborról (*Kaszkadőr nélkül*) és Reviczky Gáborról (*Egy önvészélyes ember*), a hetilap számára Medveczky Attila készített rólam egy egész oldalas portrét, majd később interjút kértek tőlem egyik kötetem, az *Üzenet a ringből* kapcsán. Mikor önhibámon kívül az irodalmi élet hullámvölgyében landoltam, egyszer csak kaptam egy telefont, hogy lenne-e kedvem tárcákat írni a Heti Magyar Fórumba. Akkor már persze ismertem Csurkának a „rég” Magyar Nemzetben megjelent *Nehézfiú* tárcanovella-sorozatát, amelyről ma is meggyőződése, hogy más műveivel együtt tananyaggá kellene nyilvánítani a mostanság gombamódjára szaporodó „íróiskolákban”. Ez a felkérés és Csurka István művei ihlettek arra, hogy elkezdjem írni a magam Otcsenás Péter-tárcáit, amelyek minden héten ott voltak olvashatóak az *Emberfogás* rovatban Csurka István vezércikke alatt, a harmadik oldalon. Az egyre sokasodó személyes találkozások Istvánnal tovább erősítették bennem az iránta kialakult tiszteletet és szeretetet. Megbízott bennem. Egyik nap azzal fogadtak a szerkesztőségben, hogy „te lettél a főszerkesztő a Havi Magyar Fórumnál”. A mai napig őrzöm kis cetlikre írott üzeneteit és egy levelet, amelyben beava-

tott, hogy Kodolányi *Földindulás* című darabja után Páskánditól a *Vendégség* lesz az Újszínház első két bemutatója, és kérte, a havilapnál legyen időm felkészülni erre. A bemutatók így nem értek felkészületlenül, de a halála az igen, az nagyon lesújtott. Beszélgetéseinket felidézve leginkább ma is főként azok a pillanatok hoznak zavarba, ha megköszönt egy-egy írást, például amikor megemlékeztem szeretett tanáráról, Hubay Miklósról, vagy Gyurkovics Tibor és Hernádi Gyula rokonlelkiségével foglalkoztam. Istvánt a közéleti feladatvállalása csak látszólag térítette el a szépirodalomtól. Számontartotta kortársait és tanárait. Ha Gáli József, Fakan Balázs vagy Rákossy Gergely nevét hozta valaki szóba, szinte meg tudta formázni őket mondanivalójával.

Született tehetsége volt ahhoz, hogy ne csak felismerje az emberi sorsok drámai keresztútjait, hanem ábrázolja is azokat csúcsszínvonalon. Ha kellett, olyan erős iróniával, hogy akár derűtséget is kelthetett vele, mint, mondjuk, a *Házmeztársiratóban*. Kivételes érzéke volt a dialógusokhoz, drámái részben emiatt páratlanok, és színre vitelük nagyszerű kihívás mind a rendezőknek, mind a színészeknek. A megteremtett atmoszférában pedig rejtve olyasmiről beszélteti a szereplőit, amiről a kádári időkben lehetetlennek tűnt: a

Deficit egyik hőse, akit részben Angyal Istvánról mintázott, egyfolytában ötvenhatról beszél anélkül, hogy kimondaná azt a szót, hogy forradalom. Amikor újra játszani kezdték a *Döglött aknákat*, a *Deficitet*, az *Eredeti helyszínt*, *Az idő vasfogát* vagy az újak közül az *Írószövetségek harcát*, ezek a darabjai mind katarzist okoztak. A Karinthy Színházba az *Eredeti helyszín* bemutatójára én kísértem el, megható volt látni, ahogy a mosolygó szerzőt körbeveszik a nézők, és őszintén kimutatják iránta érzett szeretetüket. Hallottam, ahogyan hozzáértéssel instruálja a színészeket, akik itták a szavait, mert a színház nyelvén tudott szólni hozzájuk.

Az élet nem lépett túl művei mondanivalóján, amelyeknek lényege a megmaradás: akárcsak a családomé.

Mindaz, ami a Trianonban „megrendezett” békekonferencián történt, elsősorban apai nagyszüleim sorsát változtatta meg gyökeresen. Az első világháborúban az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében Albániában harcoló nagyapám a hadszíntérről visszatérve a magyar fővárosban aligha ismerkedik meg a csepei hadiüzemben dolgozó nagyanyámmal, ha a rendeletek nem akadályozzák meg hazatérésüket szülőföldjükre. A bevonulásáig nagyapám a Pozsony vármegye Dunaszerdahelyi járásához tartozó Pozsonyeperjesen élt. Nagyanyám Erdélyből, Csík vármegye Kászonalcsiki járásából, Kászonújfaluból érkezett Budapestre 1918-ban. Néha megemlítettem ezt Csurka Istvánnak, akinek bátorító biztatását megfogadva nagyszüleim történetét többféle műfajban megírtam lapjában, de olvasható a *Finitala commedia* című kötetemben, illetve a *Trianoni Szemlében* (IX. évfolyam, 2017. január–július) és az *Aracs* folyóiratban (XX. évfolyam, 2. sz.) is. A nemzeti összetartozás napján a hiányérzet és az elhunyt pártfogóm iránti tisztelet arra ösztökélt, hogy olvassam újra *A hatodik koporsó* című darabját.

Csurka István éveken át írta és publikálta havilapjában a halála miatt befejezetlen *Áldozat. Sorskérdésünk sorsa* című történelmi dokumentumregényét. Ebben Alekszandr Szolzsenyicin hasonló módszerrel írt *Együtt* című regényének hatása alatt és annak mintájára ábrázolta a Tisza Kálmán és Tisza István miniszterelnöksége közötti évtizedekben történt politikai változások

kat, változtatási kísérleteket és azok társadalmi, gazdasági hátterét: külön kihangsúlyozva a tiszzaeszlári pert, az őszirózsás forradalmat és a Tanácsköztársaságot. Az alkotói folyamatban szükségszerűen fordult érdeklődése a trianoni békeszerződés irányába, melynek következményei mindig foglalkoztatták, azonban a múlt század nyolcvanas éveinek végéig csak az irredenta megbélyegzést vállalva lehetett erről publikálni.

Ahogy azzal Csurkának is szembesülnie kellett korai, *A mélység vándora* című novellájáért, amelynek főhőse, Pásztor Mihály, a szalontai paraszt, az egykori kivándorló, aki az óceán mélyén, a nagy nyomás alatt maradt életben, s most hazaindulva jut fel a Duna torkolatából, a Tiszán és Körösökön a teljes hazába. Itt hal meg az édesvizek kisebb nyomása alatt, és „éppen harangoztak Nagyszalontán, amikor elszenderült”. Csurka azt írja *A mélység vándoráról*: „Ebben az írásban először jutottam el képben és utalásban, a szétszabdalt és elveszett, említeni sem szabad hazába, és a gondolatig, hogy Magyarország nem annyi, amennyit szögesdróttal körülvettek, hanem több.”

Amikor Csurka Istvánt 1957-ben letartóztatták, mielőtt internálták, a kihallgatások során faggatták édesapja háború előtti jobboldali múltjáról, Imrédy-párti tagságáról, Nyugatra való kimenekülésükről, csendőrtiszt bátyjáról, aki Nagyváradon élt, a Színművészeti Főiskolán ötvenhat őszén való felszólalásai és nemzetőrparancsnoki szerepe mellett szóba került *A mélység vándora* című novella is mint vádpont, ahogyan azt *Az esztéta* című könyvében elmondja. Koltay Gábor *Velünk élő Trianon* című filmjében az író hozzászól: „Nem tudtam ezekben a kérdésekben semmiféle befolyásnak engedni, mert személyes és családi életem, az összes körülmény, ami körül volt, figyelmeztetett, hogy valójában mi történik. Egészen más történik, mint amiről beszéltek. Az én törekvésem elsősorban arra irányul, hogy ne adjuk fel. Mert addig, ameddig nem adtuk fel, van valami, ami nem hagyja kialudni azt a reményt, hogy újra lehetséges az együttélés és a visszaszerzés valamilyen formában. Abban a pillanatban, amikor ez a láng utolsót lobban, tényleg vége van.”

A hatodik koporsóban, a Nagy Imre-temetés szimbolikus hatodik koporsójában fekszik a ki-

végzett névtelen ötvenhatos forradalmár, s miképpen a fiatal Orbán Viktor beszédében mondta, az utókor nemzedékeinek jelene és jövője is. Csurka erre az analógiára mondta új drámája kapcsán egy 2011 elején elhangzott rádióinterjúban, hogy „a kiszabott trianoni határokkal és a Sztálin-szobrot ledöntő névtelen forradalmárral összedrótóztam a meghamisított történelmet”.

Bíró Zoltán irodalomtörténész *Szembesítés* című tanulmánya (Magyar Fórum, 2012. szeptember 7.) szerint Csurka István dokumentumdrámát írt, amelyben a fikció egy magyar–francia tudományos-technikai találmány, „melynek révén hitelesen felidézhetők a múlt eseményei, szereplői úgy, hogy a történelmi igazságokat és az események mozgatórugóit ne lehessen lehazudni és a bűnösök egy csoportjának a kilétét eltítkolni. A döntés-előkészítő bizottság tagjai, tehát a trianoni döntésekért a fő felelősséget viselők számára láthatatlan marad a személy, aki a leleplezést irányítja, hogy munkájában ne tudják korlátozni, ne tudják őt megsemmisíteni”. Ő a hatodik koporsó apródja, aki megeleveníti a koporsóban nyugvó nagyapját, aki a Sztálin-szobor ledöntése, illetve az ötvenhatos utcai harcokban való részvétele miatt lett kivégezve, összedrótózva és arccal lefelé eltemetve.

Csurka István drámaíró munkásságának méltatói a hetvenes években – ma már meglepődénk a nevek olvasatán: Földes Anna, Tarján Tamás és mások – az íróat dicsérve mutattak rá arra, miként gondoskodik a kezdés extremitásáról.

Szóban forgó darabja ebben a tekintetben azonban minden korábbi elképzelést felülmúl. A színre az afroamerikai szállítók beviszik a koporsót, amelyből az apród, majd nagyapja jön elő.

„Látványos drámaírói fogás az ötvenhatos forradalmár feltámasztása és színre hozása, így valóban misztériumjátékká válik a színmű. Lehet, hogy előadva lenne igazi ez a dráma – mindig meglep, hogy a színpad mennyit hozzá tud adni egy szöveghez, s bizonyára sokkal megrázóbb színpadon látni a koporsót és a történelem közismert figuráit, mint mindezt elképzelni. Ám tőlem akkora figyelmet követelt az olvasás, hogy félek, a színpadon a gondolatok részletgazdagsága elveszne. A nagy előkép az ilyen történelmi vízióhoz és gondolati drámához *Az ember tragédiája*, *A hatodik koporsó* egy huszadik századi

Tragédia egyik színje lehetne” – írja levelében a szerzőnek Ács Margit író, kritikus 2011-ben.

Valóban. Csurkának ebben az élete alkonyán írott darabjában ugyanolyan jó a lapjárása, mint amikor legkorábbi drámájával, a *Ki lesz a bálanya?* cíművel (hat év várakozás után) berobbant a fővárosi színházi életbe – gondolat, történelem és életismeret, képzelet, ötlet, humor, nyelv, mindent egy kézben tart, így van mire emelnie a tétet. Dialógusainak jellemfestő töltése, feszültsége, ritmusa van, ami egy dokumentumdrámában annál nehezebb. A köznapi, kisszerű szavaltások mentén bomlik ki a mondanivaló. Például Clemenceau és a forradalmár nagypapa párbeszédében, amely úgy indul, hogy a mártír tűzzel kínálja a tárgyalások szünetében rágyújtani szándékozó „Tigrist”, aki egy őszinte pillanatában bevallja, hogy maga is csupán eszköze a hazugságszpirálnak, és ugyanúgy krízisben van, mint a konferencia főkolomposai. „Minden felbomlott – így Clemenceau. – Győztesek vagyunk, de nyertesek nem. Csak a pénzemberek nyertek. Revansot vettünk, megkaptuk Elzászt, Strasbourgot, az iparvidék egy részét, de ki vagyunk szolgáltatva azoknak, akik tizenhétben léptek be a világháborúba, és eldöntötték – a maguk javára. Mert ott a pénz.”

Ez a dráma amiatt is érdekes, hogy elhangzik: „A világháború iszonyatos véráldozatot követelt a népektől, de valljuk be, nem oldott meg semmit. Most a nemzeti kormányok egy része a békekonferenciába veti reményét, hogy az majd megoldja a világ átrendezésének feladatát, de ezt a békekonferencia csak akkor tudja teljesíteni, ha nem leplezi le és nem teszi tönkre azokat az erőket, azokat a háttérhatalmakat, amelyek a háború anyagi terheit biztosították.” Vagy másutt: „...a közép-európai rendezést Beneš memorandumai és tervei alapján kell végrehajtani, nem csupán azért, hogy megossza a gyűlöletet a Nyugat és a csehek és a románok iránti gyűlölettel, hanem azért is, mert ez a legjobban végiggondolt eljárás, amely megakadályozza a Magyar Birodalmat abban, hogy stabilizáló erő legyen Közép-Kelet-Európában.”

A bravúr az, ahogyan Csurka István az apród karakterén keresztül három történelmi korszakot vonatkoztat egymásra: 1919 Versailles, a trianoni békediktátum ideje, 1956, a magyar forradalom

és szabadságharc és az utána következő megtorlás, valamint a XX. század nyolcvanas-kilencvenes éve, a „rendszerváltás”, a Nagy Imre és mártírtársai temetését követő évek. Vagyis elénekkel egy folyamat, melynek XX. századi forrása az első világháború és a trianoni diktátum.

Csurka István egyik példaképe, Gogol nyomán nem külön szatirizálja a negatív szereplőket, hanem életteli közegükben, alkudozás, egyezkedés és perlekedés közben mutatja be őket. Az apróddal és nagyapjával azonosulva beolvassza a delegációnak a konferencián, amely megfosztotta Magyarországot határaitól, és elvette lakóinak életét vagy életük értelmét. A fiú és nagyapja kertelés nélküli szókimondásában benne van Csurka személyes drámája, bebörtönzése, internálása, barátai, ismerősei sorsa. Mindenekelőtt az előbb halálraítélt, majd kegyelmet kapó Gáli József költőé, a kivégzett Angyal István forradalmáré vagy a szépírói tehetségét elsőként felfedező főiskolai tanáráé, Czibor Jánosé, aki a belügyesek zaklatásai elől 39 évesen öngyilkosságba menekült. Azé a mentoráé, akiről nemcsak a *Ki lesz a bálánya?* egyik főszereplőjét mintázta, hanem aki lényegében minden sikerdarabja valamelyik kulcskarakterének ihletője volt.

Az apród színre lépése és küldetése az ő megváltásuk is. Csurkának ebben a darabjában a főhős fiatalember kivételesen nem pótcselekvések rabja, nincsen semmilyen szenvedélybetegsége, nem tolja tudata peremére sem a közélet, sem a magánélet problémáit. Pedig menekülhetne, millió megalkuvó szándék siklathatná ki célját. Hiszen minden időutazás dramaturgiájában benne van, hogy a történelem megváltoztathatatlan, a főnixvágyú apród célja azonban bemutatni a történelemhamisítás módszerét a békekonferencián – ahogyan annak idején Dérczy Péter megírta Csurkáról: „a fenségest a hétköznapival, a tragikust a komikussal vegyítő különös szemlélete, stílusa” révén.

A *hatodik koporsó* színre vitelére eddig kizárólag Bucz Hunor, a Térszínház igazgatója tett

kísérletet. A 2012. március 11-én, vasárnap délután Óbudán, a Térszínházban Bíró Zoltán közreműködésével bemutatott előadásról az azóta elhunyt rendező így számolt be a Heti Magyar Fórumban: „A csurig megtelt csöpp színházunkban, a közönség odaadó figyelme és képzelete életre hívta Csurka István művét. Színházi külsőségek és technika nélkül, szerény és puritán körülmények között. Sokan tornapadokon ültek, mert még székünk sem volt elég. Az ábrázolás legcsekélyebb illúziója nélkül, csupán a drámai szöveg érzékletes felolvasásával és cselekvő elemzésével, a darab és a cselekmény terének és idejének puszta jelzésével sikerült a közös alkotásba a közönséget bevonni, amit nyílt színi tapsok, élénk reagálások, nevetés, elmélyedés, sóhajok, beleszólás, »bizony, így volt« síri csönd és könnyes szemek mutattak...” Jelen voltam, így tanúsíthatom, hogy az előadás még torzó volta dacára is telitalálat volt a friss drámai Csurka-dialógusokra kiéhezett közönség számára. Miképpen ugyanezt Bucz Hunor költőien megfogalmazta: „Vasárnap este az Apród végszavára: »Meg van fizetve«, a csönd beszélt, majd bementem, hogy »Függöny!« – ugyanis nincs függönyünk. Erre ocsúdott a közönség, és véget nem érő vastaps következett. A színészek megrendülten felsorakoztak. Többen, az apródot olvasó Bucz Magor és a kivégzettet élénk teremtő Kovács Ákos, meg a közönségből is sokan, az ég felé néztek, fölmutattak oda, ahonnan velünk örvendezik átható mosolyával Csurka István.”

Mialatt *A hatodik koporsó* – tíz évvel Csurka halála után – újraolvastam, nem csak a képzelet színpadán lezajló előadás részese voltam, lelki szemeim előtt megelevenedett két nagyszülőm, akik immáron időn és téren túllépve hozzátartozóikkal együtt szabadok. Bizonyára Füst Milánnal vallom: „Hogy pedig mindez úgy történt, ahogy történt, belátom, javarészt csakis az én ügyem, csak nekem lehet igazán fontos. Mégis, a lelkem nagyobb nyugsága végett leírtam ide is.”

Csak hinnünk kell benne*

„Életem közel negyvenöt évét kisebbségiként éltem le, úgy, hogy szülőföldemen nemcsak én vagyok őshonos, hanem az őseim és az őseim ősei is, történelmileg bizonyítottan legalább ezer évre visszamenőleg. Ez a kisebbségi lét az, ami tudatomat meghatározza, a lét, ami kettős szorításban vergődik immár több mint nyolcvan éve. Őseim és velük együtt, illetve általuk én, valamint általam gyermekeim az első világháborút lezáró békeszerződések következtében kényszerültünk olyan helyzetbe, ami példa nélkülinek mondható a történelemben. [...]

A második világháborút lezáró békeszerződések, minimális változtatásokkal ugyan, de gyakorlatilag visszaállították, illetve megerősítették a trianoni határokat. Ezekkel a döntésekkel és határmegvonásokkal egy ezeréves államisággal rendelkező európai nemzet fönnmaradása került veszélybe...” – írtam 2007-ben.

Azóta eltelt tizenöt év, és a helyzet, mondhatnánk: változatlan. Illetve mégsem! Azóta már tudom, én igazából soha nem voltam kisebbségben! A hely, Horgos, ahol élek, mindig is magyar többségű volt, és Észak-Bácska, de talán az egész Bácska is. Ezt igyekeztek előlem és nemzettársaim elől eltitkolni, elhazudni. Mindent megtettek annak érdekében, és nemcsak az egykor volt délszláv jugoszlávok, hanem a magyar jugoszlávok is, hogy a kisebbségi tudatot és büntudatot mindannyiunkban kialakítsák, majd azt fejlesszék egész életünk során.

Az utódállamok ellenszenve a hozzájuk juttatott magyarsággal szemben mindenütt erős volt, évszázados vélt és valós sérelmeken akartak azonnal bosszút állni. A Jugoszláv Királysághoz csatolt délvidéki magyaroktól megvonták az anyanyelvű iskolákat, az addig virágzó gazdasággal rendelkező területeket nyomorba taszították. Köztudott, hogy a Délvidék és annak központja, Szabadka a XIX. és a XX. század fordulóján gazdaságilag, az infrastruktúrát tekintve azonos fejlettségi szinten volt az akkori Amerikai Egyesült Államokkal.

Európa, a XX. század Európája engedte meg, hogy Magyarországot és a magyarságot föloszszak, szétszabdalgják. A költő Illyés Gyula metaforája Magyarországot kenyérszelethez hasonlítja. Ezt a Kenérszelet-Magyarországot, mint a búzakenérszeletet a héja, úgy veszi körül a határokon túlra szakított magyarság. Körülöleli, átöleli.

Matematikusok pontosan kiszámíthatnák, hány millió magyarral lenne több, ha a nemzet nem szétszabdaltan, egymástól országhatárokkal elválasztva élhetett volna a múlt században, s nem a letargia, az üldöztetés, a kiszolgáltatottság réme üldözte volna és üldöznél mind a mai napig a magyarságot, nem csak határokon túl!

Ma már köztudott tény, a nagyhatalmak mellett Trianonhoz kellett a hazai árulók, azok, akik mindent megtettek annak érdekében, hogy a haza odavesszen. Kelltek a Károlyi Mihályok, a Kun Bélák, a Lukács Györgyök meg azok a névtelen senkik, akiknek fontosabb volt az önön léhaságuk és nihilizmusuk, amivel – mint egy országnyi kártyapartiban – egy nemzetet játszottak el egy túlon túl hosszú nyúl dorbézolásban. Ami Trianon után következett, az csak folytatása a Párizs melletti döntésnek. Ebben a folytatásban, ebben a történelmi láncolatban kell szemlélnünk mindazt, ami napjaink velejárója – a két irányba ható elementáris törekvéseket.

Az egyik irány az, amely arra törekszik, hogy végigvigye a nemzetet a Trianonban megkezdett úton, és végül eljusson a herderi nemzethalálhoz, a másik ezzel ellentétes: mindent megtesz azért, hogy a pusztulás útjáról az élet útjára vezesse a nemzetet!

A nemzethalálhoz vezető út egyik újabb kori fontos állomása volt a 2004. december 5-ei népszavazás a kettős állampolgárságról. Az akkori (és a mai) háttérhatalom minden követ megmozgatott annak érdekében, hogy a magyarországi magyar tagadja meg a határokon kívülre rekedt nemzettársait, s habár – mint ahogyan ezt is jól

tudjuk – a kettős állampolgárság mellett szavazók száma nagyobb volt, mint az ellene voksolóké, a népszavazás mégis sikertelennek tekinthető, azaz nagyon is sikeres volt azok szemszögéből nézve, akiknek a viszályszítás és a reményvesztés volt a céljuk. Mert ismételten viszálykodás támadt magyar és magyar között, s a kitzasztottak közül vajmi kevesen látták csak át a szocialista-liberális államvezetés bűnös mesterkedéseit – a túlnyomó többség mindenből csak azt látta, azt érezte: újfent nem kellünk a „magyaroknak”!

És mindennek ellenére és következményeképp éppen 2004. december 5-ének éjszakáján megszületett egy gondolat, egy akarat, a vágy, hogy valamit tenni kellene, mert azért az mégsem lehet, hogy bennünket mindig csak leköpjenek, hogy mindig belénk rúghassanak a senkik! Ez a gondolat Gál Péter fejében született meg, vagy talán inkább: a lelkében! Ennek a gondolatnak a megtestesülése a feltámadási menet, a Kárpát-hazát körüljáró búcsújáró menet, amely – mintegy szívet rajzolja a haza fölé és köré – a pünkösdi csíksomlyói búcsúban teljesedik ki! Ellen-Trianon a menet, mert reményt ébreszt és föltámadást sejtet! Mindannak ellenére született meg, és vált valósággá, ami romlásunkra, süllyedésünkre van! Ellenszegül annak a Molnár V. József által ordas eszmének nevezett (világ)hatalomnak, amely nemcsak bennünket, hanem minden emberi lényt fenyeget. Ellenszegül, mert fölmutatta, a pénz és a hatalom világa lehet bármennyire is erős, a szeretet azonban még azt is képes legyőzni! S hogy ismét Molnár V. Józsefet idézzem: „Csak hinnünk kell benne, csak hinnünk kell!”

Az elcsatolt területek magyarjai közül, egészen az ukrainai háborúig, talán a délvidéki magyarok voltak a legkiszolgáltatottabbak. Az egykori Jugoszlávia, a jelenlegi Szerbia területén élő magyarságot közvetlenül a trianoni döntés után súlyos megpróbáltatások érték: iskoláit bezárták, a magyar gyerekeket arra kényszerítették, hogy szerb nyelven tanuljanak, az akkori értelmiségi réteget, a tanítókat, papokat, az írástudókat meggyilkolták, elűldözték. A második világháború után az időközben valamelyest konszolidálódott délvidéki magyarsággal ugyanezt még egyszer megtették Tito partizánjai, azzal, hogy ők negyvenezer ártatlan magyart még ki is végeztek közvetlenül a háború befejezésekor. A titoista szoci-

alizmus áldemokráciájában a magyarság asszimilációja elérte csúcspontját. Ha valaki érvényesülni akart, akkor annak mindenben igazodnia kellett a délszláv állam elvárásaihoz, akár úgy is, hogy anyanyelvét, kultúráját föladva önként csatlakozott a magyarságtól idegen világhoz.

A legutóbbi balkáni háborúk legnagyobb vesztesei, ha az emberáldozatoktól eltekintünk, az egykori Jugoszlávia magyarjai. Magyarlakta területeken harci cselekmények csupán Horvátországban folytak, ahonnan a baranyai magyarok a közeli Magyarországra menekültek, így nem vesztek oda tömegesen magyarok a kilencvenes évek háborúiban, viszont ha a délvidéki magyarság számarányához viszonyítjuk a háború magyar áldozatainak számát, akkor az is jelentősnek tekinthető. A magyarok ekkor is ártatlan áldozatok voltak: a harcokban erőszakkal elhurcolt tartalékosok és kiskatonák voltak azok, akiktől a délszláv eszmék gyilkos hirdetői elvették az életüket. A hátszág, a civil lakosság nyugati szemmel nézve és nyugati ésszel fölfoghatatlan körülmények között élte végig a XX. század utolsó évtizedét: az infláció akkora volt, hogy a lakosság pénze óráról órára veszített értékéből. Az emberek havi jövedelme tíz márkát, tehát öt eurót ért. Mindennaposak voltak az áramkorlátozások, ami odáig fokozódott, hogy naponta mindössze néhány órára volt villanyáram. Napokat kellett várni tíz liter üzemanyagért az üzemanyagtöltő állomások előtt, s aki hajnalban nem állt idejében sorba a pékség előtt, az bizony kenyér nélkül maradt. Az egészségügyi ellátás, a kórházi szolgáltatások szinte a nullával voltak egyenlők: a betegeknek, illetve hozzátartozóiknak kellett beszerezniük a kötszertől és a gumikesztyűtől kezdve a méregdrága életmentő orvossáig mindent, mi több: a kórházi kezelésre szorult beteg ételmezését is a hozzátartozóknak kellett biztosítaniuk. A jugoszláviai magyarság mindezt hatványozottabban szenvedte el, hiszen tartalékai kisebbek voltak, mint a szláv többségé, és a külföldi segélyszervezetek humanitárius segélycsomagjai is a szerbiai nagyvárosokba jutottak el. Még a magyarországi élelmiszersegélyt szállító teherautókat is a magyarlakta területeken keresztül szerb városokba irányították...

A délvidéki magyarság a délszláv háborúk kezdetétől fogva mindig a háború ellen foglalt állást. Az első háborúellenes megmozdulások

is a magyarlakta településekhez fűződnek: Zenta, Oromhegyes, Kispiac, Magyarakanizsa – több mint nyolcvan százalékban magyarok lakta városok, falvak. Szerbia 1999-es NATO-bombázását a mindvégig ártatlan, a koszovói háborút és népiirtást elítélő magyarság is megszenvedte: rakétabecsapódások érték Szabadkát, Palicsot, Horgost.

Az elmúlt két évtized sem hozott sok jót a délvidéki magyarságnak. Számaránya rohamosan csökken a folyamatos magyarországi támogatások ellenére is. Nemcsak a fiatalok, de a középkorúak is tömegesen hagyják el a szülőföldjüket a jobb és könnyebb megélhetés reményében. Hogy aztán ez a remény valóra válik-e, azt csak ők tudják. Egyáltalán nem biztos, hogy életcél, perspektíva kellene hogy legyen a németországi, ausztriai, angliai takarítás, szemétszedés, robotolás, az ottani idősök ápolása, miközben nincs, aki ajtót nyisson az itthon maradt öregeknek... Ami viszont némi bizakodásra ad okot: az elmenők nem távoznak végérvényesen, legalábbis ebben reménykedhetünk, hiszen évente többször hazajönnek, házasságot itthon kötnek, gyermekeiket itthon kereszteltetik...

Egyetemista koromban volt szerencsém hónapokat tölteni a Német Demokratikus Köztársaságban, s volt szerencsém a kettéosztott Berlint látni. Ott jártam a falnál, a fal mindkét oldalán, illetve a keleti oldalon ott, ahova még ember a lábát betehette. Láttam a géppisztolyos katonákat, az elaknásított zónát, a szögesdrótot. Láttam a vasfüggönyt, az igazit. Láttam világok találkozását: a civilizációtól szinte teljesen megfosztott, elszennyezett, bűzös levegőjű Keletet és a pompázó, fényárban úszó Nyugatot. Találkoztam idegbeteg, húszéves korukra megkeseredett, alkoholista NDK-s lányokkal és illatos, mindig elegáns NSZK-s nőkkel.

A két Németország azóta ismét egy, összetartozik az, aminek össze kell tartoznia. A magyarság szétszakított volt akkor, és szétszakított még most is. Az „egységesülő Európában” még inkább azzá vált, hiszen sem Ukrajnának, sem Szerbiának, mondjanak bármit is most a megmondóemberek, belátható időn belül nincs esélye az uniós tagságra – ami, lehet, nem is akkora baj, de ez már egy másik történet.

Lakóhelyem alig három kilométerre van a magyar államhatártól. Magyarország és szülőföldem között már fölépült a vasfüggöny. Az az igazi, amely annak idején többek között a két Németországot is elválasztotta egymástól. Most ez a vasfüggöny menti, mentheti meg Magyarországot a legújabb inváziótól. Hazudik mindenki, aki azt mondja, határkerítésre nincs szükség! Ma már mindennapossá váltak a fegyveres összecsapások a kerítés szerbiai oldalán. Amit annak idején, 2015-ben elmondtunk, ezek az emberek, akik Magyarország déli határánál gyülekeznek, nem menekültek, hanem migránsok, ostromló hadak, s most jött el az az óra, amikor már tűzfegyvert is ragadnak.

Ahogy a történelem során mindig is megtörtént, az utódállamok soha nem védték meg a hozzájuk csatolt területek magyarságát. Ugyanaz történik most is: a délvidéki magyarság teljesen kiszolgáltatott a migránsbűnözőknek. És kiszolgáltatottságunkban nemcsak a délszláv politikusok hagynak magunkra bennünket, hanem a mi, általunk megválasztott délvidéki magyar politikusaink is! Egyetlen reményünk és védvárunk: Magyarország.

Magyarországban és a magyar népben a huszadik század második felében kétszer is volt annyi bátorság, hogy szembeforduljon a zsarnokság egyik megtestesítőjével, a Szovjet Birodalommal. Először 1956-ban, példát adva az egész kelet-európai szovjet láger népeinek, majd 1989-ben, amikor a magyar-osztrák határon lebontotta a vasfüggönyt, és megnyitotta a határt az NDK-ból tömegesen menekülő németek előtt. Ma már tudom, a „szabad és demokratikus” Európában sohasem lesz elég bátorság, hogy szembeforduljon önmagával, és belássa végzetes tévedését, amelyet a XX. században a magyarság ellen elkövetett, ezért jó, ha tudjuk: mi csak egymásra és önmagunkra számíthatunk, meg azokra a tőlünk földrajzilag távoli népekre, amelyek bennünket még most, évszázadok múltán is testvéreiknek tekintenek.

* Zamárdiban 2022. augusztus 20-án, a Szent István-napi ünnepségen elhangzott beszéd.

A legfontosabb teendő a nemzeti öntudat visszaállítása*

Vissza kell vennünk igaz történelmünket a kezdetektől máig!

Szeretettel, tisztelettel köszöntöm önöket, a Kárpát-haza lakóit a Szent Korona, a Boldogasszony, Szűz Mária Királynőnk országában!

Megtisztelő számomra, hogy itt lehetek, Szent István szülővárosában, a koronázó és 200 évig a történelmi Magyarország fővárosában, Esztergomban.

Megható és egyben felelősségteljeséget sugárzó számomra ez a kivételes elismerés, a Lancea Regis díj, a Király Lándzsája. Köszönöm.

Beszédemet leírtam, így olvasni fogom, nemcsak az idézetek pontossága miatt, hanem azért is, mert az igazság pontosság, így mindenki számára követhető és számonkérhető, mi hangzott el.

Mélyen tisztelt Megtartó Őseink, köszöntelek Benneteket, akik velünk vagytok, és lesztek mindörökké! Köszönöm, hogy itt lehetünk.

A magyarság több évezredes küldetése a Létezés, az Élet Szentségének megtartása, az igazságnak, a szeretetnek képviselője, annak megvalósítása és továbbörökítése.

A nemzeti lélek önazonosságának felszámolása folyik évszázadok óta. Ma is! A magyar nemzet dicső múltjának tagadásával, annak elferdítésével, meghazudtolásával lelkiségét, önazonosságának átörökítését rabolták, rabolják el ma is!

A magyar örökség: Nimród, Hunor és Magor népe; a szkíta–hun–avar eredetű magyarság évezredek átívelő öröksége – számunkra kötelező felelősség. Mag-tartó, megtartó Hűség. Magyar közösség.

Mióta vár, várat magára, hogy a magyar–avar–hun–szkíta Hunor-Magornak, Nimród-nak, őstörténelmünknek a folytonossága visszakapja méltó helyét, rendeltetését a lelkünkben, cselekedeteinkben, vállalt életünk-

ben, az oktatásban és a mindenkori hatalom parlamenti gyakorlatában!

Mióta várnak őseink, hőseink arra, hogy megtartsuk, folytassuk és továbbadjuk örökségüket? Őseink, akik oly sok vér-/életáldozatot hoztak értünk azért, hogy mi itt lehessünk, itt élhessünk, értsük egymás szavát, ezt a nyelvet beszéljük, amely őstisztaságában, őseredetében mindig megmutatja, megvalósítja Önmagát. A világ árvája, Magyar Hazánk, és benne hazánk árvája, a költőseni, József Attila írja *A Dunánál* című versében:

„Én úgy vagyok, hogy már száz ezer éve nézem, amit meglátok hirtelen.

Egy pillanat s kész az idő egésze, mit száz ezer ős szemlélget velem.”

A szkíta–hun–avar–magyar eleink elképzelni sem tudták, hogy hazugság uralja a világot. Az egész ókori emberiség természetesnek és bizonyosnak vette, hogy győz az igazság, mert másként elpusztul a világ. Őseink egyöntetűen vallották: A magyar nép szava Isten szava, vagyis az Igazság szava.

Mi magunk a hazugság tengerében mégis kiáltsunk, először magunkban, majd az égre: Igazságot! Az Igazság Isten lelkének megnyilatkozása.

Ha az Igazság elvész, elpusztul a világ.

Hazudtak és hazudnak!

Vissza kell vennünk igaz történelmünket a kezdetektől máig!

A Kárpát-medence őskultúrájának legszenzációsabb bizonyítéka a tatárlakai lelet. **Torma Zsófia** 1879-ben utalt a tordosi jelek és az aszír-babilóniai írásbeliség kapcsolatának lehetőségére. A tatárlakai lelőhelyet **Orosz Endre** régész, helytörténész fedezte fel 1906-ban. Erről a

leletről a hazai és nemzetközi tudósok kutatásai igazolták, hogy több mint 1500 évvel megelőzik a mezopotámiai első írásos leleteket. Ezt a tényt a C14 radiokarbon-vizsgálat bizonyította. (Kr. e. 8000–5500). A nemzetközi orientalista konferencia elfogadta, hogy az emberiség civilizációjának bölcsője nem Mezopotámia, ahogy eddig hitték, hanem a Kárpát-medence, s ezen belül Erdély. (A tatárlakai agyagtablák helyi agyagból készültek, a mezopotámiai legkorábbi leletek 6000, míg a tatárlakaiak 7500 évesek). A Magyar Tudományos Akadémia állításaival ellentétben a Kárpát-medence nemhogy nem volt üres, az őskőkortól kezdve Európa legsűrűbben lakott területe volt.

1. H. Würm kutató igazolta, hogy a Kárpát-medencében a gabonafélék kinemesítése az őscirokból i. e. 6000-ben már befejeződött. Állítását igazolják a gabona termesztéséhez szükséges szerszámokat előállító köipartelepek feltárása és kormeghatározása a Tarcál, Tokaj és Csitár határában.

2. A civilizációt forradalmasította a kerék feltalálása. A kerék felhasználásával készült első kocsi is a Kárpát-medencéből származik. Az első kocsik lelőhelyei: Budakalász, Szamosújvár, Gyulavarsánd és Herpály. Megjelenési idejük i. e. 2000.

3. A Magyar Tudományos Akadémia azt is állítja, hogy a Római Birodalom elfoglalta Pannóniát, és itt sztyeppei állapotokat talált, s jóformán néptelen volt a teljes terület. Ezzel szemben mit is tanítanak Nyugat-Európa egyetemlein? Edward Gibbons történész könyveiből megtudjuk, hogy a Római Birodalomnak Pannónia gabonája és bora kellett, ezért támadtak a scytha pannon törzsekre, és i. e. 35-től i. sz. 9-ig összesen 44 esztendei szüntelen hadjáratok árán tudták csak elfoglalni. Vajon milyen erős és mekkora nép lehetett, amely a világ akkori legnagyobb és legerősebb katonai nagyhatalmának 44 esztendeig ellen bírni állni?

4. Az őskőkorszaktól kezdve világviszonylatban az első és legősibb a Körös-kultúra. 8000 évvel ezelőtt a magyar Alföldön és a Kárpát-medence déli részén alakult ki.

A Kárpát-medencéből származik:

– a maradandó anyagra (kő, bronz, cserép) készült felirat

- a korong előtti és a korongolt kerámia
- a fémbányászat
- a fémművesség
- az ötvösművészet
- a kerék
- a kengyel!
- a fehérmű
- az öntözéses gazdálkodás
- a taposómalom
- a vetésforgó
- a visszacsapó íj
- a vörösréz

A felsorolás idő hiányában nem lehet teljes.

5. Gordon Childe szerint az európai népek tanító mestere a Kárpát-medencei műveltség volt, azaz a magyarok ősei a scytha nép! **A mi őszánk a Kárpát-medence!**

Mikor Széchenyi megalapította a Magyar Tudományos Akadémiát, akkor a következő volt a hivatalos álláspont: Minden magyar krónikának, ősgesztának, az ország lakossága szájhagyományainak tanúsítása alapján köztudott és elfogadott tény volt, hogy a scytha eredetű – hun, avar, magyar nemzet – Kárpát-medencei magyarság ittléte minimum 12 000 éves.

„Nem jöttünk mi sehonnan sem”!

Meghamisított a történelmünk. Hazudtak és hazudnak!

Vissza kell vennünk igaz történelmünket a kezdetektől máig!

Dr. Modi világhírű hindu tudós előadásából idézek:

„Áldottak legyenek magyarok, Atilla népének egyetlen örökösei! Fél százados tanulmányaim meggyőztek arról, hogy a hunok feltétlenül a magyarok ősei voltak, s így a mai magyarság az ősi szkíta népek egyedüli leszármazottai. Így a magyarságnak a történelme a ma élő összes nemzetek legősibb történelme. Kutatásaim során a hunokat olyan nemzetnek ismertem meg, amelynek dicsősége a mai szomorú világot is beragyogja. Atilla a világtörténelem egyik legnagyobb hőse, aki, mint minden igaz hős, lovagias és nagylelkű is volt, amit Róma alól történt visszavonulásával a legcsodálatosabb módon bizonyított be. És én, az egyszerű öreg hindu ember büszke vagyok arra, hogy ezt most önöknek elmondhattam, és meghajthattam személyesen is az önök nagyszerű fajtája előtt az elismerés zászlaját. Mert ez

a faj, amely egy Atillát tudott produkálni, magából kitermelni, olyan érték és olyan erő, amelyet ideig-óráig érhetnek ugyan leromlások, kisiklások, letörések, de mégis a maga őszerejéből táplálkozva megújulhat százszor és ezerszer, s amelyet végleg elpusztítani nem lehet soha! A magyarok mindig az első faja voltak a világnak, s azok is maradnak mindvégig, a történelmi idők jó- és balsorsán keresztül.

(Történelmi igazságtétel 1925-ből)

Vissza kell vennünk mindent, amit eltagadtak, elhazudtak, meghamisítottak igaz történelmi múltunkból és jelenünkben. Mindent vissza!

Történelmi és tudományosan bizonyított tény, hogy a Kárpát-medence, a Kárpát-haza, amióta világ a világ, a magyarok őshazája volt, van és lesz, mert megőriztük, és meg kell őriznünk a jövő nemzedékének, amíg világ a világ. Álmos, Atyla, Árpád Isten kegyelméből király, mint a turul nemzetség, a szkíta–hun–avar–magyar folytonosságának megvalósulása.

Hazudtak, hazudnak!

A Szent István Kiadó 2000-ben jelentette meg Szent István királynak fiához, Imréhez intézett Intelmeit, **Bollók János** új fordításában. Bollók János 1944-ben született, 2001 októberében hunyt el – ókortudós, a nyelvtudományok doktora volt. Az ő fordítása lényeges pontokon módosítja a régebbi, félrevezető fordítások alapján kialakított hamis képet első királyunk elgondolásairól. Az Intelmek leggyakrabban idézett mondatát helyesbíti, amely szerint „az egynyelvű és egyerkölcsű ország gyenge és törékeny”. Erre a szövegrészre alapozták a soknemzetiségű Habsburg Birodalom politikusai éppúgy, mint a mai internacionalista-globalista világ politológusai a Szent István-i állameszmének nevezett **tévtant**, amely szerint minél több külföldi bevándorló befogadásával kívánta soknemzetiségűvé tenni az országot Szent István király. Bollók János fordítja először **„királyság”** szóval „ország” helyett a **regnum** szót. A tíz fejezetre oszló Intelmeknek mind a tíz fejezetében a „királyi udvar” (aula), „királyi palota” (regia, regale palacium), „királyi korona”, „királyi trón”, „királyi tekintély”, „kormányzás”, „királyi törvénykezés” kifejezés szerepel a regnum szó szinonimájaként, sohasem az ország egészéről van szó. A szövegrész értelem-

szerű fordítása: Az egyetlen nyelvet és egyetlen szokásrendet ismerő királyi hatalom (környezet, kormányzat) gyenge, törékeny. Az Intelmek hatodik fejezetének címét (amelyben az említett mondat szerepel) szintén először Bollók fordítja helyesen. Eddig következetesen „A vendégek befogadásáról” alakban fordították, Bollóknál a cím: „A vendégek marasztalásáról és ellátásáról”. A latin detentio szó sohasem jelent befogadást, hanem visszatartást, marasztalást. (A befogadás latinul receptio volna.) E fejezetben azt tanácsolja István király, hogy a máshová készülőkölcs papokat, valamint a bármi okból hazájukból távozó, másutt megélhetést kereső nemes lovagokat beszélje rá Imre az udvarában (nem általában az országban) maradásra, és ott illő módon gondoskodjék eltartásukról, „hogy szívesebben maradjanak nálad, mint hogy máshol lakjanak”. Ugyanezt tette István is, amikor Gelértet rábeszélte az udvarában maradásra, és a legenda szerint fia nevelését is rábízta.

A nyolcadik fejezetben – ahol az uralkodóházbeli ősök példájának követését szorgalmazza – az egyik mondat helyes fordítása, illetve értelmezése: „Nehéz lesz megtartani királyi hatalmat ezen a vidéken, ha nem fogod utánozni az előtted uralkodó elődeidet.” A szöveg hasonlattal folytatódik: a görögöket görög, a latinokat latin szokás szerint kormányozták. Tehát a külföldi minták szolgai utánzásától óvja fiát Szent István: a magyarokat magyar szokás szerint kell kormányozni. Ez a mondat rávilágít arra, hogy István király a nemzeti hagyomány tiszteletére int, amit a történelemtudomány hallgatással mellőz. Ráadásul Imre fejedelmi elődeit példaként állítja fia elé. Ez a gondolat semmiképpen sem származhatott az Intelmek szövegét megfogalmazó, ismeretlen keresztény főpaptól, csakis magától Istvántól. Ha figyelemmel olvassuk és fordítjuk az Intelmek latin szövegét, arra a megállapításra jutunk, hogy a Szent István-i állameszme nem az ország etnikai felhígítását és külföldi szokások szolgai átvételét jelenti, hanem ellenkezőleg: a nemzeti hagyományok őrzését és a külföld hódító szándéka elleni védekezést. **Ajánlom ezt a bizonyított tényt a mindenkor augusztus 20-ai ünnepek kommentárjaihoz, a gimnáziumoknak, egyetemeknek és a parlamenti képviselőknek és a kormány tagjainak egyaránt.**

Apostoli királyunk, Szent István egy olyan erős államot hagyományozott nemzetének, amely a korában páratlan volt Európában.

Augusztus 15-e. Ez a nap Szűz Mária mennybemenetelének napja a keresztény világban. A magyarok történelmében és keresztény mivoltunkban a magyarok Nagyboldog Asszonyának ünnepe és a Szent Korona felajánlásának a napja. Az ősi hitünkkel, a Babba Máriával kapcsolatos nyolc Boldogasszony-ünnep olyan erősen élt a magyarok mindennapjainak hitvilágában, hogy ennek megünneplését még a római pápa is engedélyezte katolikus ünnepként. Szent László, mély tiszteletét kifejezve, éppen ezért avattatta szentté Istvánt 1083. augusztus 20-án.

Szent István király 1038. augusztus 15-én, a krónikák szerint miután lázas nagybetegen megérezte, hogy végső ideje közeledik, ő maga azért imádkozott, hogy ezen a napon adhassa át lelkét a Teremtőnek. Miután magához hívatta a püspököket és a főbb udvari embereket, s velük az utódlás kérdését megbeszélte, a koronát és az országot a magyarok Nagyboldogasszonyának ajánlotta fel, Krisztus édesanyjának, Szűz Máriának, így biztosított védelmet a magyarság számára. Azóta a hazánkban és a Szent Korona alá tartozó Kárpát-medencében élők a Magyarok Nagyasszonyának, „ékes királynénknak, szép (Babba) Szűz Máriának” az oltalma alatt állnak.

A magyar Szent Korona boltozata

A magyar Szent Korona szerves egység, amely a jézusi gyógyító szeretet vallásának üzenetrendszerét hordozza. Nem kértük, nem adták, hanem visszaköveteltük.

A Szent Korona a magyar államhatalom legmagasabb rangú alanya, tehát nem ereklje, nem szimbólum, hanem a magyar államhatalom legmagasabb alanya. A Szent Korona, amely a korabeli forrásokban személyként van megjelölve, minden Kárpát-medencei birtok összetartó ereje. A Szent Korona ereje, amely beavató koronaként a mindenkori király személyét Krisztushoz tette hasonlónvá, aki a szívben mért igazság törvényei szerint uralkodott, a megosztott hatalom a mellérendelés elve szerint.

A Magyar Szent Korona tulajdona a Kárpát-medence egész területe, aki a magyar Szent Korona uralma alatt került be a Kárpát-medencébe, az a magyar Szent Korona polgára.

A magyar föld a mai napig a Szent Korona elidegeníthetetlen tulajdona.

A Szent Koronát az öt megillető jogi viszonyrendszerbe kell visszaállítani.

A mai napig nem érvényteleníttek a Szent Korona-tan jogrendszerét.

Isten. Hűség. Felelősség. Áldozat. Szent-ség a Létezés. Szentség az Élet.

Az Isten-Ember, Ember-Isten nem áru. Nem áru a történelme, a nyelve, nem áru a történelmi hagyománya, népművészete, műveltsége, tudott tudása. Nem áru az élete, a családja, az egészsége, tanulása, művelődése. Minden ember történeti jelenvalósága szakrális.

A Létrontás totális háborúja folyik immáron nagyon régen. Háború folyik az emberi Lélek ellen, az emberi lelkekért. Háború – megváltozott eszközökkel. A hazugságon, a megtévesztésen alapuló, legkifinomultabb hadjárat folyik az emberi gondolkozást átalakító, állatemberré lefokozó eszközrendszerrel, az Isten, az Emberi Szellem, a Lélek ellen, az emberi lelkekért.

Az agymosáson alapuló médiaterror a hamis tudat fogyasztói börtönébe zárja be a világot. Amíg a háttérhatalom uralma, mediadiktatúrája, terrorja uralja a világot, és előre megfontolt szándékkal teszi tönkre az emberi gondolkodás és cselekvés erkölcsét, az emberiség évezredek alatt kialakult természetes minőségét, tisztaságát, addig egyetlen lehetséges program létezik: mindezek kiiktatása, megszüntetése. Nincs más út. Nincs alku.

Hűség.

A tudott tudásnak, a magyar szellemi hagyománynak, a Mag-megőrző Tudás népének – amíg világ a világ, és az meg- és fennáll – a magyar nemzet az egyik őrzője.

Ezt, a tudott tudáson alapuló nemzetet, a magyarságot kell eltüntetni a Föld színéről – szerintük. A Létrontás háborúja folyik minden olyan belső, a nemzetet megtartó erő ellen, amely meg akarja tartani ősi, szakrális hitét, hagyományát, műveltségét, vissza akarja állítani a történelmi Szent Korona országát. Igen, a Szakrális Királyságot.

A legfontosabb teendő a nemzeti öntudat visszaállítása. Visszaállítása az értelmes, te-

remtő, építő emberi életnek, amely családban, közösségben, nemzetben, hazában leli meg, éli, alkotja természetes boldog jelenvalóságát.

Felelősség.

Felelősség a teremtettségért. Felelősség a létezésért, a nemzetért, a családjáért, önmagunkért.

Ez az erő nem győzhető le. Ez a kialakítható belső szakrális erő, amely minden háttérhatalommal szemben jobban tudja cselekvésre, megtartó munkára sarkallni a nemzet meg- és fenntartása érdekében tenni akaró honfitársainkat. A nemzetet megtartó honfitársaink munkájában meghatározóan kell jelen lennie annak, hogy képviseli és megvalósítja a magyar történelmi hagyományt, a hozzá szervesen kötődő szellemi szakrális erőből fakadó hitet, erkölcsöt, a népművészet, a műveltség és a tudomány évezredes, a Hazát megtartó értékeit.

Hitem, meggyőződése, hogy a magyar nemzet több ezer éves történelmi öröksége, népművészete, szellemi hagyománya, kultúrája olyan megtartó és fenntartó erő, amely nem vehető el tőlünk, amely olyan számunkra, mint az elpusztíthatatlan Életfa.

Áldozat.

Magunkban kell helyreállítani azt az Istentől kapott ajándékot (amit csak használatra kaptunk, amióta világ a világ, örökön időig), a Kárpát-medencét.

Magunkban kell helyreállítanunk Szent István, Babba Máriánk, Szűz Mária országát, a Kárpát-haza egységét.

Trianont először magunkban kell ledöntenünk.

Érezze meg, és ha megérezte, megélte, állítsa helyre, ott legbelül a lelkében, a szívében, a gondolataiban és legfőképp a tetteiben a Szent Korona országát!

Állítsa helyre, tegye a középpontba Istent, a Nemzetet, a Hazát, az őseink, hőseink iránti szeretetét, tiszteletét, és én hiszem, hogy ott megtalálja önmagát benne. Őseink, hőseink bennünk élnek tovább, nekik tartozunk

hálával és a soha nem felejtés felelősségével, ami legalább annyira jelent büszkeséget, amennyire szomorúságot és legfőképp méltóságot. Őseink, hőseink megtartották számunkra a földet, az édesanyát, Babba Máriát, Boldogasszonyunkat, a Szent Koronát és országát, Magyarországot. Hiszem és vallom, ha ez a helyreállítás ott a lelkekben megfog, cselekvő tette nemesül, akkor a történelmi időkben igenis újból eggyé forrhat az, ami örök időktől egy volt, és az lesz, ami volt a Kárpát-haza.

Ezt a teremtőerőt, hűséget követeli tőlünk őseink áldozata, követeli a felelősségünket az iránt, ami öröktől fogva a miénk. A megtartó hősi múltunk követeli az itt élő, magyar lélek-lélegzettel létező, az ősnyelvet beszélők hitét és akaratát, ami a közös Haza feltámadását beteljesíti.

A Haza, a nemzet azonosságot teremt, önazonosságot, a létrejött kötetést, amely oldhatatlan, az Éghez, a Földhöz, a Helyhez, a Hazához.

Mit mondanánk, mit mondhatnánk a több tíz milliónyi Őseinknek, Hőseinknek arról, hogy mivé lett az Ő Hazájuk, akik évezredek, évszázadokon át annyit küzdöttek, harcoltak, és hányan és hányan adták a vérüket, életüket, hogy fenn és megmaradjon Atilla király, Szent István, a Boldogasszony Szűz Mária, Égi Királynőnk földje, a Hungária Archiregnum Magyarországa.

Mit mondanánk, mit mondhatnánk?

Isten áldja az Ő Örökségüket!

Isten áldja Magyarországot!

Megtartom.

„Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,

Hiszek egy isteni örök igazságban,

Hiszek Magyarország feltámadásában.”

Akarom.

* Az esztergomi királyi palotában és kápolnában, Szent István szülőhelyén augusztus 14-én Jelenczki Istvánnak adták át a Lancea Regis díjat, amellyel a filmrendező életművét ismerték el. Az ott elhangzott beszédét közöljük.

Fotó: Jánváry Zoltán

Jelenczki István

Szent István megkoronázása – részlet (Esztergom)

„Örök magyar föld Erdély”

Tamási Áron – a mindig hazatérő

*Törzsében székely volt,
Fia Hunniának,
Hűséges szolgálja
Bomlott századának.*

Ez a verses négy sor: Tamási Áron maga költötte sírfelirata. Ott áll kopjafába vésve a farkaslaki templom előtt, két öreg, százados cseréfa között, a nagy székely magyar író rovásírással is megörökített neve alatt; a Szervátiusz Jenő és fia, Szervátiusz Tibor szobrászművészek faragta hatalmas szikla emlékkő, trachit emlékmű mögött. Ott áll zarándokhelyé vált szülőfalujában, hirdelve a huszadik századi, modern magyar próza halhatatlan költőjének géniuszát.

S a „bomlott században” a Budapesten elhunyt Tamási Áron szülőföldi temetése is az örökké magyar nacionalizmust szimatoló kommunista diktatúra fojtogató légkörében zajlott: a román hatalom minden megfélemlítő eszközzel és elhárító intézkedéssel akadályozta a temetést („Volt újság, amely a halálhírt sem közölte” – jegyezte föl Czine Mihály), buszjáratokat szüntettek meg, a résztvevőket megfenyegették. „A biztonsági szervek nagy mennyiségű magyar irredentizmus begyűjtésére számítottak, arról is gondoskodva persze, hogy »túl sokan« ne jussanak el a temetés színhelyére. Ennek egyik módja volt a koporsó eltérítése, vesztegettetése vasúti mellékvágányokon. Sátáni elme figyelhetett föl arra, hogy mi a legegyszerűbb módja a zűrzavarkeltésnek” – eleveníti föl a történeteket Sütő András. Nehogy „valami irredenta megmozdulás legyen” – így emlékezik Kányádi Sándor is, aki a mégis legyőzhetetlen értékrend szerint írta a nagy előd sirverseként, hogy: „Kívánhat-e ember többet: / derékaljnak szülőföldet / s két cseréfa tömött árnyát / szemfedőnek.”

***

A Hargita alatti, Fehér-Nyikó-völgyi faluban ve-rejtékesen gazdálkodó, tizenegy gyermekes (de hatot kicsi korában elveszítő) földművescsaládból származó Tamási hamar megtapasztalta a nehéz sors kihívásait és keserűségeit. A gyötrelmes paraszti munkából ugyan kiemelte egy kézsérüléssel (a kétkezi tevékenységet ellehetetlenítő) baleset – ennek folytán került magasabb iskolába, a székelyudvarhelyi katolikus főgimnáziumba –, de aztán besorozták, és meg kellett járnia az első világháborús frontokat, hogy utána a még zűrzavarosabb nyomorúságba érkezzen haza; a trianoni országvesztés idején. Az „elvesztett nemzedékhez” tartozónak érzi magát, s a kolozsvári jogi akadémiai tanulmányokba is azért kezd bele, hogy igazságosztó törvénybíró lehessen az igazságtalanságban, hogy igazítson valamit a megromlott világon. Megrendült a falu sok évszázados hagyománybiztonsága is, ahogy erről az időszakról vallotta, s a történelmi bolydulás néhány évre őt is Amerikába sodorta, jelképezve mintegy a szegénység kivándorlási kényszerét. De ott meggyőződve, hogy „más nemzet fia sem kiválóbb”, mint a magyar, hazajött – megint csak, mint a nagy erdélyi hazatérők Apáczaitól, Misztótfalusitól Benedek Elekig –, s úgy kapcsolódott be újra a szerveződő, az áldatlan kisebbségi sorssal birkózó erdélyi magyar irodalmi életbe, hogy hamarosan annak vezéralakjává nőtte ki magát. A Kós Károly, Nyirő József, Kuncz Aladár, Áprily Lajos, Reményik Sándor, Makkai Sándor, Dsida Jenő és a többiek képviselte magaslatokra jutva írta mesés és balladás, anekdotikus és legendás, játékos és mitikus, derűs és bájos, tréfás és tragikus novelláit, regényeit, majd szimbolikus-szürreális dráma műveit, s a transzilvanizmust, az erdélyi gondolatot, a népi és nemzeti eszmekört összeépítő esszéit, naplóit, tanulmányait. Feled-

hetetlen hősök seregét teremtette a „szűzmáriás királyfitól” Jégtörő Mátyásig, Szép Domokos Anától az „énekes madár”-szerelmesekig meg a furfangos székely legénykéig, az „odüsszeuszi” vagy „robinsoni” leleményességű Ábelig, aki kalandosan bejárva a rengeteget, az országot és Amerikát, a legmélyebb bölcsességgel tér vissza, és fejt meg győzedelmesen az élet értelmét, hogy „mi célra vagyunk a világon”: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Valóságot és képzeletet, realitást és misztikumot, földet és mennyet szívárványosan összeszikkasztató költői, „tündéri”, mágikus („mágikus realista”) elbeszélőművészet ez, ősiséget és modernséget, mély- és magaskultúrát a bartóki–kodályi modell szerint átfogó, szintetizáló minőségben. De Tamásinak bőven volt is miből merítenie: a székely hitvilág és népművészet, a tárgyi, szellemi és nyelvi népkultúra a székely kapuktól a varázslatos zenén, táncon át a képes beszéd szökkenő elmésségéig, a híres székely humor, a szabadságszeretet virtusa, a kozmikus látásmód – mind „tisztá forrást”, páratlanul gazdag tápláló erőforrást szolgáltatott. Amikor Németh László – aki nemzedéktársai közül Tamásiról írta a legtöbbet, s őt „világirodalmi költőnek”, „székely Homérosznak” nevezte – ellátogatott hozzá Farkaslakára, meglepődve fedezte fel: „Amit a költészet színének hittem, élet volt, amit góbéságban agyafúrt túlzásnak: közbeszéd.”

A népiség Tamási számára: világszemlélet, szilárd értéktudat, eligazító őshagyományon alapuló egyetemes világkép; s az eluralkodó materializmus ellenében szerinte ez a természetes világnézet képes helyreállítani a lélek épségét. Mert beteggé nyomorodik, ha megbomlik benne az egyensúly ember, föld és Isten között. A gátlástalanságában embertelen szabad verseny kiűzi az Istent és a természetet a lélekből, s nyomában csupán az önző tömegemberek és akarók háborúskodása, amoralitása tenyészik. A népiség ezzel szemben határozott, programos társadalom- és nemzetpolitikai célkitűzés is: a nemzetfenntartó parasztság, az alullévők felemelése, a népi erők középpontba helyezése, rájuk épített társadalmi berendezkedés, szociális igazságtétel, a néphez hű középosztály, értelmiség és vezetőréteg kiválasztódása, nyelvi és kulturális nemzetegység, önálló, független ország,

nemes és emelkedett keresztényi értékrend. Egyetemes magyar szellem, melynek sokszínűségéhez, összetettségéhez értékgazdagító tájiregionális színezettel járul hozzá egy-egy része, így a székely és az erdélyi lélek is. Az ilyen nemzet pedig lelkében szétszakíthatatlan, önazonosságában széttörhetetlen; „a magyarság a lényeg, az állam és a hatalom csak eszköz” – hangzanak a magyar megmaradás, a sorsigazság és a sorsvállalás üzenetének örök érvényű igéi.

Mindezt Tamási Áron a közélet színterein is folyamatosan és aktívan képviselte. Az erdélyi és a népi írók legjobbjainak körében, velük szoros baráti és eszmetársi kötelékben, a magyar élet reneszánszáért küzdő reformmozgalmak élén hallatta szavát. A Tizenegyek néven fellépő ifjú nemzedék vezéregyéniségeként alapította azután ő is a húszas években az erdélyi szellemi csoportokat tömörítő Erdélyi Helikon marosvécsi írói munkaközösségét, hirdette a „vallani és vállalni” jelszóval zajló vita felelősségre, életerőre buzdító téziseit, parancsait, bátorította a „cselekvő erdélyi ifjúságot” (az Erdélyi Fiatalokat, a Hítel folyóirat „új magyarjait” és másokat), s ott elnökölt Marosvásárhelyen, a nevezetes 1937-es őszi Vásárhelyi Találkozón (a ’43-as szárszói konferencia hamarabbi, erdélyi párján), amely a kisebbségi magyarság összefogását sürgette, s „hitvalló” nyilatkozatokba, határozatokba foglalta például a nemzeti önvédelemnek és kisebbségvédelemnek az írástudókra, a sajtóra róható kötelezettségeit is. (Például: hogy „ha a román pártok és uralkodó osztály világnézeti különbség nélkül egyaránt részt vesz a mi népünk sanyargatásában, akkor nekünk is egyetemlegesen s világnézeti különbség nélkül kell védekeznünk”.) S ott tevékenykedett a Bartha Miklós Társaság, a Szegedi Fiatalok, Bajcsy-Zsilinszkyék, az Új Szellemi Front, a Márciusi Front, a Nemzeti Parasztpárt, a *Válasz*, a *Kelet Népe* és más fórumok, orgánumok vonzás- és mozgásterében vagy munkatársi körében is a magyar sorskérdések, a magyar jövő, illetve a Duna menti népek közötti népi demokratikus együttműködés jegyében – Móricz, Németh, Illyés, Féja, Szabó Lőrinc, Sinka és mind a többiek társaságában. Rá jellemző éles szemmel és humoros-kedélyes szeretettel így festi le őket a *Vadrózsa ága* című önéletrajzi visszaemlékezésében: „Aznapi este a

Németh László prédikatori mondatai kísérték az ágyba, s az Illés Endre virágtermő vonalai mellett aludtam el. Az értelem és a kedély számára egyaránt jó biztatás volt ahhoz, hogy másnap uzsonna tájban elmenjek a Centrál kávéházba, ahol bozótba gyűlve szoktak uzsonnázni a kortárs írók. Elmenvén tehát a Centrálba, ott találtam Kodolányi Jánost, kinek a tehetsége szikrázott, és az esze mindenkit megborotvált. S ott találtam Féja Gézá is, a Dózsa tisztelendő alvezérét. És ott ült a bozót közepén Illyés Gyula, a besenyő ivadék, akinek hiúzszele mindig és mindenütt azt figyelte, hogy miképpen lehetne megtartani ezt az országot, melyet Árpád hiúzszemekkel szerzett nekünk. Illyés mellett Szabó Lőrinc, a műveltsége köpenye alól bírálgatott mindenkit. Ott zajgott Szabó Pál, mint egy bihari úrverő hajdú, s Veres Péter, a hortobágyi gyalogcsikós Jehova. Ott mozgolódott egy széken, mint egy csattogó lobogó, Erdélyi József; ott feszült mozdulatlanul Kovács Imre, a néma forradalom kovácsa; Erdei Ferenc, mint egy tűzok a futóhomokban; és Szabó Zoltán, a cifra nyomorúság irtója; valamint Sárközi György, a hadrend halk vezére.”

Az *Ábel-trilógia*, a *Jégtörő Mátyás*, a *Szülőföldem*, a novellák (s a színművek, az esszék) látványosan is kiteljesítették, a zenitre emelték Tamási pályáját a harmincas évek folyamán – a hamisítatlan közösségi küldetéstudat, az organikus népi (természeti-kozmosz) világszemléletben gyökerező létbölcseleti harmóniaeszmény sorsvállaló kisugárzásának köszönhetően. A mindig a saját erejére utalt székelység – mintegy kárpótlásul mostoha sorsáért – a szellem területén alakította ki életformáját, aminek lényege „a mese, a dal, a ballada, a muzsika, a művészet, de még inkább: az íratlan szellemesség, mely szájról szájra, vérből vérbe szálló őshagyomány Székelyföldön” – vallja az író, s hogy az a jellegzetesség, amelyet ez az eredeti székely humor képvisel, a magyar irodalomnak is új színezete, sőt „legnagyobb kincse” lehet. „A nép élete gazdag és széles, Isten és a csillagok éppen úgy élnek benne, mint a valóságos lények. A népi író éppen ezért csak egyetemes arcú műveket bír alkotni”; „...itt egy új világképről van szó. Ennek szerves elemei: az ember, a föld, melyen az ember él, és az Isten. E három tényezőnek kell benne lennie a népi irodalmi mű által alko-

tott új világképben” – definiálja ilyenféleképpen (is) a népiséget, amely tehát a világteljességre irányuló látásmódot, látókört jelent, s amelyben így eredendő szétszakíthatatlansággal egységesül magyarság, keleti eredetűség, európaiság és univerzális emberség. A nép „általánosan emberi, humanisztikus” jellemrajzi, alkati adottságainak voltaképpen aboriginális ontológiai, „teremtésrendi” státusza van: „Ennek magyarázata természetes: a nép úgy élt és úgy él – abban az ősi kapcsolatban a természettel és általában a világgal –, ahogy az Isten állítólag sok körültekintéssel teremtette az embert”; s ezért „egy faluról származott ember, aki nem vesztette el a földdel való szerves kapcsolat érzését, sohasem lehet annyira lelke aljáig romlott, mint az ellentétes embertípus”. A visszagyökereztetett és a nemzeti élet egyetemesben szétterjesztett (minden osztályt, réteget átható és egymásba ölelő) népiség a szülőföldi és nemzeti identitástudat legautentikusabb forrása, az otthonosság és bensőségérezet valódi fenntartója; „egy helyen meg kell állni, meg kell kapaszkodni és nem lehet lelki gondoskodással beborítani az egész világot. Egy helyen kell lemenni a mélységbe, s innen a magasságba” – összegezi ezt Tamási egyszerre fogalmi és metaforikus tisztasággal, eszmei világossággal és sugallatos-érzékletes képiességgel. Pontosan egybehangzóan a Németh László-féle egyik axiómával: „Mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember.”

Reális és irreális, tényleges és fantasztikus dimenziók egészszé szervesülő szférái a „legősibb költői lélek” számára üzennek, s az érzéki és érzékfölköti, kézzelfogható és rituális, szent és profán létsíkok átfogó szemlélete olyan „adomány”, melyet a „leghívebben a nép őrzött meg”. Ősiség, népiség, holisztikusan egészelvű, teljességigényű emberi minőség: egymásból következő törvényszerűségek. S az ezekből fakadó művészet eszmeisége és poétikus kifejezésformája „egységes eredetű a népiségben, mely rendet akar teremteni az emberi lélek egész területén”. Az eltorzult és önmaga ellentétébe fordult liberalizmus „az anyagi javak mohó megszerzésében és az anyagi hatalom féktelen vágyában mellőzte az igazság és az erkölcs szabályait”, s ezt az elviselhetetlen állapotot kell megváltoztatni az „erkölcsös emberek” és az „öntudatos nemze-

tek” erejének segítségével. „Érzést akar újból a szív, gondolatot az elme és eszmét a lélek” – s ebből a vágyból sarjadt ki a népiség új irányzata, mely egyszerre világkép, ethosz, társadalom- és nemzetpolitikai célkitűzés, az ösvallási és a keresztény erkölcsi szempontokat a modern szociális és nemzeti igazságtétel eszközeivel társító szellemi és gyakorlati meggyőződés. „Mily tévedés volt a materiában látni az élet értelmét és olyan társadalomban élni, mely a teremtet világtól elszakadva nyüzsög s amelyben az Isten sem érzi magát otthon” – fájlalja Tamási. S hogy a vagyongyűjtő „kapzsi vágy” anyagiassága igazta le az életet a „lehetőleg egyforma és célszerű” házak, városok építésével, az „embert és szerzőszámokat” tömegben gyártó erőszakkal – s közben „olcsó mutatóvanyokkal” elvakítva a népet, hogy „a kalmárok gazdagodni jobban tudjanak”. Az egyenlőségesszme eltorzulásában „a vagyon a vagyonnal, a cím a címmel és a szegény a szegénnyel volt egyenlő”; a hamis „testvériség” elválasztotta a test és vér szerint egybetartozókat, de a nyers érdekek alapján egybekötötte az uralomra és a szerzésre törekvőket; a megcsúfolt „szabadság” pedig, mely „mindent engedett az egyik helyen”, máshol csak tiltott. „A szavak elárulták a fogalmat” tehát, az elvek visszájára fordultak; a lélek kultúráját „produkciókkal” helyettesítették, az anyagi javak elosztása igazságtalan és méltánytalan maradt. Az ember az anyagból teremtet „szellemet”, „mely kultúra helyett társadalmi műveltséget adott nekünk, csillagok helyett géppel kápráztatott, nyugalom helyett rohanást ajándékozott, bölcsesség helyett tudományt, természet helyett parkot és állatkertet, Isten helyett aranyat” – holott „egyedül a lélek tesz emberré minket, tartalmánál fogva”, amelynek „színe és jellege van: egyéni színe és magyar jellege”. Ennek válsága a kereszténység hordozta „örök eszmények”, illetve az erős közösséggé forrasztó és a magyarságnak a nemzetek között méltó helyet biztosító sajátos nemzeti eszme segítségével és jegyében győzhető le. Mert az „emberiség, mint gyakorlati közösség, csupán illúzió: egyedül a nemzeti közösség az, amelyből és amelyre építeni lehet. Az emberiség eszme csupán, mely él és mindig élni fog az emberi lélekben, de ezt az eszmét igazán szolgálni csak az tudja, aki maradandó formában fejezi ki nemze-

tének építő erőit” – hangzik a kristályossá tömörített vezérelv a bárminemű és minden nációra érvényes sajátos nemzeti minőség egyetemes értékrangjáról s az egyetemes emberiségkultúrához éppen sajátosságában való autentikus hozzájárulásáról. „Nemzeti eszme tehát a népiség? Igen, mert derűs és egészséges magyart akar; ilyen magyarokból igazságos társadalmat; és a társadalom fölé nemzetet, melyet minden magyar a magáénak érezhet, mint a csillagos eget.” Az integer nemzeti egység az elsődleges, s ezen belül jelent a magyarság természetszerű táji, nép- és földrajzi tagolódása, összetettsége minőségi sokszínűséget és értékgazdagságot. (A székelység is például olyan sajátos színezete a magyarságnak, mint a palóc vagy bármely más belső népcsoport: „székelyek ők, vagyis végvári magyarok”.) „Természetesen vallom és hirdetem s mindig hirdetni fogom, hogy az országhatárok felett van egy szellemi és erkölcsi közösség, amely a világon szétszórta élő magyarokat egybekapcsolja és egy lelki impériumban egyesíti” – deklarálja az író, s hogy „idegen uralom alatt élni az ember meggyalázásának egyik neme”, és hogy „emberi művelődés és az ősök ezeréves véráldozata árán örök magyar föld Erdély”. (Szülőföldem című lírai-szociografikus „otthonirodalmi” vallomáskönyvének zárósorait idézve: „S e káprázatban, az apám és az ősök sírjánál, vajon feltehetem-e a kérdést: – A miénk ez? Nem tehetem fel, mert ez kérdés nélkül a miénk. Miénk a fény, amit lelkünkbe fogadunk; s a föld, amelyen élünk és meghalunk.”) Ezért 1940 őszén lelkes örömmel fogadta Észak-Erdély és a Székelyföld visszacsatolását Magyarországhoz; „az igazságot is meg lehet szokni” – nyilatkozta a „hazatérés” napjaiban (miközben fájalta a „teljes ünnep” elmaradását, a Bethlen Gábor-i egységes Erdély „kettőbe vágását”). A kolozsvári „csodatévő harangszó” hallatán (nyilván „magyar ember húzta a harangot”) arra gondolt: „egyetlen torokkal az ősök szólanak, együtt mind, akik az erdélyi földben, mint a nemzeti hagyomány gyöngyszemei, ezeresztendőss hosszú-hosszú füzérben pihennek”; s a harangszó „valósággal bibliai erejű és emlékeztető” volt, „melytől egy ősi magyar város gyógyult meg egyszerre, kelt fel és járt”.

„Gond és reménység” közepette – az erdélyi sajátosságokat az összmagyarságon belül is

félte óvni és őrizni kívánva az új (és minden) körülmények között – várta aztán a háború végét, feladatul tűzve ki „az egységes és igazságos nemzeti társadalom” megteremtését – amikor „a békés nemzeti építésben is egy szív, egy lélek-ké válik a magyarság” –, mert magunkra utalt-ságunkban „egyedül rajtunk fog múlni további sorsunk”. A két fő feladat, hogy „a Magyar Szent Korona országát helyreállítsuk és minden ellenséggel szemben megvédjük”, s hogy „ebben a helyreállított magyar hazában, majd a háború után, igazságos rendet teremtsünk”. Ehelyett azonban totális vereség, idegen (szovjet) megszállás, újabb trianonista országcsönkítés, gyarmati kiszolgáltatottság, nemzetgyilkos kommunista diktatúra következett. Tamásinak ’44-ben menekülnie kellett Erdélyből, Budapesten telepedett le, s a mégis bizakodó kezdeti rövid koalíciós időben még tiszteletbeli országgyűlési tag is lett, sőt – parasztpárti javaslatra – esetleges minisztersége is szóba került. ’48-49-től azután csaknem fél évtizedre elnémították, kiszorították az irodalmi életből, s itt is – mint Romániában, ahol könyvei szintén nem jelenhettek meg (ott évtizedekig, a hatvanas évek végéig) – a „nacionalizmus” és a „miszticizmus” vádjával bélyegezték meg, és taszították tényleges nyomorba, szegénységbe; szülőhazájába sem utazhatott egy bő évtizedig. De az össznemzeti önrendelkezés Kárpát-medencei területi elvéről – még a második Trianonnak számító 1947-es párizsi békediktátum után – sem mond le: „Azon a címen, nehogy a revízió »bűnébe« essünk, még a Tiszára is olyanformán gondolunk, mintha nem érdemelnék meg. Ha egy gondolatot, mint ebben az esetben egy igazságos területi rendezés gondolatát, lejáratták, azzal, hogy helytelen úton és alkalmatlan eszközzel akarták megvalósítani, az még nem jelenti azt, hogy a gondolat megszűnt. Meg kell azt tisztítani a hamis jelszavaktól és az ártalmas íztől, de magát a gondolatot vissza kell adni a nemzetnek, hogy országépítő és közösségi jogait a világ szeme előtt elhelyezze benne.”

S 1956 reménytelen pillanataiban pedig újra a közügyek élére állt. Veres Péter elnöksége mellett az Írószövetség társelnöke lett, képviselte az írókat a szervezetek sokaságát összefogó Magyar Értelmiségiek Forradalmi Tanácsában, s szervezkedett az újjraalakuló Parasztpárt ügyei-

ben is. Október 26-án a rádióban felolvasta *Magyar Fohász* című írását, amely a hagyományainkat „elferdítő”, a természetünket „gúzsba kötő”, hamis és igaztalan korszak után a magunk emberi és nemzeti formái szerinti élet igényét hangoztatja, „a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség” követelményét: „Ezt a formát, kormányzás dolgában, egy nemzeti kormány tudná a nép akaratával megtölteni; a művelődés szellemével pedig a magyar léleknek azok a mesterei, akik az elmúlt évtized alatt is a nép hűségében éltek.” „Az idők gyógyító lázában él a magyar”, s méltó életünkért „a történelemhez fohászkozunk” – fogalmazódik meg e kiáltványban, amely november 2-án az Irodalmi Újságnak (A Magyar Írók Lapjának) abban a korszakos jelentőségű forradalmi számában jelent meg, amelyben többek között Németh László esszéje, az *Emelkedő nemzet*, Illyés Gyula poémája, az *Egy mondat a zsarnokságról* vagy Tamási Lajos költeménye, a *Piros a vér a pesti utcán* is. Az ugyancsak november 2-án (Féja Géza főszerkesztő megjelölésével) napvilágot látott Új Magyarországon – A Petőfi Párt (Nemzeti Parasztpárt) Napilapjában – pedig (Németh László, Sinka István, Veres Péter, Püski Sándor, Farkas Ferenc, Kovács Béla és mások megnyilatkozásai mellett), *Tiszta beszéd* című deklarációjában szintén leszögezi Tamási, hogy „a nemzeti forradalom történelmi igazsága” és az egységes nép, a nemzet egysége mellett kötelezte el magát.

A szabadságharc vérbe fojtása, a szovjet invázió azután természetesen őt is mélységesen megdöbbentette. November 4-én reggel a rádióban hallotta – Háty Gyula hangján – az írók segélykiáltását: „Itt a Magyar Írók Szövetsége. A világ minden írójához, tudósához, minden írószövetségéhez, akadémijához, tudományos egyesületéhez, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért. [...] Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon, munkásokon, parasztokon, értelmiségi dolgozókon! Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!” Naplójában kétségbeesetten és megrendítő közelképekben örökíti meg a szörnyű időket, ahogyan az oroszok „mindent megszállnak” és eltipornak, és mindenütt szívszorító a látvány: férfiak, fiatalok, nyolc-tizenkét éves gyermekek holtteste az utcákon, síró özvegyek, árvák, egy

halott diákot nemzeti zászlóval, virággal borítanak be, véres sapkáját körülhordozzák a városban; egy „anya gyermekét vezette, másikat az ölében. Férje meghalt a szabadságharc alatt. Észbontóan kiabált, hogy elvesztette férjét, ölje meg hát őket is. A tankok elé állt, elgázolták”. (S egy csúfondáros jelenet: „Mondják, hogy a Keleti pályaudvarnál egy táblát kötöttek a kutya nyakába. A táblán: »Nekünk sem kell a kormány.« A rendőrök [karhatalmiak] üldözték a táblák miatt a kutyákat.”) Közben társaival együtt egyfolytában gyűlésezik, tanácskozik, határozatokat hoz, tankoktól körülvéve is szervezi az írók, értelmiségiek, nemzeti politikusok ellenálló utóvédharcát, írói küldöttség tagjaként részt vesz az indiai nagykövettel folytatott tárgyaláson, bízva annak közvetítő szerepében, egy szintén közvetítő szerepű (mert vitathatatlan erkölcsi személyiségekből álló, morálisan mértékadó) Nemzeti Főtanács felállítását tervezgetik, próbálják letartóztatott társaik szabadon bocsátását elérni, és így tovább. December 2-án megfogalmazza a *Gond és hitvallás* szövegét, amely hitet tesz a legázolt forradalom összes szentnek tartott eszménye mellett, s ezt az Írószövetség elnöksége és 28-án a zsúfolt taggyűlés is közakarattal, lényegében közfelkiáltással a saját hivatalos elvi proklamációjává, kollektív vallomásává emeli. Szétküldik a sajtónak is, de a bosszúszomjas megtorlások légkörében már nem kerülhet nyilvánosságra; évtizedekig csak kéziratban másolva terjed. Tamási mindvégig hű marad ennek szellemiségéhez, történelmi távlatú erkölcsi és eszmei álláspontként védi és vállalja akkor is, amikor 1957 folyamán többszöri beidézésrel vallatják és felelősségre vonják ez ügyben is a rendőrségen, a hírhedt Gyorskocsi utcában – és ellenállást szító, „káros nacionalista és szovjetellenes” tartalmúnak ítélik az örök érvényű állásfoglalásról tanúskodó nyilatkozatot. „Egy ezredév alatt sok zivatar verte nemzetünket, de a zivatarkorok borújában is két fény mindig

hű maradt hozzá. Egyik a nemzet csillaga, mely vészek idején is áttört fényével a homályon, a másik pedig virrasztó költőink fáklyafénye, amely a magyarság számára mai tanítás” – kezdődik az állásfoglalás, majd azt ecseteli, hogy hogyan állunk itt „az októberi szabadságharc véres halmán, melyet egy nép reménye ostromolt”, egy népé, amely idegen és zsarnoki kényszer alatt szenvedett, történelmi sebei kiújulván s a nemzeti függetlensége elveszvé; s igaztalan sorában hogyan vágyódott, áhítozott gyógyulni és nemzetté lenni. „A nemzeti függetlenség és a társadalmi rend demokratikus felépítése”: ez a magyarság egészséges vágya – szól a Petőfiék forradalmára is utaló összegzés, majd végül így a fogadalom, a közös credo: „Hűséget fogadunk a zászló előtt, mely jelezte nekünk, hogy a nép forradalmi egységéből a nemzet újjászületett. Ebben a hűségben hitvallásunk alapján gondozni és védeni fogjuk a magyarság szellemét. Erkölc legyen a munkánk talpköve, műveinkben pedig találjon értelmet és formát a nép alkotóereje, az emberség és eszméivel a kor. Egyedül így leszünk méltók a nagy elődökhöz, és egyedül így válhatunk a későbbi nemzedékek érdemes őseivé.”

A többiekkel együtt Tamási is betartotta ígéretét. Példává és tanítássá lett. Igaza volt és van abban is, hogy aki „embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas”. Sütő András szavaival: „Tamási Áron minden idők legnagyobb magyar íróinak nem túl népes csoportjában foglalta el végleges helyét”; s „ha boldoggá avatná őt a római pápa, csodatételeinek igazolói, az olvasók, jelentkezők számosan”. Mert a magyar irodalom tünényeszerű prózaköltője, az „otthonteremtés írószószólója”, Tamási Áron – Czine Mihály szerint is – hőseivel is azt példázza, hogy miként „kell élni minden időben, még a sötétségben is sugárasan, csillagosan”. Hittel a harcban és reménnyel a bajban.

Földműves emlékmű – részlet (Ópusztaszer)

Léna élni akar*

6.

Kérdezik, hogy vagyok. Ragyogóan. Nem hiszik. Botránkozva csóválják a fejük. Ilyen ma nincs, hogy csak úgy, ragyogóan. Különb is, az ismert globális szörnyűségek és személyes körülményeim fennállása miatt ez fizikailag nem lehetséges. Nem követik a józan ész szabályait. Kérik, hogy magyarázzam meg.

Hogy magyarázzam meg? Elszaporodtak a varjak a nyári melegben, feketén kárognak a szilvafák felett. Megkövesedett álmuk törmeléke záporozik a nyugtalan éjszakákon. Hullik az én fejemre is. Mégsem horpad be, másra figyelek. Lánglelkű angyalok szaladgálnak a létrán, utánuk gyöngyvirágillat marad, azzal kötnek össze földet és eget.

Eget a varjú nem kémlel, dög szaga vonzza a földön. Rátelepszik az élni akaróra is, húsába nagyokat csíp. Tönk szélére csúszott saját boldogsága, ezért rúgja tovább a másét. Én nem hagyom. Csőre karcolja bár a bőröm, a lajtorja lábánál ülök, mint apró pilledarab. Lelkem tarka lepke szirma, benne harang kondul, és halványlilán levendula nő.

Nő a búza, nem csak a konkoly, és érnek a sár fölött a csillagok. És jönnek a méhek, örömporait hozzák a kinyíló szívnek, és megül az ágon az énekes rigó. Hát ragyogóan. Megszorítom a mellettem ülők bánatba fáradt kezét. Értik-e a választ? Lesznek-e fészke a felhők felett szikrázó napnak? Dalol-e még bennük az élet?

Az élet próbajáték. A szeretet láncreakció. Ha van, továbbadod, ha nincs, koldulod. Ha szárnyad van, repülj, felülről látod a tájat, és magad oly kicsinek. Szétárad benned a béke, ha löporzagát hozza is a szél. Havaznak a nyárfák fehér bojtjai.

7.

Mosolyog. Csak úgy, ok nélkül, rendszeresen. Ferde fogakkal, kancsal szemmel. Eleinte öntudatlanul, később, amikor a zöldséges utánaszaladt egy nagyra kerekedett sárgadinnyével, hogy megköszönje a szürke tömegből kiemelkedő és kiemelő mosolyát, már szántsándékkal. Észrevette, hogy mosolya enyhét adó kenőcs a félrevert szíveknek. Álmában egy országnyi ember sánta lelkét dajkálja vele.

Dajkálja vele az ükanyja fülét, mit tapos bele mások keserűségébe, sérültek vagyunk mind, megszoktuk, hogy bántanak és bántunk, ez tartja egyensúlyban az egészségünket és a társadalmunkat, vigye haza azt a kéretlen vigyort, szórakoztassa vele a gardróbja tükrét, és hagyjon minket langyosan szenvedni, élni és meghalni.

Meghalni is könnyebb talán, ha mosoly ül az ágyon, élni is sokkal kellemesebb. De küzdeni kell érte és vele, megbocsátani apáknak, nagyapáknak, mások apjának, mások nagyapjának. Reményt kovácsolni a finoman széthúzó arcizmokkal, tanulják meg az idegek, hogy a széthullott évtizedek, családok és egzisztenciák egy közös láncon pergő gyöngyök sora. Szébb dolog együtt mosolyogni és kórusban hinni a jót.

Jót akart mindig, de gyakran félreértették. Mert azt gondolták, hogy lehet jobbra mosolyogni és balra mosolyogni, a középút mintha nem is lenne. A mosoly pedig olyan, mint a próféta szava. Nem jobbra szól és nem balra szól, csak szól. A köveknek éppúgy, mint a köveken taposó embereknek. Nem vár választ, sem plecsnit, mert szabad. A bohócnak és a prófétának szabad.

Szabad? Csak tessék. Csak gyanús. Kinevet? Gúnyt űz? A pénznek és a hatalomnak nincs humorérzéke. A rossz lelkiismeretnek sincs. Csak izeg-mozog a karosszékekben. Ő mégis mosolyog, szakadatlanul. Mindennap begyógyul tőle egy-két egyszerű lélek.

8.

Régóta gyalogolt már. Izmai lankadtak, kimerült volt, és csalódott. Ligetre vágyott, tavakra, mécsvirágtól és fecskefűtől viruló rétre, szomorúfüzre, szelídesztenyére, szitakötőre és mókusra, cinkére, pocokra, mindegy, mire, csak élőlény legyen, a duzzadó életről énekeljen. És jó legyen és friss a levegő, amit beszív.

Beszív a sivatag. Mélye falánk, mint a tengeré, éhes gyomrában kucorog a próbára tett lélek. Kőpor rakódik le a tüdő alján, benne fuldoklik és tádog a szív. Bugyrai vannak a sivatagnak, némelyikben fülkényi oázis rejlik, máshol növények csontváza és egy kút reménye lesz porrá. Kell mégis ez a végtelennek tetsző semmi, tikkasztó napnak szikkadt, fehér kelyhe.

Kelyhe sűrű fátyol, szemérmesen takarja a születő válaszokat. Mint margaréta pehelyszirmán alácsurog a sárga napfény, úgy lesz a sivár puszta az erős és megpróbált életnek termékeny ágya. Ahol senki és semmi nem ad már vigaszt,

ott készül a nászi nyoszolya. De hisz ő maga kérte, öntudatlanul, hogy sivatagban jegyezze el őt a fény.

A fény vakít, ezerélű kardja körbekarcolja testét, mégis idehívta, mágnesként vonzotta, ő hagyott csapot-papot, és jött. Nem sejtette, hogy közben állandóan cserepes lesz az ajka, tyűkszem nő a talpán, és az idegeit forró szél tépázza. Éjjel belefagy az üres tájba. Egyedül.

Egyedül a sivatagból, kavicsok és sziklaszilánkok csupasz világából hajt ki, ezt biztosan tudja, és ágaskodik ágya fölé zölden az élő baldachin. Talán ma még nem, de holnap tölgyfa lehel rá üdítő álom után, és fodros leveleiről tiszta víz csorog. És a nap heve nem éget, nem szúr, fénye csak melegít, és látni enged végre.

* Az Aracs 2022. augusztusi 20-ai számában tévesen jelöltük és közöltük Borsányi Katinka Léna élni akar című sorozatának 6. részét. Az ott megjelent rész az 5. A szerző és olvasóink szíves elnézését kérjük!

Fürdőző elefánt (Ózd – Bolyok)

A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság megalakulása és működése*

A kutatásokban fontos előrelépést jelentett, hogy 2009 augusztusában Szerbia kormánya arra kötelezte a szerb Igazságügyi Minisztériumot, hogy hozzon létre egy bizottságot az 1944 és 1946 közötti kivégzések, valamint a titokban tartott tömegsírok feltárására. Ezt követően 2009. november 10-én az említett minisztériumban megalakult az 1944. szeptember 12-e, a kommunista vérengzések megkezdése után kivégzett személyek eltitkolt sírhelyeinek a felkutatásával megbízott állami bizottság. Ezután a belügyi tárca a 2010. április 29-én hozott határozatával feloldotta azon dokumentumok nagy részének a titkosságát, amelyek az 1944. szeptember 12-étől végrehajtott törvénytelen kivégzésekre vonatkoznak. Újvidék és Zombor, valamint több vajdasági város esetében a vonatkozó levéltári adatok azonban ekkor már nem voltak fellelhetők.

A magyar, illetve a szerb köztársasági elnök, Sólyom László és Boris Tadić 2009. október 12-én Budapesten tartott tárgyalásain a vendéglátó fél felvetette, hogy a két ország alapvető érdeke a közös múlt elfogulatlan, részletes és szaktörténészek általi feltárása, különös figyelemmel az 1944–1945-ben történt eseményekre. Sólyom László bejelentette: közösen elhatározták, hogy a tények feltárására felkérik a két ország tudományos akadémiaját egy közös vegyes történetbizottság megalakítására. A magyar államfő hozzáfűzte: „A tények tisztázásáról van szó, nem felelősök kereséséről.”¹ A szerb elnök megerősítette, hogy tisztázni kell a történelmi múlt „sötét

időszakát”. Mindez a Magyar Országgyűlés emlékeztető, a délvidéki magyarokkal szemben a kollektív bűnösség elve alapján elkövetett véres cselekmények 60. évfordulóján, 2004. december 14-én hozott határozata után csaknem öt évvel történt. Ekkor született meg az ügyben a harmadik magyar politikai döntés, amely ezúttal szerb elhatározás is volt.

Csorba Béla, Forró Lajos és Matuska Márton 2010. február 25-ére összefoglalót készített a délvidéki magyarság elleni megtorlásról, tízpontos munkatervet csatolva hozzá, amely az elvégzendő feladatokat tartalmazza. A dokumentumot március 3-án átadták Glatz Ferenc akadémikusnak, akit korábban a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság Magyar Tagozatának a megalakításával bíztak meg. A fenti délvidéki alapítvány összefoglaló anyaga részletes adatokat közölt az eddig elvégzett kutatásokról, és mellékleteivel minden információt megadott a további feltárások elvégzésére, illetve a tudományos igényű következtetések levonására. A továbbiak azt a sejtést igazolják, hogy az átadott összefoglaló és a tízpontos munkaterv azóta is a fiókban hever.²

A két nép közötti érintkezések történelmének feltárására, a kutatási feltételek könnyítésére és különösen a második világháború alatt történt szerb–magyar összetűzések feltárására a szerb és magyar államfő történetbizottságot hoz létre – adta hírül 2010 őszén a budapesti *História* folyóirat. Ennek a testületnek a feladatait Glatz Ferenc akadémikus, az MTA Történettudományi Intézet igazgatója körvonalazta: „...az egy-

¹ A magyar államfő álláspontja nem sajátos, hanem megdöbbentő: „a felelősök nem keresése” ugyanis a bűnösök mentegetését jelenti!

² CSERESNYÉSNÉ KISS Magdolna: A „Szerb–Magyar” Akadémiai Bizottság magyar tagozatának tevékenysége 2009. okt. – 2011. márc. 25. In: www.keskenyut.hu (Letöltve: 2021. 07. 26.)

* Részlet a szerző megjelenés előtt álló könyvéből.

máson ejtett sértések nyílt bevallása és a közös kultúrteljesítmények számbavétele a feltétele annak, hogy jelen érdekeinket felismerjük, és annak érdekében cselekedjünk. [...] [az] őszinte számbavétel csak akkor történhet meg, ha a közgondolkodásban megteremtjük a kölcsönös bizalom érzését. Ez az elmúlt 300 évben hiányzott. Ezért is a bizottság különös gondot fordít a bizalomkeltés fórumainak megteremtésére: publikációk, kiállítások, emlékhelyek, megemlékezések szervezésére.”³ A bizottság ezért két albizottságot küld ki. Az egyik feladata *A II. világháború eseményei a Vajdaságban* című forrásgyűjtemény elkészítése, a másiké a szerb–magyar levéltári kutatások (központi forrásörző helyek, helyi anyakönyvek stb.) és a visszaemlékezés-gyűjtés feltételeinek megteremtése. Fontos hangsúlyozni, hogy a magyar–szerb, illetve a szerb–magyar kapcsolatok a Vajdaságban történelmileg és politikailag csak a többi nemzetiség (német, horvát, zsidó, román, szlovák) 20. századi viszonylatában fogalmazhatók meg.

A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Végrehajtó Bizottsága 2010. szeptember 30-án jelölte ki a magyar–szerb vegyes bizottság kilenc szerbiai tagját, köztük Vojislav Stanovčić társelnököt. A tudós saját bevallása szerint fél évvel azelőtt kezdett ismerkedni a második világháború alatt a Vajdaságban elkövetett jogsértésekkel: „Én nem foglalkoztam soha hasonló témakörrel, ez olyan, mintha most önnek azt mondanák, hogy az inkákról kutasson – nyilatkozta Stanovčić akadémikus. – Elkezdi tanulmányozni a témakört, olvas róla, ismerősöket keres, akik tudnának ebben segíteni. Szóval, én így kezdtem bele az idén ebbe a munkába, valamikor május környékén.”⁴ A tudós az előbbiekhöz hozzáfűzte, hogy szerb részről nem volt könnyű megszervezni, hogy ki dolgozhatna ebben a bizottságban, mert ezzel a kérdéssel a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia kereteiben még senki sem foglalkozott, csak a Vajdaságban vannak olyan szakértők, akik számára ismerős ez a témakör.

A Magyar Tudományos Akadémia, illetve a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia vegyes történészbizottságának elnökei és titkára, valamint néhány tagja több mint egy év múltán,

2010. december 15–17-én Budapesten tárgyaltak, és ebbe a magyar külügyi tárcát is bevonták. Végül megegyeztek a testület alapelveiben, a megbeszélésekről a magyar és a szerb fél is készített beszámolót. Az utóbbi sokkal részletesebb: ebből megtudhatjuk, kik voltak a résztvevők, valamint a Külügyminisztériumban folytatott tárgyalások részleteit is. A Glatz Ferenc beszámolója mellé csatolt egyéves költségvetési terv nem valós, felesleges működési kiadásokat is tartalmaz, sőt, már egy korábban elkészült kiadványra is nagy összeget irányoztak elő. A magyar tagozat személyi összetétele is megkérdőjelezhető, hiszen a tényleges feltárást nem „hivatásos történészek” végzik, hanem az 1944–45. évi magyarelleness helyszíneket sokkal jobban ismerő helytörténészek, tehát mindez továbbra is utóbbiak feladata kell hogy maradjon.⁵

A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság Magyar Tagozata 2011. január 6-án alakult meg Budapesten, Glatz Ferenc elnökletével, az MTA Történettudományi Intézetében. A résztvevők részletesen megvitatták a bizottság 2011. évi munkatervét. A bizottság fő feladatának a délvidéki áldozatok felderítését célzó, széles körű levéltári kutatások összehangolását, a II. világháború eseményeivel foglalkozó nemzetközi tanácskozások megrendezését, valamint tanulmánykötetek és forráskiadványok előkészítését tekinti. A magyar tagozat elküldte a munkaterv-javaslatát a szerb félnek, és várta a visszaigazolást. Alapelveit 2010. december 15-én fogadta el a két akadémia bizottságának vezetősége, miután a két testület egyeztetett saját akadémiajuk és államuk politikai vezetőivel. A magyar javaslatot a véglegesítés előtt a vajdasági magyar politikai és tudományos közélet vezető személyiségei is megismerhették. A vegyes bizottság magyar tagozata megkezdte tervezete végrehajtását, és közös fellépésre várta a szerb fél észrevételeit és válaszát.

A munkatervben az országos tudományos és közéleti konferenciák szervezése, új vajdasági emlékművek állítása, a Magyar Nemzeti Múzeumban egy kiállítás megszervezése, majd a közös tanulmánykötet(ek) megjelentetése után

³ GLATZ Ferenc: Programjavaslat és a bizottság tagjai. In: *História*, 2010. 8. szám, 3. old.

⁴ Ellentmondásos a magyar–szerb történész vegyes bizottság működése. In: *MTI*, 2010. november 22.

⁵ CSERESNYÉSNÉ KISS M., 2010. december 15–17.

csak az 5. pontban szerepel a legfontosabb tennivaló. Nevezetesen: a második világháború szerb–magyar konfliktusainak kutatása a levéltárakban és a múzeumokban. A bizottság e kérdésnél alapelveként határozta meg, hogy „az eddigi kutatásokat áttekintse és elnyerje mind a magyar, mind a szerb állam támogatását a kutatási feltételek javításához. [...] figyelmet fordít a térségben megélénkült helytörténeti mozgalom összefogására, interjúk készítésére a még élő szemtanúkkal”. Az akadémiai vegyes bizottság *Szerbek és magyarok a második világháborúban* címmel hivatalos honlapot indít. A magyar testület intézményes háttere az MTA Történettudományi Intézete lett. A munka szervezésére öt albizottságot – Levéltári kutatások, Tudományos publikációk, Emlékhelyállítás, Oral history és visszaemlékezések, Szerb–magyar honlap – hoztak létre.⁶

A vegyes bizottság magyar tagozatának megalakulása után négy nappal, 2011. január 10-én Glatz Ferenc elnök szétküldte a tagozat tagjainak az általa összeállított *Szerb–magyar megbékélés* című munkatervet. Ezzel azonban önkényesen megváltoztatta az 1944–1945-ös délvidéki magyarellenes megtorlást feltáró bizottság eredeti célkitűzéseit! Először az évtizedekig elhallgatott tényeket kellene feltárni, a felelősöket megnevezni, és majd csak ezek után lehetne megbékélést hirdetni! A kérdésben saját álláspontját, a „megbékélést” Glatz Ferenc elnök január 23-án egy nyilatkozatban is megerősítette, amivel teljesen tévútra terelte a délvidéki vérengzés további kutatását.

A Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány kuratóriumának elnöke, Cseresnyésné Kiss Magdolna nyilatkozata szerint a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság létrehozása rendkívül nagy tétnek számított Sólyom László elnöksége idején. „Tőlünk (tudniillik az alapítványtól) is bekértek egy összefoglaló anyagot, Matuska Márton vezetésével becsülettel elkészítettük, és azután a legnagyobb meg-

döbbenésünkre a bizottság elnöke Glatz Ferenc lett, aki elképesztőbben elképesztőbb dolgokat volt képes mondani, napestig itt ülhetnénk, hogyha elkezdennék idézni. Számomra a legdöbbenetesebb mondata talán az volt, hogy »végül is mi kezdtük a lövöldözést« ott Szerbiában,⁷ úgyhogy ne szóljunk egy szót sem... Ahogy az lenni szokott, ez a bizottság is mindent elkövetett, hogy érdemi munka ne folyjon, ne beszéljenek erről, és igazi kutatások sem nagyon történtek. Azután szépen lassan ez a bizottság is megszűnt.”⁸

A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság Magyar Tagozatának első kutatói összejövetelét 2011. február 12-én tartották meg Szabadkán, a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar épületében. Szerb történészeket és a szerb bizottság tagjait is meghívták az ülésre, amely így a magyarországi és a vajdasági kutatók közös rendezvényévé vált. A munka megkezdéséről Glatz Ferenc tartott bevezető előadást, majd Gecsényi Lajos, a levéltári kutatások munkacsoportjának vezetője beszélt a kutatások feltételeiről, tervezéséről. Fodor István, a zentai levéltár igazgatója a vajdasági levéltári feltárásokról szólt, végül Mezei Zsuzsanna, az újvidéki Vajdasági Levéltár főlevéltárosa a tartományi és szövetségi okmánytárak segédleteit és kutatási módszereit ismertette. A rendezvényt estig tartó vita követte.⁹

A Szabadkán rendezett első kutatói tanácskozásról – mint idéztük – nyilván nem véletlenül igen rövid híradást közölt Glatz Ferenc folyóirata, a *História*, ezért azt fontos kiegészíteni az ott törtételekről. A Vajdasági Magyar Szövetség szervezésében a délelőtti 10 órai megnyitásra tervezett ülés az éjszakát Szabadkán töltő Glatz akadémikusnak, a magyar tagozat elnökének a félórás késése miatt halasztással indult. (A szerb fél először nem kapott szabadkai meghívást, majd az „utolsó pillanatban” e-mailben értesítették.) A bevezetőt Pásztor István, a VMSZ elnöke tartotta (20 perc), majd Glatz akadémikus 1 óra 35 perces előadása következett. A közéleti megbeszélésre meghívott délvidéki magyar pár-

⁶ Részletesen: A Szerb–Magyar Akadémiai Vegyes Bizottság 2011. évi munkatervjavaslata [január 6.] In: *História*, 2011. 1–2. szám, 60–62. old.

⁷ Glatz Ferenc e képtelen állítását alapvetően cáfolják a korábban közöltek: részletesen tárgyaltuk a partizánoknak a magyar honvédség és a csendőrség tagjai ellen elkövetett orvtámadásait, gyilkosságait, amelyeket az 1942. januári razzia előtti hónapokban követtek el Bácskában.

⁸ HETZMANN R., 2012. 22. old.

⁹ Kutatói fórum Szabadkán. In: *História*, 2011. 1–2. szám, 62. old.

tok vezetői, a Magyar Nemzeti Tanács képviselői, az 1944–1945. évi magyarellenes megtorlás kutatói, a helytörténészek, a levéltárosok, az áldozatok hozzátartozói, az akadémiai vegyes bizottság tagjai ezért a kétórásra tervezett tanácskozáson igen korlátozott létszámban és terjedelemben mondhatták el a véleményüket. A kialakult helyzet miatt többen látványosan eltépték az előre gondosan megírt hozzászólásukat, a szóhoz jutók viszont igyekeztek rövidke és tömörek maradni, ezért feltehetően sok értékes felvetés nem hangozhatott el. Glatz Ferenc akadémikus, tagozati elnök beszédének terjengőssége, megjegyzései és kiszólásai sok helyen igen sértőek voltak. A délvidékieket lenéző hangneme mélyen felháborította a nagy tudású, az ügy megoldása iránt elkötelezett népes hallgatóságot, amit számos résztvevő véleménye alapján kell megjegyeznünk. A délelőtti zárszót Glatz Ferenc és Pásztor István elnökök tartották.

A fentiek ellenére a „majd megunják, és hazamennek” gyakorlat Szabadkán nem érvényesült, mert a hallgatóság nagy része ott maradt a délutáni „szakmai találkozóra”. Ezt rövid szünet után egy újabb, Glatz akadémikus által elmondott beszéd (inkább monológ) nyitotta meg, amely ismét nélkülözötte egy lényegre törő munkaterv felvázolását. A „megbékélés” fontosságának ismételése megint számottevően lerövidítette a megfontolt, tisztességes szakmai megbeszélésre szánt időt. A napirend szerinti előadók tudása, elkötelezettsége vitathatatlan volt. A belgrádi magyar nagykövet, Nikowitz Oszkár lerövidített hozzászólása is jelezte, hogy tájékozott az ügyben, és közölte: megoldást keres a csúrgói emlékhely engedélyeztetésére. Több felszólaló elismerte a történelmi Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének (VMDK) elvitathatatlan érdemeit a magyarellenes megtorlások kutatásának kezdeti, 1990-es évek eleji szakaszában, jelezve, hogy ebben a kérdésben teljes az egység a pártok között. A délvidéki magyarirtás tényeit vegyék fel a szerb tankönyvekbe! – sürgette az egyik hozzászóló. Egyes kutatók felvetették, hogy a magyarországi levéltárakban is fel kellene tárni a délvidéki vérengzéssel kapcsolatos anyagokat. Vála-

szul két vegyes bizottsági tag, Gecsényi Lajos és A. Sajti Enikő határozottan azt állította, hogy ilyen okmányok azokban nincsenek,¹⁰ kivéve az egyházi levéltárakban találhatóakat, de ezeket a szegedi történésznő már felkutatta.

Az eddigi és a további munkában részt vevő délvidéki személyek a kutatás tárgyi, személyi és anyagi vonatáról feltett tényszerű kérdésekre nem kaptak választ. Sőt Glatz akadémikus többször megemlítette, hogy eddig a magánalapítványából fedezte a magyar bizottság működését. Mondta ezt azoknak a délvidékieknek, akik a mostoha szerbiai viszonyok között 10-20 éve a saját pénzükből fedezik az 1944–1945. évi magyarellenes megtorlással kapcsolatos kutatásaikat. Az utóbbiak hozzászólásai a helyi tényfeltárások előrehaladottságát és a lehetőségekhez mérten is magas szakmai színvonalát mutatták. A tanácskozásra Budapestről külön autóbusszal érkezett vegyes bizottsági tagok és történészek többségének a tétlensége mellett zajló élénk vitát Glatz akadémikus zárta. A jelenlévők nagy megdöbbenésére váratlanul arra szólította fel a hallgatóságot, hogy senki ne „kommunistázzon”, ha egyes kutatók netán kevesebb áldozatot találnának.¹¹ A tanácskozásra a Vajdasági Magyar Szövetség egy előre elkészített *Zárónyilatkozat*-tal készült, amelynek az elfogadására a helyszínen nem került sor. Végül meg kell jegyeznünk, hogy a szabadkai rendezvényt követően sem kezdődött meg a délvidéki magyarellenes megtorlással kapcsolatos akadémiai vegyes bizottsági érdemi munka.

Az akadémiai vegyes bizottság Budapesten 2011. március 9-én szűkebb körű megbeszélést tartott az „oral history” kérdésében, ezen levéltárosok is jelen voltak. A tárgyalásról hivatalos jegyzőkönyv nem készült, csak ún. háttér-megállapodásról vannak értesüléseink. A magyar-szerb történész vegyes bizottság szerbiai tagjai március 23-án megtartották első ülésüket a Szerb Tudományos Akadémia (SANU) újvidéki épületében. Két nap múlva (25-én) újabb „nagyszabású” tanácskozást tartottak Budapesten az „oral history” kérdésében, immár a néprajzosok bevonásával. A témakörbe tartozó újabb „szak-

¹⁰ Kötetünkben korábban már idéztünk A. Sajti Enikő azon kutatásaiból, amelyek szerint a Magyar Nemzeti Levéltárban igenis talált miniszterelnökségi okiratokat a délvidéki magyarság elleni 1944–1945. évi megtorlásokról.

¹¹ CSERESNYÉSNE KISS M., 2011. február 12. (Szabadkai rendezvény.)

mai vita” megnyitása tulajdonképpen azt célozta, hogy elvonja a figyelmet a délvidéki áldozatok tényleges kutatásáról. Az ülésen Ress Imrét váltva A. Sajti Enikő került az oral history albizottság élére.

Közben a magyar tagozat elnöki tisztségét 2011 januárja és 2013 decembere között Glatz Ferenc történész töltötte be. Az akadémikus *Történelmi megbékélés, de hogyan?* című vitaindítójában elemezte, hogy – szerinte – mi szükséges a két nép közötti őszinte kiengesztelődéshez. A *megbékélés első feltétele* szerinte „a történelmi számvetés. A halottakat el kell temetni. Függetlenül attól, hogy melyik politikai táborba tartoztak. [...] Az emlékezés helyeit, fórumait ki kell építeni, emlékműveket kell emelni. [...] A történelmet be kell vallani. [...] Ez a történelmi számvetés és elszámolás, egymással őszinte szembenézés az első feltétele annak, hogy a szerb és a magyar nép között a kölcsönös bizalmatlanság megszűnjék. Hogy a megbékélés érzése valaha is létrejöhön”.¹²

A történész szerint a megbékélés *második feltétele* az európai szintű nemzeti kisebbségi jogok megadása. „Szükséges tehát a szabad nyelvhasználatot biztosító *perszonális autonómia* mellett a *kollektív jogokat adó kulturális autonómia*. Mert ha ez nincs meg, akkor a kisebbségi nyelvbe született és azon művelődő kisgyermek szociális hátrányba fog élni a többségi nemzet gyermekeihez képest.”¹³ Glatz Ferenc szerint *Szerbia európai szinten is ígéretes* kisebbségpolitikába kezdett 2009-ben a Nemzeti Tanácsok rendszerének a kiépítésével, amelynek eredményességét egyébként egyesek megkérdőjelezik. A történész a megbékélés *harmadik feltételeként* határozta meg a következőket: *bocsánatkérés, rehabilitáció és kárpótlás*. „A kollektív felelősség elvét – legyen szó etnikai, vagy vallási, vagy szociális-politikai kollektív felelősségről – az emberi történelem téveszméi közé kell sorolni.”¹⁴ Most azoktól a magyaroktól is bocsánatot kell kérni, akiket az előbbi elv miatt üldöztek, és az állam törvényhozó erejével segíteni kell rehabilitációjukat és kárpótlásukat.

Utaltunk rá, hogy Glatz Ferenc akadémikus a vegyes bizottság magyar tagozatának a megalakulása (2011. január 6.) után összeállította a *Szerb–magyar megbékélés* című munkatervet, amellyel önkényesen megváltoztatta és tudatosan tévútra vitte az 1944–1945-ös délvidéki magyarellenes megtorlást feltáró bizottság eredeti célkitűzéseit. Először ugyanis az évtizedekig elhallgatott leszámolás, a vérengzés tényeit kell(ene) feltárni, a felelősöket és a bűnösöket megnevezni, és csak ezek után jöhetne az őszinte magyar–szerb és szerb–magyar kiengesztelődés. Ehelyett itt van a Glatz Ferenc-féle kigondolt „megbékélés”, amelynek alkotója – az akadémikus saját nyilatkozatai szerint – „elévülhetetlen érdemeket szerzett” a „kiváló” magyar–szlovák, magyar–román kapcsolatok megteremtésében és ápolásában. Végzetzerű lenne, ha a magyar–szerb viszony ezen a mára már elhibázottnak bizonyult irányvonalon rendeződne.

Véleményünk szerint ebben a viszonylatban a szigorúan történészi feltárásokra, az eddigi kutatások rendezésére alakult akadémiai történészbizottság valódi munkaterv és elképzelések nélkül, elavult alapelvek mentén, lényegében látszattervékenységet folytat. A testület vezetője régi, jól bevált „elvtársaira” támaszkodva, azokat „megvagy lefizetve”, a délvidéki, amúgy is túlpolitizált és megosztott pártpolitikuskokra alapozva, zavart és összevisszaságot keltve tevékenykedik, a külügy politikai és diplomáciai támogatását élvezve. Úgy gondoljuk, hogy a vegyes bizottság vezetésére alkalmatlan az a történész, aki a rendszerváltás előtt és után felelős politikusként semmit sem tett az 1944–1945. évi magyarellenes megtorlások feltárásáért.¹⁵ A titói kommunista rendszer által elkövetett bűnök ekkor már 67 éve történtek. Adott tehát a megfelelő történelmi távlat, hogy – az eddigi igen alapos délvidéki kutatásokra támaszkodva, azokat egységes adatbázisba rendezve, pályázati rendszerben beindított további, a feltérképezett fehér foltokra irányított kutatásokkal kiegészítve – a politikai következtetések levonhatók legyenek. A magyar fél ideje

¹² GLATZ Ferenc: Történelmi megbékélés, de hogyan? Szerbek, magyarok között... In: História, 2011. 1–2. szám, 1. old.

¹³ Uo., 51. old.

¹⁴ Uo., 51. old.

¹⁵ Glatz Ferenc (*1941) a történelemtudományok doktora (1989), az MTA tagja (levelező, 1993; rendes, 2001–). A posztkommunista Németh-kormány művelődési minisztere (1989. május 12. – 1990. május 17.), az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója (1990–1996, 2002–2011), az MTA elnöke (1996–2002).

azonban rohamosan csökken, mert az elmúlt 20 évben sem történt meg a magyarság elleni megtorlás történelmünkbe való beillesztése. Emiatt nagyon felelősségteljes ismeretterjesztő tevékenységre van szükség Magyarországon, s főleg Szerbiában, hogy a délvidéki magyar áldozatok számára a méltó emlékéllítés és az ártatlanul elítéltek, ítélet nélkül kivégzettek rehabilitálása megtörténhessen. Megbékélést ugyanis csak a magyarság ellen elkövetett népirtás (genocídium) Szerbia általi elismerése és az áldozatok megkövetése hozhat.¹⁶

A magyar–szerb akadémiai történeti kutatások első szakasza 2010. december 15. és 2012. február között zajlott, amelynek eredményeiről Glatz Ferenc elnök 2012. augusztus 10-én számolt be. A vegyes bizottság elnöke szerint a testület érdeme, hogy mind a magyar, mind a szerb oldalon segítette az akadémiai és állami vezetést. Méghozzá úgy, hogy „a magyar EU-elnökség és Szerbia európai uniós csatlakozási tárgyalásának időszakában a nemzeti megbékélés előkészítése őszintén és az európai normák szerint történjék”. A vegyes bizottság „kiemelten eredményesnek” tartotta, hogy sikerült a szerb és a magyar, továbbá a világháborús összeütközésekben érintett államok történészeivel együtt nemzetközi tanácskozásokat, kiadványokat létrehozni. Közös lépések fel a nemzeti viszályokat tárgyaló tudományos és közéleti fórumokon a sajtó nyilvánossága előtt mind Magyarországon, mind Szerbiában.¹⁷ A vegyes bizottsági elnök szerint együtt léptek olyan helyzetekben is, amikor az 1941 és 1948 közötti „összeütközések politikai értelmezést nyertek”. Többek között az eredményüknek tartják, „az államelnökökhöz is eljutott és méltányolt felhívást a kollektív felelősség elvének visszaszorításáról a kárpótlást tárgyaló törvénykezésben”.¹⁸

A vegyes bizottság az 1944–45. évi délvidéki magyarellenés megtorlások kutatását nem Budapestre, hanem a Vajdaságba kívánta telepíteni, amiben találtak a szakmai és a kisebbségpolitikai megfontolások. A munkában a

főszerepet a vajdasági Magyar Nemzeti Tanács (MNT) vette át, amely az általa alapított zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézetre bízta a szabadkai, az újvidéki és a helyi (zentai) kutatók összefogását. Ezután a magyar kormányzat 2011 novemberétől 18,25 millió forint (azaz csaknem 6,053 millió dinár) támogatást nyújtott az MNT, illetve zentai intézete részére az 1944–1945. évi magyarellenés megtorlás áldozataira vonatkozó levéltári anyag és a visszaemlékezések feltárására. A jövőbeli emlékhelyek rendszerét viszont regionálisan, Vajdaság-szerte, magyar, valamint szerb kormányzati szinten kell megtervezni és a lakossággal megvitatni.¹⁹

A Magyar Nemzeti Tanács elnöke, Korhecz Tamás és a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet igazgatója, Hajnal Jenő kutatási beszámolója szerint a Vajdasági Levéltárban 2010 decemberében, a többi országos levéltárban 2011 augusztusa, a községi levéltárakban 2012 januárja óta folytak a kutatások, több mint 20 levéltáros bevonásával. Az adatbázisba 2012. május 31-ig összesen 11 427 áldozat neve került be: közülük 5078 magyar, 5159 német, 188 szerb, 83 horvát, 910 személy nemzetiségét azonban nem lehetett azonosítani. Az eddig feltárt okmányok szerint az ítélet nélkül vagy bírói ítélettel végrehajtott kivégzések 124 bácskai, 128 [nyugat-]bánsági és 106 szerémségi településen zajlottak. A regionális (községi) levéltárakban eddig 1947 áldozat nevét sikerült megállapítani: többségük, 1098 személy 1944. szeptember 12-e után vesztette életét. A beszámoló készítői minden nehézség ellenére sikeresnek tekintik az 1941 és 1948 közötti időszakra vonatkozó visszaemlékezés-gyűjtés (ismertebb nevén: „oral history”) első szakaszának eredményeit: 32 településen 150 adatközlőtől 200 órányi anyagot vettek fel. A levéltárakban 614,25 iratfolyóméter anyagot néztek át, illetve dolgoztak fel részben vagy teljesen. Ezenkívül 12 ezer percnyi hangzó anyagot gyűjtöttek össze, és elektronikusan, majd adatelemeit írásban is rögzítették.²⁰

¹⁶ CSERESNYÉSNÉ KISS M., 2009. okt. – 2011. márc. 25.

¹⁷ GLATZ Ferenc: A magyar–szerb akadémiai történeti kutatásokról. In: História, 2012. 8. szám, 21. old.

¹⁸ A Szerb–Magyar Akadémiai Vegyes Bizottság nyilatkozata, 2011. szeptember 29. Közölve: História, 2011. 9–10. szám, 31. old.

¹⁹ GLATZ F., 2012. 23., 25. old.

²⁰ KORHECZ Tamás – HAJNAL Jenő: Kutatási beszámoló (2012. augusztus 14.) In: História, 2012. 8. szám, 24. old.

Matuska Márton: Kutatás örve alatt. A délvidéki vérengzés feltárásának politikai összefüggései. 2012. – www.keskenyut.hu (Letöltve: 2021. 11. 09.)

Mit valósított meg eddig a kitűzött céljaiból az akadémiai vegyes bizottság magyar tagozata? A szomszédos országban egy délvidéki magyar értelmiségi évekkel később, 2017-ben így foglalta össze az időszak helyzetét. „Alapos történelmi számvetésre, a történelem tisztázására máig nem került sor. A kisebbségi jogok biztosítása annak ellenére akadozik, hogy Szerbiát gyakran a térség azon országaként emlegetik, amelyik [...] Szlovákiához, Romániához, vagy Ukrajnához viszonyítva példa értékűen rendezte a kérdést. Máig nem történt meg a bocsánatkérés. Az ártatlanul kivégzettek rehabilitációjára és kárpótlására viszont a szerbiai gyakorlatban csak kivételt erősítő szabályként tekinthetünk. Az ártatlanul kivégzettek leszármazottainak óriási többsége nem is kezdeményezte a rehabilitálást és kárpótlást, mivel nem hajlandó vállalni az ezzel járó költséges iszapbirkózást és a történelmi sebek feltépésével nem kíván magának újabb fájdalmat okozni hét évtizeddel a történelem után, mivel nem bízik a szerb igazságszolgáltatásban.”²¹

A délvidéki magyarság elleni 1944–1945. évi megtorlások – valójában népirtás – kutatását a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság irányította, amelynek működéséről és tudományos eredményeiről 2013-ban egy kiadványban számoltak be.²² A feltárásokat 13 vajdasági, illetve belgrádi (köztársasági) és hat magyarországi levéltárban végezték, melyekben több ezer iratfolyóméter anyag tartalmaz adatokat a vérengzésekről. Segítette a közös múlt feltárását, hogy a szerbiai Igazságügyi Minisztérium 2010. április 29-én feloldotta azoknak a levéltári okiratoknak a titkosságát, amelyek az 1944 szeptembere utáni törvénytelen kivégzésekre vonatkoznak. A háború után, 1945. június 9-én hozták meg a vagyonelkobzásról szóló törvényt, azonban már előtte is tömegesen fosztottak meg magyarokat a tulajdonuktól. A csúrogi és a zsabalyi magyarokat 1945. január 23-án, a mozsoriakat április 18-án üzték ki falvaikból, az otthonaikba az ország más része-

iből érkezett szerbeket telepítettek be. A három falu magyarjainak minden vagyonát elkobozták, amit a hatóságok a fenti jogszabály hatályba lépését követően visszamenőleg törvényesítettek.

A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság a kutatás időhatárait kibővítette az 1941–1948 közötti időszakra, amivel a feltáró munka a második világháború és az azt követő évek valamennyi délvidéki/vajdasági áldozatára kiterjedt. Ekkor döntöttek arról, hogy írják össze és adják közre azokat a fondokat, amelyekben adatokat lelhetnek a témában a levéltárosok és a kutatók.²³ Fontos rámutatni, hogy a katonai közigazgatás első időszakában, 1944. október második felétől december végéig mondták ki a legtöbb halálos ítéletet, „ekkor olyan bűnökért is halálbüntetés járt, amiért néhány hónappal később már csak pár hónapos szabadságvesztést kapott az elítélt. Sok esetben az is előfordult, hogy olyan személyekre mondták ki a halálos ítéletet, akiket már korábban likvidáltak, hogy ily módon utólag igazolják a kivégzést.”²⁴

A Vajdasági Magyar Szövetség a délvidéki magyarság ellen elkövetett 1944–1945. évi megtorlásról 2011. február 12-én szervezett tanácskozást Szabadkán.

Glatz Ferenc, az akadémiai magyar bizottság elnöke elmondta: „Több éven keresztül hiába fessegettük ezt a kérdést, szerb részről nem volt fogadókészség. [...] Most ők is elmondhatnák, hogy mit műveltek. [...] a nemzeti megbékélésnek két feltétele van: a közös történelem feldolgozása és a kisebbségi kérdés. Amíg nem tudunk egymással elszámolni, addig mindig is gyanúval nézünk egymásra.” Többek között ezt közli a rendezvény *Zárónyilatkozata*: „A tanácskozás résztvevői megkerülhetetlennek tartják az ártatlan áldozatok rehabilitációjának és kárpótlásának a kérdését, azok jogi, eljárási és anyagi kereteinek megteremtését, folyamatos fenntartását és működését. Ugyanakkor sürgetjük a kollektív bűnösség elvének elítélését és érvénytelenítését.”²⁵

²¹ TERNOVÁČZ I., 2017. 91–92. old.

²² Magyarok és szerbek. 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés. – Hungarians and Serbs. 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation. Szerk. Glatz Ferenc. Budapest, 2013. 405 old.

²³ Fondjegyzék a Bánát, Bácska és Baranya katonai közigazgatása tanulmányozásához. – Spisak fondova za proučavanje Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju. Szerk. Fodor István. Zenta–Szeged, 2012. 121. old.

²⁴ MEZEI Zsuzsanna: A második világháború áldozatai adatbázisának forrásai a vajdasági és szerbiai levéltárakban. In: Magyarok és szerbek a változó határ két oldalán, 1941–1948. 2016. 255. old.

²⁵ TERNOVÁČZ I., 2016. 101–102. old.

Pénzhiány miatt késik az 1944–1945. évi magyarellen es meg tor lások feltárása – nyilatkozta 2011. március 30-án dr. Pál Tibor történész, a magyar–szerb történész vegyes bizottság szerbiai tagja. „Az, hogy a két államfő megállapodása és a tényfeltáró bizottság szerbiai tagjainak az első ülése között több mint egy év múlt el, kevésbé tragikus, mint az a tény, hogy közel hetven évnek kellett elmúlnia ahhoz, hogy a történetek ügyében a két [állam]elnök tárgyaljon. A bizottság munkájában tapasztalható késés oka mindkét oldalról a pénzhiány.”²⁶

Véleményünk szerint a közös kutatómunka nem csak az anyagiak időleges hiánya miatt akad, az okai sokkal mélyebbek. Ezt hónapokkal később az akadémiai vegyes bizottság magyar tagozatának elnöke, Glatz Ferenc is elismerte, amikor a következőket fejtegette. A Kárpát-medencében *a második világháborút a lelkekben is be kell fejezni, és az áldozatokat az igazság szerint kell megítélni*. Ehhez tartozik a *kollektív felelősség elvének vitatása*, amelynek „alapján a győztesek a veszteseket – főként a német és a magyar népességet, no és a helyi gazdagabb népességet – 1944 után sokfelé megsemmisítették, vagy kiűzték, azután még évtizedekig megkülönböztették. [...] A világháború befejezéséhez tartozik: az *áldozatok eltemetése és a kárpótlások megítélése*. Amit – fura, de nem meglepő módon – az akadémiai bizottságtól várnak el az egykori elszenvedők utódai. Hogy ugyanis bontassuk el akár a pályaudvarokat a tömegsírok felett, hogy ugyanis járjunk el a hatóságoknál a helyi emlékhelyek építése és őrzése ügyében. S hogy találjuk meg a szeretteik neveit azokon a bizonyos listákon, csontjaikat a névtelen sírokban. Jogos elvárások, de talán nem tőlünk kellene ezt számonkérni. (Ezért is mondjuk: az akadémiai történész bizottság mellett szükség volna egy *államközi politikai-közéleti vegyes bizottságra*, amelyiktől indokoltan kérhetnék számon ezeket az elvárásokat a volt áldozatok. Reméljük, egyszer a politika is meri vállalni a szembenézést az emberekkel...)”²⁷

Matuska Márton közíró szerint, aki később, 2014 februárjától a vegyes bizottság magyar tagozatának vajdasági tagja lett, Glatz akadémikus ugyan nem említette, de sokan feszegetik a kérdést: Miért halad ilyen vontatottan a kutatás? „Szerintem is okkal vetik föl – írja Matuska. – Ha már a bizottság magyar elnöke mondja, hogy újabb politikai döntésre, sőt, annak nyomán politikai-közéleti vegyes bizottságra van szükség, akkor erről dönteni kell, mert csakis ez lehet az oka a késedelmeskedésnek.”²⁸ (Tudomásunk szerint nem történt ilyen határozat, minden maradt a régiben.)

A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság megalakulása után 13 hónap telt el, amikor 2012. február 19-én Glatz Ferenc, az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója, a bizottság magyar tagozatának elnöke Szabadkán nyilatkozott. „Első számú feladatunknak tekintettük a helyi, délvidéki kutatási feltételek megteremtését, amelyet elsősorban a levéltári kutatások és a sírfeltárások terén tartunk a legfontosabbnak. Ma már ott tartunk, ha valaki felmutatja azt a papírt, amelyet Vojislav Stanovčić akadémikus, a bizottság szerb elnöke vagy én írtunk alá, minden szerbiai levéltárban a legegőpaibb módon látják el a kutatókat. Ez egy nagy lépés.”²⁹

Két hét múltán, március 6-án a fent említett Vojislav Stanovčić, a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság szerb tagozatának elnöke a sajtóban kijelentette: „A bizottság nem ismeri el a kollektív bűnösség elvét, amely egy közösség minden tagját sújtja, a nőket, sőt a kisgyermeket is. Sokkal nehezebb megállapítani, hogy ki követte el a bűnöket, mint azt, hogy ki esett áldozatul. Csakis az egyéni felelősséget ismerjük el, hogy egy adott személy pontosan mit követett el. Voltak olyanok, akik bűncselekményt követtek el, és voltak, akik néma szemtanúi voltak az eseményeknek. Nagyon kevesen voltak, akik megkísérelték megakadályozni a bűntetteket, mert az életükkel fizettek volna.”³⁰

²⁶ Pál Tibor dr., a magyar–szerb történelmi vegyes bizottság szerbiai tagjának nyilatkozata. In: Vajdaság Ma (internetes hírportál), 2011. március 30.

²⁷ GLATZ Ferenc: Együttéléstől a tömeggyilkossáig. História, 2011. 9–10. szám, 55. old.

²⁸ MATUSKA M., Kutatás örve alatt. 2012. – www.keskenyut.hu

²⁹ MIHÁLYI Katalin: A második világháborút egyszer be kell fejezni. In: Magyar Szó, 2012. február 24. – Glatz Ferenc azon a tanácskozáson vett részt, amelyet abból az alkalomból rendeztek, hogy 90 éve, 1922. február 29-én alakult meg Szabadkán az államfordulat utáni első délvidéki magyar politikai szerveződés, az Országos Magyar Párt helyi szervezete.

³⁰ MIHÁLYI Katalin: „Nem ismerjük el a kollektív bűnösség elvét”. In: Magyar Szó, 2012. március 6.

Szabadkán, a Magyar Házban 2012. augusztus 15-én Glatz Ferenc, az akadémiai vegyes bizottság vezetője és munkatársai, valamint Korhecz Tamás, a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) elnöke és Hajnal Jenő, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (VMMI) igazgatója megbeszélést tartottak. Áttekintették a magyar lakosság ellen 1944 és 1948 között a Vajdaság településein elkövetett gyilkosságokkal és más megtorlásokkal kapcsolatos, az MNT felügyelete alatt folytatott kutatások eddigi eredményeit. Továbbá megállapodtak abban, hogy az akadémiai vegyes bizottság keretein belül zajló kutatásokat az MNT és a VMMI részvételével folytatni szeretnék annak érdekében, hogy a megtorlások minél több körülményére derüljön fény, valamint az áldozatok minél teljesebb névsorát sikerüljön összeállítani.³¹

Ide kapcsolódik, hogy 2012 nyarán Sánta Kútya díjat adományozott Glatz Ferenc történész akadémikusnak a Magyar Cenzúra Napjának Ünnepejéért Szervező Bizottság. Ebben az „elismerésben” 1996 óta azok részesülnek, akik tevékenységükkel félrevezetik az országot. Az indoklás szerint Glatz akadémikus azzal érdemelte ki a díjat, hogy „a szerb félre bízta az 1944–1945-ös, több tízezer áldozattal járó magyarirtás kivizsgálását”.³² Néhány hónappal korábban Glatz Ferenc ugyanis egy négy részből álló interjút adott a magyarországi Szerb Országos Önkormányzat lapjának, a Budapesten megjelenő *Srpske nedeljne novine* (Szerb Hetilap) című sajtóterméknek. Hasábjain – többek között – méltatta Tito marsallnak „a Vajdaságban élő magyarok iránti nagyon toleráns politikáját”, majd az 1944–1945-ben végrehajtott délvidéki megtorlásról szólt. Ez utóbbiban – szerinte – „több szerb halt meg, mint bármely más nemzetiségű, és ezt sokan elfelejtették. A meggyilkoltak listája, amellyel a kutatás eredményeként rendelkezünk, azt mutatja, hogy a kivégzettek több mint 50%-a szerb volt. Nem igaz, hogy akkor etnikai tisztog

atás történt. A partizánok soraiban nem nézték, hogy valaki szerb nemzetiségű-e, ott voltak horvátok, magyarok is, mint a Petőfi-brigád tagjai. [...] Mi mindig hangsúlyozzuk – fejtegette Glatz akadémikus –, hogy a razzia feltárása nélkül nincs szerb–magyar megbékélés. Nekünk ennek az eseménynek, az 1942-es razziának a feltárásával kell foglalkoznunk. Ki kell kutatnunk, mit tett a magyar hadsereg, ezután pedig majd mondják meg a szerbek, mi történt 1944–45-ben”.³³ Az előbbi akadémikusi kijelentés második felének képtelensége miatt szándékosan nem teszünk megjegyzést.

A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság Magyar Tagozatának vezetősége folyamatosan tájékoztatta munkájáról az MTA elnökét, állandó kapcsolatot tartott fenn a magyar kormányzati intézményekkel, valamint a Köztársasági Elnöki Hivatallal, és közreműködött a szerb–magyar politikai megbékélés tudományos-kulturális rendezvényeinek szervezésében. A köztársasági elnök felkérésére a bizottság vezetősége tevékeny szerepet vállalt a magyar és a szerb államfő 2013. júniusi délvidéki, csúrogi közös főhajtásának az előkészítésében. Glatz Ferenc akadémikus ekkoriban mondott le a magyar tagozat elnöki tiszteréről, ezt követően hét hónapon keresztül folytódott az MTA és a külügyi kormányzat közötti egyeztetés az utódjáról.

Végül 2014. február 17-én Szabadkán mutatkozott be dr. Kocsis Károly akadémikus, a vegyes bizottság magyar tagozatának új elnöke,³⁴ aki közölte, hogy a testület tagsága is megújult. A titkára Hornyák Árpád lett, a 13 hazai tag közé került – mások mellett – A. Sajti Enikő, Fodor Pál, Forró Lajos, Juhász József, Pók Attila és Ress Imre, valamint a magyarországi szerbség két képviselője. A magyar tagozat vajdasági tagjai lettek: Fodor István, Matuska Márton, Mezei Zsuzsanna és Papp Árpád. A korábbiakhoz képest ezt követően több néprajzos és szociológus vesz majd részt a kutatásban, akik már számba

³¹ Folytatódik a megtorlások feltárása. MNT-közlemény. In: Magyar Szó, 2012. augusztus 15.

³² Megszűnt Glatz Ferenc lapja, a História. In: Történelemportal, 2013. április 10. – [tortenelemportal.hu/2013/04/glatz-ferenc-historia-megszunt/]

³³ GLATZ Ferenc: A Vajdaságban nem történt etnikai tisztogatás. 1. rész. In: Srpske nedeljne novine, 2012. március 15. (11. szám), www.snnovine.com/2012/11/index.php – Uő.: Feltárni az újvidéki razzia esetét is. 2. rész. Uo. 2012. március 22. (12. sz.), www.snnovine.com/2012/12/index.php – Lásd még: www.keskenyut.hu (Médiatár, letöltve: 2012. 06. 26.)

³⁴ Kocsis Károlyt az MTA elnöke 2014. január 28-án nevezte ki.

vették az eddigi eredményeket, és megkezdték a 2014. évi munkaterv összeállítását.³⁵ Kocsis Károlyt (*1960) az MTA akkori elnöke kérte fel a tisztség betöltésére és a bizottság lendületesebbé tételére. A kinevezése annak ellenére történt, hogy nem történész, hanem geográfus, de a magyar–szerb együttélés legfontosabb területe, a Délvidék több mint három évtizede áll etnikai és történeti földrajzi kutatásai középpontjában. Az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság elnökeként is szorosan kötődött Vajdasághoz, Szerbiához.

Tizenhat hónappal a vegyes bizottság magyar tagozatának élén történt elnökváltás után mégis kézzelfogható eredmények nélkül szünteti be munkáját a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság – adta közre 2015. június 22-én az *Alfahír*. Az írás szerint öt év is kevés volt arra, hogy az illetékes testület valódi eredményeket mutasson fel, ráadásul azt is titkolják, mindez mennyibe került az adófizető polgároknak. Miközben a Délvidéken ez idáig egyetlen 1944–1945-ös tömegsírt nem tártak fel, egyetlen magyarokat meggyilkoló „hős partizánt” sem neveztek vagy vádoltak meg. A szerb kormány viszont máig nem kért bocsánatot a délvidéki magyarság ellen elkövetett etnikai mérszárlásokért. Ennek ellenére a magyar kormány úgy gondolja, lezárult a magyar–szerb megbékélés folyamata, ezért felfüggeszti a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság működését.³⁶

Két nap múlva, 2015. június 24-én Kocsis Károly akadémikus, a vegyes bizottság magyar elnöke interjút adott az *Mta.hu*-nak.³⁷ Többek között kijelentette: „A második világháború végén a »még hidegebb napok« tömeggyilkosságait a legfelsőbb vezetés jóváhagyásával, előre megszervezve követték el.” Az akadémikus szerint munkájuk fontos eredménye az is, hogy az akkori áldozatok ügye a szerbiai közbeszéd részévé válhatott. Sok új dokumentum került elő, így például eddig ismeretlen névsorok az áldozatokról vagy a katonai közigazgatás működésére vonatkozó adatok. A célzott kutatások keretében a már korábban ismert források is új megvilágí-

tásba kerültek. „Mindezek révén kijelenthetjük: megalapozottak azok a korábban vélelmezett feltételezések, miszerint a Délvidéken tudatosan szervezett és elkövetett atrocitások történtek a második világháború végén. A tömeggyilkosságok körülményeiről, helyszínenkénti eltéréseiről is megalapozott és dokumentálható források kerültek elő, amelyek alapján többnyire alátámaszthatóak a korábban »csak« oral historyben felbukkanó adatok.

[Kérdés] – *A szerb kutatók korábban körülbelül 5000 főre becsülték a magyarellenességek áldozatainak számát, miközben más történészek – nem csupán magyarok – 15 000-től 40 000-ig teszik a meggyilkoltak számát. Mi a vegyes bizottság álláspontja e tekintetben?*

– Ki lehet mondani [folytatta Kocsis Károly akadémikus], hogy a fellelhető, a levéltári kutatás során felbukkant és előkerült dokumentumok és névsorok alapján teljesnek tekinthető áldozati névsor állt össze. A névsorokban szereplő nevek elemzése alapján mintegy 7000 minden bizonyítással magyarnak vélhető áldozatot sikerült azonosítani. Ugyanakkor biztos tudomásunk van arról, hogy az újvidéki és a zombori névsor, noha készült ilyen, elveszett, nem került elő. Az azokon szereplő áldozatok számát mintegy 1500–1500 főre becsülhetjük a visszaemlékezések, halottá nyilvánítások, anyakönyvi iratok alapján. Ehhez járulnak még azok az áldozatok, akikre vonatkozóan nincsenek levéltári adatok, ugyanakkor éppen az említett időszakban tűntek el vagy lettek halottá nyilvánítva. E személyek létszámára vonatkozóan szintén becslésekre kell hagyatkoznunk, amelyek azonban annyiban megalapozottak, hogy a dokumentált névsorokhoz képest más források segítségével egyes településeken a feltárt áldozatok számában mintegy 40 százaléknyi eltérés mutatkozik. Amennyiben ezt az egész vajdasági területre alkalmazzuk, akkor összességében mintegy 13–14 000 főre tehető a magyar áldozatok száma.

[Kérdés] – *Mit tudunk ma az 1944–1945-ös mérszárlások háttéréről? Központi utasításra tör-*

³⁵ BOZÓKI A., 2017. 193. old.

³⁶ Kézzel fogható eredmények nélkül szünteti be munkáját a Szerb-Magyar Akadémiai Vegyes Bizottság. In: <http://delhir.info/delvidek/magyarsag-koezelet/42064-2015-06-22-14-30-46> (2015. június 22.)

³⁷ Teljesnek tekinthető a délvidéki magyar áldozatok névsora. In: http://mta.hu/mta_hirei/teljesnek-tekintheto-a-delvideki-magyar-aldozatok-nevsora-136548, 2015. június 24. (Letöltve: 2012. 10. 15.)

téntek, vagy inkább »tűlbuzgó« helyi parancsnokok, egységek számlájára írhatók az atrocitások?» – Kocsis Károly ezzel kapcsolatban rövid kijelentést tett: „A mészárlások a vajdasági katonai hatóságok utasítására, a legfelsőbb vezetés, Josip Broz Tito jóváhagyásával történtek.” Aztán arról szólt, hogy a vérengzések önmagukban kevésbé alakították át a Délvidék etnikai szerkezetét. Az alapvető változást az 1941. évi népszámláláskor még csaknem 320 ezer vajdasági német közel 80%-ának 1944–1948 közötti áttelepítése, elmenekülése, elűldözése, illetve a helyükre 1945 és 1947 között 226 ezer balkáni szláv (túlnyomórészt szerb és montenegrói) hatósági betelepítése okozta. Ennek a tömeges beköltöztetésnek az eredményeként 1941–1948 között a Vajdaság mai területén az akkor kb. 1,66 millió fős lakosságban a szerbek aránya 36,2%-ról, a többséget megszerezve, 50,6%-ra nőtt.

A délvidéki magyarsággal szemben elkövetett megtorlásokkal a történettudomány csak a rendszerváltások után kezdett el foglalkozni mind Magyarországon, mind Szerbiában/Jugoszláviában – hangsúlyozta Kocsis akadémikus. – Az utóbbi államban a magyar helytörténészek fogtak hozzá a kutatómunkához, miközben a szerb történészek csak az 1990-es évek második felétől, akkor is leginkább érintőlegesen, a Vajdaság történetének tárgyalásánál szenteltek néhány oldalt a vérengzéseknek. Tudatosan 2000-től merült fel a kérdés kivizsgálásának igénye, de akkor sem kizárólag a magyarság tekintetében, hanem a Vajdaság területén elkövetett kommunista büntettek áldozatainak összeírása érdekében. Ugyanakkor az 1942. januári „hideg napok” nagyon élénken élnek a szerb, főképpen a vajdasági közgondolkodásban. Miként az 1944–1945. évi „vérbosszú” is hasonlóan mély nyomokat hagyott a szerbiai magyar nemzeti közösségben, amely napjainkban már sokkal nyíltabban mer emlékezni ezekre az eseményekre. Eközben a délvidéki magyarellenos büntettek elkövetőiről jószívről semmit sem tudunk. Mára a magyarországi közvéleményben is szélesebb körben vált ismertté a megtorlás.

A vegyes bizottság munkájának fontos eredménye a tömegsírok helyszínének azonosítása GPS-térképek segítségével. Az esetleges ki-

hantolások és újratemetések az egyes önkormányzatok hatáskörébe tartoznak. Egy közös, valamennyi magyar áldozatnak kegyeletet állító központi emlékmű létesítéséről a délvidéki magyar közélet vitázik. Végül minden bizonnyal közmegegyezéssel kineveznek majd egyet ilyennek a már meglévő emlékjelek közül. Egy közös, magyar–szerb emlékmű felállításának jelenleg még nagyon kicsi az esélye. Miként belátható időn belül annak is, hogy a sokat emlegetett német–francia megbékélés egyik jelképes eleméhez hasonlóan egy magyar–szerb közös történelemkönyv készüljön. Végezetül az 1941 és 1948 közötti időszak visszaemlékezés-gyűjtésének fő eredményei számokban: több mint 1000 iratfolyóméter anyag áttekintése és részbeni vagy teljes feldolgozása; továbbá 12 500 percnyi hangzó anyag összegyűjtése és elektronikus, illetve 12 ezer percnyi hasonló anyag adatelemeinek írásos rögzítése. S megtörtént 9 ezer perc hanganyag gépelt szövegének gondozása is.

Négy hónap múltán, 2015. október 25-én Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke a csúrogi megemlékezést követően nyilatkozott a sajtónak. „Ami ma politikailag, közéletileg, emberileg kiszabható feladat, annak a teljesítése szempontjából a megbékélési folyamat vége felé járunk. [...] az év végéig befejeződik a magyar–szerb akadémiai történelmi vegyes bizottság feltáró munkája is, az eredményeket pedig hamarosan bemutatják. Azt hiszem, hogy az idén már emelt fővel tudunk megjelenni minden emlékhelyen, mert mint utódok teljesítettük azt, ami a feladatunk volt. A megbékélés azonban egy olyan folyamat, amelynek valójában soha sincs vége. Előttünk áll a két társadalom szembesítése is. Elsősorban a szerb társadalom szembesítése, de önmagunk szembesülése is mindazzal, ami a negyvenes években történt. A megbékélés a megnyugvás alapfeltétele. Közösségi és egyéni szempontból is előbb megbékélésre van szükség ahhoz, hogy eljöhessen a megnyugvás fázisa [időszaka]. De haladunk, és ez a fontos.”³⁸

A VMSZ elnöke, Pásztor István az 1944–1945-ben kivégzett ártatlan áldozatok tiszteletére 2015. november 2-án a szabadkai Zentai úti

³⁸ PÁSZTOR István: A vége felé közeledik a magyar–szerb megbékélési folyamat. In: MTI, 2015. október 25.

temetőben, a *Vergődő madár* szobornál³⁹ rendezett megemlékezést követően a Magyar Távirati Irodának kijelentette: „Nagy utat tett meg a vajdasági magyarság az utóbbi huszonöt évben, amióta »szabad« emlékezni a második világháborúban és utána kivégzett áldozatokra, hiszen most már Vajdaság-szerbe mintegy 30 helyen szerveznek megemlékezéseket.”⁴⁰ Valójában nincsen ok erre a derűlátásra, mert az említett helyszínek száma igen csekély. Számításaink szerint ugyanis a Vajdaságot alkotó Bácska 108, Nyugat-Bánság 125 és a Szerémség 82 – összesen 315 – településén történtek 1944–1945-ben a partizánhatalom által végrehajtott magyarellenes erőszakos cselekmények, gyilkosságok. Ez a „mintegy” azt jelenti, hogy nem egészen 30 vajdasági városban és faluban, tehát az említett települések mindössze 9,5%-ában tartottak megemlékezéseket. De ezeket az amúgy is szomorú eseményeket szinte minden évben beárnyékolja – a még mindig kevés, méltóan kialakított emlékhelyen – az újra és újra tönkretett kereszt, a szétvert emlékmű, az összetört szobor látványa; és hiába állítják fel évről évre az újat, mindez – a legtöbb helyen – megismétlődik. Ugyanakkor – egy 1977-es adat szerint – a Vajdaságban 1500 emlékművet emeltek a népfelszabadító háború résztvevőinek,⁴¹ akiknek a köréből kerültek ki az ártatlan polgári áldozatok (köztük gyerekek, nők, idősek) gyilkosai is!

A Vajdaságban ismert 71 tömegsír többségének a gondozása sem megoldott: ekkoriban, 2015 novemberében adta hírül a sajtó, hogy az egyik legismertebb ilyen kegyhely is méltatlan helyzetbe került, méghozzá Mozsor faluban. Itt 2013-ban készült el a tömegsírok kerítése, és facsemetéket is telepítettek, azok azonban 2015 őszére „eltűntek”. Mindez annak ellenére történt, hogy az ügyben illetékes négy helység – Zsablya és Titel község, valamint Mozsor és Sajkásgyörgye falvak – helyi hatóságai, vezetői

írásban hagyták jóvá a tömegsír fenti megjelölését, sőt megígérték, hogy felügyelnek a kegyhelyre.⁴²

A magyar és a szerb államfő által annak idején (2013. június 26.) felavatott csúrogi emlékszobor Krisztus-fejét másodszor is megrongálták húsz nappal a szokásos évi kegyeleti ünnepség után, amit 2015. november 15-én észleltek. Az emlékhely biztonságát elvileg térfigyelő kamerák védik, persze csak akkor, ha működtetik őket.⁴³ Három éve állt már a szobor, amikor 2016 nyarán még mindig nem készült el a csúrogi emlékpark, amelynek a megvalósítását a közös államfői főhajítás előtt a szerb kormány vállalta.

Teleki Júlia helytörténész, akit „Keresztállító”-ként is emlegetnek, 2016. június elején értesítette a sajtót a szoborcsoport környékén tapasztalható áldatlan állapotokról. A jövődő emlékparkban a gaz derékig ér, ahol tehenek legelésznek, sőt a kegyhely elé rondítanak. A padokra nem lehet leülni a hatalmasra nőtt gyom miatt. Pedig a környezet nagyon szép, itt van a Holt-Tisza egyik ága. Évekkel korábban azt ígérte a területen illetékes Zsablya község polgármestere, hogy külön bizottságot alakítanak a csúrogi emlékhely és környéke gondozására. A sajtó utánajárt annak, hogy az illetékesek miért nem tartják rendben a szoborcsoport környékét. Csúrog helyi közösségének titkára, Dragan Pinjić azt nyilatkozta: nem az ő hatáskörükbe tartozik az emlékmű környezetének gondozása. A helyi közösség hivatalát ugyanis három-négy éve leépítették: volt két-két köztisztviselő, illetve temetkezési alkalmazottjuk, most csak ő maradt. Csúrog falu Zsablya községhez tartozik, ezért azt ajánlotta, hogy a sajtó ott érdeklődjön. (Az újság lapzártáig senkit sem tudott telefonon elérni a zsablyai önkormányzatnál.) Az áldatlan helyzetben örvendetes volt tapasztalni, hogy nemcsak ünnepségek alkalmával keresik fel a csúrogi magyar kegyhelyet, hanem egész évben. A sajtó júniusban a magyarországi

³⁹ A szabadkai Kalmár Ferenc szobrász (1928–2013) készítette. A mintegy 350 kg-os bronzszobrot 1994. november 2-án állították fel Szabadkán, a Zentai úti temetőben az 1944–45-ös partizánvérengzések ártatlan civil áldozatainak emlékére. 2013. október 19-re virradóan a szobrot ellopták, az elkövetőket nem fogták el. 2014. november 2-án ismét felállították az újból kiöntött szobrot.

⁴⁰ PÁSZTOR István: A vajdasági magyarság már 30 településen emlékezhethet a második világháború áldozataira. In: MTI, 2015. november 2.

⁴¹ Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány az adatok tükrében. Összeállította Slobodan Stanojević. Tartományi Tájékoztatási Titkárság, Újvidék, 1979

⁴² Terebélyessé nőnek-e a mozsori fák? In: Magyar Szó, 2015. november 28.

⁴³ Gondviselő kellene a csúrogi emlékműhöz. In: Magyar Szó, 2015. november 19.

Rákóczi Szövetségnek és a szentesi gimnáziumnak az emlékműnél elhelyezett koszorúját említette.⁴⁴ Csúrogon az emlékmű környékén lakó egyik idősebb férfi azt közölte az újságíróval: szívesen lekaszálná a mezőt, amikor kell, csak fizessenek neki érte.

A csúrogi Razzia 1942 Emléktársaság (Memorijalno društvo „Racija 1942”) titkára, Jasmina Jurišin 2016. szeptember 14-én jelentette be, hogy bővíti a Topalov-raktárban az 1942-es áldozatok emlékére három éve létrehozott múzeumot. Az egyesület erre a célra 3 millió dináros támogatást nyert el a vajdasági tartományi kormánytól. Az összegből egy központi intézményt alakítanak ki, amely nemcsak a csúrogi események áldozatainak állít majd emléket, hanem minden, akkor razziával sújtott település mártírjainak is. Az elképzelések szerint a megújított múzeumban emlékszoba mutatja majd be az egykor Csúrogon élt magyarokat, egy másik viszont a falu régi jeles személyiségeit.⁴⁵

A felelős zsabylai önkormányzat azonban továbbra sem tett semmit az 1944–45-ös ártatlan magyar áldozatok csúrogi emlékművénél 2016 júniusára kialakult, imént említett áldatlan állapotok felszámolására. Emiatt a Magyar Nemzeti Tanács vállalta fel az ügyet, és szervezésében 2017. március 21-én több száz nyírfát, tuját, fenyőfát és cserjét szállítottak a helyszínre Szabadkáról és Újvidékről. A növények egy részét az MNT szerezte be, a többit a Vajdaság Erdői Erdőgazdálkodási Közvállalat adományozta. Az ültetetésben, azaz az emlékpark fásításában vajdasági magyar fiatal önkéntesek és politikusok vettek részt.⁴⁶ Az emlékmű és az ekkor kialakított sétány azonban nemcsak a magyarságé, hanem a helyi lakosságé, nekik is óvniuk kellene.

Hetvenkét esztendő után ellentmondásos körülmények között valósult meg Járekon (Tiszaistvánfalva) az érintettek közadakozásából a Duna menti svábok emlékműve, amelyet 2017. május 6-án avattak és szenteltek fel. Ezt meg-

előzően, április derekán a temerini képviselőtestület ülésén Csorba Béla, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) képviselője azt tudakolta: a járeki kereszt tábláján lesz-e magyar nyelvű szöveg – mert ezt a törvények és a községi szabályzat előírják –, amely megőrökíti a lágerben elpusztult mintegy 6500 ember, a többségében német és a több száz magyar áldozat emlékét is.⁴⁷ Kérdésére nem érkezett válasz. Ekkor már felállították a márványkeresztet, mellette kétoldalt szerb (cirill írásmóddal), magyar és német emléktáblával, amelyek azonban csak a német áldozatokat említik meg, a magyarokat nem. Ezt a megkülönböztetést vetette fel Csorba Béla a polgármesternek küldött levelében, de észrevételét figyelmen kívül hagyták. Miközben a sajkásvidéki Csúrog, Zsabya és Mozsor falvak magyar lakóit is a járeki haláltáborba hurcolták, és szabadulásuk után megtiltották nekik a szülőfalujukba való visszatérést.⁴⁸

Járekon sem jelzi külön emléktábla a magyar áldozatokat. Sőt, a 2017. május 6-i avatáson csak egyetlen vonatkozásban említették meg a magyarokat: miszerint Tiszaistvánfalván (németül: Schönhausen, Batschki Jarak) a 20. század elején 2127 német, 47 magyar és 2 szerb lakos élt. Az ünnepségen egyetlen magyar személyiség nem kapott szót. Mindössze Axel Dittman, Németország belgrádi nagykövete szólt jelzészerűen arról, hogy „a második világháború szörnyű kínokat okozott ezen a vidéken, míg 1944 és 1946 között a járeki haláltáborban rengeteg német és magyar ártatlan áldozat vesztette életét”.⁴⁹

A magyar-szerb akadémiai történész vegyes bizottság néhány hónapon belül bemutatja kutatási eredményeit, amivel a testület munkája lezárul – nyilatkozta 2017. november 2-án a sajtónak Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) és a vajdasági tartományi képviselőház elnöke abból az alkalomból, hogy Szabadkán megemlékeztek az 1944–1945-ben

⁴⁴ KABÓK Erika: A csúrogi emlékműnél jártunk. Az emlékpark helyett hatalmas gaz és legelésző tehének. In: Magyar Szó, 2016. június 11. – Lásd még: KABÓK Erika: Ki tartsa rendben a csúrogi emlékművet? In: Magyar Szó, 2016. június 18.

⁴⁵ Bővül a csúrogi razziamúzeum. In: 2016. szeptember 14.

⁴⁶ BOZÓKI A., 2017. 258. old.

⁴⁷ Emlékhely készül Járekon. In: Magyar Szó, 2017. április 27. – A hírhedt járeki (tiszaistvánfalvai) „lógor” 1944. december 3. és 1946. április 15. között működött.

⁴⁸ CSORBA Béla: Németek és magyarok a járeki haláltáborban. In: História, 2011. 9–10. szám, 60–61. old.

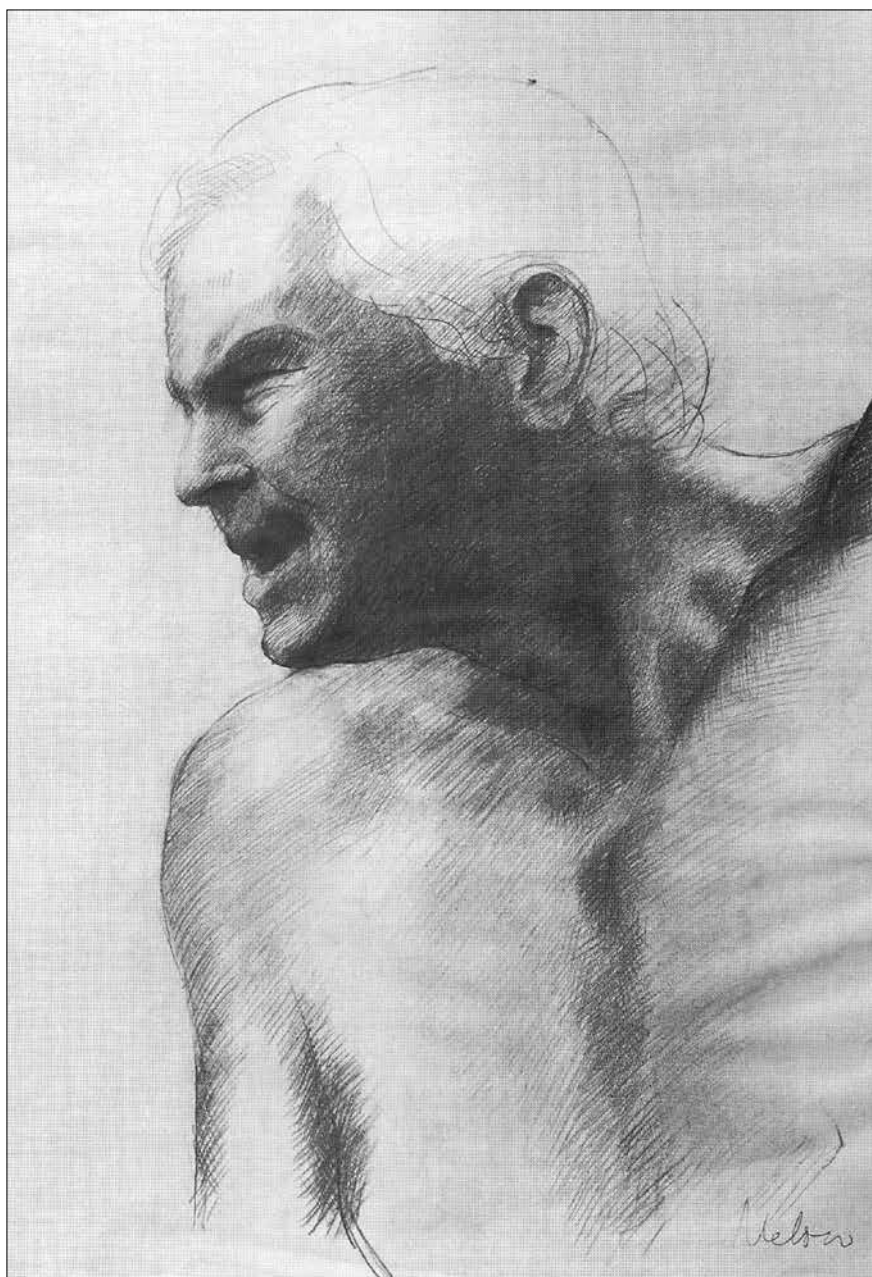
⁴⁹ Tisztelet az áldozatoknak. In: Magyar Szó, 2017. május 8.

kivégzett ártatlan áldozatokról. A VMSZ vezetője azt is elmondta: „Megtörténtek a magyar–szerb megbékélési folyamat látványos és nagy lépései, már csak a kutatások eredményeinek ismertetése maradt hátra, amire az idei év végén vagy a következő esztendő elején kerülhet sor Belgrádban.” A tervezett tanácskozáson a magyar és a

szerb államelnök tartana beszédet a megbékélési folyamatról, illetve a történészek ismertetnék a több évig tartó feltáró munkájuk eredményeit. Pásztor szerint: „A levéltári és helytörténeti kutatások várhatóan folytatódnak, ám további áttörő eredményre nem lehet számítani, minden kulcsfontosságú lépés megtörtént már.”⁵⁰

⁵⁰ Pásztor István: A magyar–szerb történész vegyes bizottság hamarosan bemutatja kutatási eredményeit. In: MTI, 2017. november 2.

Latinovits Zoltán

Tiszta szívvel*József Attilához és Wass Alberthez*

Trianoni hófúvásban vagyok magyar.
A nagyhatalmak emléke csak didergést hoz.
Száz év – – – múlt ránk.
Nincs idő a megváltáshoz?!

Mire eljön a holnap, besötétedünk.
Minden parányi máglya lassan-lassan árnyékra lel.
A szikrák zuhanni kezdenek bennünk.
Tűz a tüzet nem bírja el.

Oly nehéz a világosság!
A Nap roppant súlyától félni tanul a lét.
Meggörnyedt felhők vonulnak, riadtan összefénylenek.
Árván cipelik a villámok tekintetét.

Néz rám, megőriz az égbolt.
Balkányi tanyák, szent juss a csillagok szemén.
A nyírségi tájat nagyapámtól örököltem.
Porszem és ősi föld az enyém.

Hazám ez a kő.
Népemért örök reményt és keménységet ad.
Ország és országhatár eltűnik hirtelen.
De a szikla és a sínek fegyelme megmarad!

Földműves emlékmű – részlet (Ópusztaszer)

„Az ősz ember előtt kelj fel, és a vén ember orcáját becsüld meg”*

Czire Szabolcs lelkész, teológiai tanár prédikációjának szerkesztett változata. Elhangzott 2022. október 2-án a Budapesti Unitárius Egyházközség templomában, az idősek vasárnapján, a Kossuth rádió élő közvetítésében.

„...akiket anyátok méhétől fogva hordozok, akiknek terhét az anyaöltől kezdve viselem. Véniségetekig ugyanaz maradok, ősz korotokig én hordozlak! Én alkottalak, én viszlek, én hordozlak, én mentelek meg.”

(Ézs 46,3–4)

Mindenekelőtt szeretnék őszinte köszönetet mondani mindazoknak az idős testvéreknek, akik hívásunkra válaszolva ma eljöttek, és azoknak is, akik elhozták őket. Mostanában inkább a fiatalabb családokat szólítottuk meg, és megindító látni ezt a sok szép idős embert, ahogy megtöltik a templomot. Ugyanakkor – a rádió élő adásán keresztül – szeretettel köszöntöm azokat is, akik távol vannak, vagy akik ágyhoz kötve hallgatnak bennünket. Engedjék meg, hogy egy kis történettel köszöntsek mindenkit!

Egy édesanya apró fekete magokat ültetett tavasszal a földbe. Nem volt bennük semmi ékesség, csak parányi fekete magok voltak. De őszre gyönyörű virág nőtt belőlük. A család egyik ismerőse nem tudott betelni a szépségükkel, ezért kérte az édesanyát, hogy adjon neki is a magból. De vajon, ha csak a magot látta volna, valaha is megejtí annak szépsége? Így van ez az idős emberrel is. Tanítjuk a gyermekeket, a fiatalokat minden szépre és jóra, de az idős arc szépségére is kellene, mert a virágban látható minden, amit egy élet érlelt. Nem lehet betelni az idős arc szépségével, a becsületben megőszült fej ékességével. És ma ez a szépség néz vissza rám!

Amikor a meghívókat készítettük, alaposan tanulmányoztam a gyülekezeti adatbázist. Minden évet külön elemeztem. A legidősebb testvérünk például 1921-ben született, 101 éves. Ahogy az ember leírja sorra az 1930-as évszámokat, majd a negyveneseket és az ötveneseket – mi csoda súlyos számok, milyen nehéz, sűrű történelem. Szinte érezni azon évek örökre velünk maradó árnyékának átvonulását: világháború, Trianon, gazdasági válság, újabb világháború, Rákosi-korszak, Ratkó-korszak, ötvenhat. A nagy generáció!

Ne beszéljen az időskorról az, aki maga nem idős! Mert nem tudhatja, hogy mivel jár. Örök figyelmeztetés Kellér Dezső híres konferanszának párbeszéde: *„Ketten beszélgetnek; – azért az öregkornak is vannak szépségei – mondja a lelkesebb; – egyet mondj – replikázik a másik.”* És ott cseng fülemben az idős Illyés Gyula néhány nehéz sora, amikor azt mondja: *„Halálos nyavalyába estem, / [...] és nincs mód rá, hogy kiheverjem, / [...] Mert ez az ősbaj az öregség, / [...] minden nap elérhet a vég.”* Én még nem vagyok idős, ezért engedjék meg, hogy elsősorban ne én beszéljek, hanem azokat tolmácsoljam, akik hitelesen tudnak szólni.

Mindenekelőtt a Szentírást. Bibliai tanszéken tanítok, és lelkészként naponta forgatom a Bibliát. Két dolog lep meg. Az egyik az, hogy Isten igéje milyen sokat foglalkozik az időskor kérdésével, a másik, hogy a biblikus szakirodalom pedig milyen keveset. Talán ebből is törlesztünk ma valamit.

Az élet könyve, az emberiség öreg könyve mindenekelőtt az emberi méltóságot és a tiszteletet tanítja: *„Az ősz ember előtt kelj fel, és a vén ember orcáját becsüld meg”* (3Móz 19,32 KG). Mert egész embernek csakis a már teljesen érett, idős ember tekinthető. A Szentírás az

emberi életet egyetlen útként, egyetlen ívként írja le. Olyan, mint az évszakok vagy a nap útja az égen. Bejárja pályáját. Ilyetén az időskor nem önmagában áll, hanem olyasvalami, mint ami összegzi az éveket, és amire egész életünkben készülni kell. A Prédikátor könyve figyelmeztet: „Gondolj Teremtődre ifjúságod napjaiban, mielőtt megérkeznek a gonosz napok, és elközelegetnek az évek, amelyekre azt mondd majd: nem tetszenek nekem; [...] Amikor elcsitul a madarak hangja és minden dal elhallgat [...] Amikor a mandulafa virágzik, a sáska jól lakik, a kapor kipattan, az ember meg örök hajlékába tér” (Préd 12,1sk. SZIT). De az élet íve túlmutat két évszám földi partján. Milyen szépen mondja a Példabeszédek könyve: „Az öregek koronája: az unokák, és a fiak ékessége: az atyák” (Péld 17,6 RUF).

Jeremiás (6,11) öt életszakaszt nevez meg: kisgyermek, fiatal, házas, és most jön a lényeg, az öregkort még kettéosztja: idős ember (zákén) és vénember (mölé jámím = beteltek napjai). Ezekre vezethető vissza az öregek vagy a vének tanácsa. A Krónikák könyve szerint a 70 éves életkor a „szép kor” (széba tóbá).

A Szentírás azt is tudja, hogy amikor elvész az idősek iránti tisztelet, a feje tetejére áll minden. A bőrünkön tapasztaljuk. Talán a mai gyermek- és ifjúközpontú világban könnyebb érteni Ézsaiás ítéletpróféciáit, amikor arról beszél, hogy az Úr eltávolít mindenféle támaszt: a bírót és a prófétát, az értőt és a véneket, majd így szól: „És gyermekeket adok nekik fejedelmül, fiúkat, hogy azok uralkodjanak rajtuk” (Ézs 3,4 SZIT). A rártati, ostoba háború árnyékában különösen fájnak ezek a szavak...

A Szentírás tisztában van azzal, hogy nemcsak örömei vannak az időskornak, hanem nehézségei is: elhagyatottság, erőtlenség, betegség. Megindító az a jelenet, amikor Dávid király hálából magával akarja vinni az őt megmentő idős Barzillajt a királyi udvarba, aki így válaszol: „Mennyi az én életem esztendeinek napja, hogy felmenjek a királlyal Jeruzsálembe? Nyolcvan esztendő vagyok ma: meg tudják-e még különböztetni érzéseim az édeset s a keserűt, gyönyörűséget szerezhet-e még szolgádnak az étel és az ital, hallgathatom-e még az énekesek s az énekesnők szavát? Miért legyen szolgád uramnak, a királynak terhére?” (2Sám 19,32–36

KNB). Mennyi bölcsesség és mennyi fájdalom van e szavakban!

És mégis, a hosszú életkor mindenkor áldás! Testvérem, lehet, hogy fáj, hogy nehezen kelsz fel, hogy nem találsz valamit, hogy elfelejtesz dolgokat, hogy bottal segíted a lépést, de mindez egy dolgot jelent: azt, hogy élsz! Hogy részesültél a hosszú élet áldásában. A zakariási üdvprófécia ezt mondja: „Fognak még öregemberek és öregasszonyok üldögegni Jeruzsálem terein, és mindegyiknek bot lesz a kezében, mert magas kort érnek meg” (8,4 RUF). Ti ebben az áldásban részesültetek!

Milyen sok szép vigasztalás van a Bibliában, mennyi bölcsesség és megerősítés az élet könyvében. Kérlek, hogy vedd gyakran a kezedbe, és olvasd ki belőle a neked szóló üzenetet! Mind közül az egyik leginkább erőt adó a mai textsunk, amelyben így szól hozzád Istened: „Vénségetekig ugyanaz maradok, ősz korotokig én hordozlak! Én alkottalak, én viszlek, én hordozlak, én mentelek meg.” Érted e szavakat, Testvérem? Amikor megfáradsz, amikor őszre fordul az idő, amikor testi erőd megfogyatkozik, akkor azt mondja Istened: én viszlek, én hordozlak. Amikor túl gyorsan változik minden, és alig ismersz már rá a világra, akkor azt mondja Istened: én nem változtam, vénségetekig ugyanaz maradok! Mi több ti azok vagytok, „akiket anyátok méhétől fogva hordozok, akiknek terhét az anyától kezdve viselem”. Láttam minden gyermekkori próbálkozásokat, ismerem ifjú éveitek minden keresését, tudok felnőtt életetek minden küzdelméről, és ismerem idős napjaitokat: én viszlek, én hordozlak!

A Szentírás szerint tehát az ember élete egyetlen összefüggő ív, de aztán közbejött a nyugdíj. Igen, a nyugdíj mai, általános koralapú formája jellegzetesen modern találmány. Lényegében egyidős ezzel a templommal, azaz nagyjából 133 éves. Bismarck német kancellár jóléti reformjaihoz kapcsolódik, és hamar meghonosodott más nyugati országokban is. Csakhogy van ezzel néhány bökkenő. Az 1890-es években a várható élettartam 44 év volt! Kevesen éltek meg az akkor 70 évben megjelölt nyugdíjkorhatárt. A 20. században azonban számos tényező szerencsés együttjátékának köszönhetően a várható élettartam jelentősen kitolódott. Magyarorszá-

gon ez a járvány előtt 76,16 év volt. Számos jóléti társadalomban 80 év fölött van. A KSH adatai szerint 2021-ben mintegy 2,5 millió nyugdíjszerű ellátásban részesülő ember volt a 9,7 milliós Magyarországon, ebből 2 millió körüli öregségi nyugdíjas. Közel minden 4. ember! **Könnyű belátni, hogy ma sokan vannak, akiknek akár életidejük egyharmada esik a nyugdíjazás utánra. Mégis a „nyugdíjas” kifejezés gyakran olyan címke, amely passzivitást, visszavonulást jelent, és az időseket egyfajta társadalmi – és gyakran családi – láthatatlanságba taszítja. A félretettségi állapota. Olyan mélyen ivódott ez a szemlélet a modern teljesítményalapú társadalomba, hogy azzal gyakran az idősek maguk is azonosulnak. Mintha az öregség áldás helyett valami olyan betegség lenne, amelyet az örök fiatalság látszatának eszközeivel rejtegetni kell. Szakítva a bibliai szemlélettel, amely az ember életét a kiteljesedés felé tartó egységes útnak tekinti, a modern kor hármass paradigmája ez lett: tanulni, dolgozni, visszavonulni! Vagyis felkészülni, hasznat hozni, félreállni. Eltűnni. Láthatatlan lenni. Amikor egy idős ember adatlapot tölt ki, akkor a foglalkozáshoz azt írja: nyugdíjas. Ez mit jelent? Egészen pontosan mit mond el róla, hogy ki ő? Mintha megszűnne annak lenni, aki egy életen át volt.**

Tudom, hogy nem mindenki akarja életének a korábbiakhoz hasonlóan értékes éveit kényszervakációként megélni. Nem mindenki akar csak pihenni, csak sorozatokat nézni, csak a házban matatni. Van, aki a szó nemes értelmében aktív szeretne maradni, hasznos tagja a családjának és a társadalomnak, meg akar ismerni új dolgokat, szenvedéllyel akar élni. Lehet, hogy a nyugdíjas kifejezésnek új jelentést kell adni: az önkiteljesítő életszakasz! Amikor végre van idő a fontos dolgokra, még ha kevesebb is az erő hozzá.

Gyermekként azt kérdezik tőlünk: mi akarsz lenni, amikor felnősz? És ilyenkor foglalkozásokat szoktunk megnevezni. És ha most kérdezik meg: mi akarsz lenni, amikor megidősödsz? Őszintén, a szíved mélyén, milyen szeretnél lenni? Ugye nem megkeseredett, nem mindenki számára kellemetlen, nem panaszos, nem lemondó? Hanem hálás, örömteli, szenvedélyes, rugalmas, segítő-

kész, kiteljesedett, derűs ember. Hát mikor, ha nem most?

A felmérések egybehangzó eredménye szerint az idősek számára négy dolog okoz leginkább örömet: hiteles önmaguk lenni, időt tölteni azokkal, akik szeretik őket, érdekes dolgokat megismerni és nagylelkűséget gyakorolni, azaz visszaadni valamit. Ebben az én viszek, én hordozlak kegyelmi állapotban a dolgok körbeérnek, a kései évek egyre közelebb hajolnak a gyermekkorhoz. Egyre erősebb lesz a vágy visszatalálni arra a házra, arra az ablakra. De addig érdemes minden utat a maga teljességében végigjárni.

Az idősödés útja a bölcsesség útja. Gyakran szinonimaként találjuk a két fogalmat. De a bölcsesség útja ugyanúgy nem könnyű, akárcsak a korábbi életszakaszok útjai. Legnagyobb kísértése a lemondás, a kétségbeesés, a haszontalanság érzete. Íme egy érdekesség: a 71. zsoltár az egyetlen olyan panaszének, amelyről biztosan tudjuk, hogy idős embertől származik. Na és miről szól? A megfogyatkozó erőről, a sok nyomorúságról, a magára maradottság félelméről. Talán sokan tudnak azonosulni ezzel. A ifjúkorától Isten közelségében élő zsoltáros így könyörög: *„Istenem, ne hagyd el késő vénségemben sem, míg csak hirdethetem hatalmadat, nagy tetteidet a jövő nemzedéknek”* (18 RUF). *„Öreg koromban se vess el engem!”* (9.) És mintha a mai igénk erre válaszolna: Nem hagylak el! Vénségetekig ugyanaz maradok, ősz korotokig én hordozlak! A kétségbeesésből és erőtlenségből a bizalom és a hit vezeti ki az embert. Biztos lehetsz, testvérem, hogy a zsoltároséhoz hasonló gyötrő kérdéseidre a Gondviselő Isten hasonlóan vigasztaló választ ad! **A bölcsesség útja azonban erőfeszítést igényel. Ma talán sok tekintetben nehezebb idősnek lenni, részben a tisztelet hiánya miatt, de számos dolog miatt könnyebb is, például a fejlett orvostudomány vagy a kommunikációs eszközök miatt, hogy csak kettőt említsünk. És ezek között van, hogy ma sokkal több segítséget kaphatnak az idős emberek akár egymástól is arra, hogy miként éljék meg tartalmasan harmadik koruk éveit. Ma nagyszámú kiváló könyv is elérhető a témában (pl. a kanadai dr. Riley Moynes könyvei). Biztatlak, kedves idős testvérem, hogy keresd azokat a helye-**

ket, ahol a tudásodat, a tapasztalatodat értékelik! Szervezzétek meg a saját köreiteket, tanuljatok egymástól is jó gyakorlatokat! Keressétek azokat a helyeket, ahol meg tudjátok élni a szeretetet, a közösségi élményt! És unokázzatok sokat! És jöjjetek, ha hívunk! Nekünk, fiatalabbaknak szükségünk van rátok, nem mondhatunk le rólatok. És kérem, hogy ti se mondjatok le rólunk!

Amikor ti megérkeztetek erre a világra, nehéz esztendő voltatok. Most, amikor az ősz színei vegyülnek életetek fájának koronájába, újra nehéz esztendő köszöntött ránk: járvány, háború, válságok. De jöjjetek, bízzunk közösen abban, hogy e vajúdás egy jobb világot szül. Ti magatok vagytok rá a bizonyosság, hogy korábban is sikerült!

Én nem tudom, milyen idősnek lenni, de láttam bölcs öregeket.

A Szentírásnak van egy sajátos kifejezése erre (amelyet a kiváltság és kiválóság fogalmakkal lehet minősíteni), ez pedig így hangzik: étellel betelve halt meg. Étellel betelve – milyen nagy áldás is ez. Ma úgy mondjuk, hogy végelgyengülés. És bár a hivatalos halálokok közt már jó ideje nem szerepel ez a kategória (a WHO újabban javasolja a visszavezetését), olyan nagy öröm, amikor az egyházi halottas anyakönyvben valaki neve után ezt lehet beírni: Végelgyengülés. Mert étellel betelve halt meg!

Én nem tudom, milyen idősnek lenni, de láttam bölcs öregeket. Olyanokat, akik tudták, hogy kevesebb az idejük és az erejük, de a fontos dolgokra mindig elég. Olyanokat,

akik idejében elrendezték ügyeiket, rendet hagytak a viszonyaikban, az örökségükben. Olyanokat, akikre elég volt ránézni, és az ember reményt nyert a folytatáshoz. Olyanokat, akik végre ki merték mondani, amit korábban nem, és megtelt lelkük igazsággal. Akik tudták, hogy: „*A hullámok halandók, de a hullámlázás halhatatlan*” (Rónay György). Olyanokat, akik lépésről lépésre le tudták fejteni magukról a világi kötöttségeket, és váltak egyre inkább maguk is fénné. Ahogy Csoóri Sándor mondja: „*Élek, könnyülök, lassan fény leszek.*” Vagy Beney Zsuzsa *Lábujjhegyen* kiejtett szavaival: „*Lassan arasolni át az idő / maradékán, már súlytalan teherrel.*”

Súlytalan a terhük, mert azt nem egyedül hordozzák. Mert tudják, egyre nagyobb ráhagyatkozásban élnek, hogy valaki így szól: én viszlek, én hordozlak. És amikor Józsuével így szólunk: „*Nézzétek, én ma minden ember útjára lépek*” (23,13 SZIT), akkor egy megbékélt ember hagyta itt a földi létet. Ajkán a szavak, amelyeket a mi drága Áprily Lajosunk tudott ily szépen megfogalmazni: „*Öregség, bölcs fegyelmezője vérnek / Taníts meg, hogy Csendemhez csendben érjek. / [...] a túlsó partot látó révülésben / a »Készen vagy? «-ra ezt felelni: - Készen.*”

Köszöntünk titeket, drága öregjeink!

* Az Aracs szerkesztősége ezzel az írással köszönti 85. születésnapja alkalmából dr. Gubás Jenőt, a folyóirat megálmodóját és alapítóját.

Mátyás-templom – részlet (Székesfehérvár)

Lesz-e, aki tovább élteti a lángot Nyékincén?

Gudelyevity Annuskára, a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület
elnökére emlékezve

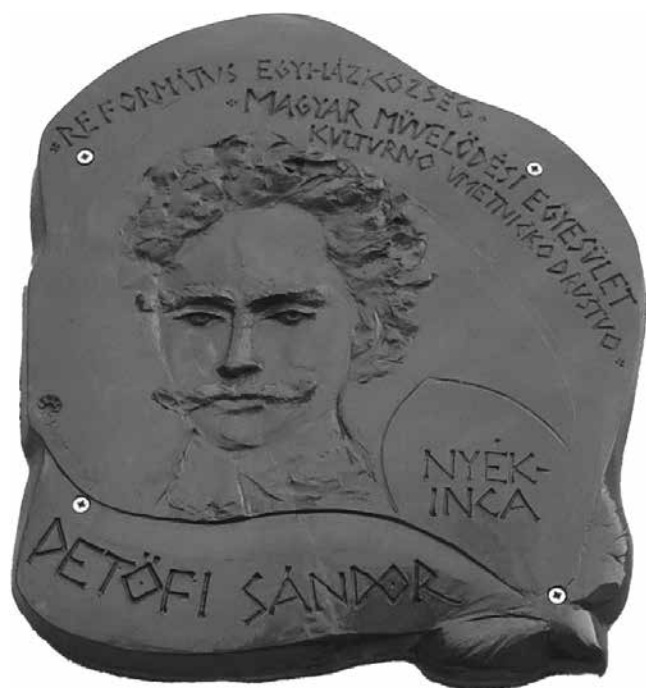
„Egy lángot adok, ápolod, add tovább;
Csillaggal álmodik az éjszaka,
És lidércfénnyel álmodik a láp,
És öröktűzzel álmodik a szívem.
Egy lángot adok, ápolod, add tovább
És gondozd híven.”
(Reményik Sándor: Öröktűz)

Immár az örökkévalóság határtalan csillagösvényein ringatózva, ősei, őseink ölelésében álmodik Gudelyevity Annuska szíve tovább. A bizonytalanságban is bizakodva, hogy a viszontagságokkal terhelt mindennapokban mégis akad, aki átveszi az általa gyújtott lángot, s élteti, ápolja azt a megmaradásunkért a szerémségi végeken. A nap sugarai biztatva aranyozták be gyászba borult lelkünket Szent György havának nyolcadik napján Szerémségben, Nyékincén, a katolikus temetőben. A bensőséges, mélyen átélt pillanataink, érzéseink, kimondatlan szavaink lehetnének a tanúi mindannak, amit valamennyien érezhettünk Gudelyevity Annának (Nyékince, 1955. december 18. – Nyékince, 2022. április 7.), leánykori nevén Friedmann Annuskának (azt szerette, ha magyarul így, szerbül pedig Anicának szólítják), a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület elnökének temetésekor. Jómagam hálát adtam a maradéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesület vezetőségének, hogy rám is gondoltak, és velük tarthattam kisbuszukban a kegyeletteljes gyászszertartásra. A piros rózsák, fehér kálák ölelte koporsóját falubelijeivel együtt sokan elkísértük utolsó földi útján – Herkócáról, Fényberekéről (Platič), Szávaszentdemeterről (Sremska Mitrovicáról), Árpatahlóról (Rumáról), Maradékról, Újvidékről érkeztek a temetésre. Szinte minden – a Szerémségben élő magyarságot összetartani kívánó – kulturális szervezet, valamint a legutóbbi választáson is megerősítést nyert párt, a VMSZ képviselői is jelen voltak.

Gudelyevity Annuska

Az emberséges helytállásra vonatkozó nevelés, cselekedet fontosságát emelte ki ft. Ivica Živković plébános is a gyászbeszédében, a Szentírást, jórészt János evangéliumának verseit és Pál apostol tanítását idézve, elsősorban a szeretetről, amely: „*Mindent elfedez, mindent hisz, mindent remél, mindent eltűr. A szeretet soha el nem fogy.*” Kiemelten szólt Annuska humanitárius, kulturális tevékenységéről a Vöröskeresztben, Nyékincén és Ruma községben. Fontosnak tartotta az anyanyelv tanítását/tanulását, és amikor lehetőség nyílt annak megvalósítására, aktívan részt vett a magyar nyelv ápolásának, tanulásának szorgalmazásában. Az anyanyelv, a hit, a kultúra, a hagyományok éltetése a nemzeti identitás megőrzésének alapfeltétele, hang-

Petőfi-dombormű Nyékincén,
a Petőfi Sándor MME székházán

súlyozta a plébános. Ana Gudeljević (ahogyan a plébános nevezte, és koporsójára is így írták fel a nevét) mindezt átérezve az elsők között vett részt 2002-ben a Petőfi Sándor MME megalakításában – az egyesületnek a református egyház-község ad (adna) otthont napjainkban is.

– Kevés a szó, amellyel méltóan tudnánk tisztelni Anica előtt, aki önzetlenül szeretett, megértett, tanított mindannyiunkat – így kezdte búcsúbeszédét a Petőfi Sándor MME nevében Ivanka Bandov. – Egyszer régen egy római filozófus, Seneca azt mondta: „Ha azt akarod, hogy szeressenek: szeress!” Ez volt Anica hitvallása, élete is. Mindent, mindenkit szeretett: a hitet, a fiatalokat, az időseket, a szegényeket, a tehetetleneket, a virágokat, a természetet. Egész lényével jelen volt szülőfalujának, Nyékincének társadalmi, szociális és kulturális életében. A Petőfi Sándor MME alapító tagjaként szívvel-lélekkel szervezte működését: a magyar nyelv tanítását, a folklóreseményeket, a hazai, a külföldi fellépéseket, vendégszerepléseket.

Amíg hallgattam Ivanka asszonyt, fel-felvilantak a felejthetetlen alkalmak, amelyeket velük együtt számtalanszor átéltem. Az elhessegetett kételyeimmel együtt: vajon lesz-e, aki a nyomdokaiba, a Petőfi szépkort megélt vezetőségi tag-

jainak a nyomdokaiba lép Nyékincén, felvállalva (mint eddig) a szomszédos Herkóca és Fényberek maroknyi magyarsága anyanyelvének, kultúrájának, néphagyományainak további élte-tését, gyermekeik, unokáik anyanyelvápolását vagy sokkal inkább újratanítását is? Az utóbbi néhány év, különösen a járvány okozta rendkívüli intézkedések, a bezártság csak fokozta a gondjaikat, a hogyan tovább kérdésével együtt. Részben ezért is marad emlékezetes az a mind-máig utolsó külföldi fellépése a néptáncosaiknak Csehországban, Březovában 2018 októberében, amelyet Annuska a betegágyából szervezett, s amelyre már nem tudta elkísérni a kétautónyi csoportot. Kérésére – mondván, hogy szinte a tagjuknak számítok, hiszen sokszor osztottam örömeikben, bánatukban a megalakulásuk pillanatától – elvállaltam a csoport vezetését. Arra is kért, hívjak meg még valakit, hogy legyünk legalább tízen... Gyorsan kellett cselekednem, mert mindössze néhány nap maradt az utazásig. Kis töprengés után Szabó Nóra Petőfi-programos-ra (2016–2018) gondoltam, aki rövid egyeztetés után csatlakozott – mint később kiderült – a nem kis kalandokat tartogató utazásunkhoz. (Az eseményről két képes riport jelent meg a napilapunkban.)

Öreg este volt már, amikor megérkeztünk Březovába. Jól sikerült a fiatalok fellépése is a Kistelepülések Európai Piknikje háromnapos találkozóán. Nóra a korábbi években foglalkozott a

A nyékincei néptáncosokkal
Szabó Nóra és jómagam

A Kistélepülések Európai Piknikje résztvevőinek felvonulása Březovában

gyerekekkel, a fiatalokkal, néptáncot is tanított nekik. Ismerte őket, így könnyebb volt felidézni az előző tanévben tanultakat.

A Petőfi-programosra talán most még nagyobb szükség lenne a járvány után Szerémségben, hiszen újból érdekeltté kellene tenni a szülőkkel együtt a gyerekeket is a magyar nyelv (újra)tanulására, a hagyományok ápolására. Kérdés, hogy a különböző megszorítások, a világra nehezedő, háborúk okozta nehézségek miatt ez lehetséges lesz-e.

Szent Mihály havának vége felé – elszomorító ismereteim tükrében – talán felhívásként is értelmezhetem a petőfisek búcsúztatójának zárómondatait:

– A fiatalok közül sokan Anica kitartó buzdításának köszönhetően tanultak meg magyarul. Ennek köszönhetően vállalhattak munkát Európa-szerte. Anica mindenkinek segített a nyelvtanulásban. Különösen a gyerekek szereték, mert önzetlen odaadással tanította, nevelte őket. Kitartásukat pedig apró figyelmességgel, meglepetéscsomagocskákkal jutalmazta. A katolikus egyházban is ugyanilyen aktív volt. Így

fogunk emlékezni rá mindig. Annyira lekötelezett bennünket emberségével, cselekedeteivel, hogy szeretnénk tovább folytatni, amit ő elkezdett. Nem lesz egyszerű, mert hosszan tartó súlyos betegséged ellenére is szinte az utolsó pillanatokig aktív voltál. Nyugodj békében! – mondta Ivanka asszony, akinek unokái még tanulnak magyarul a Petőfiben.

„Mindennapi életvitelével Annuska katolikusként a keresztyénség, az egyházak közötti ökumenikus együttműködés fontosságát hirdette” – emberiségét méltatva kezdte búcsúszavait Kovács Csaba teológus, maradéki református segédlelkész is, majd folytatva kiemelte:

– Nemcsak szavakkal tette ezt, hanem elsősorban cselekedeteivel a megpróbáltatásokkal terhes '90-es években. Nehéz szívvel köszönünk el Gudelyevity Anicától a maradéki és nyékincei református egyházközsegek és az egész Szerbiai Református Keresztyén Egyház nevében! Örömteli szívvel emlékezünk vissza, hogyan ragaszkodott Anica néni a Jézusba vetett hitéhez, amely felülemelkedett a nyelveken és a feleke-

zeti hovatarozáson. Hálátelt szívvel emlékezünk meg a fáradhatatlan munkájáról, amellyel a magyar istentisztelet, magyar nyelvhasználat és a gyermekek magyar oktatásán munkálkodott. Emléke legyen áldott közöttünk!

A Szerémségben élő magyarok központjának számító Maradékon 1997-ben elsőként alakult újra a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület. A vezetősége szívügyének tekinti azóta is a többi újraalakult magyar kultúregyesületek támogatását, együttműködésük szorgalmazását. Csepregi Pál, a maradéki Petőfi nevében erről is megemlékezett. S arról is, hogy a szerény körülmények között tevékenykedő nyékincei magyar művelődési egyesület többnyire részt tudott venni a Durindón, a Gyöngyösbokrétán, a Kőketáncon, Szabadkán és Palicson, a Szent István-, az újkönyér-ünnepségen, de számos meghívót kapott a járvány előtti években Magyarországról, Horvátországból, Szlovéniából, a Felvidékről, Csehországból és Erdélyből is.

A Nyék Falvak Találkozójának is visszajáró, a programban részt vevő vendége volt. Az utóbbiakon sokszor a maradéki petőfisekkel, a fényberekiekkel, a herkócaiakkal együtt vett részt.

„*Tebenned bíztunk eleitől fogva...*” – Az egyházak közötti együttműködést szorgalmazva, Annuska kívánságára a tisztességet tevők egy része elénekelt a 90. zsoltárt, a délvidéki reformátusság himnuszát. Ez a zsoltár továbbra is elhangzik többnyire a hónap második vasárnapján Nyékincén, az istentiszteleten, a 2002 november óta a Petőfi Sándor MME-nek otthont adó egykori református parókián és a templombelsőből lett nagyteremben. A gyászszertartást követően itt idézték fel az idén 20 éves kultúregyesület újraalakulásának előzményeit.

Hegedűs János, a 84 éves nyugalmazott biológia- és testnevelési tanár, alapító elnök szerint sokat jelentettek, bátorítóan hatottak az akkori, kecsgetően alakuló társadalmi körülmények. A változást sejtető 2000. esztendőben és az azt követő években pislákolni kezdett a remény lángja, főleg az idősebbekben, hogy megállítható a nyelvünk pusztulása, a második világháború utáni évtizedekben bekövetkezett rombolás a szerémségi magyarság körében. Nyékincén a '60-as évek elején szűnt meg a magyar tannyelvű oktatás az általános iskolában, a '80-as években pedig az

anyanyelvápolás is. Ismerve és átlátva a helyzetüket, tisztában voltak azzal is, hogy önerőből, támogatás nélkül már nem tudják felvállalni az újrakezdést. Hiszen a felnőtté váló gyermekeik sem tanulták meg tisztességesen anyanyelvüket, az unokákról nem is beszélve. Az általános összefogás, az anyaország támogatása, majd a visszahonosítás, a kettős állampolgárság is ösztönzően hatott az identitás (újra)vállalására, a magyar nyelv tanulására/újratanulására. Nem sokkal a Petőfi Sándor MME megalakulását követően, jórészt a magyarországi oktatási támogatásnak köszönhetően, az anyanyelvápolási, a magyarnyelv-(újra)tanulási programban Nyékincén több mint 20 tanuló, Herkócán 15, Fényberekén 10 vett részt. Hasonlóan nagy érdeklődést tanúsítottak a három településről a gyerekek a szüleikkel együtt a néptánc tanulására. Akkoriban általában 15-15-en táncoltak a kis- és nagycsoportban. Az újraalakult szerémségi művelődési egyesületek közül elsőként kaptak harmadik helyezést a Kőketáncon. A Duna Televízió ajándékának, a műholdvevő felszerelésnek köszönhetően nézni tudták a magyar műsorokat. Általában késő délutánonként, esténként jöttek össze a Petőfiben. Akkoriban rendszeresen kapták a Magyar Szót és a Hét Napot is. Ezt minden alkalommal ki is hangsúlyozzák, és tisztelettel köszönnek meg minden eddigi anyaországi és hazai támogatást. Ezzel együtt azonban ismételt felmerült a *hogyan tovább* kérdése. Egy nemzedék kirepült a fészekből, vagyis férjhez ment, megnősült, mások külföldön kerestek boldogulást. Érdeklődés továbbra is lenne, hiszen tíz/tizenöt gyerek járt még az elmúlt tanévben is anyanyelvápolásra, amelyet többnyire a maradéki Kovács házaspár: Hargita tanárnő, óvónő és Csaba teológus tartott. Inkább a kultúregyesület vezetőségének fiatalítása jelent gondot, jegyezte meg elgondolkodva Hegedűs alapító elnök, akinek önzetlen, példaértékű életpályáját, kulturális tevékenységét Plakettel jutalmazta 2012-ben a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség. Két évtizeddel ezelőtt a néhai Béres Károly maradéki lelkésszel, a helyi szórványgyülekezet lelkészével együtt mindent megtettek, hogy a lepusztult állagú református parókián, a templomrészben kaphasson helyet a kultúregyesület. Ennek érdekében alá is írták az ötven évre szóló bérleti

szerződést. Az időközökben visszakapott 9 hold egyházi föld bérleti díját részben az épület tartozására, részben az egyesület működésére fordítják. Azóta jórészt önerőből és a különböző támogatások révén sikerült sok mindent rendbe hozni az épületen. Tennivaló azonban még lenne bőven. A legsürgősebben a templomtornyot kellene teljesen felújítani, mert miatta ázik be a nagyterem plafonja. Átmeneti javításokkal próbálkoznak a helybeliek, de ez nem elegendő. Gondoltak már a pályázati lehetőségekre is, de ennek feltétele a tulajdonviszony igazolása, ami még mindig folyamatban van...

Némi vigasztalást jelent, hogy portája a nehézségek ellenére időről időre újra benépesül, mintegy teljesítve kettős: szakrális és világi küldetését. Valamennyi rendezvényükre – ha megfogyatkozva is –, de rendszeresen eljönnek a szomszédos Herkócáról és Fényberekéről is a magyarok. Megalakulásuk évfordulóján, novemberben pedig a Szerémségben élő magyarok képviselői is. E sorok írása közben ismételtelen eszembe jutottak első szerémségi útjaim emlékei az 1990-es évek elejéről... A léleknyomorító háborús évek árnyékában mintha még inkább osztoztak volna egymás örömeiben, bánatában a szerémségi magyarok. Legalábbis nekem úgy tűnt. A második világháború utáni évtizedek megpróbáltatásai következményeként sajátos módon ápolták az összetartozásukat, főleg azon nemzedékek tagjai, akik még magyar tannyelvű elemi iskolába járhattak. Az elsők között ők is éltek az önszerveződés lehetőségével a változásokat sejtető években, 2000 után. Nem volt ez másként Nyékincén sem. Bő másfél évtizedig számos programot tudtak megvalósítani, jórészt a magyarországi és a szerbiai/vajdasági támogatásoknak köszönhetően. A nemzedékváltás, a jórészt a járvány okozta megtorpanás miatt átgondolt, előremutató lépésekre lenne haladéktalanul szükség (nem csak) Nyékincén. Hogy ne szűnhessenek meg az újraalakult kultúregyesületek Szerémségben. Nem kis feladat hárul(na) ebben a különböző programokban részt vevőkre, az intézményekre: a Magyar Nemzeti Tanácsra, az egyházra, a délvidéki magyarok legitim pártjára, a VMSZ-re, a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületére, s mindazokra, akik támogatják a szerémségi magyarok kulturális, politikai szerveződését, egyházi életét, anyanyelvápolását, nép-

hagyományainak éltetését. Összefogva, s nem külön-külön, mert minden más csak még jobban elbizonytalanítaná, megosztaná a szórványok szórványában élő maradék magyarságot. Talán még nem késő. A folytatáshoz azonban csodára lenne szükség, mondta még a megemlékezésen Hegedűs alapító elnök:

– Már most hiányzik Annuska... Mindenről ő gondoskodott, szervezett, dokumentált, tartotta a kapcsolatot, főleg telefonon és élőszóban. Látják a nagytermünk falain a fényképeket, mindmind a fellépéseinket, kirándulásainkat örökített meg, és továbbra is őrzik a keze nyomát. Nemcsak a körütekintésére, a pontosságára, hanem a vezetéknévére is gondolva egyszer tréfásan német felmenőire utaltam. Annuska ezen csak nevetett, soha nem tulajdonított különösebb jelentőséget származásának, legalábbis nem mutatta. De én sem hagytam annyiban, tovább hecceltem, mondván: le sem tagadhatod, hiszen annyira szereted a krumplit...

Megannyi eseményt idéztek fel a Gudelyevity Annuskára emlékezők, Annuska férjével, Ilijával együtt, akit csak Bátónak szólít mindenki. Az utóbbi években ő is rendszeresen részt vett Annuska mellett a Petőfi életének, tevékenységének szervezésében, noha nem tud magyarul. Bár ez nem kis feladatot jelentett a világjárvány, a bezártság után. Talán emiatt inkább az ezt megelőző rendezvényeket elevenítették fel szívesebben. A nagy hófúvás miatt emlékezetes marad az első, Nyékincén megtartott szerémségi központi megemlékezés az 1848/49-es szabadságharc és forradalom 165. évfordulóján, 2013-ban. Akkor is, mint azóta valahányszor, kölcsönösen üdvözölték egymást a Maradékról, Árpatahlórlól, Szávaszentdemeterről, Herkócáról, Fényberekéről, Újvidékről érkezők és a helybeliek. Gondolatban velük voltak a satrincaiak és a dobradóiak is, küldöttségük elindult ugyan, de a hótörzsek miatt vissza kellett fordulniuk.

A másik két, szinte történelminek számító esemény 2016 kora nyarához fűződik. Alsónyéken (június 24–26.) – ebben az *Európai Faluban* (ahogy a falu bejáratánál olvashattuk a névtáblán) –, a Nyék Falvak Találkozóján először vett részt a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület (MME) küldöttsége Nyékincéről, s velük együtt a szerémségi magyar kulturális egyesületek kép-

viselői Fényberekéről, Herkócáról és Maradékról. Akkor három éve volt, hogy a magyarországi Felsőnyék és Alsónyék polgármesteri hivatala felvette a kapcsolatot a nyékincei MME vezetőségével, de csak az év elején valósult meg a látogatás. Azon a tavaszon hozta el a meghívót a két sárközi falu küldöttsége Nyékincére. Kitartó kezdeményezésüknek köszönhetően, EU-s támogatással jöhetett létre az összetartást erősítő előtalálkozó Felsőnyéken, majd ez a nagyszabású, háromnapos rendezvény Alsónyéken, amelyen számos vendég vett részt Szlovákiából, a Felvidékről: Feketenyétről (Čierna Voda), Ipolynyétről (Vinica), Nyékvárkonyból (Vrakúň); az anyaországból, Magyarországról: Kápolnásnyétről, Nyékládházáról, Hernyétről és természetesen Felsőnyétről.

A Nyék-települések képviselőivel együtt ünnepeltek, vettek részt az istentiszteleteken, szentmiséken a Horvátországból, Baranyából: Kiskőszegről (Batináról); Németországból: Besigheimből, Kastlból; Szlovéniából: Dobronakból (Dobrovnik) és Romániából, Erdélyből: Kézdiszentlélekről (Sânzieni), Alsónyék testvértelepüléséről érkezett vendégek is.

A találkozó fénypontja volt a *Nyék-fa avatása*, amely rendhagyó történelemóra is volt egyben, a csaknem 800 lakosú kisfaluközpontjában, a Mező téren. Alsónyék a Sárköz egyik gyöngyszeme, Tolna megye déli részén fekszik, Bátaszék közvetlen közelében, a Gemenci erdő s Pörböl község szomszédságában.

A másik jelentős esemény (2016.) július 24-én volt Nyékincén. Valamennyien osztozhattunk,

Alsónyéken, a Nyék-fa ágai alatt...

Halász Dániel és Gudelyevity Annuska
leplezték le a Petőfi-domborművet

akik jelen voltunk, a petőfisek örömeiben. A bensőséges, csupán lelkünk mélyén átélt érzéseink, kimondatlan szavaink lehetnének a tanúi mindannak, amit azon a forró júliusi vasárnapon, a MME névtáblájának avatásán éreztünk.

Költőnk kétnyelvű domborművének – a magyarországi Huszár Andrea Magdolna szobrászművész ajándékának – különös történetével is azt hirdeti; itt székel a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület (MME). Az avatóünnepség istentisztelettel kezdődött, amelyen Halász Dániel maradéki református lelkész hirdetett ígét, s egyben megemlékezett az ősről, az egykori nyékincei reformátusokról. „A 2015. esztendő azért is emlékezetes, mert eltemettük az utolsó református testvérünket Nyékincén. A hit, a szentírási tanítás azonban átsegít bennünket

A mesék hőseit megelevenítő tündérekkel, manókkal, csodalényekkel a farsangfarki mulatságon 2019-ben

minden nehézségen. S amíg lesz rá igény, továbbra is elhangzik itt is Isten ígéje magyarul.”

A jelentős eseményt növelte, hogy a községi előjárók mellett jelen volt a domborműavatáson a magyarországi művészházaspár: Huszár Andrea Magdolna és Mile Zsigmond Zsolt költő. *„Igyekeztek a ti elhivatástokat és kiválasztásokat erőssé tenni, mert, ha ezeket cselekszitek, nem ütköztök meg soha” (Péter, 2,9-10)* – idézte a Szentírásból Halász lelkész kétnyelvű avatási beszédében: *„Ez a református templom mindig is magyar templom volt. Jelkép is, biztatás is egyben, hogy amíg felújításra váró, romos, rozsdás templomtornyunk tetején fenn van a csillag. Amíg vagyunk, ha kevesen is, a hitet, a reményt a jövőnkért nem szabad elveszítenünk. A keresztyén ember a hitre alapozza életét.”*

Gudelyity Annuska először titkárként, Hegedűs János mellett, majd elnökként a lelkesedésével pezsdítette fel szinte az első naptól kezdve a kultúréletet Nyékincén. Mindenkit bátorított a nyelv-, a néptánc tanulásra. Még 2019-ben, a járvány előtti évben, betegséggel küszködve is ezt tette. Valójában neki köszönhetem, hogy abban az évben részt vehettem a farsangfarki mulatságukon, amelyet a kultúrházban tartottak, ft. Ivica Živković plébános támogatásával és

védnökségével. Azóta sem volt ilyen nagyszabású rendezvény a faluban. A meghívást számos telefonbeszélgetés követte, míg végül jelezte: Schön Bálint Petőfi-ösztöndíjassal tudok eljutni. A kocsiban volt minden, ami kellett a gyerekek, a fiatalok tavaszvárójának bemutatásához. Még a táblát helyettesítő papírköteg is, ha jutna majd idő a szavak begyakorlására. De a lelkes kiscsapat ezúttal szívesebben énekelt, táncolt, amit a fényképek meg is örökítettek.

Visszaemlékezésem vége felé Annuska biztató szavait vélem hallani, amelyet többször hangsúlyozott az utóbbi években, s megismételt utolsó telefonbeszélgetésünkön is március végén:

„Szeretnénk, ha a fiatalabbak is jobban bekapcsolódnának a vezetőség munkájába, a szervezésbe. Nélkülük elképzelhetetlen az eredményesebb működésünk. Voltak máskor is gondjaink, de a mostani bonyolultabb a betegségem és a járvány miatt. A hivatalos ügyeket általában én intéztem, én tartottam a kapcsolatokat. Most besegít a szervezésbe Fényszáros Mátyás Platicsról és a férjem, Ilija is, akit mindenki Batónak hív. Mindannyian idősebbek vagyunk, akik jobban beszélünk magyarul. Viszont van igény a kultúregyesületünkre. A gyerekek, a fiatalok egy része szeretné, ha a járvány után is rendsze-

resen lenne anyanyelvápolás, néptánc tanítás. Tudjuk, hogy a heti egy délelőtti kevés, de másra nincs lehetőség. Az is gond, hogy többnyire itt, és csak az órán gyakorolják a magyart a gyerekek. Egymás között is főleg szerbül beszélnek, és otthon is. Lehet, előnyösebb lenne, ha egy pedagógus-házaspár állandóan itt élne közöttünk, és talán jobban megszervezhetnénk a magyar nyelv és a néptánc tanítását. Jelenleg nincs is néptáncoktatónk. Az idősebbek, akik jól táncolnak, gyakorolnak a fiatalabb gyerekekkel, és azt ismétlik, amit korábban megtanultak.”

Tavaszi óta, sajnos, még kifejezettebb a kilátástalanság a folytatásra, tudtam meg lapzártá előtt Hegedűs Jánostól. Lehangelően jegyezte meg: „Már most nagyon érezzük Annuska hiányát... Nincs a környezetünkben hozzá hasonló, aki folytatná a szervezést, hívná, toborozná, biztatná a magyar nyelv tanulására a gyerekeket, szüleikkel együtt. Többször beszélgettünk már a hogyan tovább kérdésről, és hogy van-e lehetőség a folytatásra a néhány szintén idősebb vezetőségi tagunkkal Platicsról és Herkócáról, de mindeddig nem tudtunk zöld ágra vergődni. Támogatna bennünket továbbra is a maradéki református egyházközség az istentisztelet tartásával, az anyanyelvápolással, de ez nem elég. Itt, a falunkban vagy a szomszédos falvakban élő fiatalabb(ak)nak kellene felvállalni a szervezést, a Petőfi Sándor MME elnökségét. Jelenleg mindhiába próbálkozunk.”

A maradéki református egyházközség lelkipásztora, Halász Dániel óvatosabban fogalmazott. Összefogással jól meg kellene gondolni: hogyan átmenteni a jövőnek mindazt, amit az elmúlt két évtizedben elértek a magyar nyelv-(újra)tanulása, a kultúra, a néphagyományok éltetése terén. Reményeiket erősítette, hogy a nyári szünet után szeptember közepén ismét megtarthatták közkívánatra az istentiszteletet Nyékincén. Néhány maradéki presbíter és a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület tagja is elkísérte Halász lelkészt az ökumenikusnak is nevezhető imaórára, hiszen ezekre jobbra római katolikusok járnak. Jórészt azért, hogy a horvát nyelvű misék mellett magyarul is meghallgassák Isten igéjét. Mint halottuk, tartós megoldásra nem jutottak ugyan, de megállapodtak, hogy a következő istentiszteletre október közepén kerül sor. S amíg lesz igény a

magyar igehirdetésre, a jövőben is havi rendszerességgel szeretnék megszervezni. Pál apostol tanításába szalmaszálként kapaszkodva: „Az erőtlenneknek erőtlenné lettem, hogy az erőtlenekeket megnyerjem. Mindeneknek mindenné lettem, hogy minden módon megtartsak némelyeket” (1Kor 9,22).

A gyér érdeklődés ellenére az anyanyelvápolást továbbra is megtartják. Kovács Hargita maradéki tanárnő/óvónő elmondta, hogy még mindig lenne összesen tucatnyi bejelentkezett kisgyerek és tanuló Nyékincéről, Herkócáról és Fényberekéről. Közülük többen részt vettek a Maradékon augusztusban megtartott anyanyelvi táborban. Ezért is érthetetlen, hogy az idei tanévben miért csak mindössze 2-3-an kezdtek anyanyelvápolásra járni. Ezeket a szombat délelőtti foglalkozásokat Hargita tanárnő tartja. Szerinte is minden bizonnyal megoldást jelentene, ha lenne, aki elvállalná a nyékinceiek közül a Petőfi Sándor MME elnöki tisztségét és ezzel együtt a foglalkozások szervezését is.

A Petőfi Sándor MME újraalakulásának huszadik évfordulóján, novemberben batyubálon szeretnék felidézni eddigi tevékenységük eredményeit, fellépéseik, vendégszerepléseik és számos kirándulásuk emlékeit. Kérdés, hogy felsejlik-e addigra a *hogyan folytatás* lehetősége... Elhessegetném, de nem tudom, Péntek Imre Széttiport Éden – Trianoni anizsz Pannóniából c. költeményének néhány versszakát. Elkezdtem már írni a nyékincei megemlékező jegyzetemet, amikor először találkoztam költőnk versidézetével Bertha Zoltán írásában, a legutóbbi Aracs folyóiratunkban. Engem is „mélységesen megrendítettek” sorai, talán ezért is ejtettek rabul a sorsközösséget sejtető párhuzamok: „A bölcső emléke mind halványabb, / a közös múlt itt-ott megfakul – / hogy hívták apádat-anyádat, / feledni kell irgalmatlanul... // Torzul a szó, az ejtés hibázik, / romlik az édes anyanyelv – / lehet, már édesebb a másik, / mire a gyermek maga lelt... // mert csábít az érdek és az ének, / az idegen világ dallama – / az ősök csak rossz kísértések, / hangjuk temető hangzata...”

A sorok utáni három pontok helyett a kérdőjeleket Damoklész kardjaként vélem látni: lesz-e, aki tovább élteti a lángot Nyékincén, a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesületben?

Szellemi honvédelem a hőseinket tisztelő hazafiság és filhellén műveltség jegyében

A nemzeti felvilágosodás korszaka (1772–1825)

I. A Magyar Nemesi Testőrség művelődéstörténeti jelentősége

Nemzetünk huszárvilága 250 évvel ezelőtt a magyar művelődéstörténet olyan szellemi útját teremtette meg, amely mind a mai napig alapvetést jelent az oktatási rendszerben. Jelesül azon huszárainkról van szó, akik a Magyar Nemesi Testőrség tagjai voltak, és maradandó műveltséget képviselő életművet teremtettek a nemzeti felvilágosodás korszakában. Az első meghatározó lépést a XVIII. századi magyar huszárminőség jeles vitéze, Bessenyei György (1746–1811) tette meg, aki Bécsben a magyar királyi nemesi testőrség tisztje, költő, a magyar felvilágosodás kiemelkedő alakja volt.

1772-ben jelent meg Bessenyei György két, alapvetést jelentő műve: az egyik a nemzeti érzést felmutató *Hunyadi László tragédiája* címet viselte; a másik pedig a filhellén műveltség jegyében megszülető *Ágis tragédiája* volt. A magyar királyi nemesi testőrség valójában huszártestőrséget jelentett. E nemzeti fegyveres testületünk olyan rendkívül magas szintű művelődéstörténeti teljesítményt tett le a haza oltárára, melynek révén a közgondolkodás „testőrírók” megnevezéssel illette őket! E tárgykörben a „Bessenyei György Társasága Bécs, 1777. néven ismeretes gyűjteményes kötetet” azért fontos megemlíteni, mivel a „testőrírók ebben léptek először a nyilvánosság elé”. (1) E huszártestőrség megszervezésében gróf Pálffy Miklós kancellár kimagasló érdemeket szerzett: 1760. szeptember 11-én megszületett a Magyar Nemesi Testőrség. Rendkívüli megtiszteltetést jelentett e testületben szolgálni, amit az is mutat, hogy a testőrkapitány a rangfokozata szerint lovassági tábornok volt, és Magyaror-

szág zászlósurai közé tartozott. A karabéllyal és ezüstkarddal felfegyverzett huszártestőrség vitézei az 1780-as években folytatott diplomáciai futárszolgálatuk révén nagy közismertségnek és megbecsülésnek örvendtek Európa számos fejedelmi udvarában.

Bessenyei György életútja kapcsán fontos megemlíteni, hogy 1760-ig a „*Bodrog parti Athén*”, azaz Sárospatak nevezetes kollégiumának diákja volt. Műveltsége, vitézi képességei és hatalmas testi ereje révén 1765-től lett a magyar testőrség katonája. Hatalmas alkotói tevékenységet fejtett ki: 1772-től 1782-ig mintegy 24 műve jelent meg nyomtatásban. Külön is kiemelendő a *Hunyadi János élete és viselt dolgai* (Bécs, 1778) címen közzétett műve; valamint az *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* (Bécs, 1790) című írása, amely a magyar nemzet akadémiai célkitűzései jegyében is fontos alapvetéseket rögzített. A remek költővé lett Barcsay Ábrahám (1742–1806) Nagyenyed kiváló református kollégiumában tanult, majd 1762-től a magyar királyi testőrírók közé tartozott. 1767-től a Leopold nagyherceg nevét viselő 4. számú drago nyosezred kapitánya lett. Az 1788-ban megindított török háború idején Lasci regimentjében volt ezredes. Csataéri vitézsége (pl. Szabács, Nándorfehérvár) eredményeként 1790 decemberétől a magyar királyi nemesi testőrség ezredese lett. Íróként, költőként a baráti körébe tartozott (többek között) Bessenyei György, Orczy Lőrinc, Ányos Pál és Radvánszky János. A testőrírók világképében a lovasíjász-ösiségünket kifejező szkíta–hun–magyar azonosságunk történetudományi alapvetést jelentett. Barcsay Ábrahám 1772. március 24-én írott levelének címzettje Bessenyei György volt: a „*magyaroknak hirdesék munkái, hogy ők a scytháknak vitéz unokái*”,

hiszen e „szegeletkövön fekszik szabadságunk”! E történelmi öntudat mutatkozik meg Barcsay Ábrahám *A békességhez* című versében, amikor a következő sorokat fogalmazta meg: „Malasztodat adtad scythák nemzetére, Ama nagy Árpádnak vitéz seregére”. (2) A nagyenyedi református kollégiumi évek műveltségi világában nevelődött Báróczi Sándor (1735–1809) is, aki 1760-tól szintén a testőrírók körébe tartozott. 1806-tól a testőrök kapitánya lett (ezredesi rangban). A *védeltetett magyar nyelv* (Bécs, 1790) című prózai műve különleges értékű. Az igen művelt és hatalmas erejű Kisfaludy Sándor (1772–1844) költő, katonatiszt, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és a Kisfaludy Társaság rendes tagja volt. 1792-től az Erdélyben állomásozó Lipót-huszárezredben szolgált, majd 1793-tól a magyar királyi testőrség tisztje lett. Csatatéri vitézsége kapcsán fontos, hogy harcolt Milánó védelmében a Napóleon elleni háborúban. 1796-ban a milánói Sforza-vár ostrománál francia hadifogságba esett, onnan azután fogolycserével szabadult. Íróbarátai közé tartoztak (többek között) Görög Demeter, Kerekes Sámuel és Batsányi János. A testőrírók világképében a Hunyadiak magyar eredete szintén történettudományi alapvetést jelentett! A „XVIII. század hetvenes évei táján” a magyar írók „a történeti forrásokból merítve, eszmei okokból idézik fel Hunyadi János alakját”. „Számukra Hunyadi nemcsak a kereszténység hőse, hanem az egykori nemzeti nagyság példája is.” Bessenyei György „1778-ban Bécsben kiadja »Hunyadi János élete és viselt dolgai« című művét, amelyben regényes formában mondja el hőse haditetteit”. „Hunyadi nemzetközi jelentőségét azzal emeli ki, hogy Voltaire *Essais sur les mœurs* című nagy filozófiatörténeti munkájából átvesz néhány Hunyadira vonatkozó mondatot. [...] Szerinte az Isten, a gondviselés, a természet és a szerencse adta ezt a példás embert a magyar nemzetnek, és e kifejezéseket használva, a történeti gondviselés felfogását összeolvastja a Voltaire által képviselt történetszemlélettel.” „Műve előszavában kijelenti”, hogy a „nemzetünknek régi történeteivel” foglalkozik, mivel a nándorfehérvári hősünk, „Hunyadi, hazája felett, annak védelmező atyja volt”! „1816-ban Kisfaludy Sándor a budai Egyetemi Nyomdánál kiad egy történelmi drámát Hunyadi János címmel.

Nem tér ki részletesen hőse származására, és megelégszik azzal, hogy visszautasítsa azt az állítást, amely szerint Hunyadi János Zsigmond császár fia lett volna. Heltai, Palma és Fessler műveire hivatkozik, különösen a Hunyadi ellen szőtt udvari cselezmények megjelenítésében. A dráma 1814-ben íródott, és ajánlásában a szerző éles megkülönböztetést tesz hódító és hazafi között. A hódító Napóleon, aki önkényuralmat gyakorol, a hazafi példaképe Hunyadi János, aki a királyt és a hazát szolgálja.” (3) Fentebb említettem, hogy a testőrírók közül többen is a XVIII. századi Nagyenyed református kollégiumában tanultak. Ennek az intézménynek a büszkesége volt a korszak legkiemelkedőbb székely tudósa, Zágoni Aranka György (1737–1817) művelődésszervező, történész, író, költő, filozófus, esztéta is, aki a magyar Hunyadi-uralkodóház székely eredetét rögzítette, és ezt az alapvetést az 1811-ben megjelent művének címlapjára is tette. A felvilágosodás korszakának magyar világa filhellén műveltséggel rendelkezett, amire kiváló példa a következő adalék. A testőríró Bessenyei György *Az elmének hánykodásairól* című művében arról is értekezett, hogy az európai műveltség legfőbb erejét az egymás utáni korszakok egymásra épülő hellén tudástára teremtette meg, hiszen „a poétáknak arany-, ezüst-, réz idein által mintegy 96 görög tudósokban nézd meg az értelemnek különb-különbféle csatáját”. (4) Ez a megállapítás azt a minőségi műveltséget mutatja föl, amelyet a görögség évezredek átívelő módon teremtett meg a „96 görög tudósokban” megtestesült nemzedékei révén. E 3 évezredes hellén tudástár mindig is rögzítette a szkíta–hun–magyar azonosságunk egyetemes jelentőségű bizonyítékait. Lényeges tárgykörre mutat rá ez a világkép, mivel a magyar nemzeti értéktár egyetemes jelentőségét a hungarofil görög műveltség is igazolja! Példa erre, hogy a magyar író, Muráti Frigyes a Hunyadi Jánosról szóló görög nyelvű könyvéért az akadémikus Kambourglosz, a „legnagyobb görög történetíró a Nobel-díjra ajánlja” 1930-ban, hiszen a XV. században „a görögök és magyarok valóban testvérek voltak a dicsőségben és a civilizáció védelmében”. (5) 2022-ben fontos célkitűzés, hogy a nemzeti felvilágosodás korszakában alkotó huszártestőrségünk értékeit konferenciákon is felidézzük.

II. Hunyadi-tisztelet a nemzeti felvilágosodás korában

Lovas nemzetünk jelképrendszere, zászlóvilága különleges értéket képvisel! „A történelmi zászlósr” hazánkban a nemzeti emlékezetműveltségi értéktárunk azon kimagasló jelentőségű öröksége, melyről jogszabály is rendelkezik. A katonai jelképekről és jelzésekről, valamint a Magyar Honvédséghez köthető megjelölésekről és használatuk engedélyezéséről szóló 15/2021. (VIII. 11.) honvédelmi miniszteri rendelet 5. mellékletében kerültek felsorolásra e történelmi zászlóink, melyek között két olyan is található, amelyet a Hunyadiak hollós címere ékesít. Az egyik „Hunyadi János kormányzó zászlaja”, amely „elméleti rekonstrukció, Hunyadi János 1453-as címere alapján készült, ahol is a családi hollós címet V. László (1453–1457) adományaként a bátorságot jelképező vörös oroszlánnal egészítették ki”. (1) „A történelmi zászlósr” fenti alapvetései és az évszázadokon átívelő nemzeti emlékezetműveltség jegyében indokolt az alábbiakra is utalni. Az idei esztendőben a dicsőséges hősünk, Hunyadi János méltó hadtörténeti emlékezete kapcsán két évfordulóra is fontos emlékeznünk. 30 esztendővel ezelőtt, 1992-ben honvédelmi miniszteri rendelettel került megalapításra a Hunyadi János-díj. 100 éve, 1922-ben a budavári volt helyőrségi templomban az 1456. évi nándorfehérvári diadal méltó emlékezete jegyében került megalakításra az oltár jobb oldalán lévő falon az a festmény, amely vitéz katonáival körülvéve ábrázolja Hunyadi Jánost. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum egyik udvari falán található az a címer, amely a budavári templomunk harangtornyát ékesítő, 1470-ben készített Mátyás király országcímer másolata. Ezzel az elhelyezéssel is az jutott kifejezésre, hogy nemzetünk számára örök értéket jelent az akadémiai hadtörténeti műveltség a szellemi honvédelem csataterén.

A Hunyadiak 1446-os és 1470-es címerei okán fontos célkitűzés a történelmi zászlósr bővítése, mivel ezen XV. századi heraldikai emlékeink egyetemes jelentőségűek a hadtörténeti tudásminőséget is felmutató nemzeti emlékezetműveltség értékvilágában! A Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) első elnöke, Gróf Teleki József (1790–1855) nyelvész,

történész, a Hunyadi-ősök címerhasználatára kapcsán 1851-ben írt arról, hogy „oklevelekből tudjuk”, hogy „a holló címerrel elei éltek”. (2) A XV. századi Hunyadi-oklevelek forrásértéke kimagasló jelentőségű! A székely tudós, Ponori Thewrewk József arról értekezett 1825-ben, hogy Hunyadi János címere kapcsán „bizonyos az”, hogy „a gyűrűt csőrében tartó hollócímet sem ő nyerte; hanem még az ő elejének” volt ez a használatában. (3) Kazinczy Ferenc (1759–1831) költő, nyelvújító, irodalomszervező, a Magyar Tudományos Akadémia tagja a „Hunyadi Jánosnak ősi hollós címerét” illetően a következőket fogalmazta meg: a Pozsonyban 1455. február 1-jén kelt oklevelében azt rögzítette a magyar király, hogy ezt a címet „egy koronát tartó s nyújtó oroszlánnal megbővítette”: „annak emlékeztére, hogy ő neki megtartotta s mintegy ajándékképen nyújtotta a Magyar Koronát”. (4) Bárány József (1748–1822) „Szászvároson, 1820. augusztus 8-dikán” a következő összegzést adta a „hollós-címer” székely eredete kapcsán: „Nemzetünk magával hozta ki fővezéri zászlóján Európába” a hollós címet. A „székely elődeinknek” a „Hunyad Vármegyébe” telepített „csapatai viték legelőször a hollós zászlót”. A „sok háborús viszontagságok miatt” e székely ősöknek „elaprosodott kissarjadékjaik” a „tekintetekkel együtt” bizony „szinte címerüket is elvesztették”. A „Hunyadi Székely Nemzetség, s kivált ennek derék fia, a Vajda” csatateri vitézsége a hollós címet „visszaadta, s emelé annak előbbi díszét”! (5)

A magyar Hunyadi-uralkodóház székely eredetének a XXI. századi közismertté tétele és az archeogenetikai kutatások legújabb eredményei révén mód nyílik arra, hogy a középkori *Archiregnum Hungaricum* egyetemes jelentőségét a nemzeti érdekű tudományosság és a filhellén magyar műveltség szintjein mutassuk föl úgy, hogy egyúttal megszüntessük az 1945 utáni pártállami történelemszemlélet következtében kialakult orwelli világot idéző gondolkodási tévutakat és ennek minden hamis értelmezési keretét!

A magyar nemzeti felvilágosodás kimagasló alakja, báró Naláczi József Nagyenyed református kollégiumában tanult 1755 és 1764 között; apai ági nagymamája báró Jósika Zsuzsanna volt, akinek családága évszázadokon át szintén

jelentős életműveket teremtő személyiségeket adott a hazának. Báró Naláczi József a magyar nemesi „testőrség tagja” lett! A „Kálnoky huszár-ezred kapitánya”, báró Naláczi József „ezer forintot ajánlott fel egy magyar tudós társaságnak felállítására”. Báró Naláczi József „főispán, az erdélyi kormánysház tagja, a testőrök egyike” volt. Szülei „Naláczi István százados és Toldalaghi Zsuzsanna” voltak. „1755-től a nagyenyedi kollégiumban tanult; azt elvégezvén, királyi táblai jegyzőnek ment. [...] 1766-ban Hadik András gróf tábornagy meghívására a testőrség tagja lett.” Bécsben „az udvar körében is kedvelté” és „Báróczi buzdítására íróvá is lett”. „Kilépve a testőrségből, 1788-ban a kolozsvári kerületi tábla alelnöke, az erdélyi kormánysház tagja, 1791-ben a Kálnoky huszár-ezred kapitánya, 1792. november 27-től pedig Zaránd megye főispánja volt. [...] A Bessenyei-féle magyarországi nyelvművelő társaságra Naláczi József volt az első, ki a Jámbor szándék megjelente után (1791) ezer forintot ajánlott fel egy magyar tudós társaságnak felállítására.” (6) „Égből szállt le” a székely „fekete holló” a lovasíjász-őseink korában! A székely népélet művelődéstörténeti jelentősége kimagasló értéket képvisel nemzeti történelmünkben, melynek örökség-tárában megtalálható a fekete holló szakrális jelképi volta! „Dali tánc”: a kolozsvári születésű Csiky János (1873–1917) a régi magyar népzene emlékeinek felkutatásában és feldolgozásában hatalmas munkát végző, valamint az Ethnographiában, a Magyar Könyvszemlében, a Magyar Közéletben és a Zeneközlönyben számos publikációt jegyző zenei szakíró, zeneszerző, zenetudós, egyetemi tanár erről azt fogalmazta meg, hogy a székely „csúrdöngölők” dallamához hasonlít. Az „Égből szállt dali madár” kezdetű magyar dallamot 1583-ban jegyezték le: Csiky János szerint „a szöveg a dallamnál régebbi”, ennek bizonyítéka az, hogy: „Égből szállt le a regősök csodafiú szarvasa, Szép Júliában a csillagos bárány, egy másik énekben a fekete holló.” (7) A fenti szakrális alapvetések okán indokolt arra is utalni, hogy a Mátyás-templom tetején is látható a holló ábrázolása. A keresztény világképben a holló jelképként Isten gondoskodó szeretetét fejezi ki. A Magyar Katolikus Lexikonban a „divinatio” szócikk alatt az olvasható, hogy e latin szó gyöke-

re a görög „mantiké techné”, amely „az ókorban a jóslás művészetének adománya, adottsága a görögöknél”. Az a jelentéstartalma, hogy „az istenek jelek által tudtul adják, mit tegyenek vagy kerüljenek, felfedik a rejtett dolgokat, s a jövődőt is”. „A görögöknél isteni jelnek számított a madár. Faja, repülésének iránya, leszállása, éneke mind értelmezhető jel volt.” A „holló hangja” is „jel volt”! „Igazságos Mátyás király”: nemzeti emlékeztetőműveltségünk alapvetést jelentő fogalmi körének egyetemes jelentőségére mutat rá ez a megállapítás, ami azért is fontos, mivel a holló jelképi értelemben az igazság eszményét személyesíti meg. A holló és a csőrében lévő arany azon gazdagság jelképe, mely összetett értelmében az igazság eszményében élő és cselekvő emberi minőség örök érvényű értékvilágára mutat rá. A Hunyadiak székely jelképekkel ékesített címerében a holló lábai alá helyezett faág kapcsán érdemes ezen összetett jelképrendszer üzenetére is utalni. Egyrészt a székely lovasíjász-határvédelmi rendszer lényegét jelentő lármafa jelt adó hadászati jelentőségét mutatta föl a Nap és Hold közismert jelképei mellett; másrészt (ezen hadszervezői üzenetet erősítve) a velük együtt ábrázolt jeladó madár, a faágon ülő holló, azaz a Hunyadiak ősi címermadara révén archeogénuszi tanúságot tett a magyar Hunyadi-uralkodóház székely eredetéről; és ekként a határvédelmet évszázadokon át remekül biztosító lovas íjász székely világ ezen ősi címeréről is. Zárógondolatként kiemeljük, hogy a székely jelképekkel ékesített „hollós-címer” különleges fontosságot képviselt a Hunyadiak korában. Ennek emlékét méltón őrizte meg báró Naláczi József, aki huszárminősége okán lett a magyar nemesi testőrség tagja: e fegyveres huszártestület testőrírói 1772-től kezdve évtizedeken át a szellemi honvédelem legragyogóbb hősei is voltak!

III. Gróf Széchenyi István értékvilága a nemzeti felvilágosodás idején

1. Széchenyi filhellén műveltsége

Az 1825-ig tartó magyar nemzeti felvilágosodás korszakos jelentősége kapcsán fontos azt is hangsúlyozni, hogy ezen időszakból számos olyan emlék maradt fenn gróf Szé-

chenyi István életútjából, amely azt igazolja, hogy „a legnagyobb magyar” a „görög tanulmányai” révén a legnagyobb filhellének közé tartozott!

1928-ban erre mutatott rá a magyar bizantinológia nemzetközi jelentőségű tudósa, a székely Darkó Jenő (1880–1940) görög filológus, bizantinológus, a Debreceni Egyetem tanára, 1928–1929-ben az egyetem rektora, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Gróf Széchenyi István görög tanulmányai című rektori székfoglalóját Darkó Jenő 1928. szeptember 22-én tartotta meg Debrecenben. Az évszázadokon átívelő összefüggések jegyében érdemes elemezni kiváló írását, amelyből egyrészt kiviláglik a XIX. század első felének hatalmas teremítő erővel bíró filhellén magyar műveltségi világa; másrészt a Trianon utáni filhellén magyar tudósvilágnak a jövő teremtését célzó eszményrendszere. Darkó Jenő a debreceni Székely Társulat elnöke volt, és az egyik alapítója a *Hargitaváralja* című folyóiratnak. A középkori magyar történelem legfőbb forrásait jelentő görög történetírók kiváló ismerője volt, és (többek között) az itáliai görög tudóskörbe tartozó Laonikosz Khalkokondülész XV. századi írásait magyarul is megjelentette. Darkó Jenő bizantinológiai munkásságából kiemeljük, hogy igen fontos értékelő írást jelentetett meg a Görögországban hatalmas elismerést kivívó magyar írónak, Muráti Frigyesnek *Hunyadi János II. Mohamed felett aratott nádorfehérvári győzelme* címet viselő művéről. (1)

A XIX. századi Magyarország egyetemes jelentősége mutatkozik meg a cselekvő nemzeti érzés, a hazaszeretet és a filhellén műveltség értékvilága fényében! Ez hatotta át a felvilágosodástól kezdve a reformkor akadémiai világáig a nemzet legnagyobb hőseit!

Gróf Széchenyi István szívbéli hazaszeretete kapcsán érdemes az alábbi naplórészletét idézni: *„Én annyira ellágyulok, ha valami hazai dolgot látok, hogy egy hegedű vagy egy cimbalom, néha még egy duda is elegendő, hogy engem könnyekre fakasszon. Soha ne akarja senki egy nemzetnek a sajátosságait átfőrní, vagy éppen megsemmisíteni: olyan ez, mint zománc a fogakon!”* (2) Széchenyit a „lélek mélységeiből fakadó s filozófiai magasságok felé szárnyaló” lelki világa a „komolyabb célok és mélyrehatóbb életelvek” felé vezette. (3) A „régóta érlelt és tervszerűen előké-

szített, komoly célok ragadták a fiatal Széchenyit a görög múzsák” szülőföldjére: az „1818/19. évi útjának tulajdonképpen célja és gerince a görögországi tanulmányút volt”. (4) A történelmi ismeretek elmélyítése céljából beszerzett „minden hozzáférhető könyvet, ami a görög művelődésről s művészeti emlékekről” szólt. A XIX. század „elején a neohumanizmus és filhellénizmus varázsa tartotta lekötve Nyugat-Európa legműveltebb szellemeit”. „A görög művészet utolérhetetlen szépségeinek az újra felfedezése s a görög életideálnak a filozófia és a szépirodalom fényszórói által újra mintaképként való előtérbe állítása egy új renaissance izgalmaival hozták mozgásba a kedélyeket.” (5) Széchenyi „meg akart tanulni görögül, eredetiben akarta olvasni a görög irodalom remekeit” (többek között) abból a célból, hogy „Homéroszt és Euripidést minden segítség nélkül meg tudja érteni és eredetiben élvezni”. (6) Széchenyinek az volt a célja, hogy „a görög lakossággal a saját nyelvükön tudjon érintkezni”, és ebbéli tudását az teremtetette meg, hogy az ókori görög szerzők műveit olvasta a görögországi útja alatt. (7) Igen fontos, hogy az úton szerzett élményei során már 1818-ban megérezte a görög „nép lelkében végbemenő forrongást, a három év múlva tényleg megtörtént kirobbanás előszelét”. „Karácsony estéjén Athénba érkezik, hol alapos tanulmány tárgyává teszi a régi művészet fennmaradt nagyszerű emlékeit. Innen több kirándulás keretében megtekinti a chaironeiai, thermopylai és marathoni csaták színterét s térdre borult a földön, hol egykor a szabadsághősök vívták titáni küzdelmüket a barbár túlerővel szemben.” Ezt követően (többek között) az „egész Arkadián végig ügetve Olympia völgyében, az Alpheus partján pihent meg rövid időre”. (8) Görögország után Sziciliába utazott, ahol felkeresett minden olyan történelmi helyszínt, amely „az ógörög mondákban, históriában és művészetben nevezetes szerepet” játszott.

A görögországi útja során felkeresett történelmi „helyeken nem csupán a régi emlékeket látta meg, hanem figyelme kiterjedt a jelen lüktető életének minden mozzanatára s a természet szépségeire is”. (9) Igazi hatalmas „lelki inspiráció” volt számára ez az utazás, melyet „a nagy történelmi emlékekben gazdag görög földdel” és „a görög művészet maradványaiból kiáradó, harmonikus görög

szellemmel való közvetlen érintkezésből remélt és kapott”. Széchenyi lelke az út során felemelkedett „azokba a magas régiókba, hová a görög génusz a maga nagyszerű alkotásaival eljutott”; és ekként a nemzeti céljai megvalósításához is meglegelte „az eszközöket az erény és a tökéletesedés elérésére”. (10) Gróf Széchenyi István „ízig-vérig modern ember volt”, a hazáért és a nemzetért megvalósított életművében tetten érhetőek „a görög tanulmányainak és élményeinek” hatásai, hiszen a görögországi „útján szerzett tanulságai erős meggyőződésé és szilárd életelvekké jegecesedtek ki a lelkében”. (11) Széchenyi „ethikáján rajta van a görög tanulmányok bélyege”, „a görög ethikai tanítómesterek tanaival az eredeti források alapján végzett állhatatos foglalkozás”, valamint az „úti élményei, a görög művészet és történelem emlékeivel való közvetlen érintkezés”; ami révén az életútján „arra törekedett, hogy a maga ethikáját, mely Athénban és Spártában, Marathon és Thermopylai mezein kapta a legelhatározóbb ösztönzéseket, tegye az egész magyar nemzet életelvévé és életcéljává”. (12) Széchenyi „vigyázva nemzeti sajátosságainkra” a „honfitársaiból nem akart antik világbeli embereket faragni, hanem igazán művelt és modern magyarokat” kívánt a hazájának. (13) Az „örökéletű és örök harmóniát” megtestesítő „görög múzsát össze akarta forrasztani mind a saját, mind a nemzete lelkében a magyar múzsával egy erős és felbonthatatlan egységbe s ettől az egyesüléstől remélt nemzete számára örök életet”. E célkitűzésről Darkó Jenő a következőket fogalmazta meg 1928-ban: „...a legnagyobb magyartól nyújtott példaadás után a legjobb tudásunk és igyekezetünk szerint” valószínűleg meg a görög értéktár „okos és tervszerű beoltása a magyar génuszba”, ami révén ténylegesen azt „mondhatjuk el magunkról, hogy valóban Széchenyi nyomdokain haladunk s az ő megértő, hű követői vagyunk!” (14)

2. Gróf Széchenyi István huszártisztnek adta át kardját Alexandrosz Ypszilantisz

Széchenyi huszártiszt életútja közismert a magyar történelmet ismerők körében, ám érdemes a „legnagyobb magyar” egyetemes

jelentőségét is felmutatni, ebben a tárgykörben a két évszázaddal ezelőtti görög kapcsolatok a leglényegesebbek. A legkülönlegesebb történelmi emlékek közé tartozik, hogy az 1821-ben megindított görög szabadságharc hős vezére, Alexandrosz Ypszilantisz a kardját még ebben az esztendőben Erdélyben gróf Széchenyi István huszártiszt kezébe adta! A XIX. századi filhellén magyar műveltség világában közismert volt Széchenyi görög kardja, ez a fegyver még egy bécsi tárlaton is kiállításra került. 1864. április 14-én „nyílt meg Bécsben azon műtárlat, melyet az ottani főrangú magyar hölgyek a hazai szülőkölködők javára régi műkincsekből rendeztek”: e tárlat „fegyverterem” részében volt látható „Ypsilanti kardja és puskája, melyet Széchenyi István grófnak ajándékozott”. (1) A tágabb összefüggések jegyében utalok arra, hogy Európa számos országának haderejében szerveztek huszárezredet a magyar huszárság mintájára!

A görög Alexandrosz Ypszilantisz kapcsán azért fontos emlék ez, mert a korábbi évtizedben a cári haderőben ő maga is huszártisztként harcolt az európai hadszíntéren: 1812-ben huszártisztként küzdött a franciák ellen, majd 1813-ban a drezdai csatában. Katonai minősége elismeréseként tábornoki rangban egy orosz huszárezred parancsnoka is lett. E csatateri vitézség és a törökökkel szemben felmutatott görög szabadságeszmény alapján 1821-ben Alexandrosz Ypszilantisz a „keletrómai császárság visszaállításának eszméjével” kívánta a görögséget egybegyűjteni a szabadságukért vívott harc sikere érdekében: zászlajának színe „fehér, vörös kereszttel, rajta e felirattal: e jelben győzni fogsz”. (2) „1821 februárjában Ypszilantisz lasiba érkezett, és megkezdődött a felkelés.” (3) Rendkívül jelentős a fenti megállapítás Erdély filhellén magyar világa kapcsán, hiszen a Kárpátokon túli, szomszédos térségben tört ki a görög felkelés 1821-ben. Ypszilantisz magyar kapcsolatrendszere okán fontos, hogy e görög szabadsághős „Szent Seregében magyarok is harcoltak”. (4) Alexandrosz Ypszilantisz „megindította a fegyveres felkelést”, és a „katonái közé magyarokat is felvett”. (5) A városi kiváltságokkal bíró erdélyi Décse birtokos családjából származó reformá-

tus Décsey József hadnagy „Görögthonba” ment, ahol „Ypsilanti zászlaja alá esküszik”. 1821-től „ott küzdött Mihályi kapitány is hatvan emberével Tergovist környékén Ypsilanti táborában”. Az akkori csatákban „véres babérokat aratott Incze kapitány is Kantakuzene herceg seregében”: „ott is esett el Jassy-nál, június 17-én 1821-ben, miután a túlnyomó török sereg ellen végső elszántsággal védelmezte magát”. (6) Az 1821. június 19-én sorra kerülő drágásháni vereség után Ypszilantisz és görög serege az erdélyi Töröcsvári-szoroson menekült Magyarországra, Erdélybe. A filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatrendszer jegyében fontosak a következő adalékok. Gróf Széchenyi István 1821-ben az „erdélyi utazása alkalmával találkozott odamenekült fanariótákkal”. (7) 1821-ben „Dél-Erdélyben sok görög keresett menedéket”. „Az akkor Brassóban tartózkodó Széchenyi István 15 ezer főre becsülte a számukat.” E menekült görög családok között ott találjuk a következőket: „Kantakuzeno, Marko, Ghika, Szutzosz”. „Széchenyi Kantakuzenoval hosszadalmasan elbeszélgetett a politikai helyzetről”: ekkor e görög szabadsághős „kijelentette, hogy inkább meghal, semhogy a törökök által megszállt hazájába visszamenjen”. (8) Az, hogy 1821-ben Alexandrosz Ypszilantisz a kardját és puskáját gróf Széchenyi István huszártisztnek adta át, azért jelentős, mert így e görög szabadságharcos fegyverek nem kerülhettek azon Habsburg-hatalom birtokába, melynek katonái Munkács várbörtönébe vitték Ypszilantist. Amikor Széchenyi 1818 novemberétől 1819 februárjáig nagy utazást tett Görögországban, együttértett a török iga alól szabadulni kívánó görögséggel; és ez érzelmi alapot adhatott a magyarországi görög kereskedőkkel való együttműködésére a reformkori tervei megvalósításakor is! „Széchenyi a szabadságharc előestéjén járt Hellász földjén, elkeseredetten szemlélte a törökök basáskodását és a görög nép elnyomását, egyben csodálattal adózott a görög történelem, mitológia és művészet előtt. Megfordult Patraszban, Khioszban és Misszolonghiban, számos olyan helyen, amelyeknek nevét a görög szabadságharc nyolc esztendeje alatt gyakorta visszhangozta az európai sajtó, látta az Olimposzt és az Akropoliszt. Éppúgy, mint az elnyomástól sújtott görög népbe, Széchenyibe is erőt

és öntudatot öntött a nagyszerű Athén és Spárta, Akhilleusz és Themisztoklész sírja, Nagy Sándor emléke, a hősi thermopülei és a győztes marathóni csatátér látványa.” A „görög szabadságharc hosszú és véres története, drámai jelenetei ismételtelen felkavarták” Széchenyit is. Széchenyi a naplójában írt „Ipszilantiról, aki maga is Erdély földjére menekült”. A „görög függetlenség elnyerésekor Széchenyi együtt örült Hellasz népével és a rokonszenvező európai közvéleménnyel”. (9) Az 1821-ben megindított görög szabadságharc filhellén értékvilága magyar nemzetünk örökségtárának kimagasló értéke! A magyar filhellén értéktár egyik kiváló példája a következő emlék is 1931 májusából. „Leleplezték Athénben a görög szabadságharcban elesett magyar önkéntesek hősi emlékművét. [...] A Görögország függetlenségi harcaiban 1821—29-ben elesett magyar önkéntesek emlékére a Görög—Magyar Kulturális Liga emlékművet emelt, melyet most leplezlek le Athénben. Az emlékmű leleplezése fényes keretek között folyt le. A görög kormány hadügyminiszterével képviseltette magát. [...] Az ünnepi díszbeszédet Mercuris polgármester mondta. »Európa szívében virágzik egy szabadságszerető, nemes, életerős nemzet, melynek nincsen párja az egész világon. Derék, büszke magyarok a szabadság mesterei!« S tovább pedig meleg szavakban emlékezett meg az önzetlen magyar hősokról, kik vérüket ontották a görög szabadságért.” Ezen „emlékmű most az athéni Zappeion-kertet díszíti s örök emléke marad az önfeláldozó philhellén magyar testvéreinknek, mely nemcsak szimbólum, de a szoros kapcsolat és mindig önzetlen igaz magyar barátság záloga”. (10) A filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatrendszer körében Ypszilantisz kardátadása (a görögül is tudó) Széchenyinek a szabadságeszmény és a sorsközösség örök értéktáira mutat rá: ez jelképes üzenetként is felfogható, hiszen a magyar bizantinológia megszületésére az 1821-ben megindított görög szabadságharc utáni évtizedekben került sor. A nemzeti műveltség valójában az értékeltű szabadság egyik legfontosabb alapja! Gróf Széchenyi István egyetemes jelentőségét fontos azért is felmutatni, mivel pár éve görög és magyar nyelvű feliratokkal is ékesített emlékműve van Görögországban, ez a következőket rögzítette

csupa nagybetűvel: „A LEGNAGYOBB MAGYAR GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKÉRE, AKI 1818-1819 TELÉN CHALKIDÁBA LÁTOGATOTT, S LEHETŐVÉ TETTE HÁROM E VÁRBAN RABOSKODÓ GÖRÖG FOGOLY KISZABADULÁSÁT.” E körben említem meg, hogy igen fontos művészeti örökség a pesti görög Sterio Károly (1821–1862) festőművész azon alkotása, melyen gróf Széchenyi István látható lóháton (a háttérben az épülő Lánchíddal).

Zárógondolatként idézzük a magyar bizantinológia nemzetközi jelentőségű tudósát, a székely Darkó Jenő (1880–1940) akadémikust, aki arról írt 1928-ban, hogy a XIX. században szellemi áldás fakadt „a magyar hazára azokból az inspirációkból, melyek a görög szellemből kiindulva Széchenyi közvetítésével érték a nemzetet. [...] Ha azt óhajtjuk, hogy ez a hatás gyakorta megismétlődjék s újra meg újra támadjanak Széchenyi Istvánjai, akkor tegyük minden módon szabaddá gyermekeink előtt az utat a görög művelődés örökszép alkotásai felé, hogy ők is meríthessenek ebből a kipróbált forrásból törhetetlen idealizmust, önzetlen hazaszeretetet és az élet minden vonatkozásában harmóniára törekvő gyakorlati életbölcsséget.” (11) Ezen üzenet jegyében tegyünk meg mindent annak érdekében, hogy a XXI. századi magyar nemzedékeinknek is legyenek Széchenyi Istvánjai a nemzeti műveltségünk és alkotó tetterőnk hazafiságot felmutató értékvilágában!

IV. Magyar hősiesség Görögországban, az 1822-es pétai csatában

Két évszázaddal ezelőtt élt magyar hőseink értékvilágának nemzetközi híre kapcsán fontos esemény zajlott 2021 júniusában, amikor a görögországi Péta csataterének emlékhelyén egy kétnyelvű emlékoszlop került felavatásra: az 1822-ben itt hatalmas küzdelemben vitézül harcoló szabadsághősök méltó emlékeztére. 2022-ben leginkább arra fontos ráirányítani a figyelmet, hogy 200 évvel ezelőtt zajlott a pétai csata, ahol görögök és magyarok (számos más nemzetbeli filhellén katonával egyetemben) együtt vették föl a küzdelmet

a török haderővel szemben a nemzeti függetlenség érdekében! Dr. Szabó Kálmán a következőket rögzítette 1987-ben: amikor „1821-ben, a görög nép fegyveres felszabadító harcot indít”, akkor a „Habsburg-császárság hivatalosan e harcban a szultán oldalára áll, a szigorú cenzúrája megtilt minden görögbarát megnyilvánulást”. „Több magyar önkéntes vesz részt a görög szabadságharcban, a hősi halottak közül néhánynak nevét is ismerjük, mint Dessewffy Károly kapitányét, aki a pétai csatában esett el. A pétai csata egyik magyar túlélőjének visszaemlékezését közli 1835-ben a *Regélő*.” (1) E csata előzménye, hogy a görög szulióták 1822 májusában és júniusában legyőzték Kourshid pasa haderejét, ennek eredményeként csatlakoztak Alexandrosz Mavrokordatosz herceghez, aki egy görög se reggel partra szállt Misszolonghinál. A görög vezérek, Alexandrosz Mavrokordatosz és Markosz Botszarisz által irányított küzdelem megkezdése előtt két hegygerincen (Péta falutól nyugatra és keletre) sorakoztak fel a katonák: a jobbra lévő magasabb hegygerincen Gogosz Bakolasz, középen Varnakiotisz és Vlachopoulosz kapitányok, a bal oldalon pedig Markosz Botszarisz csapatai. Az órákon át zajló hősies csata kimenetele végül az döntötte el, hogy Gogosz Bakolasz és két társa árulást követett el. E szörnyű vereséget jelentő vereség keresztény vértanúi között nagy számban voltak görögök, más nemzetbeli filhellén harcosok, valamint magyarok is. Alexandrosz Mavrokordatosz és Markosz Botszarisz Misszolonghibba menekültek. A görög szabadságharc ezt követően leginkább a peloponnészoszi katonák parancsnokainak irányítása alatt állt, akik közül Theodorosz Kolokotronisz nemzetközi hírnévre tett szert. Különleges művelődéstörténeti örökséget jelent, hogy az 1822. évi pétai küzdelem hőseiről a *Regélő* a *Töredékek egy philhellén-zászlóalj történetéből* (Az utolsó görög háborúból) címet viselő cikksorozatában 1835-ben a „pétai csata egyik magyar túlélőjének visszaemlékezését” ismertette a csata részleteiről. Ebben a következők olvashatók 1822 júniusáról: „Komboti mellett táboroztunk, s csak hamar ránk ütének a legbátrabb vitézek ellenségei [...] A nap forró heve, melynek táborozásunk helyén ki valánk téve, arra kényszerített, hogy sátorokat verjünk. Készítettünk is olyanokat pla-

tán ágakból, száraz fából és rőzsékből, s pedig azon árkok fölé raktuk, melyek a szőlőhegyeken voltak, hogy ezen mélységeket hasznunkra fordítsuk. Ezen sátorkunyhókból álló tábor nem sokára valamely gyarmathoz, vagy kis faluhoz hasonlított, melynek tekintete éppen nem volt kellemetlen. Közepén nagy rétság terült el, melyen lovaink bőségesebb legelőt találtak, mintsem mi az egész környékben lelhattunk.” (2) Június 24-én egy „rekkenő nap estjén az egész égi boltozat setétségbe borult”. „Ennek előzője egy közelgető fergeteg vala, melyet süvöltés, zúgás, bömbölés hirdetett, mely az egy órányira levő tenger felől tódult felénk. [...] A következő hajnal felségesen hasadt, s lángtekintetet vete a borzasztó pusztulásra. [...] Lovaink elrémülve karikába állottak, s fejőket egymás mellé dugák.” (3) „Missolunghi öble mellett tanyáztunk, s Anatoliko előttünk terült el. Ezen látvány életet önte tagjainkba; kettőztetik erőnket, s már délutáni négy órakor azon kúthoz értünk, mely egyenesen Anatoliko ellenében van. Ezen felséges forrásból enyhítettük szomjunkat. Az egész vidék tömve volt szarvas marhával, holott Missolunghiból s Kombotiból hozott minden hírek szerint úgy hallottuk, hogy a táborunk s város közt fekvő környék egészen kirabolgatott, s minden élelemből kifosztatott. Anatolikóba értünk.” (4) Az 1822-es pétai csata vérzivataros leírása 1835-ben igen érzékletesen mutatja be azt a csatateri valóságot, melyben a vitézi helytállás alapvetést jelentett! Igen „rémítő volt” a „törökök közt” a szabadságharcosok által „eszközöltt vérontás, de azért ezek még se hagytak fel a viaskodással, sőt inkább azon hegy ostromához kezdettek, melyen ágyúink állának”. A török haderő támadása során végül „az ágyúk is elvesztek”, ezt követően pedig „a faluban levő philhellének is nagyobb erővel támadtattak meg, s annak elhagyására kénytelenítették”. „Csupán 70 emberből álló csapatjuk a szirthegy csúcsára vonta magát. [...] Ellenségtől látván magokat minden oldalról körül kerítve, újra neki kezdőnek a kétségbeesett viadalnak. Minden egyes vitéznek egész csoporttal kellett viaskodnia. Egy sem esék el a mieink közül, ki magát önkezeivel ölt ellenség tetemei alá nem temette volna. A mieinknek bajonettjaik rémítőleg dühösködtek, s a vérző törököknek jajgatásaik irtózatossá váltak. Csatahelyünk, melyet már vérözön iszapolt be,

mind inkább keskenyedett és szorosabb lett, s a hegyre ismét újabb török csapatok tódultak fel.” A „philhellének maradványát” látva a vezérek „néhány lelkesítő szót monda hozzájuk”. „Valamennyien »győzedelmet vagy halált!« kiáltánk utánuk.” Az egyik vezérüket golyótalálat érte, aki a „lováról ezen ismételt szózáttal fordult le”. „Philhellének, győzelem vagy halál! [...] Nem sokára hozzá rohantak a törökök, s fejét levágták.” (5) „Ez alatt rettenthetlenül s fáradhatlanul védelmezek magukat a hegytetőn még csak negyvenen maradt philhellének. Végre észrevették, hogy a hegylejtőn levő egy igen meredek és kösziklás helyet a törökök el nem állottak; ezt tehát használni akarák, hogy a már hátráló ezreddel még mindig reménylett egyesülésre szert tehessenek. Ez okból két-két legény lefeszített bajonettel indult az őket legközelebb bekerítő csapat ellen. Az Albániaiak ezen újabb megtámadáson oly zavarba jöttek, hogy soraikat megnyitván, minket keresztül bocsátottak. Eleinte senki se mert feltartóztatni. Csak akkor kezdetek mindkét oldalról reánk tüzelni, miután néhány száz lépésnyire utat törénk magunknak. Valódi golyózápor közt folytattuk buzgón menetünket, s majd minden lépésnél egy társat vesztenk el. Így értünk végre egy domb tövéhez, mely görög katonákkal volt megrakva. [...] Még egy erdőn kellett keresztül törnünk, s a már csak 25 emberre olvadt seregecskénk erre is szánta magát. [...] Egy hegyre kellet felmászunk, hogy végre az ellenségnek minket még mindig elérő tüzelését kikerüljük. [...] El lévén lankadva, kénytelenek valánk megállapodni, hogy az irtózatossá küzdésnek heves erőlködéseiből megpihenjünk. Állópontunk oly hely vala, honnan a csatamezőt, atyánkfiai sírját, s a körül fekvő vidéket láthatuk.” (6) A csatából megmenekülve „a hegyeken keresztül fáradtságos utunkat folytattuk volna, Maurokordato táborába értünk”. „18 emberből, seregünk egész maradványából, álló frontban léptettünk el a fővezér előtt”, aki „egy szót se volt képes szólni; forró könnyek gördültek le arcain; köröskörül halálos csendesség uralkodók, valamint a lelkek országában”. A csatában „mindent elvesztünk, csak becsületünket nem”. „A tábor még két napig várakozók Languada mellett, hogy a talán még előjövendő elszéledteket bevárja. De csak kevesen jöttek vissza. Ekkor kezdődött

a közhátrálás. [...] A kis csapatocská közepén vitetett ama zászló rúdja, mellyen Korintheból ki-menetelünk alkalmával vígan lobogott a fehér kereszttel díszlő kék zászló, de most e helyett fekete fátyol lebegett a föld felé.” (7) Az 1821-ben megindított görög szabadságharc iránti rokonszenv évtizedeken átívelő módon meghatározta a kapcsolatok minőségét, amire jó példákat mutatnak föl a hivatkozott összegzések a pétai csatáról és a magyar lovascsapat vitézségéről.

Nemzeti művelődéstörténetünk számára 250 évvel ezelőtt a Magyar Nemzeti Testőrség lefektette a magyar szellemi honvédelem alapjait a hőseinket tisztelő hazafiság és filhellén műveltség egyetemes jelentősége jegyében. Várszerződésünk 12 évszázaddal ezelőtt hatalmas jelentőségű kapcsként ko-

vácsolta egybe a korabeli magyarság államszervezői és hadművészeti erejét. Az 1772–1825 közötti nemzeti felvilágosodás értékvilágában született meg a Himnusz, amely a magyarság számára olyan érzelmi örökséget jelent két évszázad óta, amely a határokon átívelő összetartozásunk jelképévé is vált. A szellemi honvédelem világában Kölcsey Ferenc 1823-ban megszületett műve nemzeti imádsággá magasztosult, amelyben az Istenben hívő nemzeti önérték öltött testet. Fontos rámutatni ennek történelmi jelentőségére a jövő esztendőben, hiszen a magyarság számára a nemzeti összetartozás örökké érvényes üzenetét fejezi ki a Himnusz 200. évfordulójának a megünneplése 2023-ban!

Források: I. A Magyar Nemzeti Testőrség művelődéstörténeti jelentősége (1) Dr. Horváth Endre igazgató: Előljáróba. In: Bessenyei György Társasága – Magyar Irodalmi Ritkaságok. Szerkeszti Vajthó László. LIII. szám. Tanítványaival sajtó alá rendezte dr. Horváth Endre. Pépa, 1941. 3. o.; a továbbiakban: idézet mű: i. m.; (2) i. m. 19., 50. o.; (3) Köpeczi Béla: Hunyadi János származása a XVIII. század végének és a XIX. század elejének magyar és román történeti és szépirodalmában. In: Literatura. 1981. 1–2. szám. 82., 85. o.; (4) i. m. 56. o.; (5) Losonczy Zoltán: A csodálatos Muráti ezredes újjáéledése. A hetvennégy éves író, akit most fedezlek fel a szegedi fekete földeken s regényét öt nyelven adják ki. In: Budapesti Hírlap. 50. évfolyam. 169. szám. 1930. július 27. 13., 14. o.; **II. Hunyadi-tisztelet a nemzeti felvilágosodás korában** (1) Honvédelmi Közlöny. CXLVIII. évfolyam. 9. szám. 2021. szeptember 7. 1048. o.; (2) Hunyadi János eredete. Olvasta az Académiában, május 24. 1851. G. Teleki József m. acad. elnök. Töredék a szerzőnek Hunyadiak Magyarországon című nagyobb munkájából. Pest, 1851. 2. o.; (3) Ponori Thewrewk József közlése Kazinczy Ferenc írása kapcsán. Kazinczy Ferenc: Megcáfola azon bitang hírnek, hogy Hunyadi János Magyar-Országai Kormányzó és Erdélyi Vajda vad ölelésből eredett. Kazinczynak Gróf Dezsőffy Józsefhez írt Erdélyi Levelei közül. Dédács, Aug. 14-dik 1816. In: Ponori Thewrewk József: Három értekezés Hunyadi Székely János Magyarországi Kormányzó, Erdélyi s Havasalföldi Vajda, Tóthországi, Temesi s Szörényi Bán, Besztercei örökös Gróf, és Nándor-Fejérvári Kapitány törvényes ágyból lett születésének bebizonyítására. Pozsony, 1825. 37. o.; (4) Kazinczy Ferenc: Megcáfola azon bitang hírnek, hogy Hunyadi János Magyar-Országai Kormányzó és Erdélyi Vajda vad ölelésből eredett. Kazinczynak Gróf Dezsőffy Józsefhez írt Erdélyi Levelei közül. Dédács, Aug. 14-dik 1816. In: Ponori Thewrewk József: Három értekezés Hunyadi Székely János Magyarországi Kormányzó, Erdélyi s Havasalföldi Vajda, Tóthországi, Temesi s Szörényi Bán, Besztercei örökös Gróf, és Nándor-Fejérvári Kapitány törvényes ágyból lett születésének bebizonyítására. Pozsony, 1825. 31–32. o.;

(5) Ponori Thewrewk József Magyarországon és Erdélyben mind a két Törvényszék Ügyeinek hites Ügyésze: Három értekezés Hunyadi Székely János Magyarországi Kormányzó, Erdélyi s Havasalföldi Vajda, Tóthországi, Temesi s Szörényi Bán, Besztercei örökös Gróf, és Nándor-Fejérvári Kapitány törvényes ágyból lett születésének bebizonyítására. Pozsony, 1825. VIII. o.; (6) Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Mircse–Oszvaldt. IX. kötet. Bp., 1903.; (7) Csiky János: Népzenei följegyzések a XVI. századból. In: Ethnographia. 1904. 118–131. o. In: Fancsali János: Magyarórmény zenei brevárium. Budaörs, 2003. 78. o.; **III. Gróf Széchenyi István értékvilága a nemzeti felvilágosodás idején. 1. Széchenyi filhellén műveltsége.** (1) Darkó Jenő: Muráti Frigyes: Hunyadi János II. Mohamed felett aratott nándorfehérvári győzelme. 1927. In: Századok. 61. évfolyam. 1927. 9–10. szám. 416–417. o.; (2) Darkó Jenő: Gróf Széchenyi István görög tanulmányai. Különlenyomat a Budapesti Szemle 1928. decemberi számából. A Debreceni Tisza István Tudományegyetem 1928. szeptember 22-iki közgyűlésén bemutatott rektori székfoglaló értekezés. Debrecen, 1928. 3. o.; Vizsota: Gróf Széchenyi István naplói. Bp., 1926. II. 54. o.; (3) i. m. 5. o.; (4) i. m. 6. o.; (5) i. m. 7. o.; (6) i. m. 8. o.; (7) i. m. 9. o.; (8) i. m. 11. o.; (9) i. m. 12. o.; (10) i. m. 13. o.; (11) i. m. 15. o.; (12) i. m. 17. o.; (13) i. m. 19. o.; (14) i. m. 20. o.; **2. Gróf Széchenyi István huszártisztnek adta át kardját Alexandrosz Ypsilantisz.** (1) A főrangú magyar hölgyek tárlata Bécsben. In: Vasárnapi Ujság. 14. évfolyam. 1864. április 24. 17. szám. 159. o.; (2) Novák József: A görög szabadságharc és Ypsilanti Sándor (1820–21). Bp., 1912. 13., 17., 29. o.; (3) Dr. Athanasios Christoforos: Az újkori Görögország története. Bp., 2006. 28. o.; (4) Caruha Vangelio: Magyarországi görögök. Kortánc Füzetek. Készült a Magyarországi Görög Önkormányzat közreműködésével. Az összeállítást készítette Caruha Vangelio. Lektorálta Nagyné Szabó Antigóné. Bp., 1998. 11. o.; (5) Füves Ödön: Az 1821. évi görög szabadságharc és Magyarország. In: Századok. 1973. 1. szám. 109. o.; (6) Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. III. kötet. Pest, 1858. 264., 268.

o.; Vasárnapi Újság. 1897. 84. 17. szám. 270. o.; (7) Füves Ödön: Az 1821. évi görög szabadságharc és Magyarország. In: Századok. 1973. 1. szám. 113. o.; (8) Füves Ödön: Az 1821. évi görög szabadságharc és Magyarország. In: Századok. 1973. 1. szám. 109. o.; (9) Csetri Elek: Széchenyi István szabadságfelfogása. In: Egyed Ákos – Csetri Elek – Péter György – Somai József: Széchenyi és Erdély. Kolozsvár, 2002. 65., 66., 67. o.; (10) E. J.: Leleplezték Athénben a görög szabadságharcban elesett magyar önkéntesek hősi emlékművét. In: Magyarország. XII. évfolyam. 1931. május 14. 108. szám. 3. o.; (11) Darkó Jenő: Gróf Széchenyi István görög tanulmányai. Különnyomat a Budapesti Szemle 1928. decemberi számából. A Debreceni Tisza István Tudományegyetem 1928. szeptem-

ber 22-iki közgyűlésén bemutatott rektori székfoglaló értekezés. Debrecen, 1928. 21. o.; **IV. Magyar hősiesség Görögországban, az 1822-es pétai csatában.** (1) Dr. Szabó Kálmán: Görögök és magyarok a történelem országútján. In: Ellinismos. 1987. 34. o.; (2) Történet és elbeszélés. Töredékek egy philhellén-zászlóalj történetéből. (Az utolsó görög háborúból) 1. A fergeteg. In: Regélő. 62. szám. 1835. augusztus 2. 489. o. (a továbbiakban: i. m.); (3) i. m. 490. o.; (4) i. m. 491. o.; (5) Történet és elbeszélés. Töredékek egy philhellén-zászlóalj történetéből. (Az utolsó görög háborúból) Végzet. In: Regélő. 64. szám. 1835. augusztus 9. 505. o. (a továbbiakban: id. m.); (6) id. m. 506. o.; (7) id. m. 507. o.

Bessenyei György domborműve
a szegedi Dóm tér árkádjai alatt

A történelmi Torontál vármegye Perjámosi járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai

I. rész

Torontál vármegye a történelmi Magyarország 63 vármegyéje¹ közül 1910-ben a negyedik legnagyobb kiterjedésű közigazgatási egységnek számított. Határai Szegedtől a mai szerb fővárosig, Belgrádig (Београд/Beograd) hosszasan elnyúló lapályos síkvidéken húzódtak, ahol csak a Delibláti-homokpuszta buckái képeztek jelentősebb „magaslatot”. A táj egyhangúsága ellenére a történelmi Torontál vármegye az ország egyik „éléstára” volt. Gabonanövények (búza, zab, árpa), de különösen kukorica („tengeri”) termesztésére kiválóan alkalmas vidék.

Az egykori vármegye székhelye Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) rendezett tanácsú város volt. Nagybecskerek mellett rendezett tanácsú városi ranggal rendelkezett még Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) is. A vármegyéhez kapcsolódó – vele azonos jogállású – legjelentősebb város a Belgrádhoz közeli Pancsova (Панчево/

Pančevo) törvényhatósági jogú város volt. Torontál vármegye területe 9903 km²-t, Pancsova törvényhatósági jogú várossal (113 km²) együtt viszont már 10 016 km²-t tett ki.²

A történelmi Torontál vármegye területe – az 1910. évi magyar népszámlálás szerint – két rendezett tanácsú városra (Nagybecskerek, Nagyikinda), valamint 14 járásra – ezeken belül 210 településre – tagolódott. (Emellett a vármegyéhez kötődött a vele azonos jogállású Pancsova is.) A járasok egyike volt a tizenegy településnek otthont adó, az egykori vármegye északkeleti sarkában elterülő Perjámosi járás.³

A Perjámosi járás tizenegy települése közül mind „nagyközség” ranggal rendelkezett; ezek voltak Bogáros (Bulgăruș), Egres (Igrış), Kisősz (Gottlob), Lovrin (Lovrin), Nagyszentpéter (Sânpetru Mare), Perjámos (Periam), Pészak (Pesac), Sándorháza (Șandra), Sárafalva

¹ Közvetlenül a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően a Magyar Szent Korona országainak területe 325 411 km² volt. A legnagyobb „alkotóelem”, a Magyar Királyság területe 282 849 km² kiterjedésű volt. A Magyar Királyság 63 vármegyét és 26 törvényhatósági jogú várost ölelt fel. A második alkotórész a Magyar Szent Korona országainak sorában Horvát–Szlavónország volt. Területe 42 541 km²-t tett ki. Területén nyolc vármegye és négy törvényhatósági jogú város helyezkedett el. A harmadik „közjogi alkotóelem” a „corpus separatum”, vagyis „Fiume város és kerülete” volt. Ezt a 21 km² kiterjedésű, speciális jogállású közigazgatási egységet szokták a „laikusok”, tévesen, a 64. magyar vármegyének tekinteni. EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából*. Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928. 5. p.

² A dualizmus kori – 1867 és 1918 közötti – statisztikák megkülönböztetik a vármegyéket és a törvényhatósági jogú városokat. Habár utóbbiak egy-egy vármegyéhez kapcsolódnak, azokkal azonos jogállásúak. Mind a vármegyék, mind a törvényhatósági jogú városok ún. „törvényhatósággal” rendelkeztek. Ha a vármegyék – terület szerinti – rangsorát nézzük, akkor Pest-Pilis-Solt-Kiskun (12 101 km²), Krassó-Szörény (11 074 km²), Bihar (10 609 km²) vármegyék után Torontál (9903 km²), Máramaros (9716 km²), valamint Bács-Bodrog (8834 km²) vármegyék következtek. Amennyiben az előbbi vármegyékhez kapcsolódó törvényhatósági városokat is figyelembe vesszük – habár nem szokás –, akkor módosul a területi sorrend, amely az alábbi: Pest-Pilis-Solt-Kiskun Budapest székesfővárossal (194 km²) és Kecskeméttel (873 km²), azaz összesen 13 168 km², Krassó-Szörény vármegye 11 074 km², Bihar vármegye Nagyváraddal (48 km²), azaz összesen 10 657 km², Bács-Bodrog vármegye Bajával (87 km²), Szabadkával (974 km²), Újvidékkel (159 km²) és Zomborral (308 km²), azaz összesen 10 362 km². Negyedik helyen Torontál vármegye következik Pancsovával (113 km²), azaz összesen 10 016 km², végül a 9716 km² kiterjedésű Máramaros vármegye zárja a sort a legnagyobb kiterjedésű vármegyénk vonatkozásában. Vö. A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 12–13. pp.

³ Vö. A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 364–373. pp.

A történelmi Torontál vármegye területe (1910)
a délszláv–román határkorrekció után (1924)*

Forrás: Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg
(Letöltés ideje: 2017. február 2.)

* A térképen szereplő „Jugoszlávia” kifejezés csak 1929. október 3-án lett hivatalosan az ország neve. Addig a délszláv államot Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak hívták. JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története*. Aula Kiadó, Budapest, 1999. 59., 335., 337. pp.

(Saravale), Újhely (Uihei), valamint Újszentpéter (Sânpetru Nou). A történelmi Torontál vármegye egykori tizennégy járása közül a Perjámosi járás volt az egyik legkevésbé magyar ajkú közigaz-

gatási egység. A magyarság igencsak kis számban lakta a járás településeit. Napjainkra pedig jóformán teljesen kiveszett a – teljes egészében Romániához tartozó – területről, habár egyes településeken élnek még magyarok, de nem alkotnak jelentősebb közösséget.

Jelen tanulmány szerzője arra tesz kísérletet, hogy a magyar és román népszámlálások településsoros adatai segítségével bemutassa a történelmi Torontál vármegye egykori Perjámosi járásának etnikai (anyanyelvi), valamint vallásstatistikai adatait. Feladatául tűzte ki, hogy vázlatos áttekintést adjon az egyes települések népesedéstörténetéről is. A járás németek, románok és szerbek által lakott térség volt, ezért a tanulmány jobbra e három népcsoport betelepítését, statisztikai adatait, valamint a németek eltűnésének „kálváriáját” mutatja be. A magyarság mindössze a negyedik legjelentősebb népcsoportnak számított az egykori járás területén.

I. A Perjámosi járás és települései

A Perjámosi járás a történelmi Torontál vármegye tizennégy egykori járása⁴ közül – az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei” időpontjában – a legkisebb kiterjedésű közigazgatási egység volt. Területe: 81 267 katasztrális hold (467,69 km²) volt. A Perjámosi járás területe a történelmi Torontál vármegye – 9903 km² nagyságú – területének 4,6%-át tette ki. Településeinek száma a dualizmus időszakának (1867–1918) négy magyar – 1880., 1890., 1900. és 1910. évi – népszámlálása alatt nem változott. (Az 1869. – több forrásban 1870. – évi népszámlálás még nem vizsgált anyanyelvi adatokat.)

Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint a járás legjelentősebb népcsoportja a német volt 16 692 fővel (55%). Őt követte a románok 8218 (27,1%), majd a szerbség 3416 fővel (11,3%). Negyedik helyen a magyarság állt 1352 fővel (4,5%). Az egyéb anyanyelvűek száma mindössze 656 főt számlált (2,1%).

⁴ A történelmi Torontál vármegye a trianoni békeszerződésig (1920. június 4.) jogilag fennálló 14 járását 1878-ban létesítették, miután előbb a Határőrvidék bizonyos részeit, utóbb pedig az ún. „Nagykikindai kiváltságos kerület” területét olvasztotta magába a vármegye. A vármegye területén utolsóként létrehozott két járás, az Alibunári és a Párdányi járások voltak. HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 488. p.

A Perjámosi járás helységeinek névváltozásai (1880–1910)

	Népszámlálás			
	1880	1890	1900	1910
1.	Bogáros	Bogáros	Bogáros	Bogáros
2.	Egres	Egres	Egres	Egres
3.	Gottlob	Kis-Ősz	Kisősz	Kisősz
4.	Lovrin	Lovrin	Lovrin	Lovrin
5.	Szent-Péter (Szerb-)	Szent-Péter	Szentpéter	Nagyszentpéter
6.	Perjámos	Perjámos	Perjámos	Perjámos
7.	Peszak	Pészak	Pészak	Pészak
8.	Sándorháza	Sándorháza	Sándorháza	Sándorháza
9.	Szaravolla	Sárafalva	Sárafalva	Sárafalva
10.	Ujhely	Ujhely	Újhely	Újhely
11.	Szent-Péter (Német-)	Szerb-Szent-Péter	Újszentpéter	Újszentpéter

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A Perjámosi járás anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	30 841	602	18 270	63	7061	–	3118 ⁵		427+1300 ⁶
1890	32 914	776	20 051	30	8034	5	4	3456	558
1900	32 300	1050	18 979	27	8575	1	5	3359	304
1910	30 334	1352	16 692	80	8218	1	7	3416	568

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A Perjámosi járás vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	30 841	19 484	10 840	42	59	291	125
1890	32 914	20 553	11 498	51	58	300	454
1900	32 300	19 879	11 676	47	60	184	454
1910	30 334	17 831	11 663	116	158	149	417

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁶ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket jelentette, a második pedig a beszélni nem tudó népességet. A Perjámosi járás esetében az első érték (427 fő) az egyéb hazai (400 fő) és az egyéb külföldi (27 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

A magyarul beszélni, illetve az írni és olvasni tudó népesség száma és aránya településenként (1910)

Település	„Magyarul beszélni tud”		„Ír és olvas”	
	Fő	Arány (%)	Fő	Arány (%)
Bogáros	518	19,6	2025	76,7
Egres	315	9,1	1345	38,6
Kisősz	492	24,4	1572	77,9
Lovrin	1183	30,5	3046	78,5
Nagyszentpéter	275	9,7	1307	46,3
Perjámos	2213	41,4	3686	68,9
Pészak	506	16,9	1453	48,7
Sándorháza	364	20,3	1419	79,2
Sárafalva	576	14,6	1861	47,2
Újhely	75	11,2	533	79,3
Újszentpéter	266	35,5	580	77,4
Összesen	6783	22,4	18 827	62,1%

Forrás: A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 370–371. pp.

A Perjámosi járás térképe

Forrás: KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt. Budapest, 1905 – alapulvételével saját szerkesztés.

A települések többsége nagyjából német anyanyelvűek által lakott helységnek számított. Ezek Bogáros, Kisősz, Lovrin, Perjámos, Sándorháza, Újhely és Újszentpéter nagyközségek voltak. A románság Egresen, Pészakon és Sárafalván képezett többséget. Nagyszentpéter az egyedüli helység, amely jobbára szerbek által lakott település volt. A magyarok a járás székhelyén, Perjámoson, valamint a szintén jobbára németek által lakott Lovrinban, Sándorházán és a román többségű Sárafalván képviseltették nagyobb számban magukat.

Vallási téren – 1910-ben – a népességen belül két nagy felekezet dominált, egyfelől a római katolikus (58,8%), másfelől az ortodox (38,4%). Előbbibe a németek, valamint a kisszámú magyarság, utóbbiba főképp a románok és kisebb számú szerbség tartozott. A többi felekezethez tartozók száma (840 fő) és aránya (2,8%) elhanyagolható volt.⁷

A Perjámosi járás területén – 1910-ben – 6783 fő, azaz a teljes népesség 22,4%-a beszélt magyarul. A járás területén 18 827 fő – a népesség

⁷ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 370–371. pp.

62,1%-a – tudott írni és olvasni.⁸ Mindkét mutató tekintetében látható, hogy jobbra a római katolikus vallású németek által lakott településeken magasabbak az értékek.

A trianoni békeszerződés a Perjámosi járás teljes területét elvette Magyarországtól, és egészében a Román Királysághoz csatolta. A Perjámosi járás a történelmi Torontál vármegye egyedüli járása, amely területét tekintve teljes egészében Romániához került.

I. 1. Bogáros

Bogáros (németül: *Bogarosch*, románul: *Bulgăruș*, szerbül: Булгаруш/*Bulgaruș*) a járás székhelyétől, Perjámóstól délnyugatra elhelyezkedő település. Középkori eredetű helység, de csak a 15. századtól kezdve maradtak fenn a faluról írásos emlékek. Akkoriban Temes vármegye része volt. A török hódoltság időszakát nem élte túl, elnéptelenedett. Neve az 1717. évi császári összeírásban nem fordult elő, továbbá az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is lakatlan pusztaként tartották számon.

Bogáros újranevelésére 1769-ben került sor⁹ Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) rendelete alapján. A telepítést Carl Samuel Neumann Edler von Buchholt (1722–1782) temesvári igazgatósági tanácsos intézte. A településen kétszáz házhelyet jelöltek ki, ahová elsősorban Lotaringiából (34,7%), Luxemburgból (20,3%), a Rajna-vidékről (8,4%), Pfalz területéről (6,1%), Bajorországból – Frankföldről (5,4%) és a Saarvidékről (4,6%) – érkeztek telepések. Ők elsősorban német ajkúak, kisebb részben franciák voltak. Az előbbieken említett területek mellett

érkeztek még Ausztria, Cseh- és Morvaország, továbbá Szilézia, Hessen, Elzász, de még Poroszország területéről is letelepülők.¹⁰ A telepítés idején, 1770-ben iskolát és imaházat is alapítottak a faluban, majd 1771-ben egy plébániát is felépítettek. Bogáros római katolikus templomát 1773-ban emelték.

Vályi András (1864–1701) statisztikus, földrajztudós szerint: „*Bogáros. Elegyes falu Torontál Vármegyében, földes ura a' Királyi Kamara, lakosai katolikusok, és ó hitűek, fekszik Billéhez nem messze. Határja gazdag termékenységgű.*”¹¹

A 19. század elején, 1819-ben Bogáros mellett – az egykori Pakácsi-pusztán – egy magyarok által lakott falut is alapítottak, amely az *Albertfalva* nevet kapta. A helység nem volt hosszú életű, mert magyar lakói nem tudtak ott megélni, ezért visszavándoroltak Magyarcsernyére (Нова Црња/Nova Crnja) és Torontáltordára (Торда/Torda). A helység első okiratos említése 1820. február 1-én történt, az utolsó pedig 1825. március 21-én került feljegyzésre. A települést hivatalosan 1825-ben szüntették meg. Egy 1833-ból származó feljegyzés szerint Albertfalván mindössze húsz lakóház állt, amelyben 170 lakos élt.¹²

Bogáros lakosságát 1831-ben, illetve 1836-ban kolera tizedelte meg.¹³ A település az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején kivette a részét az eseményekből. Reiszig Ede így írt erről: „*Mikor 1848. április 24-én a kikindai és határőrvidéki szerbek a magyar kormány ellen fellázadtak, a vármegye Bogáros községet is fegyverbe szólította. Július 3-án 29 nemzetőr vonult Bogárosról a zichyfalvai táborba, aug. 18-án a bogárosi nemzetőrök egy csapata Komlósra vonult. 1849 jan. 23-án a Bobics őrnagy vezérlete alatt állott honvédsereg vonult*

⁸ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 371. p.

⁹ A települést valójában 1768-ban alapították, de az első betelepülők csak 1769-ben érkeztek. LIST, BERTA (Lambing, Diana ford.): *The first German settlers in the Banat Community of Bogarosch*: <http://www.dvvh.org/bogarosch/germans.htm> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹⁰ *Das alte Bogarosch*. Heimatortsgemeinschaft Bogarosch: <https://www.bogarosch.eu/das%20alte%20bogarosch/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹¹ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása. I. kötet*. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. Arcanum. Digitális Adatbázis: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyves-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszag-nak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/b-81BDC/bogaros-81FDB/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹² *Das verlassene Dorf Albertfalva*. Heimatortsgemeinschaft Bogarosch: <https://www.bogarosch.eu/das%20alte%20bogarosch/albertfalva.html> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹³ Vö. *Das alte Bogarosch*. Heimatortsgemeinschaft Bogarosch: <https://www.bogarosch.eu/das%20alte%20bogarosch/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

Bogáros nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3032	3	2843	–	19	–	– ¹⁴		41+126 ¹⁵
1890	3130	21	3029	–	39	–	–	–	41
1900	2919	27	2812	–	21	–	–	1	58
1910	2640	75	2462	1	45	–	–	–	57

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Bogáros nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3032	3 014	17	–	1	–	–
1890	3130	3 078	31	3	3	7	8
1900	2919	2 891	13	1	–	5	9
1910	2640	2 571	29	9	13	1	17

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Bogáros etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2453	23	2391	–	38	–	–	1
1930a	2350	22	2182	35	26	–	3	82
1930n	2350	20	2176	32	30	–	3	89
1941n	2340	55	2000	–	128	–	–	157
1956	2637	Nincs adat.						
1966a	2803	13	1478	4	1296	–	3	9
1966n	2803	15	1466	5	1300	–	3	14
1977n	2559	18	1125	8	1286	–	3	119
1992n	1754	18	125	7	1377	–	3	224
2002a	2027	23	39	–	1735	–	–	230
2002n	2027	32	50	–	1672	–	–	273
2011n	1696	21	23	Nincs adat.	1334	–	4	Nincs adat.

Megjegyzés: a= anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatsorai.* Erdélyi Magyar Adatbank: <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=3854> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹⁴ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Bogáros esetében az első érték (41 fő) az egyéb hazai (34 fő) és az egyéb külföldi (7 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

át a községen Arad felé. 1849 jun. 20-ától kezdve a községből naponként 20 ember vett részt a Temesvár alatti futóárkok ásásában, s a község 10 napon át naponként 4000 darab kenyeret szállított a várat ostromló magyar seregnek. Az 1849. évi aug. 5-6-iki szőregi és óbesenyői csaták után, aug. 7-én estefelé, magyar csapatok érkeztek Bogárosra; másnap aug. 8-án, a csatádi ütközet után pedig a császáriak előhada.”¹⁶

Fényes Elek (1807–1876) statisztikus geográfiai szótárában az alábbiakat írta a faluról: „Bogáros, német falu, Torontál vgyében, szép rónaságon, ut. p. Csatád 1 mfd. Határa 5845 4/8 hold, mellyből szántó föld 4584 h., rét 1162 h., legelő 581, kertek 99 4/8 hold. Majorsági birtok csak 17 4/8 hold, a többi urbériség. Határa gazdag és első osztálybeli. Lakja 2150 kath., paroch. templommal; vendégfogadó. Birja a kamara.”¹⁷

Bogáros lakói közül az első világháború időszakában – 1914 és 1918 között – 87 férfi esett el. Az első világháború végén, 1918-ban szerb megszállás alá került a falu. A szerb csapatok egészen 1919. július 27-ig Bogároson maradtak. Ekkor kivonultak a településről, ahová 1919. augusztus 3-án – Temesvárról (Timișoara) – a román hadsereg vonult be.¹⁸

Bogáros német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. A templomukat 1774-ben *Nagyboldogasszony (Mariä Himmelfahrt)* tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját augusztus 15-én tartották. Liturgikus nyelve a német volt. A bogárosi római katolikus plébánia a Csanádi Egyházmegye Billédi esperesi kerületéhez tartozott.¹⁹ A második világháború után egyre inkább túlsúlyba került románság 1940-ben – egy lakóház átalakításával – létesítette román ortodox templomát. A templomot *Szent Mihály és Szent Gábor* ark-

angyalok (Sf. Arhangheli Mihail și Gavril) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját november 8-án tartják.²⁰ A liturgikus nyelv a román. A településen a baptista és a pünkösdi felekezetek is rendelkeznek egy-egy imaházzal. Hívek jobbára a románság soraiból kerülnek ki.²¹

A második világháború idején – 1939 és 1945 között – a férfiak többségét a német, kisebb részüket pedig a román hadseregbe sorozták be. A halálos áldozatok mellett volt olyan is, aki a háború végén azért nem tért vissza, mert Ausztriában vagy még távolabb, az Egyesült Államok területén telepedett le. A bogárosi németek kálváriája a második világháború végén kezdődött. Előbb, 1945 januárjában számos nőt és férfit hurcoltak el szovjet munkatáborokba, a Szovjetunió területére. Közülük többen elhunytak az embertelen körülmények között. A románok is kivették a részüket a deportálásból. Bogárosról 1951-ben 295 főt deportáltak a Bărăgan területén felállított munkatáborokba, ahol 27 bogárosi lakos halt meg. A németek vagyonát sem kímélték, a „földreform” értelmében elvették a földjeiket, további ingatlanjaikat, állatállományukat etc. Az 1960-as évek második felében megindult a kivándorlás Németország területére, de csak meghatározott létszámban – család-egyesítés címén – az NSZK és Románia közötti megállapodás értelmében. Ennek következtében a település német lakossága egyre inkább apadt. Előbb önállóságát veszítette el a falu, amikor Csatádhoz (Lenauheim) sorolták. Majd a román rendszerváltozás – 1989/1990 – után, 1991-ben az addig helyben maradt németek túlnyomó része is Németországba telepedett át. Ekkor már a német nyelvű oktatás és az önálló plébánia is megszűnt a faluban. Bogáros Lovrin – római katolikus – leányegyháza (filia) lett.²²

¹⁶ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 31–32. pp.

¹⁷ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. I. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851. 145. p. A továbbiakban: FÉNYES (I.) 1851; FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben. IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona. Pest, 1839. 406. p. A továbbiakban: FÉNYES (IV.) 1839

¹⁸ LAMBING, DIANA (ford.): *A short history of the village of Bogarosch*. Bogarosch HOG: <http://www.dvvh.org/bogarosch/hog-history.htm> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

¹⁹ DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet (A–Bor)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1993. 884. p.

²⁰ *Comuna Lenauheim*. Consiliul Județan Timiș: <http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-lenauheim.html> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

²¹ *Comuna Lenauheim*. Consiliul Județan Timiș: <https://www.cjtimis.ro/judetul-timis/primariile-din-judetul-timis/comuna-lenauheim/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

²² Vö. *Das alte Bogarosch*. Heimatortsgemeinschaft Bogarosch: <https://bogarosch.eu/das%20alte%20bogarosch/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

I. 2. Egres

Egres (németül: *Egresch*, *Igrisch*, illetve *Egrisch*, románul: *Igriş*, szerbül: Игриш/*Igriš*) a járás székhelyétől, Perjámóstól északkeletre, a Maros folyó mellett fekvő település.

A falu történelme régi múltra vezethető vissza; Árpád-kori monostorát „*abbas de Egres*” néven 1179-ben említették először írásos források. Ekkor alapították a III. Béla magyar király (1172–1196) által a franciaországi Potigny-ből az ország területére behívott francia ciszterci szerzetesek a monostort.²³ A szerzetesek a letelepedéskor magát az egész falut megkapták, azonban a helység első említése csak az Anjou-korban (1301–1387) – az 1330-as esztendőben – történt. III. Béla magyar király bőséges adományokkal látta el az apátság ciszterci szerzeteseit. A király 1183-ban már ugyanazokat a jogokat is megadta a magyarországi cisztercieknek, amelyekkel odahaza, Franciaországban rendelkeztek.²⁴ III. Béla fia, II. András magyar király (1205–1235) a monostor templomát átalakíttatta, illetve az egész monostort várfalakkal vetette körül. Az egykori ciszterci apátság jelentőségét mutatja, hogy II. András magyar király francia feleségét, a 36 évesen meghalt Courtenay Jolánt (1197–1233) 1233-ban itt temették el, majd két év múlva – 1235-ben – a király földi maradványait is itt helyezték örök nyugalomra.²⁵ Az egresi ciszterci monostor és a falu a tatárdúlás idején – 1241 nyarán – pusztult el, ekkor a barbár mongol horda elfoglalta a városzerűen megerősített monostort, és néhány szerzetes kivételével az összes odamenekült embert lemészárolta. Kivéve azokat az asszonyokat, akiket a mongolok saját „céljaikra” életben hagytak. A „tatárdúlás” (1241/1242) után a szerzetesek nekiláttak a monostor újjáépítésének, a munkálatok már 1247-re befejeződhetnek, mert az épületet a mongolok nem pusztították el teljesen; falai még álltak.²⁶

IV. (Kun) László magyar király (1272–1290) uralkodása alatt jelentősebb hely lehetett a vastag bástyákkal megerősített monostor, mert a magyar Szent Koronát és a királyi család kincseit itt őrizték egy ideig. A monostort 1280-ban a fellázadt kunok is megtámadták, de a király az ostromról értesülve fegyverrel vonult ellenük. Az ostrommal felhagyó kunokat végül IV. László serege az 1282. évi hód-tavi csatában legyőzte.²⁷

Az ún. „*vegyes házi királyok*” uralkodása (1301–1526) alatt többször is említették a település és a monostor nevét az okiratok. Azonban a török korszak beköszöntével leáldozott a monostor és a falu „csillaga”. Az 1536-os esztendőben egy okirat még említi a helységet, de a monostort már nem,²⁸ majd 1541-ben szerb katonákat helyeztek el a területén. Ezt követően, rövid ideig bizonytalan a sorsa, hol török, hol magyar kézen volt, de 1551-ben az erősség megadta magát Mehemet beglerbégnak. Ettől kezdve a török hódoltságához tartozott Egres. Az 1557/1558. évi török defterek mindössze négy lakott házat jegyeztek a településen, amely hamarosan, 1561-ben már lakatlan helyként volt feltüntetve. Később szerbek telepedtek le a területén, amely az 1600-as évek közepén – ha gyéren is, de – feltehetően lakott lehetett.²⁹ A török kiűzése után a szerbek által lakott település népessége fogyni kezdett, mivel a szerbek elvándoroltak innen. A monostor is az enyészete lett, köveit széthordták, és épületek alapanyagaként használták fel. (Az ortodox templomot 1819-ben a monostor köveiből építették.) „*Egyes romok még a 19. század elejéig álltak [...]. Bár az apátság köveit felhasználták a falu építésekor, az alapozásokat vélhetően megkímélték, így talán mind a kolostor, mind a templom egyes részletei – köztük II. András sírhelye – viszonylagos épségben maradhattak. Trianon után a határ közelsége miatt Egresen sohasem folyt feltárás.*”³⁰

²³ REISZIG 1912, 45. p.

²⁴ BÓSZ EGYED: *Az egresi ciszterci apátság története*. Művelődéstörténeti értekezések. 49. szám. Stephaneum Nyomda R.T. Budapest, 1911. 17–18. pp.

²⁵ PAULER GYULA: *A Magyar Nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. II. kötet*. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár- és Vállalata, Budapest, 1893. 166. p., BÓSZ 1911, 22. p.

²⁶ BÓSZ 1911, 26–27. pp.; GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Perjámosi járásában*. Második, átdolgozott kiadás. Históriaantik Könyvesház Kiadó, Budapest, 2018. 9. p.

²⁷ BÓSZ 1911, 28. p.

²⁸ BOROVSKY SAMU: *Csanád vármegye története 1715-ig. II. kötet*. Magyar Tudományos Akadémia. Hornyánszky Viktor sajtója. Budapest, 1897. 162. p., BÓSZ 1911, 32. p.

²⁹ REISZIG 1912, 45. p.

³⁰ *Királysírt rejthet az elveszett apátság*. 2012. március 8. In: Műemlékem.hu: http://www.muemlekem.hu/magazin/egres_apatsag_ii_andras_temetkezes_tortenet (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

Egres nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3228	40	203	–	2805	–	15 ³¹		10+155 ³²
1890	3491	68	274	1	3031	5	–	15	97
1900	3582	50	289	6	3140	1	–	12	84
1910	3482	49	251	7	3154	–	–	15	6

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Egres nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3228	206	2882	–	2	47	91
1890	3491	305	2879	1	2	43	261
1900	3582	321	2929	–	8	18	306
1910	3482	285	2895	6	6	9	281

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Egres etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népesség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	3215	14	191	–	2991	–	–	19
1930a	2760	14	153	6	2577	–	7	3
1930n	2760	14	155	6	2461	–	6	118
1941n	2711	17	89	–	2487	–	–	118
1956	2303	Nincs adat.						
1966a	2102	7	36	2	2051	–	5	1
1966n	2102	7	36	3	2051	–	4	1
1977n	1683	5	13	–	1480	–	4	181
1992n	1269	1	6	–	964	–	2	296
2002a	1202	6	3	–	1186	–	1	6
2002n	1202	6	3	–	960	–	1	232
2011n	1115	7	Nincs adat.	–	788	–	–	Nincs adat.

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatsorai. Erdélyi Magyar Adatbank: <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=3854> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

³¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

³² Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Egres esetében az első érték (10 fő) az egyéb hazai (8 fő) és az egyéb külföldi (2 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

A 18. század végén telepítették újra a falut, amely egyre inkább elrománosodott, a 20. század elejére pedig túlnyomórészt románok által lakott helység lett.³³ Vályi András statisztikus, földrajztudós – 1796-ban – még elegyes falunak írta le Egrest: „Egres. Elegyes falu Torontal Vármegyében, földes ura a' Királyi Kamara, lakosai katolikusok, és ó hitűek, fekszik Német Csanádnak szomszédságában, határja jó termékenységű.”³⁴

Fényes Elek statisztikus viszont már román faluként írt a településről „Egres, Torontál vm. oláh falu, a Maros bal partján, Csanádhoz keletre 2 órányira: 24 kath., 16 evang., 2540 óhitű, 16 zsidó lak., óhitű templommal, 127 7/8 egész telekkel. Termékeny határát a Maros sokszor rongálja; erdeje van. A cisterciák régi zárdájának romjai most is láthatók. F. u. gr. Szapáry. Ut. p. Komlós.”³⁵

A dualizmus idején (1867–1918) a település román népessége növekedett, a németek kisebbséget képeztek, a magyarság, illetve a szerbség viszont nem volt számottevő a településen.

A település román lakói jobbra a román ortodox egyházhoz tartoznak. Templomukat 1819-ben építették, és Szent Mihály és Gábrriel Arkangyalok (Sf. Arhangheli Mihail și Gavril) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját november 8-án tartják. A településen áll egy 1850-ben épített, a Szentháromság (Sfânta Treime) tiszteletére felszentelt – többnyire románok által látogatott – görög katolikus templom is. Egresen ugyancsak található egy – a korábban elsődlegesen németek által használt – 1910-ben épített neogótikus, római katolikus templom is. A baptista és a pünkösdi egyház szintén rendelkezik egy-egy imaházzal a településen.³⁶

A közelmúltban – 2016-ban – magyar–román együttműködéssel megkezdődött az egykori eg-

resi ciszterci apátság romjainak feltárása. „Az már bebizonyosodott, hogy Egresen rendkívül értékes, gazdag régészeti lelőhelyről van szó, ahol a vártnál sokkal jobb állapotban maradtak meg a romok is. [...] A PPKE és a temesvári múzeum együttműködési egyezménye alapján közösen finanszírozott munkálatok során öt hét alatt eddig háromszor 25 négyzetméternyi területet ástak fel a több mint 50 méteres hosszúságúra tehető, háromhajós bazilika területén, ahol egy feltehetően tatárjárás kori tömegsírt találtak nagyon sok csontvázal. [...] Bár nem tudhatják biztosan, hogy a királysír a katedrális melyik pontján található, vannak valószínűbb helyek és „közel járnak” ahhoz a szentélyfejhez, ahol II. András nyughelyének »elő kellene kerülnie«. [...] Az egresi kolostor teljes feltárásához várhatóan három-négy év ásatási szezonjára és a terepmunkán előkerült leletek folyamatos feldolgozására lesz szükség – amennyiben mindkét intézmény meg tudja szerezni hozzá az anyagi támogatást.”³⁷

I. 3. Kisősz

Kisősz (németül és románul: *Gottlob*, szerbül: *Gottlob/Готлоб*) az egykori Perjámosi járás székhelyétől, Perjámostól délnyugatra fekvő település. Kisősz viszonylag fiatal falu, csak a 18. század végén telepítették. A falu létesítését Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) rendelte el. A helység alapítása – 1770/1771-ben – viszont Johann Wilhelm Edler von Hildebrand (1709–1773) temesvári igazgatósági tanácsos feladata lett. A településen az alapításkor 203 lakóházat építettek, ahová római katolikus németeket telepítettek le.³⁸ Német neve „*Gottlob*” lett, amely magyarul megközelítőleg annyit jelent: „*Dicséret az Úrnak*.”³⁹

³³ JÓKAI MÓR (szerk.): *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben VIII. – Magyarország II.* Magyar Királyi Államnyomda, Budapest, 1891. 530. p.

³⁴ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. Arcanum. Digitális Adatbázis: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyas-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszag-nak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/e-8267F/egres-826BE/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

³⁵ FÉNYES (I.) 1851, 298–299. pp, FÉNYES (IV.) 1839, 406–407. pp.

³⁶ *Biserica Baptistă. Igrış.* Biserici.org: <https://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=9777> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.); *Biserica Pentecostală Golgota. Igrış.* Biserici.org: <https://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=17875> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.); *Biserica Sf. Arhangheli. Igrış.* Biserici.org: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=9778> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.); REISZIG 1912, 45. p.

³⁷ *Magyar–román együttműködéssel tárják fel a II. András sírját rejtő egresi kolostort.* 2016. augusztus 5., Magyar Kurír – katolikus hírportál: <http://www.magyardurir.hu/hirek/magyar-roman-egyuttmukodessel-tarjak-fel-ii-andras-sirjat-rejto-egresi-kolostort> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

³⁸ REISZIG 1912, 62., 67. pp.

³⁹ *Comuna Gottlob.* Consiliul Județean Timiș: <https://www.cjtimis.ro/judetul-timis/primariile-din-judetul-timis/comuna-gottlob/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

Kisősz nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2293	15	2139	1	14	–	2 ⁴⁰		14+108 ⁴¹
1890	2344	11	2300	1	11	–	–	–	21
1900	2289	55	2191	1	37	–	–	2	3
1910	2017	92	1836	8	49	1	–	2	29

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kisősz nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2293	2258	16	1	9	7	2
1890	2344	2328	13	–	–	–	3
1900	2289	2267	14	–	5	2	1
1910	2017	1933	52	7	15	–	10

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kisősz etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2049	34	1900	–	63	–	–	52
1930a	1976	28	1781	31	72	–	8	56
1930n	1976	28	1777	32	72	–	8	59
1941n	2073	73	1624	–	214	–	–	162
1956	2395	Nincs adat.						
1966a	2520	78	1098	29	1241	–	6	68
1966n	2520	92	1089	38	1224	–	10	67
1977n	2301	75	875	24	1195	–	8	124
1992n	1769	38	224	10	1321	–	6	170
2002a	1941	26	132	3	1677	–	1	102
2002n	1941	32	158	8	1592	–	1	150
2011n	1716	17	76	Nincs adat.	1469	–	Nincs adat.	Nincs adat.

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatsorai. Erdélyi Magyar Adatbank: <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=3854> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

⁴⁰ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁴¹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Kisősz esetében az első érték (14 fő) az egyéb hazai (13 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

A falut 1781-ben – a közeli Lovrinban kastélylal rendelkező – báró Liphay Antal tábornok vásárolta meg, majd őt – birtokosként – fia, báró Liphay Frigyes követte. Vályi András szerint: „*Gottlob. Német falu Torontál Vármegyében, földes Ura G. Liptai Uraság, lakosai katolikusok, fekszik Nagy Szent Miklóshoz, Sz. Marjához, és Triebszvetterhez nem meszsze, határja jó termékenységű, erdeje, fája, szőleje nintsen, vagyonnyainak eladására alkalmas módgya, Hátzfelden, Temesváron, és Török Becsén, második Osztálybéli.*”⁴²

A településen 1836-ban – és később, 1873-ban is – kolerajárvány pusztított. Az 1836. évi járvány megfékezésének emlékére a lakosok egy szentképoszlopot emeltettek. Ezt 1911-ben felújították.

Fényes Elek szerint: „*Gottlob, német falu, Torontál vmegyében, ut. p. Komlóshoz éjszakra egy órányira: 1768 kath., 24 óhitű, 28 zsidó lak., kath. paroch. templommal, első osztálybeli gazdag határral, 158 egész jobbágytelekkel. F. u. b. Liptaynő.*”⁴³

Kisősz római katolikus templomát 1866 és 1867 között építették. Védőszentje a *Szent Órangyalok*. Ünnepnapiját október 2-án tartották.⁴⁴ Liturgikus nyelve a német volt. A Csanádi Egyházmegye Billédi esperesi kerületébe tartozott.⁴⁵ A temetőben található kápolnát 1803-ban építették, és a *Hétfájdalmú Szűzanya* tiszteletére szentelték fel. Ide zarándokoltak el a „*fájdalmas pénteken*”⁴⁶ a környékbeli német települések – Bogáros, Garabos, Kiskomlós, Kisősz, Lovrin,

Nagykomlós, Nagyősz, Vizesd stb. – római katolikus német lakói.⁴⁷ Kisősz román lakosai a román ortodox egyházhoz tartoznak. Templomukat jelenleg is építik, és ha elkészül, *Keresztelő Szent János (Sfântul Ioan Botezătorul)* tiszteletére fogják felszentelni. A településen élő baptisták is rendelkeznek egy imaházal.

A második világháborúban 52 kisősz német férfi halt meg a harctéren. A szovjet Vörös Hadsereg közeledésének hírére voltak, akik elmenekültek Németország irányába. A helyben maradtak közül minden 18 és 30 év közötti nőt, valamint 16 és 45 év közötti férfit szovjet munkatáborokba hurcoltak, ahol 1945 és 1949 között 17 fő halálozott el. Többen ekkor már nem tértek vissza a szovjet fogságból, hanem egyenesen Németországba távoztak. Ráadásul a még 1945-ben megindult romániai „földreform” értelmében a németeket megfosztották gazdag földjeiktől, egyéb ingatlanuktól, állatállományuktól etc. Igaz, 1956-ban a házaikat visszakapták. Az 1951-es esztendőben elkezdődött a németek tömeges elhurcolása a Bărăgan területén lévő munkatáborokba, itt kilenc kisősz lakos halt meg.⁴⁸ Egy évtizeddel később, az 1960-as években megindult a németek – „fejpénz” ellenében történő – elvándorlása Németország területére. Majd a román kommunizmus és Nicolae Ceaușescu diktátor bukásával (1989) megnyíltak Románia határai is. Ekkor a helyben maradt németek jó része is távozott a faluból, ahová addig is jelentős számban telepedett be a románság.

⁴² VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országnak leírása, II. kötet*. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. Arcanum. Digitális Adatbázis: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyess-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/2-kotet-828BA/g-82904/gottlob-82A69/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

⁴³ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. II. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851. 52. p. A továbbiakban: FÉNYES (II.) 1851, FÉNYES (IV.) 1839, 407. p.

⁴⁴ „A szent őrzőangyalok ünnepét először Spanyolországban kezdték megülni a XVI. században, innen terjedt el a Tridentinum hatására Európában. Liturgikus napjukat II. Ferdinánd császár kérelmére V. Pál pápa (1605–1621) szeptember első vasárnapjára; később X. Kelemen pápa (1670–1676) a Szent Mihály ünnepe utáni első szabadnapra helyezte. X. Piusz rendeletére ma az összes nyugati egyházakban október 2-án ünnepeljük meg a szent őrzőangyalokat.” *Szent Órangyalok liturgikus emléknapija*. 2009. október 2., Magyar Kurír – katolikus hírportál: <http://www.magyardurir.hu/hirek/szent-orangyalok-liturgikus-emleknapija/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

⁴⁵ DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. VI. kötet (Kaán–Kiz)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2001. 890. p.

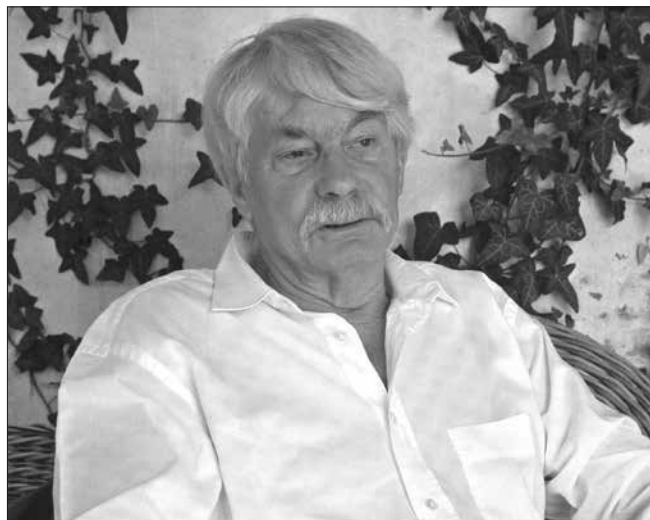
⁴⁶ „*Fájdalmas péntek: virágvasárnap előtti péntek. Feketehéten, Máriának, a kereszthalálra készülő Fia szenvedéséből részesülő Anyának az ünnepe.* - 1423: a kölni zsinat vezette be, a 16. századtól egész Galliában és Itáliában megtartották. XIII. Benedek 1727: az egész Egyház számára előírta. A nagybőjt ősi liturgikus rendjéhez képest azonban mindig megmaradt jövevénynek, 1960 óta nem külön ünnep.” DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. III. kötet (Éhi–Gar)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1997. 474. p.

⁴⁷ VOGEL, HEINZ: *Gottlob. Friedhof-Kapelle*. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat: <http://www.banatergottesheuser.ro/gottlobb.htm> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

⁴⁸ *Movie and watermelon in Gottlob*: <http://prinbanat.ro/en/movie-and-watermelon-in-gottlob/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

Melocco Miklós

**Magyar Corvin-lánccal és a Nemzet Művésze címmel kitüntetett
Kossuth-díjas szobrászművész, érdemes művész**

Polgári családban és környezetben, Rómában született 1935. április 3-án. Neveltetése során elsajátította a művészetek szeretetét és tisztelését. Kisgyermekként családjával egy ideig Berlinbe költöztek, majd Adolf Hitler embertelen rendszere miatt Magyarországon telepedtek le. A családban egyedül anyai nagyanyja volt magyar. A budapesti, Stefánia úti lakásukkal szomszédságban Ligeti Miklós szobrász lakott, s ez is mély benyomást gyakorolt rá. Budapesten a piaristák iskolájába járt. Apját, Melocco Jánost, aki nyolc nyelven beszélő katolikus újságíró, az Új Ember folyóirat segédszerkesztője volt, elfogták, s az 1950-ben tartott koncepciós perben halálra ítélték, majd 1951. február 22-én akasztással kivégezték. Így az addigi békés családi háttér szétzilálódott. Anyagi gondokkal küszködve járt gimnáziumba, a tanulás mellett dolgozott, volt hómunkás, sírásó, segédmunkás. Háromszor jelentkezett a Képzőművészeti Főiskolára, az első két alkalommal származása miatt elutasították. 1955-ben vették fel a főiskolára. Az 1956-os forradalom alatt tudatosult benne végképp magyar identitása. Tanulmányait Varsóban folytatta volna, ám végül 1961-ben Kmetty János és Pátzay

Pál mestereknél itthon végzett. Dolgozott a Fiatal Művészek Stúdiójában is (ahol a padon ülő Adyt alkotta). 1981-ben Zsámbékon telepedett le. 1990-től a Magyar Képzőművészeti Főiskola címzetes egyetemi tanára. 1992-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja, 1995-től elnökségi tag.

Ki vagyok én: Melocco Miklós

A fontosabb kérdés: mit jelent szobrásznak lenni?

Gondolat és ízlés. [...] A szobor láttán fenséges, költői hangulatot éreznek az erre az érzésre képes emberek. A szobor hatása nem mindenható. A remekmű is védtelen. A néző kulturáltsága dicséri és védi is a művet [...] A gondolat vagy gondolatok, amik a szoborban értelmet és formát kapnak, egészséges gondolatok kell, hogy legyenek. Ami gondolatilag, filozófiailag rossz, az, ha virtuóz módon készül, akkor is rossz.

(In: Melocco Miklós. Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2000)

Arkhimédész és az ifjú

(Budapest, az Építőipari Szakközépiskola aulája)

A szobrász

Szobrászsnak lenni nem természetes dolog!

Mert a szobrász nem úgy tanulja „szakmáját”, mint anyanyelvét a költő, mint a zenét a zenész. [...]

A szobrász a szó jó és szép értelmében rokona a költőnek és a zenésznek, mert műveivel ő is gondolatait és érzelmeit fejezi ki. De érzé-

sei, gondolatai és megnyilvánulásai közé odaáll szakmája, amelyet meg kell tanulnia, majd tanítóit ki kell nőnie, és jóformán csak felnőtt korban kezdheti el az igazi tanulást. Élete derekán kell fiatalemberhez hasonlóvá – lelkesé, elmélyültté, vaddá – válnia.

(Mozgó Világ, 1976. 5. szám)

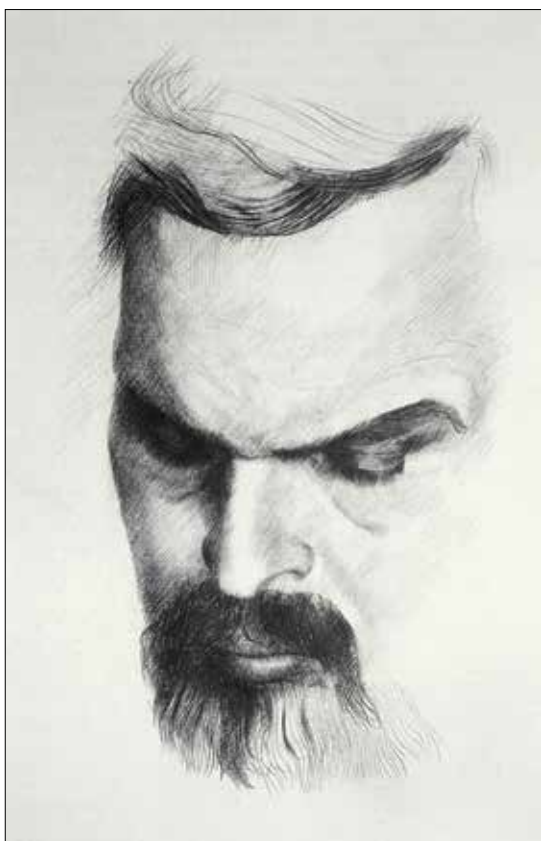

Arhimédész és az ifjú – részlet (Budapest, az Építőipari Szakközépiskola aulája)

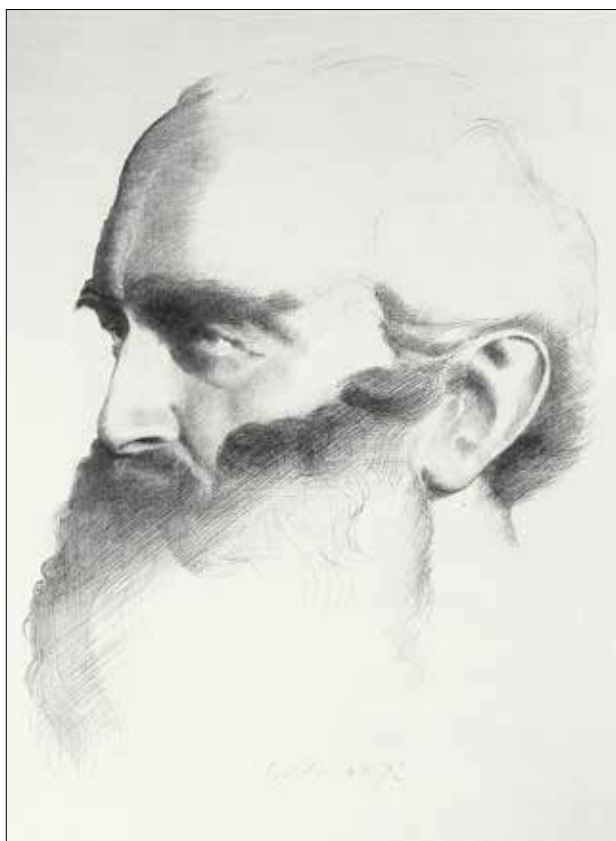
E számunk szerzői

Bata János	költő, közíró, Horgos
Bertha Zoltán	író, irodalomtörténész, Debrecen
Borbély László	író, újságíró, Budapest
Borsányi Katinka	költő, író, Veneto
Botlik József	történész, Budapest
Czire Szabolcs	lelkész, teológiai tanár, Kolozsvár–Budapest
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Döbrentei Kornél	költő, Pomáz
Gubás Ágota	újságíró, lapszerkesztő, Szabadka
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hascák Mária	filológus, tolmács, Kárpátalja
Jelenczki István	képzőművész, filmrendező, fotográfus, Budapest
Julesz János	költő, belgyógyász, endokrinológus, Szeged
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Madár János	költő, író, Budapest
Melocco Miklós	szobrászművész, Zsámbék
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Perjés Klára	újságíró, szerkesztő, Budaörs
Radnai István	költő, Budapest, Szeged
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Szabó Ferenc SJ	
Tráser László	író, újságíró, Szeged

Latinovits Zoltán

Gróf Széchenyi István

Lófej

Cím nélkül

Pelikán (Budapest)

*I. és II. világháborús emlékmű;
Turulrekonstrukció (Mány)*

Földműves emlékmű (Ópusztaszer)

Antall József-síremlék (Budapest)

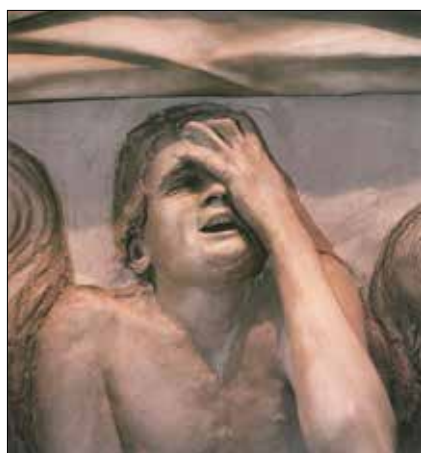
Léda

Isten, áldd meg a magyart!

Kisboldogasszony

József Attila-oltár (Komló)

Keresztút; stáció

Szent Kristóf

Szókratész

Derkovits

II. világháborús hősi emlékmű (Vác)

'56-os emlékmű (Szeged)

Ady Endre (Pécs)

Ady: A halottak élén (Tatabánya)

Ady Endre – részletek (Debrecen)

Radnóti Miklós (Jánoshalma)

Falon átreplő apáca – részlet (Budapest)

Portrait

Isten, áldd meg a magyart! – részlet

Dr. Tangl Harald (Herceghalom)

Léda

Szent István-díj

Latinovits

Antall József-síremlék – részlet (Budapest)

*Leveles lány**Kis leveles lány**Balerina**Kuporgó (Salgótarján)**Lány a labdával**Kilus-kút; Léda – részletek (Budapest)*

Latinovits Zoltán (Balatonszemes)

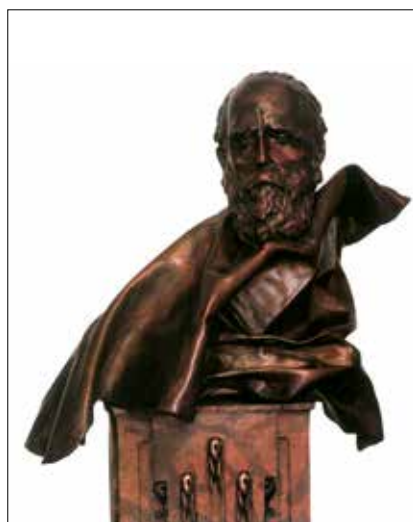
Radnóti

Kossuth Lajos (Kisbér)

Mátyás- emlékmű – részlet
(Székesfehérvár)

Gróf Széchenyi István –
részlet (Budapest)

Mátyás- emlékmű
(Székesfehérvár)

Gróf Széchenyi István (Miskolc)

Klebelsberg Kunó (Szeged)

II. Rákóczi Ferenc lovas szobra (Mezőtúr)

A szobor készítése

Bruszniai Árpád-
emlékmű (Veszprém)

Szent István megkoronázása
(Esztergom)

Szabadságoszlop (Zsámbék)

Elek apó kútja (Budapest)

'56-os emlékmű (Szeged)

Szabadságoszlop –
részlet (Zsámbék)

Thury György (Tata)